

A CÉHES ÉLET
ERDÉLYBEN

TÉKA

A CHES ÉLET ERDÉLYBEN

A SOROZATOT SZERKESZTI

BENKŐ SAMU

DEÁK TAMÁS

SZABÓ ATTILA

A CÉHES ÉLET ERDÉLYBEN

**VÁLOGATTA, BEVEZETÉSSSEL
ÉS JEGYZETEKKELL ELLÁTTA
KOVÁCH GÉZA ÉS BINDER PÁL**

A CÉHEK MEGJELENÉSENEK FELTÉTELEI

A római birodalom hanyatlásával tönkrementek mindazok a vívmányok, amelyek a központilag szervezett államapparátusnak, az intenzív, rabszolgamunkára alapozott termelésnek és az egységes piacnak voltak köszönhetőek. Elpusztultak a vízvezetékek, az öntözőcsatornák s az úthálózat. A hivatásos iparűzés és kereskedelem hanyatlásának következtében a termelést a kisközösségek önellátása és az ügynevezett természeti gazdálkodás jellemezte. A városok elnéptelenedtek, s a kora középkorban egész Nyugat-Európában a rurális életforma lett az uralkodó.

Az általános hanyatlás nem jelentette azonban a technikai vívmányok megsemmisülését, ugyanis az alapvető életszükségletek tekintetében az egykori római tartományok termelési kultúrájának kontinuitása sértetlen maradt. Sőt az olcsó rabszolga munkaerő elmaradása következtében az új típusú középkori agrártársadalom új „energiaforrás” felé igazodott. Ezt az új munkaerőforrást az állati vontatás kihasználásának tökéletesítése biztosította. Nyugat-Európában már a XI. században, majd ezt követően Kelet-Európában is általánossá vált a szügyhám, a nyereg és a kengyel, a patkolás, a küllős kerék alkalmazása, valamint a járom használata, mely egyszerre ötszöröse növelte az ál-

lati vontatás lehetőségeit. Az állati vontatóerő megsokszorozása lehetővé tette új eketípusok használatát. A korábbi kereszt-szántást felváltotta a mélyszántás, ami a vetőmag termelékenységet növelte.

Ezek az új lehetőségek mindenekelőtt az agrártársadalom termelési értékeinek megsokszorozásához járultak hozzá. A gabonatermesztés lényeges fejlődésnek indult, hatalmas erdőirtások, mocsárlecsapolások segítették elő a termőterületek növelését.

A dolgok dialektikus összefüggésének következtében megváltozott az egész termelési struktúra. A termőtalaj kiuzsorázásának elkerülése végett általánossá vált előbb a kettős, majd a hármas vetésforgó, valamint a rendszeres trágyázás. Elterjedt a kertgazdálkodás, a tejelő állattartás, a szőlő- és gyümölcsstermesztés.

Az állati munkaerő maximális kihasználása, a mélyszántás, a szállítás új szerszámokat igényelt, ami a kézművesség felvirágzásához vezetett. A X. századtól kezdve Nyugat-Európában s nem sokkal később Kelet-Európában is a kovács, kérekgyártó, kötélverő, szíjgyártó, kádár és egyéb mezőgazdasághoz kötött mesterségek elszakadtak a hagyományos paraszti életformától, önállósultak, akárcsak az építőmunka főbb mesterségei: a kőműves-, ács-, cserepesmesterség. Ezt követte a ruházathoz és ételmezéshez kapcsolódó mesterségek széles hálózata is.

A terebélyesedő kézművesség nyersanyagot igényelt, s ezt mindenekelőtt a mezőgazdaság szolgáltatta.

A termelőeszközök fejlődése a XII. században már Erdélyben is a kézművesség kibontakozásához vezetett. A XIII. században itt is egyre több vándor mesteremberről van tudomásunk. A meginduló egyházi építkezések is szakképzett mesterembereket igényeltek. Az egyházi, majd a tatárjárást követően a világi várépítések mellett a faluközösségekben s a földesúri gazdaság keretein belül is feltűnnek az állandó foglalkozású mesteremberek: molnárok, kovácsok, kerékgyártók, szűcsök, tímárok, fazekasok stb. De a fejlődő bányászat, szőlőművelés, sószállítás, a nagyméretű tutajozás sok szakképzett mestert igényelt. A XII. századtól kezdődően a szaporodó oklevelek egyre több mesteremberről tesznek bizonyosságot.

Ezek az iparűzők arra törekedtek, hogy a lehetőségekhez mérten függetlenítsék magukat a földesuraktól, egyházi fennhatóságoktól, vagy legalábbis kiváltságos helyzetet teremtsenek maguknak. Forgalmas helyeken tömörültek, és a fejlődő árucseré révén alapvető tényezői lettek a városi fejlődésnek, ami hatással volt a lakosság további gyarapodására, a technikai fejlődésre, a mezőgazdasági termelés növekedésére és a társadalmi munkamegosztás további kibontakozására.

A középkori mesterségek megjelenése és technikai fejlődése szorosan kapcsoló-

dik érdekvédelmi szervezeteik, a céhek megjelenéséhez.¹

A céhek eredetéről vallott számos elmélet közös vonása, hogy valamennyi szakok szerinti érdekvédelmi szervezeteket lát bennük.

Az erdélyi mesterségek technikai fejlődése kétséget kizáróan a XIV. század első felében gyorsult föl, s ez a folyamat szorosán összefügg az Anjou-kori városi fejlődéssel és a pénzgazdálkodás elterjedésével. Bár az oklevelek már a XI. században szórványosan tesznek említést mesteremberekről, testületi szervezkedésükre csak a XIV. században kerül sor. Ekkor térnek át az alkalomszerű megrendelésre végzett munkáról a rendszeres piacra termelésre; ekkor alakul ki a zártkörű, jellegzetes középkori piacgazdaság, melynek központjai a privilegizált városok vagy vásárhelyek. Ekkor válnak egyes erdélyi városok (Szeben, Brassó, Beszterce, Kolozsvár, Medgyes stb.) szélesebb vidékeken ismert kézművesközpontokká; ekkor terjednek el a kor viszonyaihoz képest kiváló minőségű árucikkek nemcsak egész Erdélyben, hanem a Kárpátokon túl Havasalföldön és Moldvában is.

Az oklevelek a XIV. században említést tesznek pékekről, mészárosokról, tímárokról, csizmadiákról, szíjgyártókról, szabókról, takácsokról, fazekasokról, kovácsokról, kerékgyártókról, kötélverőkről, kádárokról, ácsokról és kőművesekről, fegyvergyártókról és ötvösökről. A leggyakrabban

említett városok: Szeben, Brassó, Segesvár, Szászsebes, Szászváros, Medgyes, Beszterce, Kolozsvár, Nagyvárad, ahol vitathatatlan, hogy már a XIV. század első felében jelentős számú mesterember telepedett le, s ahol kibontakozóban volt a középkori vásári sokadalmak jellegzetes rendszere.

AZ ERDÉLYI CÉHEK FEJLŐDÉSE

Az első hiteles erdélyi céhlevél 1376-ból való. Ebben a szászok hét széke, miután Nagy Lajos király újonnan visszaállította és engedélyezte a céhek működését, a Szebenben, Segesvárt, Szászsebesen és Szászvároson működő céhek számára aránylag részletes szabályzatot ad ki. A kötetünkben is közölt céhlevél szerint ekkor már 19 céh működött az említett városokban, mégpedig a mészárosoké, pékeké, tímároké, szücsöké, vargáké, kesztyűsöké, késeseké, szabóké, kalaposoké, kötélverőké, takácsoké, kádároké, fazekasoké, ijgyártóké, illetve e mesterségek különböző változatainak céhei. E szétágazó céhszervezet igazolására jegyezzünk meg mindössze annyit, hogy ez idő tájt a délnémetországi Augsburgban, e jelentős céhközpontban csak 16 céh működött. Ugyanakkor oklevelekkel igazolható, hogy a felsorolt céheken kívül Erdélyben számos ötvös, kőműves, asztalos, ónöntő, kőfaragó és egyéb mesterember is működött, s a felsorolt négy városon kívül jelentős kézművesközpontok voltak még Brassó, Med-

gyes, Kolozsvár, Nagyvárad, Nagybánya, Beszterce, Lippa és más városok is. Az is nyilvánvaló, ami egyébként az 1376-os oklevélből is kitűnik, hogy az erdélyi céhek jóval korábban megjelentek. Besztercén 1360-ban léteztek a takácsoknak és mészárosoknak bizonyos szervezetei. Ugyancsak a XIV. századra tehető a kolozsvári mesteremberek szervezkedése is.

Következésképpen megállapíthatjuk, hogy a szervezett erdélyi céhes élet kezdeteit az Anjou-kortól számíthatjuk. Ezt követően Zsigmond, a Hunyadiak és a Jagellók korában számos erdélyi városban megjelennek a céhek, és ezek működését már aránylag pontos céhstatútumok szabályozzák.

1412-ből való a nagybányai szabók, 1422-ből a kolozsvári mészárosok, 1420-ból a brassói szűcsök, 1471-ből a kolozsvári takácsok, ugyanabból az évből a brassói tímárok, 1496-ból a segesvári szűcsök, 1500-ból a besztercei szűcsök és a kolozsvári szabók, 1505-ből a brassói íjgyártók, 1506-ból a nagybányai mészárosok, 1511-ből a brassói ötvösök, 1513-ból a marosvásárhelyi nyergesek és szíjgyártók céhszabályzata, hogy csak a legközismertebbeket említsük.

A legelső céhlevelek nyelve latin vagy német, de a XVI. században kiállított erdélyi céhlevelek jelentős része már magyar nyelvű, kivéve a szokványos latin nyelvű bevezető és zárószöveget. A legkorábbi eddig ismert hazai magyar nyelvű

céhlevél valószínűleg a szatmári szabóké. XVII. századi átmásolásában nem említik, hogy fordítás volna. Kiállításának éve 1525, a bevezető szövegből azonban kitűnik, hogy ez is egy nemzedékkel korábban kiadott céhszabályzat átírása.

A mohácsi katasztrófát követő zavaros években a céhfejlődés megáll, de a független erdélyi fejedelemség megalakulása után a Báthoriak, Bethlen Gábor, majd a két Rákóczi alatt számos kolozsvári, brassyói, szebeni, besztercei, dési, zilahi, gyulafehérvári, segesvári, medgyesi, nagybányai céhlevél született, majd Erdély úgynevezett aranykorában íródott a céhes élet emlékét őrző nagyszámú nagyváradi, fogarasi, marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi, csíkszeredai, tordai, nagyenyedi szabályzat.

A céhszabályzatokat rendszerint az a hatóság bocsátotta ki és erősítette meg, amelynek az érdekelt céh közvetlen joghatósága alá tartozott. A városok esetében általában a városi tanács vagy az a testület, amely az illető területen a joghatóságot gyakorolta, például a Szász Egyetem, vagy a földesúri hatalom alatt lévő mezővárosokban a földesúr (Bánffyhungad). A XVI. századtól kezdve azonban gyakorlattá vált, hogy a fejedelemmel is megerősítették a céhlevelet, a XVIII. századtól kezdve pedig, miután a központi hatalom egységesen igyekezett szabályozni a céhek működését, a céhszabályzatokat maga a király, vagy Erdélyben a Főkományszék adta ki.

Egynéhány Apafi-féle céhlevéltől eltekintve a XVII. század végén és a XVIII. század elején az erdélyi céhes fejlődést hanyatlás, illetve stagnálás jellemzi. A törökök végleges kiűzése s a kuruc háborúk után azonban megszilárdul a Habsburg-hatalom, következésképpen a hazai céhek fejlődésében újabb lendület következik be, elsősorban VI. Károly és Mária Terézia uralkodása alatt. Erre az időszakra tehető a hagyományos erdélyi céhlevelek megújítása mellett a gyergyószentmiklósi, kézdivásárhelyi céhek gyors fejlődése, valamint a török hódoltság miatt sokat szenvedett nyugati határvidék városainak megújult céhes élete.

Aradon például 1723-ban alakul meg a görögkeleti szabók céhe, 1731-ben a német vargáké és a kádároké, 1748-ban a tímároké, csizmadiáké, szűcsöké, 1761-ben az asztalosok-lakatosok céhe, 1765-ben a takácsoké, 1770-ben a molnároké, majd a kötélverők céhe; ugyanabban az évben a görögkeleti gombkötőké. 1848-ig Aradon 38 céh nyert szabályzatot.

1719-ben alakult Temesvárt a pékek, mészárosok, csizmadiák, kovácsok, kerégyártók, nyergesek, kupások, fazekasok, ötvösök és asztalosok vegyes céhe. Ezt követően nyerik el a különböző foglalkozású mesteremberek saját céhszabályzataikat, ily módon 1839-ig Temesvárt mintegy 29 céh alakult.

De hasonló volt a helyzet a megújult nagyváradi, szatmári céhes élet tekinteté-

ben is. Nagyváradon a vargák 1744-es céhlevele után a különböző mesterségek sorra újítják meg szabályzataikat, 1847-ig szám szerint 29-et. Csak 1807 és 1846 között 14 céhlevelet adtak ki.

Nagykárolyban 1717-ben nyertek szabadságot a csizmadiák és szűcsök, 1741-ben a pékek és gyertyaöntők, majd ezt követően 1819-ig újabb 15 céhlevelet erősítettek meg. De megújított céhlevelek kibocsátására került sor a török hódoltságot elkerülő Nagybányán is, ahol 1714 és 1820 között 15 céhszabályzat megújításáról van tudomásunk.

Mária Terézia uralkodása alatt a központi hatalom is beavatkozik a céhek életébe, s igyekszik azt szabályozni. Ekkor írják össze központi utasításra a céheket, megújított, átszerkesztett céhleveleket adnak ki. E kései céhlevelek tanulmányozása során nem nehéz meggyőződnünk, hogy többnyire öt-hat típusú szöveggel állunk szemben, melyeket aztán a mesterségek jellegzetességének megfelelően itt-ott módosítottak.

A bomló hűbériség korának jellegzetes alakulatai a mezővárosi céhek. A középkorban is alakult egyik-másik mezővárosban céh, hiszen a földesúrnak is érdeke volt, hogy az iparüzés révén bővüljön a piac. Ugyanakkor a céhszabályok előnyösebb helyzetet biztosítottak a mesterembereknek, mint a falusi jobbágyoknak. A XVIII. század végén azonban, a mezőgazdasági árutermelés fejlődésével párhuz-

mosan, különösen az alföldi nagyközségekben egyre több mesterember telepedik meg.

Az iparfejlődést szolgáló központi gazdaságpolitikának megfelelően a vásárhelyeken és mezővárosokban megtelepült mesteremberek igyekeztek az iparúzéshez megfelelő jogi kereteket biztosítani. A céhlevél ugyanis jogot biztosított műhely nyitására, a vásárok látogatására, ugyanakkor az első lépés volt a jobbágyi függés lerázására is.

A mezővárosi céhek megalakulásának virágkora a XVIII. század vége és a XIX. század első fele. Az általunk tanulmányozott nyugati síkság 47 mezővárosában ebben az időszakban 91 céh alakult.

E mezővárosi céhek másik jellegzetessége, hogy egyetlen céh számos mesterséget felölelt. Dettán például 21, Zábrányban 34, Vingán 43, Pankotán 15, Gyorokon 15, Óbesenyőn 17, Perjámoson 23 mesterséget tömörített egy-egy vegyes céh.

Erdélyben egyes vidékek népesedési viszonyainak megfelelően a céhek a város jogviszonyainak és belső törvényeinek alapján nyelv és vallás szerint is tagozódtak. Következésképpen egyes városokban magyar, német vagy román céhek is alakultak. Brassóban például a szász szabócéh mellett — amely a falusi lakosság hagyományos ízlése szerint dolgozott — a XVIII. század folyamán a bolgárszegi román szabók engedélyt nyertek céhala-

pításra, majd a század végén a „német szabók” is külön céhet alapítottak, melynek tagjai főleg a hivatalnokréteg számára dolgoztak.

A román jelleg a fogarasi és hátszegi céhek esetében volt a legerősebb. A fogarasi vargák 1598-ban, a tímárok 1643-ban, a lakatosok és szíjgyártók 1674-ben kaptak szabadságlevelet. A hátszegi vargák a XVII. század közepe óta működtek céhkeretek között, s szabályzatukat 1672-ben Apafi Mihály adta ki.

A fogarasi, hátszegi, dévai, szászvárosi céhekben együtt dolgoztak a román, magyar és szász mesterek, mint ahogy az a fogarasi csizmadiák céhleveléből is kitűnik. Sőt a céhlevél azt is kimondja, hogy ha „[...] mövön és céhben levő mesterek külön-külön nemzetségekből léjendenek [...] mindenik nemzetség között [...] az céhmesterség és atyaság renddel jártassék minden esztendőről esztendőre [...]”².

De hasonló volt a helyzet Kolozsvárt és Nagybányán is. A kolozsvári ötvösök 1561-es céhlevele például kimondja, hogy a céhben két céhmester legyen, az egyik szász, a másik magyar.³ Hasonló volt a helyzet az ácsok 1625-ös céhlevelének esetében is. A kolozsvári csizmadiák 1650-ben keltezett szabályzata is kimondja, hogy „az több ez városi céhek majd minden két esztendőben előttök járóikat az unió szerint változtatják, úgy ez csizmadiacéhben is a natio szerint legyen változtatása az céhmestereknek és egyéb minden céh-

beli tiszteknek is minden két esztendőben [...]”⁴.

A céhmesterek és legények vegyes összetételéről tanúskodnak a mesterek lajstromai is. A szebeni ötvöslegények 1575-ös artikulusainak aláírói között 16 szász és 10 magyar volt.⁵ Az aradi céhek esetében is számos a vegyes összetételű, másfelől a szűcsök, szabók és csizmadiák esetében külön céhet alakítottak a magyarok, a németek s a görögkeleti románok és szerbek. Hasonló volt a helyzet Temesvárt is. A XIX. század elejére azonban a vegyeslakta területeken a céhek összetétele már annyira heterogén lett, hogy a nemzetiség vagy vallás szerint megnevezett céhek sokkal inkább a viselet vagy más tradíció szerinti megkülönböztetést jelentenek, semmint nemzetiségi összetételt.

A céh végeredményben egy zárt közösség, mely szabályzatait saját érdekközösségéhez igazítja. Ez magyarázza, hogy a szabályzatok számos tiltó cikkelyt is tartalmaznak, elsősorban a tagfelvétel tekintetében. Amíg tehát a székelyföldi és szász városok szabad iparüzését nem korlátozta különösebben a belső vagy külső piac leszűkülése, a tagfelvételnél a céhmesterek korlátozás tekintetében engedékenyebbek voltak. Amikor azonban a XV—XVI. század fordulóján a nagy földrajzi felfedezések és a török hódítások következtében a kelet-európai fejlődés lemarad a nyugat-európai fejlődéstől, a felvevőpiac a céhmesterek előtt leszűkül. Ez magyarázza

a szász céhek törekvését, hogy monopolhelyzetet teremtsenek saját közösségüknek.

Az egyre több nehézséggel küzdő céhek mindenekelőtt a szabadverseny konok megakadályozására törekedtek. Ezért követhető nyomon az egész céhrendszer történelme folyamán a céhen kívüli „kontárok” elleni ádáz harc. A szebeni egyesült képiró-, asztalos- és üvegescéh szabályzata például megtiltotta még a papok, barátok és iskolamesterek „kontárkodását” is.

Másfelől a remekelések megszigorításával és a céhtaksák emelésével párhuzamosan egyes céhek a belső összetétel zárt-ságára is törekedtek. A brassói íjgyártók 1505-ben kiadott szabályzata például leszögezi, hogy a céhben dolgozó magyar mesterek és azok fiai céhtagok maradhatnak, de a későbbiekben csak szászok vehetők fel. Hasonlóképpen a brassói szabók, képirók, asztalosok, takácsok és szegkovácsok céhszabályzatai határozottan tiltják román vagy magyar mesterlegények felvételét. Gödri János brassói magyar krónikás jegyezte fel 1784-ben egyes brassói céhek zártságával kapcsolatban: „Brassóban még a céhekben is voltak magyar gombkötők, mészárosok, borbélyok és kőművesek a magyar fejedelmek idejében, de ezek elhaltak vagy nációjukat elfelejtették, vagy pedig ravasz mesterséggel tanúknak esküvésekkel is szász nemzetből valóknak erősítvén magukat, szászokká lettenek. Ez az

utolsó megesett csak az én időmben is egynéhánnyal.”⁶

A XVI. század folyamán a különböző erdélyi városok céhei összefogtak, hogy közösen állapítsák meg a nyersanyagok árát, együtt harcoljanak a kontárok és falusi iparúzők ellen, együtt szabályozzák a termelés folyamatát és az értékesítés számos kérdését. Így születtek meg a *céhuniók*. Ezek közül a legjellegzetesebbek a királyföldi céhek uniói. Így például a királyföldi vargák 1560-ban kiadott céhszabályzata szerint a céhunió felölelte a szebeni, segesvári, medgyesi, szászsebesi, besztercei, nagyenyedi, szentágotai, nagysinkai, köhalmi, szászkézdi és szászvárosi céheket. Az erdélyi szász kádár céhunió tagjai voltak a szebeni, segesvári, medgyesi, kolozsvári, szászsebesi, nagysinkai, szentágotai, nagykapusi, szászkézdi, berethalmi, eceli, kisselyki és nagyselyki céhek.

A céhuniók általában nem tiltották a nem szász mesterek felvételét. A királyföldi ötvös céhunió 1559-ben kibocsátott szabályzata például csak annyit követel meg, hogy a céhbe álló személy jámbor, becsületes legyen és törvényes házasságból származzék. Hasonló cikkelyt tartalmaz a királyföldi fazekas céhunió 1564-es szabályzata is.

A céhszövetségek hatásköre egyaránt kiterjedt a királyföldi, valamint megyei városokra és mezővárosokra is. Az erdélyi szücskéhek szövetségének 1577-ben tagjai voltak mind a királyföldi városok (Szeben,

Brassó, Medgyes, Segesvár, Szászsebes), mind pedig a megyei és székelyföldi mezővárosok (Torda, Enyed, Marosvásárhely) szűcscéhei. Ehhez az egyezséghez 1582-ben további városok és mezővárosok csatlakoztak, mégpedig Beszterce, Kolozsvár, Dés és Szászkezd.

A különböző nemzetiségeket tömörítő szűcscéhek 1582-ben húsz pontból álló szabályzatban egyeztek meg, mely beszédes bizonyítéka, hogy a gazdasági és társadalmi érdekközösség át tudta hidalni a nemzetiségi ellentéteket.

A szakmai kapcsolatok nem szorítkoztak csak Erdélyre, hanem a céhek kiépítették kapcsolataikat a szomszédos Havasalfölddel és Moldvával is. A XV. században a brassói posztónyíróknél tanulta a mester-ségét egy romani szabó fia is. A szebeni vargalegények (Johannesbruderschaft) szövetségének számos tagja származott Baiáról, Curtea de Argeşről, Cîmpulungból, Rîmnicul Vîlcearól vagy más havasalföldi és moldvai helységekből, de köztük találjuk a székely ispán fiát is. A vargák céhuniónak 1580-as szabályzata is kimondja, hogy aki magyarul akar tanulni, az vándoréveit töltsse a tordai, dési, marosvásárhelyi vagy székelyudvarhelyi mestereknél. A székelyföldi városokban, de még a Partiumban is számos szász mester végleg megtelepedett, elmagyarosodott, s így arra is sor került, hogy egyiket-másikat beválasztották a városi tanácsba.⁷

A brassói íjgyártók 1505-ös szabályzata

is lehetőséget ad a Moldvában, Havasalföldön vagy a székely székekben tanult mesterlegények felvételére, de külön pont tiltja a céhmesterek ideköltözését és munkavállalását.

A vándorlegények útja azonban távolabbi vidékekre is elvezetett. Ennek révén az erdélyi céhrendszer szervesen kapcsolódott az általános európai iparüzés rendszeréhez. A legények vándorlásaik során (különösen az ötvösök) eljutottak Csehországba, Németországba, ahonnan új ismeretekkel felvértezve tértek haza. Mindez a nyelvi nehézségek áthidalását is eredményezte. Másfelől hozzájárult az azonos vagy rokon mesterségek érdekközösségének kiszélesedéséhez.

Az azonos mesterségek érdekközössége általában sok ellentét elsimításához vezetett; másfelől a céhuniók határozatai számos tiltó rendelkezést és megszigorítást is tartalmaznak. Így például a szűcscéh 1558-as szebeni határozatai kimondják, hogy a tordai szűcsmesterek nem kötelezhetők arra, hogy a nemeseknek szörmét dolgozzanak fel, másfelől a kolozsvári szűcsöknek megtiltják, hogy egyszerre két inast is szegődtethessenek. A barcasági egyesült molnárcéhek az őrlési vámra hoztak egyetemes határozatot, míg az erdélyi szász kádár céhunió 1614-es szabályzata a legények alkalmazására s a munkamenetre vonatkozóan tartalmaz kötelező érvényű megszigorításokat.

A céhkényszer felölelte az összes mesterségeket. Ez nem vonatkozott a szűk-körű, faluközösségek belső szükségletét ellátó paraszti mesterségekre. Egyes mesterségek szélesebb, mások szűkebb elterjedési körnek örvendtek, olyan mértékben, amint a céhkorlátozások közepette a kereslet és kínálat törvénye érvényesült. E mesterségeket a következőképpen csoportosíthatjuk:

- a) ruházati ipar
- b) építkezési ipar
- c) élelmezési ipar
- d) háztartást, mezőgazdaságot kiszolgáló ipar

e) egyéb iparágak.

a) A ruházati ipar legjellegzetesebb szakmái a bőrfeldolgozáshoz, szövéshez, varráshoz kapcsolódnak.

A bőrfeldolgozás legkorábbi céheit a *tímárok* hozták létre. Alapvető technikája az ősi bőrcserzés, mellyel bélésbőrt (szatytyánt), csizmának és sarunak való külső festett bőroket (fekete kordoványt, vörös karmazsint), valamint talpat állítottak elő. Az okleveles adatok már a XIII. századtól kezdődően beszélnek tímármesterekről, s a XIV. század második felében megjelenik. céhszervezetük is. Kolozsvárt 1405-ben az adatok egy romba dőlt cserzőgátról tesznek említést, mely a tímárok csertörő malmához tartozott. Besztercén 1460-ban a városbíró egy tímármester; a medgyesi tímárok

szabadalomlevelét 1471-ben Mátyás király erősítette meg. A XVI. században timárcéh alakult Nagyenyeden, Marosvásárhelyen és Székelyudvarhelyen is, majd az idők folyamán Csíkszeredában, Kézdivásárhelyen, Vajdahunyadon s úgyszólván minden erdélyi városban. Egyik-másik timárcéhnek 100—150 tagja is volt. Számbeli gyarapodásuknak megfelelően a XVIII. század második felében és a XIX. század elején alcéhekre: fehér vagy anyatimárookra, fekete vagy kordoványtimárookra és vörös vagy karmazsintimárookra tagolódtak.

Több esetben társultak a *kesztyűs*, illetve *erszénygyártó* mesterekkel, más esetekben a szakma rokonsága, elsősorban a nyersanyag beszerzése és feldolgozása miatt ellentétbe is kerültek egymással.

Egy másik igen korai bőrfeldolgozó szakma a *szűcsmesterség*. Fő feladata a szőrmefeldolgozás volt; s e tekintetben a szabályzatok nem tesznek különbséget a szőrme eredete és minősége között. Joguk volt feldolgozni bárány- vagy bármilyen vadprémet. Ez idő tájt a vadállomány bőséggel biztosította a nyersanyagot, a vevőközönség pedig igen széles társadalmi rétegeket ölelt fel. Következésképpen parasztbekecstől, báránybőr kucsmától drága nemesi prémbundáig, katonáknak, hajdúknak való süvegig, kacagányig mindent készítettek.

A szűcscéhek a legfontosabb erdélyi városokban már a XV. század folyamán megalakultak. 1420-ból való a brassói,

1448-ból a szebeni, 1459-ből a nagybányai szűcsök szabadalomlevele. Kolozsvárt 1479-ben a szűcsök szabályzatot újítanak. 1500 körül állították ki a beszercei szűcsök céhszabályzatát. 1511-ben már létezett szűcscéh egy olyan mezővárosban is, mint Zilah. A XVII. század folyamán legtöbb erdélyi városban már működött önálló szűcscéh, majd a török hódoltság után sorra alakuló bánsági és aradi céhek között is a legelsők a szűcsök, akik aztán a vi-seletnek megfelelően német, magyar, ro-mán, szerb céhekre tagozódtak. Jelentős szűcscéhek működtek a XVIII. században a székely városokban is, elsősorban Gyer-gyószentmiklóson és Kézdivásárhelyen.

A *csizmadia*-, valamint sarukészítő, más szóval *vargacéhek* szintén a legelsők kö-zött jöttek létre. A két lábbeliszakma ál-talában elkülönült egymástól. Míg a var-gák rendszerint csak papucsot, sarut, török solyát, női és gyermekcipőt készíthettek, a csizmadiák terméke a kemény vagy puha szárú csizma, tehát elsősorban férfiaknak s mindenekelőtt katonáknak való lábbelik. Ez a magyarázata, hogy a végvárokban is (Nagyvárad, Borosjenő, Karánsebes stb.) elsősorban a csizmadiák és szabók létesí-tettek céhet.

A XVII—XVIII. században a legnépesebb céhek közé tartoztak. Elegendő csak arra utalnunk, hogy még olyan mezővárosok-ban is, mint Margitta, 91 csizmadiamester dolgozott. Az aradi csizmadiacéhnek 197, a zilahinak 256 tagja volt.

A középkor folyamán a csizmadiák legelterjedtebb terméke a felsarkantyúzható puha szárú fekete fordítós csizma volt; a török hódoltság alatt terjedt el a karmazsinból készült piros csizma, a kurucok kedvelt lábbelije, majd a XVIII. század végén terjedt el a kemény szárú rámás csizma s annak mindenféle válfaja a batusznak nevezett gyermekcsizmától a keskeny sarkú kopogós női csizmáig.

A bőrszakmához tartozott a *nyerges- és szíjgyártómesterség* is. A keresletnek megfelelően ezeknek a céheknek a száma és taglétszáma kevesebb, és sok esetben közös céhet alkottak vagy egymással, vagy más mesterekkel, mint például 1484-ben Kolozsvárt, ahol a nyergesek, szíjgyártók, íjgyártók, kardmívesek, pajzsgyártók közösen alkottak céhet. Tekintve, hogy fő vásárlójuk a nemesség vagy katonaság, rendszerint együtt dolgoztak a *kengyelgyártókkal* és *sarkantyúsokkal* is.

A mezőgazdasági termelés s mindenekelőtt a fogatolási technika fejlődésével párhuzamosan, elsősorban a XVIII. században elterjedő lóvontatású váltóeke révén, a szíjgyártómesterség a mezőgazdaság, a parasztgazdaságok és nemesi udvarházak fő aruellátója lesz.

A ruházati ipar másik csoportja a textilipar s ennek főbb szakmái: a *takács-, szabó-, kalapos-, gubás-, gombkötő- és paszmántosmesterségek*.

A *takácsok* már a XIV. századtól kezdve céhekbe tömörültek a nagyobb erdélyi vá-

rosokban: Brassóban, Szebenben, Besztercén, Segesvárt. A XV. században alakult meg a kolozsvári, szászrégeni, brassói takácscéh. Az áru minőségének megfelelően alcsoportokra: *lenszövőkre, kéktakácsokra, szűr- vagy abaposztótakácsokra, posztónyírőkre, kelmefestőkre* tagozódtak. Az erdélyi takácsok áruai eljutottak Havasalföldre és Moldvába is, ahol nagy keresletnek örvendtek.

A legkorábbi és legelterjedtebb erdélyi céhek alapítói közé tartoztak a *szabók*. A korai századokban mindenekelőtt városi és nemesi vásárlóközönség számára dolgoztak, a XVIII. századtól kezdődően azonban, főleg a vásárok alkalmával, a paraszti vevőkört is ellátták szűrökkel, subákkal.

A XV—XVI. században, mint ahogy az a szatmári és nagyváradi szabócéh szabályzatából is kitűnik, két csoportra oszlottak: vásári szabókra és városi rendelésre dolgozó szabókra. A vásári szabók elsősorban szűröket készítettek, amihez az anyagot a takácsok szolgáltatták. A rendelésre készített drágább ruha alapanyaga színes, külfönből hozott bársony, festett kelme, brokát vagy angol, firenzei, flandriai posztó.

A szűrt, subát, nadrágot, zekét, katonadolmányt áruló vásári szabók sátrakban vagy szabadon, rendszerint rudakra aggatva árultak. Számos szabómester dolgozott nemesi udvarházakban, végvárakban.

A XVIII. századtól kezdve a polgárosodással párhuzamosan a szabócéhek is tagozódtak *szűr- vagy vastagszabókra* s úri

vagy vékonyszabókra. Az előbbieket paraszti, az utóbbiak polgári vevőközönségnek dolgoztak. Szabócéh úgyszólván minden városban, nagyobb mezővárosban létezett. Különösen elterjedt ez a mesterség az alföldi mezővárosokban a XIX. század elején. Így történetesen a Bánságban, Arad és Bihar megyében a XIX. század első felében 37 mezővárosban tudunk céhes szabókról.

Ugyancsak a XVIII. században, de főleg a polgárosodással párhuzamosan jelenik meg mint a szabómesterség kiegészítő szakmája a *gombkötés* és *paszomántverés*. Círádás, vitézkötéses, zsinóros paszománt és hurkos gombkészleteket készítettek a legváltozatosabb vevőkör részére. Gombkötőcéh működött Temesvárt, Aradon, Lugoson, Zombolyán, Nagykárolyban, és gombkötőmesterekről van tudomásunk mintegy 18 alföldi vegyes céh keretében.

A *kalaposcéhek* először a nagyobb szász városokban jelennek meg a XV. században, de a XVI. században Lippán is alakítottak céhet a kalaposmesterek. Újabb felvirágzását e mesterség a XVIII. század végétől kezdve éli. Az egyes vásárokon külön kalapossátrak voltak. Különösen híres kalaposcéh működött ekkor Temesvárt, Nagyszentmiklóson, Aradon, de kalaposmesterekről beszélnek a dokumentumok számos mezővárosi vegyes céh esetében is.

Végezetül a XVII. századtól kezdődően jellegzetes mesterség lett a *gubacsapóké* vagy egyszerűen a *gubásoké*. Alapanyaguk

a fűrtös, fésült gyapjú, amelyből jellegzetes szövőszéken kötötték-szőtték a hosszú fűrtű gubaposztót. Ezt aztán kallómalmokban ványolták, majd a ványolt gubaposztóból varrták az ujjas és hurkolt kötéssel s akasztógommbal ellátott gubát. Hirneves gubáscéhek működtek Zilahon, Margittán, Nagyváradon s több belső erdélyi városban is.

b) Az építkezési ipar főbb céheit a *kőművesek, ácsok, lakatgyártók, bádogosok, cserepesek* alapították.

Neves építőmesterek dolgoztak Erdélyben már a XII. századtól kezdve, amiről a korai várak, templomok, kolostorok is tanúskodnak. Céhszervezeteik azonban csak a XVI. században jönnek létre. 1525-ben alakul meg a kolozsvári, 1539-ben a medgyesi, 1570-ben a brassói *kőművesek* céhe. *Kőművescéh* létezett Besztercén és Nagyváradon is.

Számos hírneves építőmester, mint a brassói Conrad vagy a segesvári Kendlinger Jakab remekműveit ma is megcsodálhatjuk. A *kőművescéh* keretében dolgoztak a *kőfaragók* is, köztük nem egy hírneves szobrász, mint például a brassói Ulrich mester vagy a XVIII. században Hofmayer Simon. Számos *kőfaragó* munkáját őrzik templomaink, udvarházaink; nem egy erdélyi építész- és *kőfaragómester* dolgozott évekig Moldvában, Havasalföldön, Felső-Magyarországon.

Az *ácsmesterség* mint az építőszakma másik ága párhuzamosan fejlődött a *kő-*

művesmesterséggel. Az önálló ácscéhek ritkábbak, rendszerint társultak a kőművesekkel vagy más fafeldolgozó mesterekkel, kerékgyártókkal, kádárokkal. Figyelmet érdemel azonban az 1485-ben alakult önálló barcasági ács céhunió.

Nem lenne teljes a kép, ha nem emlékeznénk meg számos céhen kívüli paraszt-ácsról, fatemplomaink neves vagy névtelen alkotóiról, köztük az albaci Nicula Ursuról, akit Horea néven emleget a történettudomány.

Az *asztalosok-lakatosok* rendszerint közösen alkottak céhet, mivel a házak belső berendezése, kapui, ajtói, biztonsági zárai az ő közös munkájuk eredménye. Nevesebb asztaloscéhek működtek Szebenben, Brassóban, Besztercén, Medgyesen; a XVIII. század végén népesebb asztalos-lakatos céh alakult Kolozsvárt, Nagyváradon, Aradon, Szatmáron, Nagybányán és más nagyobb városban is. Neves lakatgyártó céhek működtek Marosvásárhelyt, Székelyudvarhelyen, Temesvárt, Aradon stb. E két utóbbi városban a lakatoscéh emlékét őrzik a máig is épségben látható vastuskók, a vándorló céhlegények jegyeivel.

Végül kisebb jelentőségű és ritkább céhek voltak a *cserepesek* s a XVIII. századtól kezdve a *bádogosok*, akiknek fő munkadarabja a kolomp volt; innen származik *kolompár* nevük.

c) Az élelmészeti ipar legközismertebb

cégeit a *molnárok*, *pékek*, *mészárosok* alapították.

A *molnárság* a vízi- és szárazmalmok elterjedésével fejlődött ki a XII. század második felében. A vízimalmoknak többféle rendszere alakult ki. A nagyobb vízhozamú folyók mentén rendszerint alulcsapós, nemegyszer hajómalmokat, míg a kis vízhozamú patakok mentén felülcsapós malmokat szerkesztettek. Nevezetes *molnárcéhek* működtek Segesvárt, Kolozsvárt, Szebenben. A barcasági molnárok céhunióba tömörültek. A feudális jogrendszernek megfelelően a malom mint kisebb haszonvétel vagy úgynevezett regálé a földesurat vagy a fejedelmet, illetve a kincstárt illette meg, ennek következtében a malmot vagy a céh, vagy a mesterek külön bérelték.

A lisztfeldolgozás a *pékek* feladata volt. Pékcéhek főleg a dél-erdélyi városokban létesültek, ahol a kereskedők, katonák jelentős idegenforgalmat biztosítottak. E forgalom értékelésére elegendő egyetlen adat: 1494-ben a szebeni pékek 10 734 kenyeret adtak el.⁸ A vásárban külön helyük volt. Kenyeren kívül mézeskalácsot, peracet is árultak. Szebenben a perecsütőknek külön céhük volt.

A vásárok jelentőségének növekedésével külön mesterségként jelentkezett a *bábsütés* vagy mézeskalácsosság. Szinte művészeknek nevezhető formáik, tükörrel, habbal, égetett nádmézzel díszített mézeskalácsaik, a híres tordai pogácsa a kora

kapitalizmus nagyvásárainak szinte szimbólumai lettek, akárcsak a hentesmesterség oldalága, a lacikonyha, a pecsenyesütők sátrai.

A városok húsellátása ugyanolyan fontos feladat volt, akárcsak a mindennapi kenyér biztosítása. Ezért számítjuk a legkorábbi céhek közé a *mészárosokét* is. Eltekintve az 1376-ban említett szebeni, segesvári, szászsebesi és szászvárosi mészárosoktól, 1422-ben már Kolozsvárt is létezett mészároscéh. A XV. században létesültek a besztercei, nagybányai, marosvásárhelyi, a brassói, a dési, majd ezt követően a nagyenyedi, medgyesi, zilahi mészároscéhek. Tekintve, hogy a vágómarha vásárlása és vágása jelentős összeget igényelt, a mészároscéh a tehetős rangúak közé tartozott.

d) A *mezőgazdaságot szolgáló* mesterségek közé tartoztak a *kovács-, kerékgyártó-, kádár-, kötélverő-, fazekas-, rézműves-, kupás-mesterségek*.

A *kovácsság* keretén belül több ágazat alakult ki az idők folyamán. Legközismertebb ágazata a *patkolás, kengyel-, zabla-, kocsiráfkészítés*. Hozzá kapcsolódik a *sarkantyússág*, egyszóval minden, ami a lóhasználatához fűződik. De a kovácsmesterségből vált ki a *késesek* alága is, akiknek 1649-ben alakult neves céhe Nagybányán. Ismertebb kovácscéhek jöttek létre még a XV. században Szebenben, Brassóban, Segesvárt, Besztercén, Medgyesen, Kolozsvárt, majd ezt követően Marosvásárhelyt,

Székelyudvarhelyen. A XVIII. század folyamán úgyszólván valamennyi mezővárosban létrejött önálló vagy társult kovácscéh, s kialakultak ennek álgazatai, a *szegkovácsok* és *ráspolymetszők* céhei. Ugyancsak a kovácsság álgazataként keletkezett a *csiszárok*, más szóval fegyverkovácsok céhe, akik kardot, pallyot, bárdot, szekercét, lándzsát vagy pajzsot gyártottak. Szebenben a pajzsgyártóknak külön céhe volt.

A középkorra jellemző fegyverkészítő mesterség volt az *íjgyártás* is. Előre felajzott, célzórendszerrel ellátott nehéz íjaktól gyorsröptű, könnyű íjak változatos fajait, továbbá nyilvesszőket, tegezeket, faragott tülköket gyártottak. Ilyen céh működött Brassóban és Szebenben.

A lőfegyverek elterjedésével párhuzamosan számos városban a *puskamívesek* is létesítettek céhet, mintahogy a *rézművesek*, elsősorban az *üstművesek* is külön céhbe tömörültek.

A mezőgazdaság ellátását biztosította számos famegmunkáláshoz fűződő, mindezekelőtt a *kádár*-, *kerekes*- és *kupásmesterség*. A kádárok leginkább a szőlőművelő vidékeken dolgoztak nagy számban, ahol már a XV. századtól kezdve céhekbe tömörültek. A nagybányai kádárok a XVII. században ötször is megújították céhlevelüket.

A *kerekesek*, akiknek a Királyföldön céhuniójuk is volt, a XV. századtól kezdődően szintén számos céhet alapítottak. Közülük kerültek ki a *kocsigyártók*, akik hadisze-

kerektől díszes hintóig a kovácsokkal közösen mindent gyártottak. A bábolnai székertábor már fejlett kocsikészítő mesterségről tanúskodik. A XVIII. század folyamán a kerekések a mezővárosokban is, rendszerint a kovácsokkal közösen, számos céhet alapítottak.

A *kupások*, más szóval faesztergályosok, a faedények legváltozatosabb fajtáit faragták: csutorákat, vékákat, iccéket, kölyűket, késnyeleket, fatányérokat, méhkasokat, amelyeknek sokfélesége a nagybányai kupáscéh 1716-os szabályzatából is kitűnik.

A háztartások szükségletét biztosították a *fazekasok*, más szóval gölöncsérek. Csofálatosan díszített mázas és mázatlan termékeik nem egy múzeumunk remekművei közé tartoznak. Az Alvincen megtelepedett habánok cserépedényei igazi művészi értékűek. Különösen a kék- és zöldmázas bokályok, tányérok ma is számos műgyűjtő keresett és féltve őrzött remekei. Fazekascéh úgyszólván minden erdélyi városban működött. E céhek szívós harcot folytattak a parasztfazekasokkal, akiket a vásárokról kitiltottak, edényeiket összetörték.

A mesterségek e csoportjában végül szólnunk kell a *kötélverőrökről*, akiknek céhes szervezetét már 1376-ban említik. Brassóban külön bástyájuk volt. A XVII—XIX. században a leggyakoribb mezővárosi céhek voltak.

e) Végezetül meg kell említenünk egyéb iparágakat is, elsősorban az ötvösöket,

képirókat, öntőket, gyertyamártogatókat, szappanosokat, borbélyokat.

Az ötvösök, más szóval arany- és ezüstművesek a leggazdagabb erdélyi céhek közé tartoztak, és ennek következtében csak a nagyobb erdélyi városokban alapítottak céhet. Ezek közül a leghíresebbek a brassói, szebeni, kolozsvári és beszercei ötvöscéhek. Az erdélyi ötvösmesterek remekművei semmiben sem maradtak a nyugat-európai ötvösség mögött. Tagjai bejárták Közép- és Nyugat-Európa országait, s nem egy esetben neves nyugati mesterek-nél, fejedelmi udvarokban találtak alkalmazást. A XV. században a leghíresebb bécsújhelyi ötvösök között találjuk az Erdélyből Címpulungba származott Langenauer vagy Siebenbürger család tagját. Jacob Langenauer unokája, Wolfgang Zullinger Korvin Mátyás egyik neves ötvösmestere volt. A XV—XVI. században Lembergben, Rómában, a Majna menti Frankfurtban vagy Nürnbergben számos Siebenbürger nevű, tehát erdélyi származású ötvösmestert ismerünk. Híres ötvösművész volt Suki Benedek, kinek kelyhe a hazai gótikus díszítőművészet remek példánya s az esztergomi kiállítás egyik ékessége. A Nagyvárad mellett elpusztult Ajtós községből származott Albert Dürer apja, a gyulai ötvösként számon tartott Ajtósi Antal.

A hazai ötvösség fejlettségét és hírnevét bizonyítja az is, hogy sok külföldi mesterlegény az erdélyi városokban tökéletesi-

tette szakmai tudását. A reformáció korában Erdélyben számos hugenotta, anabaptista vagy más protestáns vallású mester talált menedéket. A pomerániai Szczecinből származó Lucas Marquart 1501—1520 között kérte felvételét a segesvári ötvöscéhbe. Ugyancsak az erdélyi városokban tanult a nürnbergi Jacob Mayer (1515) vagy a halberstadti születésű Ludovicus Lüders (1520). A szebeni ötvöslegények lajstromában is sok külföldi vándorlegény neve szerepel, mint például Endres von Rein, Nicolaus Preuss, Hans Hoffman aus Slesia, Peter Speucker von Wien stb. A kolozsvári Erasmus vagy Rázmány család öse, Johannes Erasmus a flandriai Antwerpenből került Kolozsvárra. Szebenben dolgozott a löcsei Sebastian Hann, az egyik leghíresebb erdélyi ötvös.⁹

Művészi szakmának tekinthető a képirás is; a *képiróknak* Kolozsvárt, Szebenben, Brassóban és Nagybányán volt neves céhük. Oltártól ikonokig sok értékes mesterművel ajándékozták meg az erdélyi művészeti életet. Említsük meg közülük Nagybányai Csengeri Képiró Istvánt, Képiró Gothárdot, Csűrös Mihályt vagy Páldi István rézmetszőt.¹⁰

Az *önöntők* főleg egyházi használatra szánt kannákat, kelyheket, míg a XIX. század elején megjelenő *boglárosok* vásári csecsebecségeket, gyöngyfüzéreket, láncokat, fülönfüggőket, színes üveggel kirakott egyéb diszeket készítettek.

A *gyertyaöntők* vagy *mártogatók* mind

viaszból, mind faggyúból egyaránt készítették árut egészen a XIX. század közepéig, amikor is Milly osztrák gyáros jóvoltából a sztearin gyertya kiszorította a faggyút a közhasználatból.

Végezetül szólanunk kell a középkor jellegzetes higiéniai mesterségéről, a *borbélyokról*. E mesterség gyakorlói a hajvágás, borotválás, pomádé mellett értettek az érvágáshoz, foghúzáshoz, törések s általában a sebek kötözéséhez, gyógyír főzéséhez. Marosvásárhelyi és brassói céhük szabályzata a középkori gyógy mód számos gyakorlatára szolgáltat adatot; a kolozsvári és segesvári gyógyszerész múzeum tárgyi anyaggal is kiegészíti a régmúlt e mesterségének titkait.

Mintegy 65-re tehetjük a közismertebb céhes mesterségek számát, amit még legalább két tucat ritkább, többnyire céhen kívüli foglalatosság egészít ki. Tanulmányozásuk nemcsak a városi életmód felelevenítésére nyújt lehetőséget a középkor kezdetétől a XIX. század közepéig, de a technikátörténet bővebb megismerését is nagymértékben elősegíti.

Nem lenne teljes az erdélyi céhes életről nyújtott kép, ha nemoznánk két nem iparral kapcsolatos céhszervezetről is. A *kereskedés és szállítás területi szervezeteiről* van szó.

Bár a Nyugat-Európára jellemző *gildák* a középkor századaiban nálunk, Szebentől és Brassótól eltekintve, nem alakultak ki, a feudális céhkényszer miatt a XVIII. szá-

zadban főleg hazánk nyugati, fejlettebb forgalmú városaiban a kereskedők is céhekbe vagy céhjellegű társaságokba tömörültek. Temesvárt 1721-ben alakult ilyen. Szatmáron ugyancsak a XVIII. század elején jött létre kalmárcéh, amelynek szabályzata hűen tükrözi e kor áruforgalmazóinak tagozódását. Az aradi *kalmárok* csak 1834-ben nyerték el díszes, nyomtatott céhszabályzatukat. Nagy hírnévre tett szert a brassói keleti (főleg macedoromán és görög) kereskedők társasága is.¹¹

Ritkább esetben céhbe tömörültek a *szállítók* is, amire a nagybányai szekeresek szabályzata szolgáltat példát.

A CÉHEK BELSŐ SZERVEZETE

Az erdélyi céhrendszer a XIX. század közepéig megőrizte hagyományos jellegét. A termelés a nyersanyagbeszerzéstől az eladásig a mesterek kezében összpontosult. A céhszabályok a viszonteladást, kész termékek felvásárlását tiltották. A műhelyen belül hiányzott a munkamegosztás, mivel a mester vagy a céhlegény a munkafolyamat minden részletével maga foglalkozott. Ennek következtében a kapitalizmus térhódításáig a céhrendszert a kisárutermelés jellemzi. Nagyobb méretű termelés nem bontakozott ki, mivel a kereskedelmi tőke hiánya, valamint a raktározás és áruehelyezés korlátozott lehetőségei ezt megakadályozták.

A merev céhszabályok aprólékosan kö-

rülírták a céh működését. A termelés módszerei megfeleltek a középkori gazdálkodás zárt rendszerének.

A céhen kívüliek, az úgynevezett kontárok versenyével szemben a mesteremberek védelmét mindenkor és mindenhol szigorú rendszabályok biztosították.

Általában a céhszabályok igyekeztek azonos munkafeltételeket teremteni minden céhtag számára. Az árakat meghatározták vagy korlátok közé szorították, és szigorúan tiltottak mindennemű versengést. A termelésben megkövetelték az azonos munkamódszerek alkalmazását. Nagy gondot fordítottak az áru minőségének ellenőrzésére. A főelv a „becsületesség” volt, s a vevő becsapását, megkárosítását vagy egymástól való elcsalását szigorúan büntették. A vásáron a helyeket rang szerint és „nyílvetéssel” osztották ki.

A beteg, magatehetetlen mestert vagy annak özvegyét támogatták, mint ahogy szabályzatban gondoskodtak a beteg legények gondozásáról vagy a hozzátartozók nélkül maradt céhtagok eltemetéséről. Erre nézve valamennyi céhszabályzat tartalmaz cikkelyeket. Így például a munkaképtelen, előregedett mester mellé a céh kisegítő, hozzáértő mesterlegényt rendelt. A mester halála után az özvegy általában mindaddig folytathatta mesterségét, míg volt férje nevét viselte. Más esetekben, mint például az ötvösöknél, ez a jog egy esztendőre terjedt ki. Számos céhnél a mester fiát és leányát is egész vagy fél céh jog illette meg;

következőképpen féldíjakat fizetett vagy teljesen mentes volt a céhbe állási díj fizetésétől. Hasonlóképpen felére csökkent a céhbe állás díja, ha a mesterlegény céhtag özvegyével vagy leányával házasodott össze.

A céh figyelemmel kísérte a céhmesterek, legények magánéletét is. Egy esztendőnél tovább a céhbe állott mester nem maradhatott nőtlen. A szabályok megsértéséért kisebb-nagyobb büntetéseket róttak ki. Ha valaki ok nélkül hiányzott a céhgyűlésről, melyet táblajárással hívtak össze, hasonlóképpen temetésről, templomi szolgálatról, büntetést fizetett. A büntetést egy bizonyos összegig maga a céh róttak ki, nagyobb büntetés kirovása már a városi tanács hatáskörébe tartozott. Az egymás közötti törvénykezés tekintetében is hasonló volt a helyzet. A büntetéspénzek egy része a céhet, másik része a vezető fórumokat (városi tanács, bíró, várkapitány, fejedelem) illette meg. A bírságot legtöbb esetben pénzben, a korai századokban viaszban határozták meg, mely a céh vallási funkcióinak megfelelően keresett és drága árucikknek számított.

Súlyos esetekben a vétkes mestert a céhből is kizárhatták, s visszavétel esetén a kizárt mesternek az összes díjakat újból meg kellett fizetnie.

Minden látszólagos érdekközösség ellenére a céh mégsem volt egységes. Az inasok, legények és mesterek szigorúan elválasztott hierarchikus rendjei mellett, a mes-

terek csoportja is rétegződött. A céh élén a tehetősebb vezető mesterek állottak. A céhtisztségek száma a taglétszámtól függött.

A céh élén a *főcéhmester* s annak helyettese, a *kiscéhmester* állott, kiket évenként, rendszerint az újévkor vagy vízkeresztkor tartott év eleji gyűlésen választottak. Mivel kisebb büntetéspénzeken és remekmunkából adandó ajándékokon kívül nem járt érte semmi fizetség, terhes feladatnak bizonyult. Éppen ezért a céhszabályzatok büntetést írtak elő a megválasztott főcéhmester számára, ha a feladatát visszautasította.

Az *atya*, *céhapa* volt a legények és inasok vezetője, irányítója. Biztosította a legények igazságos elosztását. A vándorló legények az atyamester házában szálltak meg.

A *látómesterekre* hárult a termelés ellenőrzése. Ők ügyeltek az áru minőségére, a hagyományos munkamódszerek tiszteletben tartására. Joguk volt mind a termelést, mind a vásárra vitt árut ellenőrizni. A vásárokon ők osztották ki az árulóhelyeket, elkobozhatták a rossz minőségű árut, hasonlóképpen a kontárokét is.

A *bejárómesterek* vizsgálták felül az inasok és legények munkaviszonyait, magánéletét.

A *céh notáriusa* intézte az írásbeli ügyeket, vezette a jegyzőkönyveket, láttamozta a vándorkönyveket stb.

A céh tisztjeinek kiváltságos helyzetük

volt a céhben. Vásárok alkalmával ők választották először a helyeket, a többi mesterek kötelesek voltak a nekik kijáró tiszteletet megadni.

A mesterek hierarchikus rendjében közvetlenül a céh tisztjei után az öregmesterek csoportja következett. Kisebb panaszok elbírálásában csak őket hívták össze, a vásárokon elsőnek választották sorshúzás szerint a helyeket. A gyűléseken elől ültek, s ők kaptak először szót. Őket követte a *rendbeli mesterek* csoportja, majd végül az *ifjúmesterek*. Ez utóbbiak közül választották a *szolgálómestert*. Az ő feladata volt az árulószín, a gyűlés helyiségeinek tisztán tartása, továbbá ő indította el a *táblát*, mikor a mestereket össze kellett hívni. Szükség esetén a főcéhmester rendelkezésére kellett állania.

A főcéhmester kezelte a céh pénztárát, nála állott a céhláda kulcsa. A pénzügyekről s általában működéséről minden év végén számot kellett adnia, a hiányt vagy kárt meg kellett térítenie.

A gyűléseket rendszerint a városi magisztrátus küldöttjének jelenlétében tartották meg, s jegyzőkönyvet vezettek róla.

A céheknek megvoltak a szimbolikus jelvényei. Ezek között első helyen állott a *céhláda*. Biztonságosan zárható, díszes kivitelű, a céh jelvényével ellátott láda volt. Benne őrizték a céh szabadalomlevelét, pénzét, pecsétnyomóját. A céhládát és a céhzászlót nagy becsben tartották; a céhgyűlések a nyitott céhláda és céhzászló

mellett zajlottak le. Eskütételkor is a céhláda mellett állva, kézrátétellel kellett megadni a tiszteletet. Felvonulás alkalmával a céh zászlóját mindig elől vitték. A pecsétnyomóra a mesterség valamilyen jelképét vésették.

Hasonlóan szimbolikus jellege volt a táblajárásnak. A díszes kivitelű céhbe hívó táblákat mestertől mesterig vitték, és azt kötelezően tovább kellett adni. Azt a mestert, akinél a céhbe hívó tábla elakadt, megbüntették.¹²

A céhek funkciói közül első helyen a gazdasági életben vállalt szerepet kell megemlítenünk. A céhek biztosították a városi és falusi lakosság kézműves áruval való ellátását. Az árut elsősorban vásári sokadalmak alkalmával forgalmazták, de ott is csak korlátozott mértékben. A barcasági kádárok például a kész hordóknak csak egyharmadát vihették vásárra. A nagyváradi szabók szabályzata is pontosan körülírja, kik árulhatnak sátrakban, kik rudakon, kik a boltok alatt. Még idegen mestereknek is csak saját termékeik árulását engedték meg. Szigorúan tiltották a hamis mértékek használatát. Az ötvösöknél az arany és ezüst próbája véget minden mester saját kézjeggyel rendelkezett.

Bár a szabad vásárok alkalmával bárki adhatott-vehetett, az eladás körzete mégis általában korlátozott volt. Ebből a szempontból figyelmet érdemel a kézdivásárhelyi vagy zilahi céhek vásári körzete, amely mintegy 10—12 közeli vásárhelyet

ölelt fel. Egyes gazdagabb céhek a XV—XVII. században azonban áruikkal távolabbi vidékekre, Havasalföldre, Moldvába, Lengyelországba is elkalandoztak.

Szólnunk kell a középkor mély vallásosságát tükröző egyházi funkciókról is. Kötelező volt a templomba járás, ahol a céheknek meghatározott helyük volt. Ezt különös szigorral ellenőrizték nagy ünnepeken. Számos céhnek védszentje is volt. A protestantizmus elterjedésével azonban a vallási ellentétek a céheken belül is jelentkeztek. A reformált céhek szabályzataiból kivetették az oltári szentségre, védszentekre vonatkozó pontokat.

A céhek és céhtagok közösségi szerepének és súlyának növekedésével a céhek politikai szerepe is megnőtt. A szabad városokban, Kolozsvárt, Nagybányán, Brassóban, Szebenben, Segesvárt, Besztercén stb. a céhtagok a városi tanácsba is bekerültek, főbírói, királybírói, városi jegyzői tisztséget is viseltek. A céhek társadalmi funkciója ezáltal jelentőségteljessé vált, a céhtagok becsületessége, erkölcsi élete példamutatást jelentett.

A püspöki, nemesi fennhatóság alatt lévő mezővárosokban azonban a céhek politikai szerepe lényegesen kisebb mértékű volt. A földesúri hatalom alatt lévő mezővárosi tanácsok is rendelkeztek bizonyos önkormányzattal, de rendszerint megvonták tőlük azt a jogot, hogy peres ügyekben saját bíráik előtt jelenjenek meg. Mindez társadalmi feszültséghez is vezetett, különösen

ott, ahol a mezővárosban lakó köznemesek igyekeztek kivonni magukat a közterhek viselése alól, de a városi tanácsban helyet követeltek. Ez egyben feleletet ad arra is, miért vállaltak részt a középkori parasztfelkelésekben a mezővárosok iparosai is.

A külső veszély növekedésével, mindekelőtt a török támadásokkal a céhekre katonai funkciók is hárultak. A város védelmére a céhmesterek, céhlegények is fegyvert ragadtak s a falakra hágtak. A falak megerősítéséhez anyagi segítséggel járultak hozzá. Nagyobb városokban egyes bástyák rendben tartása, védelme a céhek feladata volt. A szebeni csizmadiabástyát 114 ember, a nagydisznódi bástyát a mészárosok, kötélverők és nyergesek 83 embere védte. A kolozsvári szabók bástyája méreteiben ma is impozáns. A segesvári céheknek 13 ágyújuk is volt. Hadviseléskor egyes céhmesterekre csapattestek vezetését is rábízták.

AZ INASSÁGTÓL A MESTERRÉ VÁLÁSIG

A mesterség elsajátítása, az utánpótlás biztosítása jól szabályozott, hosszadalmas folyamat eredménye volt.

A inasszegődtetést a mesterek szabad egyezkedésére bízták. Ezt két hét próbaidő előzte meg, de azután szegődetlenül, szigorú büntetés terhe alatt egyetlen mester sem tarthatott inast. Az egyezés megkötése, tehát a szegődtetés után értesíteni kellett a főcéhmestert s az atyamestert,

kiknek jelenlétében, a céhláda előtt a szegődtetett inasnak meghatározott formula szerint esküt kellett tennie. Ebben eljövendő mestere iránti alázatosságra, engedelmességre, szorgos munkára tett fogadalmat. A céhszabályzatok előírták, hogy sem jobbágyszármazású, sem törvénytelen vagy erkölcsileg kifogásolható családból származó inas nem szegődtethető. Erről bizonyságlevelet kellett adnia, bár a török hódítás korában a sok háborúskodás miatt ettől eltekintettek, amint az a kolozsvári ötvösök szabályzatából is kitűnik. A bomló hűbérrendszer korában általában már mindenütt eltekintettek a jobbágyszármazástól.

Egyetlen mester sem szegődtethetett egy inasnál többet, s a másodikat csak akkor, amikor az előző már felszabadulás előtt állt.

Szegődtetéskor az inasnak, illetve az inas szüleinek szegődési díjat kellett fizetnie. Ez az összeg céhenként változott. Általában 2—4 forintot és 2 font viaszt tett ki. A szegődéssel egyidőben az inasnak vendégasztalt kellett adnia. Ez a lakoma rendszerint 3—4 étekből, elegendő kenyérből és borból állott, s erre a céh vezetőségét meg kellett hívnia. A szegődtetési díj egy része a két vezető céhmestert, másik része a céh pénztárát illette. Mesterember gyermeke a legtöbb esetben a szegődési díjnak csak a felét fizette.

Az inaskodás 3—4 esztendeig tartott; mesterember gyermekének, amennyiben

atyjánál tanult, ebből valamennyit elengedtek.

Az inas a tanulóévek alatt fizetséget nem kapott, de teljes ellátás és megfelelő ruházat illette meg. A nagyváradai szabóknál például az inasnak az első esztendőben egy szűrcsuha, két ing, két lábravaló, egy süveg és egy pár saru járt; a második évben ehhez járt még egy boroszlói dolmány és egy nadrág is.

Számos céh engedélyezte a fizetségért való taníttatást. Ebben az esetben az inast házi munkára nem kényszeríthették.

A munkaidő látástól vakulásig tartott. Rossz bánásmód esetén az inas panaszt tehetett a céh vezetőségénél, s ezt ki is vizsgálták. Ilyen jogos panasz lehetett az ütlegetés, rossz ellátás vagy a mesterségre való tanítás elégtelensége. Ha ezek közül bármelyik vád is igaznak bizonyult, akkor a mestert megbüntették, súlyosabb esetben az inast más mesterhez rendelték. Hasonlóképpen jártak el abban az esetben is, ha a mester elhalálozott.

A szökött inast súlyos fenyték után visszairányították mesteréhez.

A felszabadult inas tagja lett a *legények társaságának* s mindjárt a belépéskor meg kellett adnia a *társpohárt*. A felszabadulás-kor újabb taksákat kellett fizetnie, ugyanakkor ki kellett váltania a *vándorkönyvet* is.

Egy-két évi legénykedés után el kellett hagynia a várost, s meg kellett kezdenie a *vándorlást*, melynek során különböző

városokat kellett végiglátogatnia, hogy ezalatt a mesterségét kellőképpen elsajátítsa. Midőn a vándorlegény idegen városba érkezett, azonnal jelentkeznie kellett az atyamesternél, aki szükséglet és sorrend szerint munkára osztotta. Ha mestere nem tetszett, kétszer, de nem többször, más mestert kérhetett. Amennyiben nem volt munka, pár napig az atyamesternél maradhatott, aztán tovább kellett vándorolnia.

Egyetlen mester sem tarthatott egy legénynél többet. Később ezt egyes céhek kettőre emelték. Az a mester, aki az atyamester tudta és híre nélkül, szabad egyezkedés révén legényt fogadott fel, súlyos büntetésben részesült. Különösen keményen büntették a kontár legény alkalmazását.

Legényhez jogot elsősorban a munkaképtelen mesterek s az özvegyek nyertek, kikhez rendszerint tapasztalt, idősebb legényt rendeltek. Ha az ilyen igényeket kielégítették, a céh tisztjei, majd az öregmesterek következtek.

A legények fizetését a céhek pontosan szabályozták, akár heti, akár évi berről volt szó. Ez az összeg egy esztendőre hozzávetőlegesen 8—10 forintot s teljes ellátást tett ki. Tilos volt a legényeknek egymás között béremelés végett egyezkedniök. Ennek ellenére mégis volt rá eset, mikor a legények közösen léptek fel a munkáltatókkal szemben. Ennek tipuspéldája az 1573-as és 1576-os nagy kolozsvári ötvössztrájk.¹³

A legények kétheti felmondás nélkül nem hagyhatták el mesterüket, de sátoros ünnepek és nagyvásárok előtt ezt sem engedélyezték.

A céhszabályzatok előírta munkaidő korra hajnaltól késő estig tartott. Egyes céhek bizonyos kedvezményt is engedélyeztek a legények számára. A szatmári és nagyváradi szabólegények például szombat délután maguknak is varrhattak két nadrágot és egy szűrt, amit vásár alkalmával eladhattak. A zilahi mészárosok is megengedték a legényeknek egy-egy bárány vételét és vágását.

Szigorúan büntették a közösségi kapcsolatokra vonatkozó erkölcsi normáktól való eltérést: a templomi szolgálat elmulasztását, a temetésről való hiányzást, a részegséget, kockajátékot, káromlást és csúf beszédet, a hétfői munkakerülést, az úgynevezett *korhelyhétfőt*.

A legényeknek is megvolt a maguk *társasága*, melynek élén a *dékány* vagy *öreglegény* állott. E társaságok bizonyos alkalmakkor a *legények ládája* előtt gyűlést tartottak, ahol megvitatták a fegyelmi ügyeket. E gyűlések után a legényeknek táncmulatságot is engedélyeztek. A legények társaságának szabályzatai szigorú tilalmakat írtak elő. A szebeni vargalegények társaságának 1556-os szabályzata például 40 tiltó rendelkezést tartalmaz, a brassói kötélverő legények 1613-as szabályzata pedig 67 pontban rendszabályozza a legények jogait és kötelességeit. Minden

tilalom megszegéséért pénzbírságot róttak ki, mely a legények társaságának pénztárát illette meg. E pénzből segélyezték a beteg vagy vándorlását folytatni nem tudó legényeket.

A vándoréveit befejező legényt *mesteresztendőre* bocsátották, mely alatt felkészült a *remekelésre*. A remekmunkát a céhszabályzatban előírt módszer szerint kellett elkészítenie arra kirendelt *műlátók* előtt. A remekelés ünnepélyes keretek között folyt le. A remekelő legénynek úgynevezett *collatiót* kellett adnia a remekelést ellenőrző bizottság számára. A remekmunkát a remekelő legénynek teljesen egyedül, saját költségére, a legkiválóbb anyagból kellett elkészítenie. Emiatt mindez igen költséges volt.

A remekmunka a céh legkeresettebb árucikkeiből állott. A székelyudvarhelyi kardcsiszárok például egy szablya, egy pallos és egy hegyes tör elkészítését követték meg. A brassói íjgyártók remeke egy megfaragott tülökből, egy célzóberendezéssel ellátott felajzott nyílból és egy kifeszíthető faragott íjból állott. A fogarasi csizmadiák egy kapcás papucs és egy száras csizma elkészítését követték. A barcasági borbélyok 1562-es szabályzata egy olló és egy borotva kiköszörölését, egy tapaszt, egy sebfőzet, egy vérzéscsillapító elkészítését és egy sebkötés elvégzését írta elő. A zilahi gubások remeke egy festett barna ünneplőguba és egy szürke viselőguba megszövéséből s megvarrásából ál-

lott. Az ötvösök általában egy templomi kehely, egy gyűrű vagy egyéb közismer-
tebb arany- vagy ezüsttárgy vagy -edény
elkészítését kérték remekként. A kolozs-
vári és zilahi vékonyszabók remekműve a
következő ruhadarabok elkészítéséből ál-
lott: „egy kurta mente ötsoros sujtással,
egy kurta dolmány ötsoros sujtással, egy
magyar nadrág ötsoros sujtással, egy csákó
huszáros formára, egy tarsoly régi mód
szerint sujtással, egy károlyi hajtóka suj-
tással és egy kerek huszárköponyeg”. Ezt
a XIX. század elején még újabb négy ruha-
darab egészítette ki, mégpedig: „egy kon-
ziliárius mente régi formában, egy lóra
való takaró, egész kerületével, egy topán-
kás magyar nadrág régi formában és egy
magyar kalpag régi formában”¹⁴.

A műlátók figyelemmel kísérték a reme-
kelés munkamenetét, a megállapított hibá-
kat bevezették a *remekelési jegyzőkönyv*-
be, s minden hibáért büntetést róttak ki.

A remekelés után a legénynek meg kel-
lett fizetnie a *céhbe állási díjat* és meg
kellett adnia a *mesterasztalt*, más szóval
lakomát.

A *céhbe állás díja* céhenként és koron-
ként változott. Szeben, Segesvár, Szász-
sebes és Szászváros 1376-os céhszabályzata
2—10 forintnyi pénzt és 2—4 veder bort
írt elő. A legnagyobb díjat, 10 forintot a
mészárosok, a legkevesebbet, 2 forintot a
kesztyűsök, illetve a bognárok és nyerge-
sek követelték. A szatmári szabók *céhbe*
állási díja 14 forint, a kolozsvári ötvösöké

6 forint, a székelyudvarhelyi csiszároké 2 forint és 3 font viasz volt. A XVIII. században ez az összeg lényegesen emelkedett, s egyes esetekben elérte a 100 forintot is.

A céhbe állás másik kötelező terhe az összes mesterek megvendégelése volt. Ez a szertartásos *lakoma* rendkívüli költségeket igényelt, és sok esetben számos fogásból állott. A dési fazekasok 1570 körüli szabályzata négy tál étket és 64 pénz ára bort írt elő. A bánffyhungyadi szabók 1583-ban már 8 fogásos lakomát igényeltek. A legkirívóbb azonban a gyulafehérvári szabók 1596-os szabályzatának függvénye, mely szerint a céhbe állandó ifjú 27 fogásos valóságos lucullusi lakomát tartozott adni, s ehhez még azt is hozzátette, hogy „az étkeknek és pecsenyéknek nemei is azokhoz tartozandó fűszerszámmal legyenek, minden zúgolódás, pirongatás, orcázás nélkül, mennél tisztességesebben lehet megkészíteni, mert ha olyan dolgok lesznek, csak semmiben múlik az dolog, s költség és más asztal tartozik”¹⁵. E lakomáknál cimbalmosok és hegedűsök jelenlétét is megkövetelték.

Mivel a mesterasztal-adás hatalmas költséget igényelt s az idők folyamán ételpocsékolássá fajult, a XVIII. században a központi hatóságok eltiltották vagy legalábbis mérsékeltek. Egyébként is a céhmesterek számának felszaporodása lehetetlenné tette. Ehelyett bevezették a mesterasztal pénzbeli megváltását, mely általában 12—40 forint között ingadozott.

Egyes céhek a céhbe állásnál a főcéhmesternek vagy városbírónak adandó ajándékokat is előírtak. A dési fazekasoknál a főcéhmesternek egy szekernyét kellett a remekelő ifjúnak adnia, máshol egy pár kesztyűt. A szatmári szabók a bírónak 60 pénz értékű ajándékot, ugyanott 1705-ben a kereskedők 4 sing gyolcsot ajándékoztak évenként.

A sok költség és fáradság után az ifjú mester még csak a sor végén állott, inast és legényt csak idővel szegődtethetett, rá hárult a szolgálómester kötelezettsége, s a vásáron is csak az öreg- és rendbeli mesterek mögött kapott helyet.

Bármilyen hosszas és akadályoktól terhes volt az út a mesterré válásig, mégis mindenkire nézve kötelező érvényű és biztonságos volt. Ez a magyarázata, hogy általában mindenki türelemmel viselte sorát, kivárta sorát, tudatában annak, hogy a felemelkedés és a megélhetés biztosítva van, s a dolgok természetes menetének ez a rendje és módja.

A CÉHEK FELBOMLÁSA

Akármilyen szilárdnak tűnik is a századokon keresztül egyedurisítási helyzetben lévő céhrendszer, bármilyen pontosan körülhatárolták is a céhszabályzatok az egyes mesterségek működését, a XVIII. század második felében mégis rések keletkeztek annak rendszerében.

Az új struktúra, a lassan kibontakozó manufaktúrák, a külföldi gyártás termékei eljutottak az erdélyi piacokra is, és előtérbe helyezték a szabad versenyt. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdasági termelés hirtelen gyarapodása kiszélesítette a belső piacot, következésképpen megnövekedett a paraszti fogyasztó- és termelőréteg. De a mezőgazdasági ártermelés szétfeszítette a feudális rendszer egyéb kerekeit is. A nemesi nagybirtokon a robotra, dézsmára alapozott hagyományos termelést felváltotta a majorsági gazdálkodás, s ennek kézműipari szükséglete szintén a céhszabályozás korlátainak szétfeszítéséhez járult hozzá. Maga a felvilágosult abszolutizmus is a céhszabályozás lazítására törekedett. Ez elsősorban a kereskedelmi élet gyorsabb kibontakozását szorgalmazta, igyekezett szabaddá tenni az iparüzést. Következésképpen a központi hatóságok egységesítik a céhszabályokat, azok egyes pontjait igyekeznek az új idők követelményeihez alkalmazni. Ily módon a XIX. század elején nemcsak sok új cég alakult mind a régi szabad királyi városokban, mind a gyarapodó mezővárosokban, de a régi céhszabályokat is újakkal cserélték ki. Ha összevetjük a feudalizmus bomlásának idején kiadott céhszabályzatokat, szövegeiket néhány típuspéldányra korlátozhatjuk. Lassan azonban ezek is jól-rosszul betartott formális erekké válnak.

Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk egy anakronisztikus kettősséget

sem. Amíg ugyanis a kibontakozó kapitalizmus termelési módjának megfelelően utat igyekszik törni a szabad iparüzés és szabad kereskedelem, a feudális jogrendszernek megfelelően még mindig fennáll a céhstruktúra. Mindennek következtében a nagyközségekben, mezővárosokban megtelepedő mesterek számának növekedésével megindul ugyan a céhek decentralizációja — s ezt a helyi nyersanyag olcsóbb-sága is elősegíti —, de végső soron itt is előbb-utóbb új céhek alakulnak.

A feudális jogrend viszonyai között ugyanis a nagyközségekben megtelepedett mesterembernek a földesúri majorságon vállalt munka vagy a céhtagság között kellett választania. A céh alakulása és megszilárdulása a földesúri hatalomtól való függés gyengítésének egyik útja volt; önkormányzatot jelentett, nagyobb fokú lazaságot a földesúrral szemben. Ne feledjük, a mezővárosok ekkor már a megváltásért is küzdöttek, tehát közösségi szerveik maguk is siettettk a céh megszervezését, mert a földesúri fennhatóság elleni eredményes harc egyik eszközét látták benne.

Kézművességünk tehát a hűbériség bomlásának idején sem járta a szabad iparfejlődés útját. A mesteremberek legnagyobb része a céhszervezetet választotta — állapítja meg Gyimesi Sándor —, kisebb része választotta a „kontárság” rögzös, üldözött, de egyénileg mégis szabad útját.¹⁶

A céhrendszer lassan bomló szakaszában tőke- és hitelhiánnyal küzdött. Maradt te-

hát számára a megszokott, de még mindig egyetlen lehetőség: a vásár. Vásártól vásárig. Ez volt a lét. Itt is azonban egyre szabadabb versennyel állottak szemben, nem csodálható tehát, hogy a céhmesterek konokul ragaszkodtak a céhprivilegiumaikhoz. A céhes ipar egyre tehetetlenebbül vergődött a manufaktúra és gyáripár termékeinek és a szaporodó kontárók olcsó áruinak versenye közepette. Egyetlen fegyverük maradt: a minőségi áru, a „becsületesség”. Ez azonban nem tett magasabb munkateljesítményt lehetővé. S a manufaktúris fejlődésnek megfelelő munkamegosztás hiánya miatt a XIX. század eleji céhes ipar fő jellemvonása már a megélhetésért vívott nehéz harc.

Így válik érthetővé, hogy a XIX. század első felében a munkamegosztás miatt a céhek specializálódásában jelentkezett, s nem a műhelyen belül, mert ha a mesterek annyira elszaporodtak, hogy a céh vezetése, az ellenőrzés, de még inkább a megélhetés miatt nehézségek tornyosultak, a céh szigorúan körvonalazott munkafolyamatú alcéhekre bomlott.

Az újítástól való félelem újabb nehézségeket emelt a haladás útjába.

Ambár a céhszabályok tiltották, a növekvő terhek mégis előtérbe juttatták a bér munkát. Korlátozták a mesterfelvételt, minek következtében megnövekedett a bérért dolgozó mesterlegények száma. A céh egysége megbomlott; egyes mesterek meggazdagodtak, a többség azonban el-

szegényedett. A kereskedelmi tőke gyatra-sága, a hitelélet hiánya előtérbe juttatta az uzsorát. S mindez a tipikus erdélyi vá-rosek hanyatlásához vezetett. A fiatal munkaerő fokozatosan elvándorolt.

Ugyanakkor a céhek belső összhangja is megbomlott. A céhek egymás közti mara-kodása mindennapos lett. De a céhmeste-rek között is utat tört a gyűlölködés. A jegyzőkönyvek lapjairól az acsarkodások és gyűlölködések addig nem tapasztalt pél-dái kerülnek napvilágra. A céhgyűlések fő napirendi pontja az egymás elleni pana-szok kivizsgálása.

Egy sokszázados, jellegzetes korporációs rendszer végnapjait éli. A céhek elvesztik minden tekintélyüket, s a fokozódó köz-ponti ellenőrzés papírronggyá degradálja a régi céhszabályzatokat.

A XIX. század közepére a céhrendszer a fejlődést gátló elavult rendszerré válik.

A terebélyesedő szabad kereskedelem és az annak útjában álló céhrendszer ellen-téteinek kiküszöbölése végett 1847-ben a központi szervek engedélyezik a céhen ki-vüli mesterek szabad működését ott, ahol nincsen megfelelő céh. Ez azonban édes-keveset jelentett az elavult céhkényszer okozta anakronisztikus helyzet megoldása felé. Végül is 1848. június 9-én a forradal-mi kormány új rendszabályokat hoz a cé-hekre vonatkozóan is. Ez a rendelet nem szünteti meg a céheket, de biztosítja a sza-bad iparüzést, ugyanakkor megtilt minden

korlátozást és visszaélést a céhbe lépéssel kapcsolatban is.

Az 1848-as forradalom bukása után a módosított céhrendszer a szabad verseny feltételei között még 25 évig tengeti életét, egészen 1873-ig, amikor végleg feloszlatják a céheket, s helyüket átveszik az *ipartársulatok*. Ezek az ipartársulatok ideig-óráig még ragaszkodnak az egykori céhes élet formáihoz, hagyományaihoz, illetve a külsőségekhez, de már minden tartalom nélkül. A kapitalizmus gyógyíthatatlan, halálos csapást mért az oly gazdag múlttal rendelkező középkori céhrendszerre.

Kötetünkben az erdélyi céhes élet világába vezetjük az olvasót. A közölt 33 céhszabályzat természetesen csak elenyésző része az erdélyi városok céhvilágát tükröző gazdag oklevélanyagnak. Igyekeztünk azonban mind területileg, mind mesterségek szerint változatos anyagot összeválogatni. Színességük, zárt belső világuk így képet nyújthat elmúlt századok városainak életmódjáról, a termelésről, a dolgozó emberről, a mindennapi élet nehézségeiről.

Elsősorban a virágzó középkor jellegzetes iparűzésének megvilágítására törekedtünk, de a kép teljessége érdekében nem mellőztünk egy-két kései céhszabályzatot sem. Így ha hézagosan is, de mégis áttekinthető a kisárutermelés erdélyi fejlődése a XIV. századtól egészen a XIX. század közepéig.

**A szebeni, segesvári, szászsebesi
és szászvárosi céhek szabályzata
Nagyszeben, 1376. november 9**

Mi, az erdélyi hét szék öregbírái, polgármesterei, polgárai és lakosai valamennyien tudomására hozzuk jelen levelünkkel mind a mostani élőknek, mind az összes jövőendőbelieknek, akiket illet, hogy kézműveseink újonnan visszaállított és engedélyezett valamennyi céhe, a mi természetes és legfelsőbb urunk, Lajos, Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. fejedelmurának legkegyelmesebb engedelmevel, érett megfontolás után s előzetes tanácskozások alapján, valamennyi kézművesünk akaratával és beleegyezésével, különösen pedig Goblinus erdélyi püspök úrnak, Krisztusban a mi tisztelendő atyánknak, továbbá a nemes férfiúnak, Joannis de Scharpenek úrnak, a Lanzkron¹ nevezetű vár ispánjának különös rendeletére és utasításai alapján, a közjónak jobban megfelelő királyi rendelet szerint mindenkinek közjavára, méltányosságára és hasznára törekedvén, kézműveseink sok régi és rossz szabályait eltörölvén, az alant irt határozatokat és végzéseket rendeltük a *Szebenben, Segesvárt, Szászsebesen és Szász-*

városon levő és leendő egyes kézművescéhek számára.

Nevezetesen, hogy az Úr születése ünnepeinek nyolcadán belül² minden céhben évenként két céhmester választassék, kik esküvel fogadják, hogy a város és a tartomány közérdekét az ő mesterségökben szem előtt tartják; hogy céhökben semmiféle tiltott jogtalanságot, tudva, sem barátságból, sem kedvezésből, sem adományért meg nem engednek, sem megtorlatlanul nem hagynak, és hogy gyűlölségből egyetlen ártatlant sem bántalmaznak. Ugyanezen céhmesterek az ő székük polgárságának s lakosainak negyedévenként tartandó gyűlésein jelen lesznek, hogy ott a közjóban vagy a kézművesek dolgában valami fogyatkozás mutatkoznék, azok ugyanott előterjesztvén, kijavíttassanak és pótol-tassanak.

Továbbá hogy bármely kézműves a maga mesterségét bármi helyes módon akarná gyakorolni, a munkájához és mesterségéhez tartozó kellékeket és szükségleteket, amennyit akar és képes, a maga számára egyedül, más vagy mások társasága nélkül vásárolhat, a saját művéből amennyit akar és módjában áll, készíthet, vásárba vihet és árusíthat, mind a házánál, mind a piacon; valamint inast és legényt saját munkájához, amennyit csak akar, szabadon tarthat.

Továbbá egy kézműves se zálogolhasson meg adósságért, mellyel neki tartoznak, senkit semmi módon, sem pedig más kéz-

művest az olyannak dolgozni ne akadályozzon, hanem követelését bírói eljárás útján követelje és keresse.

Továbbá két vagy több mesterséget egy kézműves se gyakoroljon, hanem ha közülük valamelyik több mesterséghez is ért, azok közül azt, melyet gyakorolni akar, válassza ki, a többi mesterséget húsz márka finom ezüst büntetés az alább írt módon való megfizetésének terhe alatt örökre elhagyja.

Továbbá ha bárki bármely jövevény kézművest valami bűnnel vagy becsstelenséggel vádolna s ezáltal őt a céhbe való felvételében megakadályozni akarná, a vádló azt a bűnt vagy becsstelenséget a vádlott ellen tartozik bebizonyítani saját fáradságával és költségén; mit ha bebizonyítani nem tudna, akkor az ugyanazon bűnre vagy gyalázatra kiszabott büntetést szenvedje. Egy jövevény kézműves sem kényszerítendő arra, hogy becsületének és jó hírnevének kimutatása végett hazájába menjen vissza, hanem bármely kézműves, mind jövevény, mind bennszülött, ha a mi körünkben nincs megbélyegezve, saját mesterségének céhébe felvétetni tartozik, felvevén tőle az alább írt díjakat, úgy azonban, hogy minden szegény kézművesnek a céhbe való lépés alkalmával céhbe állási díja kiegyenlítésére kellő időhaladék tűzessék ki.

Továbbá a céhekben a kihágások után minden beszedett és beszedendő bírság

gyertyára és a szegények temetésére fordítottassék, Isten dicsőségére.

Továbbá minden céhbe tartozó kézműves fiai, leányai és özvegye teljes ingyen céhjoggal bírjanak; azok a férfiak pedig, kik a céhen kívül állanak, de céhbeli özvegyekkel házasodnak össze, a céh kötelekébe féldíjjal lépnek. Azok az ifjak, akik a fent említett négy város valamelyikében tanulják a kézműves mesterséget, a céhbe féldíjjal léphessenek, kivéve azon kevés özvegyet, leányt, olyan mesterséget tanuló ifjat, kikről itt alább más intézkedés történik.

Azonkívül a mészárosok a céhbe állási díjat tíz szebeni forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma fejében tartoznak megadni. A mészárosok a városnak és az abba bejövőknek tiszta és friss húst mindig bőven tartoznak készenlétben tartani, és valahányszor mészáros lopott marhát vásárolna, mindannyiszor egy forint bírsággal bünhödjék és a húsárulástól négy hétre felfüggesztessék. Amelyik mészáros a mészárszékekben férfit vagy nőt sértegetne, azt egy ortóval, a temetésen részt nem vevő pedig mulasztását három garassal tartozik megváltani. A céhmesterek, ha a mészárosok székében akármiféle romlott és tisztátalan húst találnának, a kutyaéknak dobják oda táplálécul.

Továbbá a pékek céhbe állási díja hat forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma. A pékek pedig a városbélieket és jövő-menőket mindenkor elegendő

fehér kenyérrel tartoznak kiszolgálni. Valahányszor pedig hiány lesz fehér kenyérben, ugyanannyiszor minden péktől, aki az ilyen hiányban vétkes, egy forint bírság hajtassék be. Ha valamely pék nem fehér kenyeret sütne, egy forint bírsággal s a sütésnek nyolc napra való felfüggesztésével bűnhődjék.

Továbbá a tímárok céhének tagságáért nyolc forint, négy font viasz, négy veder bor és lakoma [adassék]. Bört a háznál és bort szarv nélkül egy tímár se merjen venni, lopott marhák vételének elkerülése végett. Huszonöt marhabőrnél kevesebbet egy kereskedő se merjen venni, mind idegen, mind városi, sem pedig bármely tímár vásári napon az első mise elvégzése előtt bort ne vegyen. A tímár ezenfelül, ha valakit gyalázattal illet, fizessen egy ortót; és az elégtelenül s nem jól kidolgozott bőr, ha vásárba vitték, a tímárok céhmesterei által egészen elkoboztassék.

A fehérszűcsök [irhagyártók]³ céhében hat forint, két font viasz, két veder bor s egy lakoma a céhbe állási díj; az ő leányaikat és özvegyeiket nőül vevő férfiak pedig két font viaszt, két veder bort s lakomát adjanak a céhnek. Aki pedig ezen céhből valakit gyalázattal illet, vagy a temetési szertartáson részt nem vesz, váltásdíjúl egy font viaszt ad.

Továbbá a vargák céhébe való felvétel hat forintért, két font viaszért, két veder borért s lakomáért történjék.

Továbbá a kovácsok céhbe állása hason-

lóképpen hat forintért, két font viaszért, két veder borért s lakomáért váltassék meg. Valakinek a lovát egy kovács se tartsa vissza zálogba, csak abban az esetben, ha a vasaltatás díját nem fizették ki. Hogyha a kovács a patkószeget beverésénél a lovat megsérti, a megnyilazott lovat tartozzék ugyan gyógyítani, a takarmányt azonban a ló gazdája fizesse. Ha a kovács mást rágalmaz, minden jelenlévő mesternek tizenegy dénárt fizet, a temetési szertartástól távol maradó pedig tizenegy dénárt fizet. Ezenfelül a tűkészítők, üstművesek, kocsigyártók, övkészítők, kardművesek és lakatosok a kovácsokkal egy céhbe tartozzanak.

A szűcsök céhének négy forint, két font viasz, két veder bor és lakoma a váltsága, a mesterséget tanuló ifjú pedig a céhnek egy forintot, két font viaszt, két veder bort s egy lakomát ad. Mókusbőrt 100, báránybőrt 50, róka- és nyestbőrt 25 darabon alól egy kereskedő se merjen venni. A szűcsök idegen prémből semmiféle munkát ne készítsenek, hacsak a bőrök tulajdonosa azt a munkát nem a maga vagy a családja számára kívánja készíttetni. Régivel hamisított új munkát a szűcsök céhmestere kobozza el a Szent Mihály főangyal oltára javára. Egy szűcs se merjen prémnek vásárlására pénzüsszeget elfogadni idegen kereskedőktől, és idegen kereskedőnek bármely prémet a hét szék határain belül el ne adjon. Ha a szűcs más mestert gyalázó szóval illet, minden jelenlévő mester-

nek hat dénárt fog adni birságul. Az a szűcs pedig, akiről kiderül, hogy a bőrökkel üzelmet folytat, évenként a Szent Mihály főangyal oltárára két forintot fog adni.

Továbbá a kesztyűsök céhének két forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma a tagsága. Közülük fehér bőröket eladásra senki se készítsen, sem pedig többet, mint amennyit a saját munkája megkíván és igényel.

Továbbá a késművesek céhének négy forint, két font viasz, két veder bor s egy lakoma a céhbe állási díja.

Továbbá a ruhajavítók, kiket foltozószabóknak neveznek, és a kalaposok céhének három forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma a tagsága.

Továbbá a kötélverők egy forint, négy font viasz, két veder bor és egy lakoma árán váltsák meg a céhtagságot, és jelesül, ha valaki abból a céhből özvegyet vesz el, egy forintot, két font viaszt, két veder bort és egy lakomát, és az az ifjú, aki az ő kézművességüket tanulja, négy font viaszt, két veder bort tartozzék adni a céhőknek.

Továbbá a gyapjúszővők [tudniillik a szűrposztókészítők vagy úgynevezett csapómesterek] a céhtagságot négy forintért, két font viaszért, két veder borért s lakomáért nyerjék el. Amelyik hamis gyapjúszőttest készít, valamennyi ingó javának elvételével birságoltassék meg. Aki pedig a rendes hosszúságot és szélességet el nem

érő szürposztót rendes vég gyanánt adna el, az olyan azt teljesen veszítse el.

Továbbá a takácsok, bodnárók, szabók és nyergesek céhöknek két forinttal, két font viasszal, két veder borral és lakomával tartoznak a felvételért, és különösképpen az az ifjú, aki a takácsmesterséget tanulja, a takácsok céhének csak két font viaszt és két veder bort fog adni. A kádárok a hordóra húzott abroncsért csak három dénárt számítsanak. A fazakasok céhébe béálló mester, az elébb említett díjakon kívül, egy misézésnél használható gyertyatartót tartozik adni a szent kereszt-hez.

Ezenfelül minden előbb elmondottak megerősítése végett rendeljük, hogy ha valamelyik céh valaha a fent írottakkal ellenkező vagy azok bármelyikét megváltoztató új szabályokat alkotna, vagy pedig a céh részére valakitől többet venne el, mint ahogy fent írva áll, vagy ha attól, aki tagja akar lenni a céhnek, az illető céhtagságot jogtalanul megtagadja, az ilyen céhbírság fejében 20 szebeni súlyú finom ezüstmárka bírsággal fog lakolni, melyek közül 10 a mi királyi urunkat, a fent említett Lanzkron várához, a másik 10 pedig a mi provinciánk egyetemét illeti.

Amiért is bármely céh, ha abba a céhbe beállani jelentkezőt nyolc napig hátráltatja, miután a község bírái által megintetett, hogy azt a céhbe fogadja be és a céhet a legközelebbi újabb nyolc napon keresztül tőle törvényes ok nélkül megtagadja, tudja

meg, hogy húsz ezüstmárka bírságot von maga után ezen tétével.

Mindezeknek örök érvényessége és ereje céljából jelen levelünket a mi provinciális pecsétünk ráfüggesztésével megerősíteni rendeltük.

Kelt Szebenben, a Szent Márton püspök hitvalló ünnepe előtti legközelebbi vasárnapon az Úrnak ezerháromszázhetvenhatodik esztendejében.

2

A kolozsvári lenszövők [takácsok] céhének szabályzata

Kolozsvár, 1479. december 13

Mi, Nicolaus Petri Mathie [fő]bíró és valamennyien Kolozsvár város tanácsának fő előljárói és esküdtjei tudtára kívánjuk adni mindazoknak, akiket illet, mind a jelenlevőknek és jövődöbelieknek, hogy jöttek elibénk becsületes és nemzetes férfiak: Michael Barth, Symon Weber, Stephen Helmes és Andreas Benedek a lenszövők céhének, illetve társaságának céhmesterei, valamint polgártársaink saját és e mesterség valamennyi mesterembereinek nevében, és megkövettek bennünket igaz akarattal, hogy az más céhnek szokásai szerint mind őket valamennyiőjüket és másokat is rész szerint megtartanánk és megőriznénk jogaikban és rendtartásaikban.

A nekünk bemutatott céhszabályzat artikulusai pedig a következők lesznek:

Mindenekelőtt bármelyik mesterember ha céhbe akar állani, megfelelő és hozzáértő legyen és a maga jó viseletjéről bizonyyságot tegyen.

Hasonlóképpen bárki céhünkbe akar állani, megfelelő bizonyyságot tegyen, hogy az inaséveket mesterségünknek rendje és szokása szerint igaz becsülettel kitöltötte.

Hasonlóképpen bármelyik mester a céhbe állásnál egy aranyforintot fizessen.

Hasonlóképpen ha közülünk valaki, vagy annak felesége, fia vagy leánya elhalálozna, valamennyi mesternek kötelessége legyen a temetésen megjelenni, s ha valaki azt elmulasztaná, ezért egy fél font viaszadásával büntettség; tovább négy fiatal mester tartozik szolgálni ez alkalmatossággal, szokás szerint.

Hasonlóképpen ha valaki közülünk elhaláloznék, s annak özvegye a mi mesterségünkbeli mesteremberhez menne nőül, tovább folytathassa a mesterséget; de ha más mesterségbeli mesteremberhez menne nőül, mesterségünket ne folytathassa.

Hasonlóképpen ha valaki mesterségünkbeli mesterember leányával házasodnék meg, a céhnek ne tartozzék fizetni, de tartozzék a mesterasztal-adással.

Hasonlóképpen a céhmester tartozzék felvigyázni minden mester mivére, hogy

a mesterség károsodást ne szenvedjen, hanem a szokott rend és mód szerint művelje azt.

Ha mégis valamelyik mesterember híjával találtatnék, büntetése négy font viasz legyen.

Hasonlóképpen mindegyik mesterember tartozzék alázattal szolgálni a Szentlélek oltárán, amelynek védnökségét lelkeink üdvössége végett tiszteljük.

[Hitelesítési záradék] Kelt boldog Lucia szűz és vértanú napján az Úr ezernégy-százhetvenkilencedik évében.

3

A besztercei szűcscéh szabályzata 1500 körül

Először. Aki a szűcsmívességben Beszterce királyi városban mester akar lenni, [remekként] szabjon ki három darabot: először egy asszonyi prémet, amit szépen díszítve szoktak hordani, másodszor egy „négyrészt“, amit fiatal leányok szoktak viselni, harmadszor pedig szabjon ki egy diszes férfiszőrmét, melynek a melle egy darabból legyen. Mindezeket saját kezűleg készítse el, mert ha valaki segíteni akar, a céhnek egy forint birságot fizet.

2. Hasonlóképpen [az elbúcsúzott legény] onnan, ahol előbb élt és ott egy becsületes céhnél dolgozott, hozzon a céhmesterek által hitelesített levelet próba-

idejéről, s ez legyen a város vagy legalább a céh pecsétjével ellátva.

3. Aki a mesterek sorába kíván lépni, annak levele legyen születéséről és szülei-ről, mi az apja és az anyja neve. A nem-zetséglevélre legyen a város pecsétje rá-ütve. Ezek után a céh szokása szerint any-nyit fizessen, amennyit mások is tettek.

4. Aki nem szabta ki remekművét és megházasodnék, a céhbe állásnál fizessen egy font viaszt.

5. A temetésnél arra kell figyelemmel lenni, hogy a négy legfiatalabb mester vi-gye a koporsót; aki ezt elmulasztja, annak bírsága egy font viasz.

6. Hasonlóképpen a szűcscéh tagjai a besztercei főtemplomban lévő Boldogasz-zony oltárán minden szombati és ünnep-napi vecsernyekor gyújtsanak gyertyát, vasárnap pedig mind a korai, valamint a főmisén és vecsernyén. Azokon az ünnep-napokon, amikor a nagyharanggal haran-goznak, akkor mindenütt gyújtsanak gyer-tyát, mégpedig a vecsernyén, a korai mi-sén és a főmisén, majd ismét az esti misén. Mindezeknél a legfiatalabb mesternek kell minden időben segítséget nyújtania, aki ezt nem teszi, bírsága egy font viasz.

7. Az a mester, aki a temetésen való részvételt elmulasztja, vagy elkésik, az fi-zessen egy font viaszt. Azonkívül köteles a holttestet a templomba követni, és ál-doznia kell, majd a temetési menetet egé-szen a temetőig kell kísérnie.

8. Az a mester, aki a céhbe lép, ne dol-

gozzék olyannal, aki nincs a céhben, de még egy szücslegénnyel sem, mert akit ezen kapnak, annak büntetése egy font viasz.

9. Hasonlóképpen az a mester, aki társát meggyalázza vagy hazugnak kiáltja ki, s ezt rábizonyítják, minden mesternek fizessen egy nehezék ezüstöt.

10. Ha egy mesternek eladnivalója van, de ezt egy románra vagy más idegenre bizza, hogy azt a vásárra vigye és ott eladja, mindannyiszor [ha történik] azt az áru értékének megfelelőjével bírságolják meg.

11. Hasonlóképpen ha egy mester a sokadalomra dolgozik és felvásárolja a szücs-árut, s azt a boltok alatt akarja áruba bocsájtani, akárhányszor tetten érik, egy forint bírságpénzt tartozik adni.

12. Hasonlóképpen egy mesternek sem engedtetik meg, hogy két helyen áruljon a boltok alatt, akárhányszor tetten érik, egy forinttal bírságolják.

13. Az a mester, aki cselédjével a szabályzattól eltérő szerződést köt, tegye ezt adományért, ajándékért vagy fizetségért, vétkesnek találtatik, s bírsága egy font viasz.

14. Hasonlóképpen az a mester, aki társának szolgáját elcsábítja, fél font viaszt fizet bírságul.

15. Az a mester, aki egy inast vett fel tanulásra, fizessen a céhnek két forintot és két font viaszt. Ha az ifjú letöltötte a 14 napot, az adja be a céhnek tanulóleve-

lét: milyen gazdánál volt elszegődve, bizonyítsa származását, azt, hogy derék embernek gyermeke vagy sem. A szegődésnél legalább két mester legyen jelen. Az a mester, aki ezt elmulasztja, egy forint büntetést fizet.

16. Hasonlóképpen azt a mestert, aki inasát 14 napnál több próbaidőre tartja, büntessék meg egy forinttal.

17. Hasonlóképpen ha egy szűcslegény már egy mesternél dolgozott, azt egy más mester nem fogadhatja fel annak engedélye nélkül, akinél beköszöntött. Aki ezt megcselekszi, bírsága egy font viasz.

18. Ha valamely szűcslegény jövődö munkájáért pénzt vesz fel s megígéri a mesternek, hogy egy időre nála fog dolgozni, egy ilyen szűcslegényt senkinek sem szabad felfogadnia, s csak annak a mesternek az akaratát szabad elnyernie, ahová már elígérkezett.

19. Aki egy régi szörmét akar újjádürüskölni, fizessen egy forint bírságpénzt.

20. Az a mester, aki a boltok alatt társainak vevőit elcsábítja, fizessen büntetésül egy forintot.

21. Úrnapján minden mester feleségével és cselédjével együtt misét hallgatni menjen, s áldozzon szolgálival együtt, egy fél forint büntetéspénz vétke alatt.

22. Ha valaki egy sokadalomba akar utazni s nem vehet részt az úrnapi áldozáson, az legalább a két céhmesternek jelentse meg [távozása] okát.

23. [Olvashatatlan.]

24. A mesterurak egyetértésben elhatározták, hogy annak a mesterlegénynek, aki [mesterremeke] szabásához akar fogni, mielőtt a remekéhez fogna, legalább egy évig kell szolgálnia az uránál, és mutassa be születési és tanulólevelét.

25. Egy mesternek sem szabad egy inasnál többet szegődtetnie.

26. A mesterek egyetértésben elhatározták, hogy egy ifjú mesternek sem szabad beköszöntése után három évig inasokat felvennie.

27. A mesterek egyetértésben elhatározták, hogy egy inast sem lehet szegődtetni, mielőtt a céhnek be nem fizetett hat forintot.

4

A brassói íjgyártócéh szabályzata

Brassó, 1505. augusztus 25

Mi, Johannes Benckner [fő]bíró, Martinus Fraud, Johannes Kemmel, Johannes Hach, Mattheus Greff folnagy, Crystannus Hyrser, Petrus Schneider, Jacobus Kirsch, Michael Roth, Lucas Gruingras, Johannes Of, Stephanus Greyssing, Simon Goldschmit, Damasius Krauss, Simon Dilch, Walentinus Wagner, Dominicus Kirsner és Thomas mit dem Bartt, Brassó város esküdt polgárai közhírré tesszük és tudatjuk, hogy Mária születésének ünnepe előtti kedden [szeptember 6.] tanácsházunkban összegyül-

tünk és ülést tartottunk; megjelentek előttünk Michael, Andreas, Joannes és Joseph becsületes emberek, mindnyájan íjgyártók, Brassó város lakói és polgárai. Valamennyi brassói íjgyártómester nevében bemutatták és átnyújtották az íjgyártócéh egyes papírra írt és egy alant rányomott pecséttel megerősített artikulusait, amelyeket a mi nagyszüleink tekintetes városi tanácsa hagyott jóvá, és szorgalmasan arra kértek bennünket, hogy ezeket az artikulusokat hártýára írjuk, városi pecsétünkkel megerősítsük és hitelesítsük, hogy az alább leírt pontoknak és ugyanennek a levélnek értelmében az íjgyártócéhben és társulásban jól megalkotott törvényes rendtartás és testvériség legyen. E pontok szó és értelem szerint a következők:

Az Úrnak ezerötszázötödik évében a tizenkét apostol egyikének, Szent Bertalanak napja utáni hétfőn megjelentek előttünk, Brassó város bírái és esküdt polgárai előtt a becsületes íjgyártómesterek, mégpedig a bölcs és körültekintő Klement Bogner úr, Brassó város esküdt polgára, vele együtt Stephan és Kristel Bogner, mindannyian Brassó város lakosai, és a maguk pontosságában bemutatták az alább leírt artikulusokat, és szorgalmasan megkértek minket, hogy olvassuk el ezeket a pontokat, és az íjgyártómesterek szövetségének megtartására és megerősítésére hitelesítsük. Annak okáért mi a bírák és a tanács az alább következő artikulusokat elolvastuk, méltányosan rendbe tettük, megdi-

csértük és jónak találtuk, majd a sokat emlegetett mesterség megtartására és gyarapodására felesküdt városi jegyzőnkkel, tekintetes Nicolaus mesterrel szorgalmasan leírtuk és közönséges városi pecsétünkkel hitelesítettük és megerősítettük. Ezek szó szerint a következőképpen hangzanak:

Először: Ha valaki az íjgyártómesterséget a céhen kívül tanulta, akár Brassóban, Moldvában, Havasalföldön vagy Erdélyben, avagy máshol, a mesterek ne fogadják fel szolgálatra, csak miután a céhvel illendőség és törvény szerint megegyezett.

Másodszor: Ha egy mester egy inast akar felfogadni, aki nem íjgyártómester fia, szerződés nélkül tizennégy napon túl magánál ne tartsa, hanem fogadja fel, és az inas az áldomásnál fizessen két forintot. A mester és az elszegődött inas adjanak egy lakomát a céhnek, ennek a felét fizesse a mester, a másik felét pedig az inas.

Harmadszor: Az inas ne inaskodjék négy évnél többet, és ha becsületesen szolgált és meg akar házasodni, fizessen a céhnek négy forintot, de nem tartozik ez alkalommal a céhet megvendégelni, hanem csak egy kalácsot és két ejtel bort kell adnia; ezen kívül be kell mutatnia mesterművét.

Negyedszer: Ha az inas mesterember fia, az áldomásnál csak egy forinttal és egy fél mesterasztallal tartozik, és két évnél többet ne szolgáljon; ha megházasodik, fizessen egy forintot, lakomát azonban nem, hanem csak egy kalácsot és két ejtel bort.

Ötödször: Ezen mesterség remekművei:

először egy tülök kifaragása és kicsiszolása, egy jól felajzott íj, a harmadik remekmű pedig egy megfelelően kidolgozott íj.

Hatodszor: Azon magyarok, akik jelenleg a céh tagjai, fiaikkal együtt a továbbiakban is maradjanak meg, de a jövőben a mesterségbe ne fogadjanak be más anyanyelvűeket, csak németeket.

Hetedszer: A céhből való kizárás terhe alatt tilos a mestereknek Moldvába, Havasalföldre vagy a Székelyföldre költözniök és ott dolgozniok.

Nyolcdaszor: Egy mester se fogadjon fel egyszerre két inast vagy két heteslegényt, hanem egy mester tartson egy inast vagy egy heteslegényt, és egy inast és heteslegényt sem egyidőben.

Kilencedszer: Ha valaki nem céhtag és máshonnan hoz [eladásra] íjakat, ügye a bíróságra tartozik, ha pedig egy céhesmester tenné azt, zárják ki a céhből, és vétesse fel magát újra.

Tizedszer: Ha egy mesternek időlegesen nincs munkája, ne vállaljon munkát mesterlegény helyett, hanem dolgozzék napszámban a céhben, és a mesterek ne tagadják ki.

Tizenegedszer: Azt, aki céhtársát szávaival sértegeti és becsmérli, tizenkét aszper bírsággal sújtsák.

Tizenkettedszer: A céhmester tudta nélkül egy mester se vásároljon bivalytlükköt, egy forint bírság fizetésének terhe alatt.

Tizenharmadszor: A céhmester vizsgálja meg a művet, hogy jól dolgozzanak; kinek

keze alól nem kerül ki tisztességes munka, művét kobozzák el.

Tizennegyedszer: Aki mesterművét nem készíti el tisztességesen, két forint bírsággal sújtsák.

Tizenötödször: Aki a céhben nem tartja be mindezeket az artikulusokat, a mesterek állítsák a bíró úr elé, aki tudni fogja, hogy vétsége szerint miként büntesse meg.

[Hitelesítési záradék]. Történt a tanácsházunkban a fenn írt napon az Úr ezeröttszázhuszonhetedik évében.

5

A brassói ötvöscéh szabályzata

Brassó, 1511. január 24

Mi, Hans Benkner városbíró, Hans Graman folnagy, Simon Schneyder, Matheus Zeler, Georg Roth, Hans Balwes, Nicklaus Kemmel, Georg Sryfft, Lukas Czeresch, Klemens Vyroch, Peter Engel, Blase Stefan, Antonius Goldschmied, Hans Tartler, Hans Krelln, Nicklaus Gralincks, Hans Kylhau, Välten Schirmer, Brassó város esküdt polgarai, mindenkinek tudomására hozzuk, akik jelen levelünket látják, vagy hallják és olvassák. A mi ülésező tanácsunk elé járultak a tiszteletes és körültekintő céhmester és a becsületes Brassó városi ötvösmesterség mesterei, és szorgalmasan kérték tőlünk, hogy az alábbi pontokat és artikulusokat a művészetben gazdag ötvösmesterség hasznára és becsületére megerő-

sítsék és írásban hitelesítsék. Mi, a városbíró, a folnagy és esküdt polgárok a fent említett, különleges jóindulattal és készséggel meghallgattuk kérésüket, és leírtuk az ő statutujaikat és artikulusokat, amit nekünk írásban bemutatnak, s ezek így következnek:

1. A fent említett ötvöscéhbe ne vegyenek fel senkit, aki nem tisztességes és igaz keresztény születésű, jámbor és becsületes német nyelvű szülőktől származik [ha másképpen nem vesznek fel magyart a céhbe] és erről nincs pecsétes levele. Arról is hozzon elegendő bizonyosságot, hogy tanulóéveit becsületesen kitöltötte és mesterét a művesség szokása szerint kiszolgálta.

2. Ha egy ötvöslegény mester akar lenni, aki tanulóéveit itt Brassóban töltötte be és az ötvösséget akarja folytatni, az fizessen a céhnek hat forintot. Ha azonban a kérelmező idegen és nem Brassóban töltötte tanulóéveit, az a céhnek 8 forintot kell hogy fizessen, és a mestereket vendégelje meg, ahogy velük kiegyezik. Ugyanakkor készítse el mesterművét, egy kelyhet, pajzsot és sisakot és egy gyűrűcskét.

3. Az a mester, aki nem gyakorolja mesterségét, négy teljes évig nem vehet fel tanuló; a mesterlegény köteles négy évig egy mesternél dolgozni.

4. Ha egy ötvös ezüsttel fog dolgozni, és első ízben megbüntetik, fizessen a céhnek négy lat ezüstöt; másodszor nyolc lat ezüstöt; harmadszor egy márka ezüstöt; negyedszer kitaszítják a céhből.

5. A céhmesterek minden negyedik héten látogassák meg a mestereket, és vegyennek az ezüsből próbákat, ha ezt elmulasztják, egy lat ezüstöt fizessenek.

6. Ha egy mester bizonyos illető dolgokban együtt lévő céhtagokat sérteget, az a céhnek egy lat ezüst büntetést fizet. Ha egy mesterlegény a céhben hasonló módon illet egy mestert, az két lat ezüst birságot fizet. Mi több: ha a céhgyűlésen határozat születik egy tag büntetése ügyében [és] egyik közülük saját maga vagy másvalaki által a határozatot kifecsegi, az büntetésül fél márka ezüstöt fizessen a céhnek.

7. A céhből való kizárás terhe alatt Moldvába, Havasalföldre vagy Székelyföldre menni és ott munkát vállalni mind a mesternek, mind a mesterlegénynek tilos; ha ismét a céhbe akarnak állni, úgy fizessenek tizenkét forintot. A kontároknak tilos titokban dolgozni vagy árulni. Mi több, annak, aki nincs a céhben, azoknak a mesterek nem adhatnak el eszközöket; aki ez ellen vét, fizessen öt forint büntetéspénzt. A kontároknak tilos az eszközök kölcsönadása is, aki ezt nem tartja be, fél márka ezüsstel bűnhődik.

8. Egy mesternek sem engedtetik meg rézművest műhelyében alkalmazni, a nemesfémeket felhígítani, aki ezt megteszi, fizessen a céhnek egy márka ezüstöt, és mindenben az artikulusokhoz tartsák magukat.

9. Egy mesternek vagy mesterlegénynek sem szabad kész árut a Székelyföldön vagy

itt a Szászföldön eladásra kínálni. Aki a szászföldi vásárhelyeken vagy falvakban dolgozik, azt felírják a kontárok közé.

10. Egy mester se vásároljon az aranyforintból lemetélt aranyat, az ilyent be kell jelenteni. Minden mesternek legyen hatalmában a hamis forintot átlyukasztania és azokat megjelölnie. Senkinek sem engedtetik meg, hogy hamis forintokat javítson, vagy azokat bearanyozza, aki ezt megszege, nem elég jó céhtagnak.

11. Egy mesternek sem engedtetik meg, hogy lopott vagy hamis aranyat vagy ezüstöt vásároljon, ha valaki ilyent talál, tudassa a többi mesterrel is, nehogy felhasználják.

A fenti pontokat és artikulusokat mi, a fent említett Brassó város bírása, folnagya és esküdt polgárai örök emlékezetül és erős tartással írásba foglaltuk, azt városunk nagy függőpecsétjével elláttuk, és az említett becsületes műértő mestereknek átadtuk.

Brassó, Pál fordulása előtti napon, 1511.

6

A szatmári szabócéh szabályzata

Szatmár, 1525. május 8

Mi, Horváth Szabó Péter szatmári főbíró, tizenkét esküdt polgárok és az egész szatmári tanács adjuk értésére mindeneknek, az kiknek illik, mostaniaknak és jövőendőbeli-

eknek, hogy jövőnek mielőnkben városunkbeli becsületes atyánkfiai, Tibor Szabó István és Szabó Máté, úgy mint városunkbeli tiszteletes szabómesterségnek főcéhmesteri az több szabómestereknek képében és neveken, egyenlő akaratból és értelemből, esedezvén, hogy az mely privilégiumot az mi városunknak régi elei, tudniillik az mi boldog emlékezetű eleink adtanak volt önekik céhül, azzal éltenek ez ideig és ennek utána is élni akarnak, de immár Istennek kegyelmességéből számok megsza-
porodván, néminemű bizonyos és minden-
naponként igen szükséges dolgokat akar-
nak hozzája adni, avagy tenni az mi enge-
delmünk által. Látván azért ebbeli szüksé-
geket, mi is méltó kívánságukat megenged-
tük, az régi privilégiumok és ó levelek is
minden részeiben és cikkeleiben helyben
hagyattatván és maradván, így következik:

Mi Simon Kovács szatmári főbíró, tizen-
két esküdt polgárok és az egész tanács.
Adjuk emlékezetül ez levelünknek rendiben
mindeneknek, az kiknek illik, mostaniak-
nak és következendőknek, ez mi jelen való
levelünk megértőinek, hogy jövőnek mi-
előnkbe becsületes férfiak, Szabó Bertalan
és Szabó Albert szabómesterségnek, avagy
-céhnek két főcéhmesteri és Boros Demeter,
Szabó Albert, Szabó Tamás, Szabó Mihály,
Szabó Bálint, Szabó György és az egész
szabómestereknek társasága, hozván elő
egy néminemű régi privilégiumot, mi elöt-
tünk való szatmári bíráktól nekiek adatott,

hártýára írottat, minden fogyatkozás, elnyírés vagy eltörlés nélkül valót, hanem véték és fogyatkozás nélkül valót, de az téntának hitvánsága és az tartásnak gondviseletlensége miatt elkopván és el is szakadozván volt. Minek okáért új és tiszta betűkre és új hártýára az ő privilégiumjokat engednünk újonnan leírni, megújítani és ismét újonnan nékiek kiadni alázatosan könyörgének minekünk, kiknek méltó könyörgésekre jó akarattal meghajolván, szeretettel megengedtük ezen mestereknek, hogy az ő régi és ó privilégiumok ígéről ígére leirattassék és új írásnak formájában vétetessék. Ez illetén privilégiumoknak rendi azért im ez:

Az miképpen egyéb szabómesterek minden szabad és királi városokban lévők, de kiváltképpen avagy csak Székesfejérvárban is szoktanak szép rendtartással élni, ezenképpen ezeknek is a mostani jó rendtartás szerént szabadosan megengedtetik ez.

Elsőben: Annak okáért megengedtük, hogy minden Vízkereszt napján esztendőnként egyenlő akaratból két főcéhmestereket válasszanak magok közül, az kik az több közönséges szabómestereket jó renddel igazgatván, teljes hatalmok legyen törvényt szolgáltatniok egy giráig minden visszavonók ellen. Valaki pedig ez céhmesterséget föl nem akarná venni, az választás után egy gira ezüsttel büntetessék meg.

Secundo: Az céhmesterek minden esztendőnként az választáskor az város bírájának

hatvan pénz érő ajándékot az régi szokás szerint adni tartozzanak.

Tertio: Mivel az szabómesterek közül némelyek polgári tisztre is választatnak, mely polgári szék[n]ek is csötörtök nap az napja, mint szintén az céheseké, ki miatt az polgár szabómesterek az ő céhbeli gyűlésekben jelen nem lehetnek az céhnek injuriájával, ez okokon engedjük, hogy szerda nap legyen gyűlések és törvény napok.

IV. Az magok rendi és mestersége szerint az új mester, az ki mesterséget akar váltani, az mesterek az ő rendek szerint azt megpróbálván, céhekbe bevegyék és be is esküssék. Ez okon az új mester 14 forinttal váltson mesterséget, tizenötöd nap alatt tegye le azt, és az város bírájának 50 pénz érő ajándékkal az új mester tartozik; az két főcéhmestereknek egy-egy borkor szemes kesztyűt tartozik adni.

V. Valaki az törvénytételben az két főcéhmester ellen szidalmas, avagy feddődő szavakat szólana, az ily személy három girával büntettség meg, ha fegyvert fogna, avagy vonna, fél keze váltságával, ha pedig sebet ejtene, avagy vért ontana, fővételre ítéltessék, mely cselekedeteknek büntetésének harmadrésze a város bírájáé és polgároké legyen, az két része pedig legyen az egész szabómesterségé.

VI. Valamely mester egyik céhmester hivataljára elő nem menne, 24 pénzzel büntettség meg, ha pedig mind az két céh-

mesterek hivataljára is elő nem menne, 48 pénzzel büntettségük meg.

VII. Minden esztendőbeli Vizkereszt napján 10 pénzt, ismét Úrnapján is 10 pénzt minden mester személy szerint az céhládában felvinni tartozzék, az ki fel nem vinné, 48 pénzzel büntettségük meg.

VIII. Ha valamely mesterember, avagy felesége megbetegednék, tehát az mesterek szerrel (ha az beteg kívánja) minden éccaka őrizni és mellette vigyázni tartozzának, 24 pénz büntetés alatt, hogyha pedig meg találna halni, tehát minden mesterember az temetőhelyre elkísérni és temetni 24 pénz büntetés alatt tartozzék és ott egy-egy pénzt beajánlani. Ha pedig gyermeke, avagy egyéb cselédje halna meg, tehát egy-egy fillérrel tartozik a megírt büntetés alatt.

IX. Valamely mesterember az két főcéhmester parancsolatjára az halottat nem akarná vinni az temetőhelyre, tehát az céhmesterek az megnevezett 24 pénz bírsággal megbüntessék.

X. Valamely mesterlegény urát, avagy gazdáját el akarná hadni és máshová menni igyekeznék, tehát tizenötöd nap előtt az három sátoros innepnapok előtt penig egy holdnappal az gazdáját el ne hagyhassa, hanem tartozzék az Úrnak hírt adni és hírré tenni, hogy őmiatta az gazdája, feles mívet felfogadván, kárt ne valljon; ez ellen az ki járna, egész esztendeig senki az mesterek közül legénynek meg ne

fogadhassa, mestersége vesztesége alatt. Hogy pedig az szabólegény kolentárkodni kimegyen az falukra, avagy nemesek udvariban, az mesterségnek köziben különben be ne állhasson, hanem legelőször egy forintot letenni tartozzék, annak utána rakja fel az mesterséget az ő rendi szerént.

XI. Valamely mesterember az posztót ruhának megszabná, avagy ollóját belemetszené, az szegődségnek utána azon ruhát ha más mesteremberhez vinnéjek csináltatni, tehát a más mesterember hozzája ne fogadja, mestersége vesztesége alatt.

XII. Az magok rendi és mestersége szerént, úgy mint szabás és varrásban való vétkeket az mesterek közt igaz törvény és ennek elégtétele szerént szabadon eligazíthassák, úgy mint ha valamely mesterember ruhacsinálni való posztóban elmetszett és elvenne, az az mesterek által meglátatván lopásnak találtatnék, tehát az az mesterember az mesterség közül kivettessék és az kárt tartozzék megfizetni.

XIII. Az szabómesterek az ő rendek szerént, sőt az városbeli adófizető emberek is városnak kívül az más helyeken készítette kész mivet városunk kívül szabadosan megvehetik és városunkban behozhatják és letehetik, de úgy, hogy szabad sokadalmon kívül egyik félnek is se házoknál, se városunk piacán az másunnand hozott mivet árulni és eladni szabad ne legyen, hanem városunk határáról kivivén, külső városokban és vásároknak szabadon árulják

és eladhatták. Ha pedig ez okokon kívül valaki az mesteremberek közül és az város lakosi közül az más helyeken készített mívét házoknál avagy az piacon árulnák, tehát az olyan mívét az mesterek elvehessék és elhordhatták, és egymás közt feloszthatták, melynek harmadrésze az város bírójáé, két része pedig az mesterségé legyen. Hogy pedig városunkon kívül való idegen emberek kolontár, avagy másutt készített mívét hozna az városra, eladni szabad sokadalmon kívül, az olyan mívét az mesterek elhordhatták és egymás közt feloszthatták, kinek harmadrésze az város bírójáé, két része pedig az mesterséget illeti.

XIV. Ha valaki az város lakosai közül maga házánál alattomban kolontár és idegen szabóval műveltetni találtatnék, az ilyen mívét is bíró hírével az mesterség elhordhassa, viszont ha katona, avagy darabant házánál kolontár, avagy idegen szabó az mesterek ellen művelni találtatnék, annak is bíró hírével az mívéhez az szabómesterek hozzányúlhassanak és elhordhassák, mint az városi ember házául, és az felül megírt mód szerint ezeket is feloszthatták, melyeknek harmadrésze legyen az város bírójáé, két része pedig az mesterségé.

XV. Senki az szabómesterség közül egy esztendőnek fölötte az mesterség híre nélkül házastárs nélkül ne éljen, hanem ha erejében megfogyatkoznék.

XVI. Valamely mesterember bíró előtt való törvényben egy gira érő marháig megfelelne, az mesterek megannyi büntetéssel büntessék meg.

XVII. Valamely mesterember az céhmesterek mondására, avagy tiltására az közönseges céhlakadalomban nem hallgatna, negyvennyolc pénzzel büntettessék.

XVIII. Valamely mesterember az céhen kívül való emberrel társalkodván kereskedésnek okáért, szűrből, avagy posztóból mivelve és kereskednék, tehát mesterségétől fosztassék meg.

Item az mívet, az mikor akarják az céhmesterek, az mesterek közt meglátogathassák, és az kinél vétkes mívet találnak, 24 pénzzel büntessék meg érette. És ha kolontár mívet találnak az mív között, azt elvehessék és közöttök feloszthassák, melynek harmadrésze az város bírájáé, két része az mesterségé legyen.

Ismét az más helyekben lakó szabóknak és másoknak is az piacon, háznál is ne legyen szabad hétfői vásárban tizenkét óráig darócot nyereségre vennie, sem singgel, sem türettel, az kit rajtaérnek, az darócot elvehessék és köztök feloszthassák, melynek harmadrésze az város bírájáé és két része pedig legyen az szabómesterségé.

XIX. Az mesterember leányát akármely mesternek félmasterséggel szabad elvenni, de úgy, hogy amivel tartozik, az mesterségnek megadja, tudniillik az félmasterségnek váltságát.

XX. Ha valamely mesterember fia tudna az mesterséghez és az mívet művelni, inas-estendejét kitöltvén egészen és az ő atyjától el akarván válni, mindenik fél-fél mesterséggel szabadon élhessen, míg valami gonoszsággal el nem veszti.

XXI. Ha valamely mesterember fia más szabómester leányát magának feleségül elvenne, ez csak köszönőpohárral tartozik, azaz két forinttal, két bokor szemes kesztyűvel és az város bírájának ötven pénzt érő ajándékkal.

XXII. Az mesterember özvegye esztendeig művelheti az mívet, esztendő múltván az mesterek közé beesküttessék.

XXIII. Ha valamely mesterember maga házánál soros, avagy parázna személyt, avagy egyéb gyalázatos hírű-nevű embert tartana, egy girával büntetessék meg, annak utána megintvén, nála ha mégis ott tartaná, két girával, harmadszor pedig mesterségétől fosztassék meg.

XXIV. Ha valamely mesterember felesége paráznaságban tanáltatnék, és az férje el nem akar[n]ja tőle válni, az mesterség közül kivetessék, az ki pedig elválnék, az ő előbbeni tisztességében és böcsületiben megmaradjon. Ha pedig férfimester találtatnék ilyen vétekben, hasonlóképpen büntetessék.

Ismét ha valamely özvegyasszony oly fér[j]hez megyen, ki az mesterséget tudja, az csak fél mesterséget váltson, ha pedig az

szabómesterségen kívül más rendbéli emberhez megyen, mesterségétől elmarad.

XXV. Az nyíró emberek is az mesterséget hasonló erősséggel tartásák, mint az szabómesterek.

XXVI. Akárhonnan hozzanak az városra eladó szűröket, az céhmestereknek hírré adván, akármely mester is megvehesse, és ha az szükség kívánja, eressze közre, jusson más szegénnek is benne, ki ha közre nem bocsátaná, az vakmerőségért először egy forinttal büntessék, másodszor fél mester-séggel, harmadszor ha ugyanazt cselekedné, az szűrit hordják el és osszák föl, az melynek egy része az város birájáé, az két része az mesterségé legyen.

Ismét ha valamely szűrszabónak elegendő szűri volna és hozzája szolgálja nem volna és jó alkuvás szerént azt másnak adná végszámra felmívelni és az szokás szerént kikészítené, tehát minden vég szűrtől tíz pénzt, ha pedig megposztózza, tizenkét pénzt fizetni tartozzék tőle.

XXVII. Mindennémű bírságok az forintos bírságon kívül és alol az két főcéhmestereket illeti, azok szabadok vele, vagy megveszik, vagy elengedik.

XXVIII. Senki az vásári mivesek közül legénynek fizetést tíz forintnak felette ne merészellen adni esztendeig. Ismét szabad legyen öt nadrágának lenni az ura míve között. A váltó miveslegény[ek]nek legyen esztendeig fizetések nyolc forint, egy hétre

12 pénz, de az kik kezekkel jól tudják az mivet.

Az szűrszabó legényeknek imilyen rendtartások legyen: az mely más jó rendeltett városokban is fentáll: hogy hétre 20 pénz fizetések legyen, esztendőre nyolc forint, ruházatjára pedig egy szűr, egy morvai nadrág, egy süveg, egy bokor új saru, egy fejelés, egy cipelles, két vászoning, avagy egy gyolcsból való, két vászon lábravaló. Ez illetén legénynek szabad legyen az ittvaló csapóktól saját pénzivel egy esztendeig maga szükségére négy vég szűrt venni és elkészíteni s eladni az gazdája kosztján, mely legény ha annál több szűrt venne, tehát az gazdája tartozik az céhmestereknek bementani, és azt semmiképpen meg nem engedik az városbeli csapóktól, az kik valóktól jóllehet többet is vehet, ily okkal, hogy az gazdáján kívül másnak el ne adhassa, hanem ha az gazdájának nem kell, úgy másnak is szabadosan eladhatja.

XXIX. Mikor az inas tanulóesztendejét, úgymint három egész esztendejét eltölti, akár vásári műves, akár pedig szűrmives legyen, és az mesterek közül akármeliknél is meg akarna esztendőre maradni, tehát fizetése legyen négy forint, ruházatja pedig az szerént legyen, mint egyéb mesterlegénynek.

Item, háromesztendős volta és vásári műves inasnak ruházatja im ez legyen: két esztendőre egy viselőszűr, két vászoning, két vászon lábravaló, elegendő lábbeli, har-

madik esztendejére pedig egy minces dolmány, egy abanadrág, egy süveg.

Item, vehessen esztendőnként maga pénzén két vég abát, azt fölcsinálhassa és el is adhassa, úgymind három esztendő alatt hat vég abát.

Ismét az szűrmíves inasnak ruházatja im ez legyen: két dolmány szűr, egy öreg szűr, egy süveg, két ing, két lábravaló, vászonból valók, elegendendő lábabeli, és az három esztendő alatt minden esztendőben maga számára két vég szűrt vehessen, föl-mívelhesse és el is adhassa, úgyhogy három esztendőben hat vég szűrt vehessen maga számára saját pénzén és el is adhassa, úgyhogy három esztendőre hat vég szűrt vehessen maga számára. [!]

XXX. Az szabómesterek az ő rendek szerint pénzért inast tanétsanak, úgymint 16 forintért, az mely inast három esztendeig tanétsanak, ez féle pénzes inas az város közönséges dolgára az ura helyett szabados legyen, ha megyen is, ha nem is.

XXXI. Mivel gyakorta az inasok idő előtt hagyják el gazdájokat, hogy azért az inas dolga is bizonyosabb és erősebb legyen, az szegődségkor mind az béres és pénzes inas tartozzék az szegedtető mestereknek egy tál étket és két pint bort adni.

Item, három egész inasesztendejeket jámborul letöltvén, mind az béres és pénzes inas, az fölszabadításkor mind az két rendbeli inasok tartozzanak adni egy forintot, mely egy forintot az két fölszabadító mes-

terekkel és gazdájával költsenek el. Ha pedig céh pecsėti alatt való levelet kíván az fölszabadítandó inas, tartozzék adni az két főcéhmestereknek az pecsétléstől negyvennyolc pénzt.

XXXII. Végezetre engedték azt is, hogy ha az egyenlő értelemből az mesterség közönségesen ezekhez az okokhoz illendőt föltalna, erős és állandó legyen. Mindazonáltal valamely felé több egyenlő vox hajol, azok rendeletek erősb legyen, az város bírójának és az tanácsnak hírré tévén, de úgy azért, hogy az mi városunknak régi jó rendtartása, erőssége és tervénye meg ne sértettség. Ezek így lévén, mi is annak okáért az ő méltó könyörgéseket meghallgatván és az mi szívünk is az könyörgésekhez hajolván, méltóztattuk őket meghallgatni és az ő szabad leveleket engedték megíratatni és városunk pecsétivel örök emlékezetül megerősíteni.

Költ Zatmárt Szanislo püspök és mártir napján, azaz die 8. mensis May, az ezerötyszázhuszonöt esztendőben.

Mostan is azért ez privilégiumi levélnek ilyen megújításának állandó örökségére és bizonyására ezen privilégiumokat és mesterségeknek ó leveleket újonnan megerősítjük, ezen városunk pecsétivel megerősítvén. Költ Zatmárt, Szent Egyed napján, azaz szeptember hó első napján, Krisztus születésének ezerhatszáznegyvenedik évében.

A szebeni vargalegények társulásának szabályzata 1556

Íródott ez a regisztrum az Úrnak 1556. esztendejében.

1. Ha a legénytársulás egyik tagja itt a városban beteg lesz s még nem talált barátára, akit a mesteréhez hívhasson, minden éjszaka két legény hallgassa szavát; [ha nem] fizessenek egy font viasz bírságot.

2. Ha ide a városba egy új mesterlegény jön, kérdezzen a vargalegény szállás után, oda szálljon, dolgait tegye le, azután küldje el a küldendőket, és mikor dolgait onnan elviszi, a ház nővérének [gondozónőjének] adjon egy fél [ejtel] bort.

3. Ha egy legény munkájával felhagy, akkor dolgait vigye ugyanarra a szállásra, ha ezt nem teszi, büntetése egy fél font viasz.

4. Azt a legényt, akit mestere nem akar felfogadni és visszautasít, azt mi sem akarjuk közénk [a társulásba] fogadni.

5. Az a legény, aki nekünk nem engedelmes és illendő dolgokban vétkezik, az a mesterének sem fog tetszeni.

6. Egy tagtársunk se viselkedjék neveletlenül és ne okozzon kényelmetlenséget a mester házában, tegye azt szavakkal vagy tettével; aki ezt megszegi, fizessen egy negyed font viasz bírságot.

7. Ha egy mesterlegény otthonából az ő

mesterének a házába jön és lábbelivel fekszik az ágyba, tegye ezt részegségből vagy lustaságból, egy font viasz bírságot fizet.

8. Ha egy legényt egy nyilvános fehérszeméllyel látnak járni, fizessen fél font viasz bírságot.

9. Aki társát ócsárolja vagy szavakkal sértegeti, annak büntetése egy fél font viasz.

10. Aki társát szájon csapja, büntetése fél font viasz.

11. Aki másra kést fog, büntetése egy font viasz.

12. Ugyancsak, ha valaki egyik társát elcsábítja vagy rosszat tesz neki, a büntetést annak arányában szabják ki, amilyen a kihágás nagysága, ha ez nagy: a büntetés is nagyobb.

13. Aki túl sokat eszik vagy iszik és az italt vagy a kosztot kiadja, az fizesse büntetésül egy heti bérét.

14. A társulás legénytagjai minden tizennegyedik napon gyűljenek össze, és mindenki fizesse be a megszabott pénzt, aki nem jelenik meg, hacsak nincs a mesterénél dolga, annak bírsága egy negyed font viasz.

15. Aki újonnan szegődött el s még kevés bére van, az minden tizennegyedik napon csak a felét adja annak, amit a legények fizetnek, de ha ezt elmulasztja vagy áthágja, bírsága ugyanannyi, mint más legénynek.

16. Senki se játsszék a többiekkel pénz-

ben, se kockával, se kártyával. Ezt csak a templomudvari házban vagy a piactéren szabad, de adja Isten, hogy a tét csak filéres legyen; a bírság egy fél font viasz.

17. Ha több legény összegyűlt, de ünnepnap van, egyikük se fizessen italt, mert aki megteszi, annak bírsága egy fél font viasz.

18. Ha az öreglegény követi el az előbb említett vétséget, adjon kétszer annyit.

19. Egy legénynek sem szabad a társulás [vagyonából] pénzt kölcsönözni zálog nélkül, és a zálog kétszer olyan jó legyen, mint a pénz.

20. Annak azonban, aki elhanyagolja munkáját, egészséges és ünnepelni akar, annak ne kölcsönözzenek pénzt a perselyből.

21. Az öreglegények ne járjanak rá a ládára, hogy tetszésük szerint abból pénzt vegyenek ki, hanem ha ki akarják nyitni a ládát, úgy vegyenek maguk mellé egy vagy két legényt.

22. Ha egy legény ide a városba jön és tizennégy napig dolgozik, úgy álljon be a társulásba, és fizesse be egy heti bérét.

23. Ha az öreglegények közül vagy akár az ifjabbak közül valakinek hallgatnia kell és mégsem teszi, az adjon egy negyed font viaszt. Hasonlóképpen ha egy öreglegény egy legényt vagy inast valahová el akar küldeni vagy meneszteni, s az ellentmond neki, bírságul adjon egy negyedfont viaszt.

24. Ha bármelyik ifjú- vagy öreglegény minden tizennegyedik napon tizenegy és tizenkét óra között nyomós ok nélkül nem jönne [az összejövetelre], az adja oda a pénzt egy másik legénynek, és kérjen engedelmet tőlünk; aki ezt nem teszi, az adjon egy negyed font viaszt.

25. Az a legény, aki Szebenben akar mester lenni, annak legalább egy évig a városban kell szolgálnia, s utána szabad bemutatnia mesterművét.

26. A mestereknek kemény büntetés terhe alatt tilos az ifjú- vagy öreglegényeket aratni küldeni.

27. Az ifjú- és öreglegények mesterük-nél tizennégy napot maradhatnak [szegődség nélkül]. Azután szolgálják le idejüket; de aki nem fér a bőrében és elbujdosik, az után levelet küldjenek, hogy ismét a városban keressenek szegődséget.

28. Az összes céhmesterek akarják, hogy az új évben ne adják meg a két forintot, de az, aki az öreglegényeket elcsábítja, kemény büntetésben részesül.

29. Az a legény, aki nyolc óra után egy másik mesternél vagy a táncmulatságon marad, fizessen ötven dénár bírságot.

30. Az a legény, aki kockán vagy kártyában egy fillér értéknél nagyobb tétben játszik, fizessen ötven dénár bírságot.

31. Az a legény, aki túl sokat iszik, vagy egyik a másikat ivásra unszolja, annak akkora büntetés jár, hogy nagyságáról ne tudjon.

32. Ha valamelyik legény a hét egyik napján mulat, büntetése legyen havi bérének levonása.

33. Aki vándorolni akar, ne rendezzen külön ünnepnapot, mert ha megteszi, bírsága a havi bére.

34. A regisztrumot minden negyedévben olvassák fel, az az öreglegény, aki ezt elmulasztja, büntettség egy font viasszal.

35. Az a mesterlegény, aki miután uránál tizennégy napig dolgozott, egyezték meg mesterével, hogy ezután egész évre elszegődjék és dolgozzék a mesterművön.

36. Ha valakit a mesterlegények közül a céhmesterek vagy a legények megbüntetnek, de a bírságot önteltségből vagy más okból kifolyólag nem akarja megfizetni, írják fel még egyszer.

37. Az a legény, aki a ládából pénzt akar kölcsönözni, az addig, amíg vissza nem fizeti, ne kártyázzék, de ha ezt a tilalmat megszegi s mégis játszani fog, büntessék meg.

38. A regisztrumot, büntetés terhe alatt, négyhetenként olvassák fel.

39. Az öreglegények egy inast se fogadjanak be a társulásba, csak azokat, akiknek legfeljebb még négy hétig kell szolgálniuk.

40. Az öreglegények viseljék gondját a tagoknak, és figyelmeztessék őket, hogy a főprédikáció után éneklés előtt az összejövetelre jöjjenek.

**A szűcscéhek szebeni országos gyűlésének
statútummódosító határozatai
Nagyszeben, 1558. április 24**

A szűcscéh becsületes mesterei az egész ország városaiból az 1558. év Szent György napján Szebenben összegyűltek és a következőket határozták:

1. *Először:* Megjelentek előttünk Torda mezőváros érdemes mesterei, és előadták azon panaszukat, hogy inasaikat elbocsátották, de mindennek okáról nem tehetnek. Megfogadták, hogy a céhlevél minden pontját megtartják, csak négy artikus változtatását kérik:

— *Először:* A [vármegye] arra kötelezte őket, hogy nemesembereknek nyers gereznákat dolgozzanak fel.

Mindezt megtiltották nekik, mert csupán a királyi felségnek és saját feljebbvalóiknak, a bírácoknak és tanácstagoknak dolgozhatják puhára a szörméket.

— *Másodszor:* Kérték, hogy az inasokat három tanulóévre vehessék fel, akik szegénységük miatt ne fizessenek a céhnek két forintnál többet.

Megengedték nekik, hogy egy inas csak két forintot fizessen, de a tanulási idő négy év maradt.

— *Harmadszor:* Kérkeztek, hogy nagyobb hetibért kapjanak, mint azt a céhlevél előírja.

Ezt megtagadták nekik: fizetségük hat hétre maradjon egy forint, amint azt a céhlevél tartalmazza.

— Negyedszer: Kivánták és kérték, hogy mivel [Torda] nyílt mezőváros [s nem kerített város], amúgy is túl vannak terhelve és sok szenvedést kell kiállaniok és nem tudnak a céhnek oly sok pénzt adni, ahogy azt a céhlevél előírja s mint amennyit a kerített városokban adni kell.

[Ebben a kérdésben] tehát megengedték nekik, hogy megmaradjanak régi szokásaiknál.

Három artikulus módosítását megengedték tehát nekik, de a többit [régi formájukban] elfogadták és megtartani ígérték.

2. Ezután határozatot hoztak a kolozsvári mesterek ügyében, akik nem követték a céhlevelet és saját javukra gondolván, azt az egész ország bölcs mestereinek tudta nélkül és akarata ellenére nem tartották be. Az, hogy mindegyikük két inast vehessen fel, ellentmond a céhlevélnek, amelyet az egész ország becsületes és bölcs mesterurai hagytak jóvá. Az egész ország fent említett bölcs mestereinek tudtával és akaratával és velük egyetértésben elhatározták, hogy a Kolozsvárt tanult inasokat elkergetik és [a más városokban való munkától] kereken eltanácsolják mindaddig, amíg a fent említett bölcs urak és minden város becsületes céhmesterének jóakarátát ismét el nem nyerik.

3. Végezetül megtárgyalták, hogy egyes

városokban bizonyos mesterek, akik felhagytak mesterségükkel, nyers vadgereznákat vásárolnak és azokat feldolgozatlanul ismét eladják és ebből tözsérnyereségre tesznek szert. Ezt minden város becsületes szűcscéhe méltatlannak találta, és egyetlen város sem hagyta helyben. Aki pedig szűcs, és ezt a mesterséget akarja folytatni, ha szörmét vásárol, ezt fel is kell dolgoznia, és azután [termékével] tehet, amit akar. Ezt határozták az egész ország szűcsmesterei, és aki ezt megszegi, azt a tekintetes céh határozata alapján büntessék meg.

Úgy történt, ahogy fennebb leíratott.

9

A kolozsvári ötvöscéh szabályzata

Kolozsvár, 1561. május 23

Mi, Barát István főbíró, Kalmár László királybíró, Sram István, Fodor István, Fils-tich Lőrinc, Wáczy Péter, Segesvári Damakos, Asztalos Péter, Eppel Péter, Porkoláb Mihály, Eib György, Toót Ferenc, Raw Imre kolozsvári esküdt polgárok minden híveknek, az Jézus Krisztusban mostaniaknak és jövődőknek, az kik ez írást látják, olvasák és hallják, köszönetünket az mindeneknek üdvözítőjében. Az emberi okosságnak, elmélkedésnek serénysége megmértékelvén magában azt, hogy az emberek elmulandók, dicséretesen ezt lelte rajta, hogy az mely dolgok üdők szerint szerzettetnek, önma-

gukkal az elmulandó emberekkel öszve ne vessenek, sőt inkább leveleknek oltalmában és erősségében szereztessenek. Annak okáért és ez levél rendi szerént mind mostaniaknak, mind jövődőknek tudására akarjuk juttatni, hogy az Úrnak ide alá megírott esztendejében egy megszokott és bizonyos napon az mi tanácsházunkban egész tanácscsal ülnénk. Ez bölcs és tiszteletes férfiak, Ötwös Gergely, Filstics Péter és dicső ötvösi mivön való mestereknek céhmesterei, némely több ugyanazonféle ides mesterekkel öszve, kik az városban laknak vala, jövőnek mielőnkben, és mind az egész több ötvesmesterek képébe ilyen jelentést tőnek minékünk, hogy űk régi üdöktőlen fogva néminemű levelek szerént, melyeket önekik az mi megholt eleink, polgáraink, kit adtanak volt, magoknak való céhet tartottanak volna. Mely levelekben, mivelhogy valaminémű articulosok istentelen bálványozásra valók volnának, az oltárhoz, kit régenten ők az itt való Szent Mihály nevű egyházban tartottanak és annak tiszteletihez illendők, melyeket immár ők az evangeliomnak igazsága, ki az Krisztusé, megjelenése után letöttek és elhagytanak volna. Hogy ennek utána üköztek efféle levélnek ennyi részében való megszégéséhez képest, valaminémű szüvek méltatlan felfuvalkodása és abból éktelen versengés, békétlenség, kik és mely dolgok az céhbéli nemes igyenességnek romlására valók, ne támadhatna, és hogy az közön-

séges jóknak végezéséről mikor törekednek, hogy az ifjúságnak kevély szólalkozások az ides és megért emberek ellen erőt ne venne és az jó erkölcs éktelen és rút negédségre ne hajlana. Ez okon az mesterek az ő céheknek megújítására egyenlő akaratból ököztök végeztek volna néminemű artículosokat, kiket ők és az öutánok való mesterek is az céhben megtartattanak. És kérenek münket arra, hogy mű azokat megértetőjök, meghánynók-vetnők, mértéklenők, és az mű tisztünk szerént jól rendelnök, az ű céheknek megtartására és békességes megmaradására az mi polgári méltóságunk szerént megerősitenők. Mű peniglen meggondolván azt, hogy az tisztbeli népeknek, kik valamely közösség előtt vagynak, hűségek, főképpen ez bizattatott az választásban, hogy az közösség között az tisztességes szokásokat megtartsák, hasznos rendtartásokat szerezzenek, és a jószágoknak építésére szorgalmatosan legyenek, az társaságokban az igazságot, az emberi és isteni törvényeknek megtartóját oltalmazzák, annak gyakorlásába naponként az társaságot, az kikből városok állanak, építsék, hogy ides főnépek legyenek, kik az mellett való ifjakat okosságokkal és jó tanácsokkal segítsék. És jószágos erkölccsel egymáshoz hasonlók lévén, miképpen az külömb-külobbféle tagokból egyben szerzett test visszavonás, pártütés, háborgás, mindenféle istentelenség, az kivel társaságnak kötelessége megsértetnék, távol lévén,

szeretettel élnének, hogy e felek között még azokba is, az kik erőtlen szabásúak volnának, legyen az jó okosságnak valami látatja. Az mértéktelen dolog eltávoztassék. Ez okokból azért mi az megmondott mestereknek kéréseket igazaknak ítélvén lenni, az ő végzéseket az mi privilegiumunkba vevők, melyek ige szerént való módjával imigyen következik:

I. Hogy az ő céhekbe két főcéhmaster legyen, egyik szász és az másik magyar legyen, ezeket megeskessék. Ezek minden hónapban, minden napban minden mester-miet meglássák és igazán megpróbálják, hogy senki semminemű miet tizennégy lotosnál alábbvaló ezüsből ne merészeljen mielni. Mert valaki az próbálásban úgy táltatik, hogy külömben mielne, az első vétkéért két lot ezüsttel büntetessék meg, az másodikért négyel, az harmadikért egy gira ezüsttel. Negyedszer hogyha efféle büntetéssel nem gondolván, vakmerően elmenne benne, hogy alábbvaló ezüsből mielne, mesterségnek elvesztésével büntetessék, külömben penig be ne vétessék, hanem újonnan való megfizetésével az mester-ségnek.

II. Valamely ötveslegény akárhun tanolt legény fia is, az itt valóktól megválva, az ki az céhbe be akar állani, köteles legyen az mesterek közül valamelyet egy egész esztendeig heti bérért szolgálni, hogy addig megesmertessék mind erkölcsében, mind magaviselésébe, hogyha illendő lé-

szen-e az céhbe, avagy nem. Annak utána pedig, hogy az egy esztendő kilakja, az céhet követni akarja, az céhmestertől az mesterremeknek megcsinálására napot kérjen. Tartozzék evvel is, hogy az ő atyjának, anyjának és születésének tisztességes voltáról és az ő apród esztendeinek igazán és hűven való kitöltéséről levelet hozzon, az mestereket bizonyossá tegye, avagy ha levelet nem hozhat, egyéb bevehető bizonyossággal bizonyítsa meg. Azoknak pedig, kiknek atyjok, anyjok, hazájok pogány kéz alatt vagynak, erre a dologra annyira ne kényszeríttessenek. Az felül megmondott napot pedig két jámbor közmesterek által kövessék. Ez ilyent pedig mind az féle levélnek meghozására, avagy bizonyításra az céhmesterek akkor intsek, mikor napot kér. Senkit különben az céhben ne vegyenek. Az mely nap pedig, azt ki kéri, annak utána következő céhnek begyűlésére, mely először leszen, az remeket megkészítse, az mestereknek akkorra bemutassa. Az mesterremek pedig, az mit eleiben adjanak, efféle leszen. Egy knoros kupa, egy helymes [címeres] pecsét, egy aranygyűrű, kiben színes kű legyen. Ezt pedig egyebütt meg ne csinálhassa, hanem csak a céhmester házánál. Akkor pedig, mikor bemutatja mind az egész mestereknek, tartozik minden efféle egy vacsorácskával. Ha valaki pedig efféle mesterremeknek megcsinálása előtt megházasulna, az céh szükségére négy forintot tartozik fizetni.

III. Minden mesternek saját és tulajdon bélyege legyen, és azt ki-ki mind az miére felüsse egy lot ezüst büntetés alatt, az ő bélyegét arra, az mely fél giránál több leszen.

IV. Minden, az ki mesterré akar lenni, tisztességes atyától, anyától való legény, híre, neve és tisztessége vesztett ne legyen. Annak felette az céhbe tartozzék hat forintot fizetni és az mestereknek közönséggel egy tisztességes ebédet adni. Senkit pedig az céhbe ne vegyenek, hanem ha először önmagát tisztességes házasságra kötelezi.

V. Ha valamely mester más városról idejönne, az céhbe akarna állani, az is tartozzék az mesterremeket megcsinálni. Az mesterséget pedig az felül megírt fizetéssel és minden módjával felváltani, annak felette az ő tisztességes másunnat való elválásáról és tisztességes állapotjáról levelet hozni.

VI. Midőn az szükség mutatja, az mesterek szombatnap gyűljenek egybe, minden mester tartozzék ott jelen lenni. Ha pedig valamelyiknek oly szüksége történnék, ki miá ott nem lehetne, és az ilyen se merészeljen elmaradni különben, hanem az céhmestereknek hírre adja. Az céhmestereknek azokat, az kik jó okkal elkéredeznek, szabadságok legyen elbocsátani. Az ki pedig vakmerőségből ott nem lenne, két lot ezüst az maradsága.

VII. Egy idegennek is ne legyen itt az városon műcsinálással életit keresni és semmi üdőben az közönséges sokadalom

idejétől megválva itt miet ne legyen szabad árulni. És az céhmestereknek teljes hatalmok legyen reá, hogy effélét mindent az ki céhet nem tart, az míről eltiltsón. Mikor sokadalom vagyon is, szabad legyen az idegen emberek miét is megpróbálni minde nett. Ha pedig az próbálásban valami hamis mű találtatik, az üdebeli bírónak hatalmával elvételessék, két része az tanácsnak az bíróval, harmada pedig az céh szükségére adattassék.

VIII. Istennek elvégzett akaratjából ha valamely mesternek történik ez világból kimúlta, és az felesége az miet mieltetni akarja, egy egész esztendeig és három napig műeltethesse. Szabad is legyen addig, de tovább ne, tudós legényt tartani, de úgy részébe őt az műre társul ne tartsa, hanem illendő heti bérre. Azt is úgy pedig, hogyha addig az ő megholt urának nevét viseli és megtartja.

IX. Senki egy mester is hamis aranyat és sárgarezet meg ne merészeljen aranyazni és senki elmetélt aranyforintot, tördeltet, semminemű lopott ezüstet és aranyat ne merészeljen venni, hamis contrafact követ ne merészeljen befoglalni, sőt inkább minden miet, az melyhez valami kétség volna, szabad legyen mindaddig megtartani, míg nem végére mennek, hogy igaz marha. Ha pedig affele műnek vagy marhának jó szavatosát nem adhatják azok, az kik árulnak, elvehessék, két része az bíróé, tanácsé, harmada pedig az céh szükségére való legyen. Ha pedig valamely mester hamis pénzt

megaranyaz és sárgarezet, avagy hamis miet, metelék aranyforintot venne, hamis követ foglalna be, az céhnek egy gira ezüstön maradjon.

X. Valamely mester legényt az műre társul fogadna fel, és annak felét, harmadát vagy negyedrészt adná, az városnak és az céhnek szokása ellen, egy gira ezüsten maradjon, két része az bíróé, az tanácsé, harmadá az céhé legyen.

XI. Egy mesternek se legyen szabad egyszersmind két apródnál többet tartani, azonképpen legényt is. Minden apród penig, az ki arra az műre akar állani, az ő uránál késérgetésnek okáért hat hétig lakjék. Annak utána az két céhmester előtt és az többi előtt is az urához beszerződjk. Az céhbe tartozzék két forintot fizetni és az ő urának az hűségnek bizonyos voltaért kezeit vessen. Ha nem mester fia, négy egész esztendeig tartozik szolgálni apródul. Az el[s]ő két esztendőben sarutól elválva [eltekintve] mindennel önmaga ruházza magát. Az utolsó két esztendőben az ura ruházza. Ha penig efféle más valamely az ő urát maga felfualkodásából, vakmerőségéből üdő előtt elhagyná és egy holnapig haza nem menne hozzája, annak utána fel ne vegyék, hanem ha újonnan szerződik és az két forintot leteszi. Akármely öreglegény is penig négy esztendőt kell szolgálni, hogy azt kitölti, tartozik az ő ura neki egy forint ára ruhával.

XII. Valamely szolga, azaz inas vagy legény országban találtatik, ha nagy ország

leszen, az bíró ítéletire hagyják, ha kicsiny, hát az bíró elől az céh eleibe kérjék.

XIII. Ha az mesterek között, avagy legények között vagy mások között valami háborúság, veszedelmes eszveszés támad, szabadságok legyen az mestereknek azt a céhbe letenni, ha penig efféle versenygések meg nem békéltetvén, egy először bíró eleibe jutnának, onnan ismét békességet kívánnak, ismét az céh eleibe jöhessenek megbékélni.

XIV. Az mely legény urát el akarja hagyni, két héttel előbb tartozzék urának akaratját megjelenteni. Azután is búcsúhetet két hetet szolgálni, hogy az miet, az melyet felfogadtanak volt, elvégezzék. Senki penig egy mester is afféle legényt, ki ez városba egy mestertől más mesterhez akar szolgálni menni, meg ne merészeljen addig fogadni, amíg meg nem érti, az urától mi okon és mi módon vált el.

XV. Ha valamely legény ez várasra jönne mívelni, és itt az várason miet nem találna, kiért oly helyre kellene kimenni, ahun semmi céh nincs, olyan helyen két hétnél tovább ne legyen szabad míelni, ha penig különben cselekednék, annak utána ismég ide az várasra jönne, senki effélének addig miet ne adjon, két lot ezüst bírság alatt, hanem az céhmestereknek hírré tegye, és az olyan legény az mestereknek kedvét lelje.

XVI. Ha valamely legény az ő urát haragjában el akarná és elhagyná ok nélkül,

és az ura bosszúságára az megmondott búcsú két hetet sétálással töltötte el és azután más mesterhez akarna menni, semmiképpen miet neki ne adjanak, mignem az ő urával, mesterével megalkoszik, mert valaki efféle legénynek miet adna, két lot ezüstön maradjon.

XVII. Egy mester se merészeljen az legénnyel társul mívelni, se arannyal, se ezüsttel együtt kereskedni, valamiképpen egy mester is az ő mihelyében az legénynek ne hagyjon az önmaga szükségére többet csinálni, hanem egy ruhára való gombot, egy felsőruhára való horgot. Ennek is penig az ezüstöt az legény az mesterétől vegye. Senki továbbá ne merészeljen szolgájának darab ezüsttel vagy arannyal fizetni, mert ha valaki abban találtatik, hogy az ő szolgájával vagy valamely legénnyel ezen módon mívelne és kereskednék, egy gira ezüsttel, ha penig arannyal vagy ezüsttel fizetne, két lot ezüsttel büntetessék.

XVIII. Egy legénynek se legyen szabad itt az városon ezüstmível vagy darab ezüsttel kereskedni és magának nyilván, avagy titkon míelni, mert ha valakit, vagy inast, vagy legényt ebbe kaphatnak, az miet attól elveszik és az céh ládájába teszik, és miet sem adnak annak mindaddig, mignem az mesterekkel dolgát eligazítja. Továbbá valamelyik valakit mesterek közül vagy méltatlan beszédével, vagy cselekedetivel megbántand, annak egy mester se adjon mívet, mignem az mestereket, az kiket megbántott,

megengeszteli. Azonképpen büntettség az is, az ki, vagy inas, vagy legény, az ura formáját megformálja az ura engedelme és híre nélkül.

XIX. Senki, se mester, se legény az felet-
több való részegségbe, avagy az házsártba
be ne merüljön az céhnek kisebbségére,
mert az kit efféle vétekbe találnak, első vé-
tekért egy lottal, másikért kettővel, harma-
dikért huszonegy lot ezüsttel büntettség.
Ha minderre is meg nem szűnne, ha mes-
ter leszen, az céhből kivettség. Ha pedig
legény, avagy inas, először etven pénzzel,
másodszor egy forinttal, harmadszor kettő-
vel büntettség. Negyedszer az mívnek fel-
tiltásával büntettség.

XX. Senki egy mester is több miet fel ne
fogadjon, hanem csak az mennyit alkalmas
üdeig két legénnyel és két inással jól meg-
csinálhat és elvégezhet. És senki egy mes-
ter is, akinék két béres legénye vagyon,
valamely mestert mihelyébe hetibérre ne
merészeljen tartani. Az ki pedig azon mó-
don mestert akar oda fogadni, az mester
helyett az legényt elbocsássa tőle. Az ki
ezen kívül cselekszik, először négy lot ezüst-
tel, másodszor huszonegy nehezéssel, har-
madszor egy gira ezüsttel büntettség meg,
negyedszer ha meg nem szűnik, engedet-
lenségnek bűnével.

XXI. Valamely mester más mesternek
miet hízeltetésével vagy ajándékozásával
magának szerzi, avagy elhiteti, fél gira
ezüstben maradjon, szinte azonképpen az

is, az ki az más ember azaz mestermívet megolcsárolja. Az ki pedig valamely mesterhez eladni ezüstöt vinne, a másik mester azt attól elhitegetné, először ha mieli, marad két lot ezüstön, másodszor kétannyin, és annak utána az mint ide fel meg vagyon írva.

XXII. Ha valamely mester valaminemű ezüstet megolvaszt és azt ötöle plikben el akarja vinni az kié, az mester megpróbálja. Ha az próba igazat tart, az ő jelét, az ki megfrisseli, reáüsse, ha pedig az próbát meg nem állja, tehát se jelét ne üsse reá, se meg ne fejeítse, hanem ugyanolyan módon adja ki, az mint megönti.

XXIII. Valamely mester valamely legénynek miét árulna, akár itt, akár másutt csinálták legyen, fél gira ezüstön marad.

XXIV. Az ki valaminemű ezüstmiet vagy aranymiet meg akarna böcsültetni, egyéb közmester meg ne böcsülhesse, hanem csak az két esküdt céhmester, mert ha valamely közmester ebbe adja magát, két lot ezüstön marad. Az céhmestereknek pedig az böcsüből munkájokért két-két pénzek járjon, az mint az város evvel közönségesképpen szokott élni minden forintból.

XXV. Hogyha valamely mester más mesternek legényét, avagy apródját elhiteti, egy gira ezüstön marad. Ha pedig más ember inasát, ki urát elhagyta volna, házánál tartja, két lot ezüstön marad, ha más mester akaratja ellen és bosszújára mieli.

XXVI. Mivelhogy mind az tisztességes okosság, mind pedig és főképpen az Isten-

hez és atyánkfiához való szeretet azt mutatja, hogy az halottaknak utosó és végső szolgálatjokba is jelen legyünk, hogy az mi egymáshoz való szeretetünknek gerjedetessége megmutattassék, és az örök életre való utosó feltámadásunk keresztyéni módra tiszteltessék, annak okáért illik, hogy az mesterek fejenként az halottaknak temetésre való késérésében jelen legyenek. Az sírásás peniglen az ifjűmesterek gondja legyen és ő tiszték, avagy önmagok megássák, avagy pénzért ásatják. Mivelhogy penig ebben és egyéb szolgálatokban is, kivel az ifjűmesterek az céhnek tartoznak, valami fogyatkozás ne történjék, az ifjűmestereknek mindenha egy előttök járó legény, az ki őket az sír ásására és egyéb szolgálatra is reá intse. Az testet penig önmagok tartozzanak az ifjűmesterek az sírhoz vinni, és ebből senki magát meg ne menthesse. Ez rendtartás ellen ha valamely ifjú, avagy idős mester is egyaránt ha cselekedik, amennyiszer mieli, annyi nehezék ezüstön marad. Az egyéb szolgálatában is az céhnek ha valamely ifjűmester az előttök járó ellen, ki kolcsos mesternek hívatatik, ha engedetlen leszen, ugyanazon egy-egy nehezék ezüst a büntetése.

XXVII. Miérthogy ezt nemcsak jeles embereknek példáiból és mondásaiból látjuk tisztességesnek és hasznosnak lenni, hanem még az Istennek paroncsolatja is mutatja, hogy minden társaságba mértékletes és jó rendtartással való élet őriztessék meg, az

ides vín embereknek az ő állapotjuk és idejek szerint illendő tisztességek megadásák. Illendő dolog az okáért, hogy ebben az céhben is az elébb való és ides vín mesterek mind szólásba, mind egyéb dologba főképpen böcsültenessenek. És az ő szavakat az közönséges céh dolgába mikor szólják, egy mester is, kiváltképpen az ifjűmesterek közül éktelen és alkolmatlan negédes szókkal meg ne bántsa és az céhbe éktelenül ne gestáljon. Minden ember az ő helyén üljön, az kit neki rendelnek. És ha valami szavaleszen, ülőhelyéből tartozzék, tisztességgel lévén mindenekhez, előmondani. Ha pedig egymásra való panasz történik két mester között, azok felálljanak, és egyik a másiknak tisztességgel szólván, az céhnek úgy panaszkodjanak. Hogyha pedig valaki ott alkalmatlanul csacsogna és az céhmester megszólítván, hallgatni nem akarna, ameny nyiszor mieli, annyiszor egy-egy nehezék ezüstön maradjon. Azonképpen az ilyen is, az ki helyéből felszököllik.

XXVIII. Ha valamely az mesterek közül hosszú ideig való betegség miá, avagy valami módon megnyomorodnék és az mesterek annak valami segítséggel akarnának lenni, azt az egész céhnek közönséges jóvedelméből mieljék.

XXIX. Mindnyájan az mesterek, mind ides, mind ifjú, mind céhbe, mind céhen kívül és mind lakodalomban, mind lakodalmon kívül egymást tisztességgel tartsák, és az két esküdt céhmesternek engedelmesek legyenek. Viszontag az céhmesterek is ez

megírt rendelkezéseknek igazságát mindenkinek egyaránt szolgáltatassák. Mert minden mester, az ki vagy tiszteletlenségbe, vagy engedetlenségbe találtatik, az első vétékért egy lot ezüsttel büntettetik meg, az másikért kettővel, az harmadikért fél girával. Ha mindezekkel is nem gondolván, vakmerőségéből meg nem térne, miét feltiltsák, szolgáját, inasát elvegyék. Az céhmesterek is penig hogyha gondviseletlenségbe találtatnak, duplával, azaz kétannyira maradjanak.

XXX. Mivelhogy az mü megholt eleinknek, bíráinknak és polgártársainknak is rendelkezésből az ötvescéhnek mind hadi szerszámokkal egy tornyot kell tartaniok, mely az óvárba ez város kőfalain és dél felől való szegeleten vagyon építtetvén, annak okáért, mikoronton az szükség mutatja, háborúságnak idején az mesterek annak megoltalmazására tartozzanak vigyázni és bizonyos rend szerint a körül jelen lenni, semmi maga mentség senkinek abban ne használhatván, hanem ha betegség. De még az is, ki betegség miá személye szerint ott nem lehetne, helyében ugyanazon mesterek közül tartozzék mást állatni.

XXXI. Valamely mester ezekbe az dolgokba bírságon maradna, valamely céhnapon leszen, ugyanazon nap az másik céhnapon is intsék az bírságnak megfizetésére. Ha meg nem adja, miét feltiltsák, szolgáit elvegyék.

Az okáért az megmondott ötvesmesterek-

nek kérelmére, igazokra és törvény szerint valókra hajolván, mi jóakarattal az felül megírt rendelkezéseket és articulosokat jóváhagytuk, dicsírtük, megerősítettük. Az megmondott mestereknek az öútának valóknak is, hogy mind mostan, s mind jövőendő üdekbe megtartsák. Ezt hozzátévéen, hogy ha az ők egész céhül az megmondott, itt végezőknek vagy rész szerint, vagy mindenestül ellene járnának, avagy valamit ellene végeznének, az bírónak és tanácsnak, kik ez városon akkoron és üdők szerint lesznek, tíz gira ezüstön maradjanak. Ennek az dolognak emlékezetire és örökkévaló erősségére az megmondott ötvösmestereknek és maradékoknak is, ez jelen való levelet az mi városunknak nagyobbik pecsétinek reáfüggesztésével megerősítettett. Mely levél költ az mi tanácsházunkból Pünkest nap előtt való pénteken, az Úrnak ezerötszázhatvanegy esztendejében.

10

**A Szász Egyetem egységes szabályzata
a királyföldi borbély- és sebészcéhek számára
Szeben, 1562. november 29**

Mi, Szeben, hasonlóképpen Segesvár, Brassó, Medgyes és Beszterce városainak, az egész erdélyi Szász Egyetem Hét és Két székeinek polgármesterei, bírái, esküdt polgárai és vénei ezennel mindenkinek tudomására adjuk, hogy miután az elmúlt év-

ben a közjó javára és az egész ország hasznára, minden szász közös akaratával és tanácsára megkezdjük és befejeztük az összes kézművescéhek rendjét és szabályzatát; egészében elvetettünk és megtiltottunk minden rossz, alkalmatlan és használhatatlan szabályzatot, melyek a régebbi időkben a céhekben meghonosodtak, a jókat és leghasznosabbakat pedig megmásíthatatlan megtartásra elfogadtuk. De amikor a seborvosok és a borbélyok azzal a kérelemmel fordultak hozzánk, hogy számukra is vezessünk be egy céhstatútumot, tekintetbe vettük, hogy mi a haszon és mi a kár, és hogy gyakran mi minden származhatik abból, ha nincs dicséretes rendtartás. Miután elegendő hír és pecsétetes levél útján értesültünk arról, hogy a németországi borbélyoknak és seborvosoknak minden városban és mezővárosban céhszabályzata van avégett, hogy a mesterek és legények jó rendben élhessenek, gyermekeik a céhtagságra alkalmasak legyenek és a kizárás lehetősége nélkül minden céhbe bévétethessenek, egy céhszabályzatot adtunk, hogy azt az ország minden városában és mezővárosában bevezessék és megmásíthatatlanul betartsák, úgy, amint a továbbiakban következik.

Először: Aki magát a céhbe fel akarja vétetni, akár mester, inas vagy legény, legyen törvényes születésű és istenfélő. Az inast a céhszabályzat alapján fogadják fel, elszegődéskor fizessen négy forintot, mesterével együtt adja meg a mesterasztalt, és

szolgáljon három évig. Ha az inas elszegődése után elegendő ok nélkül elhagyja mesterét és tizennégy napig elmarad, többé ne fogadja vissza, csak ha — valahányszor is elszökik — a céhnek az egyforintnyi bírságot lefizeti. Ha mestere meghal, adják más mester keze alá, hogy mesterségét kitanulhassa.

Másodszor: Az a legény, aki a céhbe akar állani és mester akar lenni, mutassa be tanuló- és nemzetséglevelét, majd fizessen négy forintot a céhnek, vendégelje meg a mestereket, s készítse el mesterművét. A céhbe való első bekérezkedéskor fizessen egy vagy két forintot, a többit pedig később. Ha azonban a céhbe állani és az előírt összeget kifizetni vonakodik, bár eléggé tehetős, tiltassék el a mesterségtől, mindaddig, amíg a mesterek akaratát nem teljesíti. Miután szóban és tettekben a mesterek akaratát teljesítette, szabadon tarthat legényeket és inasokat, és gyakorolhatja mesterségét. A levelek beszerzésére azonban adjanak neki elegendő időt, az illető ország távolságától és az idők állapotától függően.

Harmadszor: Ha azonban egy mesterlegény leányt kérni megy és megházasodik, még mielőtt mesterművét elkészítette volna, fizessen a céhnek négy forint bírságot, és ennek ellenére is készítse el mesterművét.

Negyedszer: Egy legény sem teheti ki [mesterjelvényként használt, borotváló] tá-

nyérját és nem dolgozhat mesterként, hanem előbb lásson munkához, készítse el mesterművét, és álljon be a céhbe.

Ötödször: Nem szabad egyetlen sebészt vagy borbélyt sem, aki máshonnan jött a városba, a becsületes és bölcs városi tanács tudta és akarata nélkül megtűrni.

Hatodszor: Egy mester felesége, fia vagy leánya teljes jogú tagja a céhnek és nem kell a céhnek semmi egyebet megadnia, csupán a mesterasztalt.

Hetedszer: Hasonlóképpen az a mester vagy legény, aki nem hallgat minden illő dologban a céhmesterekre, adjon a céhnek, valahányszor ez megtörténik, egy font [puska]port.

Nyolcadszor: Az a legény, aki nem képes a munkát a mesterség követelményei szerint elvégezni, mégpedig [sebek] kötözését, érvágást, foghúzást vagy lábtörés-kötözést, csak félannyi bért kapjon [mint a többiek].

Kilencedszer: Hasonlóképpen, ha egy mesternek nyomós ok miatt távol kell lennie, és a legény elhanyagolja mesterségét, ne kapja meg teljes bérét.

Tizedszer: A mesterlegény legyen mindig otthon, és sehová se menjen mestere tudta és engedelve nélkül. Ha nem talál-nák otthon, és ezáltal hanyagság történne [a seb] mosásánál és kötözésénél, és emiatt a sebesült vagy páciens eltávozik, köteles mesterét hanyagsága és mulasztása miatt pénzzel kártalanítani.

Tizenegyszer: Továbbá ha egy mestert

vagy legényt házasságtörésen vagy tolvajlásban fognak, a céhből zárják ki, s csak annak rendje és módja szerint fogadják vissza újra. Azt azonban, amivel tettük elkövetése miatt a törvény őket sújtani fogja, a bírákra kell bízni.

Tizenkettedszer: Hasonlóképpen, ha előfordul, hogy a borbélyhoz egy sebesült ember jön, az illető mester hívasson magához még két mestert, hogy a sebesültet velük is megvizsgáltassa, majd [állapítsák meg közösen] hogy a beteg gyógyítható-e vagy béna marad. Ha az illető súlyosan vagy éppenséggel halálosan megsebesült és a mesternek kételyei vannak [afelől, hogy megmenthető-e], hívasson magához három vagy négy mestert, és amennyire a természet rendje megengedi, segítsenek rajta. Aki azonban [kötelességét] megszegi és nem teljesíti, fizessen a céhnek egy forint bírságot. Ha pedig egy mestert [beteghez] hívnak és nem megy, fizessen ugyancsak egy forint büntetést a céhnek.

Tizenharmadszor: A céhnek fizetendő egy forint bírság terhe alatt tilos a más sebesét elcsábítani.

Tizennegyedszer: Abban az esetben, ha a városban van orvos, sem a sebész, sem a borbély nem adhat az orvosdoktor akarata és tudta nélkül főzetet vagy pirulákat [a betegnek], kivéve a sebre teendő főzeteket.

Tizenötödször: Ha egy sebész vagy borbély egy más városba költözik és bizonyítani tudja, hogy törvényes születésű és apódideje alatt derekasan tanult, bevétethe-

tik a céhbe, inast és mesterlegényt az illető város szabályzata szerint szabadon tarthat. A céhbe azonban az ottani szokások szerint kell belépnie.

Tizenhatodszor: Akit a bírák valamely vétség miatt elítéltek és [fellebbezését] visszautasították, a céhbe való felvételre érdemes nem lehet. Hasonlóképpen erőszakosság, vérontás vagy verekedés miatt a bírák tudta és akarata nélkül senkit el ne ítéljenek, a bíróságnak fizetendő egy ezüstmárka bírság terhe alatt. Senkit ne tiltsanak el attól, hogy panaszait a tanácsuraknak előadhassa, a tanácsnak fizetendő egy ezüstmárka bírság terhe alatt. Hasonlóképpen tilos a céhben egy forintnál nagyobb bírságot kiróni.

Tizenhetedszer: Ha egy mester elvállalt egy beteget [kezelésre] és gyógyulást ígért neki, de meggyógyítani mégsem tudja, rendeljen a céh a betegnek egy másik mestert, aki segíteni tud rajta. A beteg vagy sebes nem köteles az ígért fizetséget az előző mesternek megadni, de [míg a másik mesterhez nem kerül] az ő tanácsaihoz és utasításaihoz kell tartania magát.

Tizennyolcadszor: Ha valaki a közösségből [a város vagy vásárhely lakói közül] megbetegszik és oly szegény, hogy az orvos bérét megfizetni nem tudja, a céh összes tagjai keresztényi szeretetből segítség gyógyuláshoz, és ne hagyják el.

Következik a borbélyok mesterműve, vagyis mindaz, amit mestermunka gyanánt el kell végezniök. Ezek a következők:

1. Aki mester akar lenni, köszörüljön ki egy új hajvágó ollót és egy új borotvát.
2. Készítsen új tapaszt és sebfőzetet.
3. Továbbá egy egyszerű száraz tapaszt, egy kenőcsöt és egy Brown-tapaszt.
4. Egy vérzéscsillapítót és egy poroldatot.

5. Égés esetén egy, az égéstől függő kötözést, Isten adja, hogy csak vízzel való leforrázásról legyen szó.

6. Lábtörésre való kötözést, mikor is a legkíméletesebben kell eljárnia.

Aki ezeket a műveleteket nem tudja elvégezni, adjon mesterének minden elvégzettlen műveletért huszonöt dénárt.

A leirotton kívül a tanács tudta és akarata nélkül ne szerkesszenek a céhben semmilyen más statútumot vagy szabályzatot.

E levelünket az összes fenti artikulus több bizonyossága és hitelessége végett, [királyföldi] kis pecsétünkkel láttuk el és erősítettük meg.

Kelt Szebenben, a Szász Egyetem közgyűlésén, az 1562. évben, november 29-én.

11

Az erdélyi lentakácsok és kéktakácsok céhszabályzata 1564. május 1

A lentakácsok és kéktakácsok dicséretes rendtartásának és szabályzatának a Szász Egyetem Könyvéből készült igaz másolata.

Kelt a Krisztus utáni 1564. esztendőben május elsején.

1. Először: Aki a mesterséget gyakorolni akarja, lett légyen mester, legény vagy inas, legyen törvényes születésű és istenfő. A lentakácsok és kéktakácsok mindenben legyenek teljes egyetértésben, és anélkül [hogy bármelyikük] előnyben részesülne, alkossanak egy céhet és éljenek egy igazságban. Az inasok tanuljanak derekasán, és semmit el ne tagadjanak előlük, ami a mesterséghez tartozik. Így [ismerjék] a terméket és minden egyebet, ami a takácsok két ágazatában megtanulandó és gyakorolható. Az inas fizessen felvételekor három forintot és négy font viaszt a céhnek, és szolgáljon négy évig; azután mesterével együtt adja meg a lakomát. Ha azonban egy mester meghal, mielőtt még a fia a mesterséget elsajátította volna, a fiú ne fizessen semmit a céhnek, hanem a mesterséget egy másik mesternél tökéletesen tanulja meg, egyezzék meg és jusson megértésre véle, ahogy tud vagy akar.

2. Az a legény, aki megházasodik, mielőtt mesterművét a céh szokása szerint bemutatta volna, büntetésül fizessen a céhnek négy forint birságot, és azután készítse el mesterművét.

3. Aki mester akar lenni, fizessen a céhnek négy forintot, négy font viaszt és négy veder bort; beköszöntésekor számoljon le legkevesebb egy forintot, a többit pedig fizesse ki később. Aki azonban nem akar a

céhbe állani, tiltassék el a munkától mindaddig, amíg a mestereknek kedvébe nem jár. Annak azonban, akinek nincs elegendő tehetsége hozzá, adjanak alkalmas időt.

4. Ha valaki tetteiben és szavaiban hamarosan a mesterek akarata szerint jár el, amint az fennebb meg van írva, fogadhaszon fel egy inast, és tehetsége szerint kérhessen magának egy segédet, anélkül, hogy ezért a céh bármely kötelezettséget is vállalna.

5. A mester feleségének, fiának vagy leányának teljes joga van a céhtagsághoz, és csupán négy font viaszt és négy veder bort fizessenek.

6. Az a mester vagy mesterné, aki gyermekei céhjogát fenn akarja tartani, minden évben fizessen a céhnek egy font viaszt. Ha valaki ezt nem teszi meg és elmulasztja, gyermeke ne veszítse el ezért a céhjogát, ha pedig megházasodik és a céhbe akar lépni, a viaszt a belépésnél egyszerre, egészében fizesse be.

7. Senkinek sem szabad megtiltani, hogy kérelmét és panaszát a tanácsurak elé vigye és ott előadja; aki ezt megakadályozza, fizessen egy ezüstmárka bírságot a tanácsnak.

8. Egy mester sem veheti el mestertársa szolgáját vagy munkáját, aki ezt cselekszi, fizessen a céhnek négy font viaszt.

9. Az ifjabb mestereknek mindenkor az oltárnál kell szolgálniuk. Valahányszor ezt

nem teszik meg, fizessenek egy font viasz bírságot.

10. Az a mester, aki társát meghazudtolja vagy szidalmazza, fizessen a céhnek négy font viaszt. Azonban verés és vérontás fölött senki se ítélkezzék a törvény tudomása és akarata nélkül; aki másként cselekszik, fizessen a bíróságnak egy ezüstmárkát.

11. Minden mester végezze el tisztességesen a dolgát, mert aki ezt nem teszi, vétke szerint megbírságoltatik. Ha egy mester a vásáron fillérnyi értékű lenvásznat bocsát áruba, és ha az durva is, röfönként egy dénárt kérjen érte, ahogy erre a céh kötelezi magát.

12. A munkabér tekintetében semmilyen tilalom vagy szabály ne legyen a céhben, hanem minden mester egyezzek meg az embereivel a kijáró élelemben és egyebekben, ahogy akar vagy tud, anélkül, hogy azért a céh bármely kötelezettséget is vállalna. Ha másként cselekszik, fizessen a bíróságnak egy ezüstmárkát.

13. Az a mester, aki nem hallgat minden illendő dologban a céhmesterre, fizessen a céhnek egy font viaszt.

14. Semmilyen törvényt, szabályt vagy rendeletet ne hozhassanak és határozhassanak el a továbbiakban a tanácsurak tudta és akarata nélkül. Aki másként cselekszik, fizessen a tanácsnak húsz márka ezüstöt.

15. Végezetül elhatároztatott, hogy a

kéktakácsok szabadon árulhassanak kék és fehér vásznat egy áruasztalon és a fehér takácsok büntetlenül kékre festhessék [árujukat], valamint kéket és fehéret [vásznat] minden tilalmazás nélkül egy asztalon árulhassanak, anélkül, hogy ezért a céh bármely kötelezettséget is vállalna.

Az Erdélyi Szász Egyetem
urainak a megbízásából
Michael Siglerus szebeni jegyző
saját kezűleg.

12

Az erdélyi szász kerekas
céhunió szabályzata
Szeben, 1569. december 1

Mi, Szeben városának, az erdélyi Királyföld Hét és Két székének, Brassónak és Besztercének polgármesterei, birái és esküdt polgárai mindenki tudomására hozzuk, akik jelen levelünket olvassák vagy hallják, hogy a közjó javára és az egész ország épülésére, minden szász közös akaratából és megfontolt tanácsára a mesterek minden céhe számára megkezdtük és befejeztük statútumaik rendjét, avagy szabályzatát, mindnyájunk egyetértésével többnyire elvetvén és betiltván a régi rossz, alkalmatlan és használhatatlan rendtartást, amely régente egészen a jelen idő-kig minden céhben meghonosodott, és ugyanakkor a jókat és leghasznosabbakat

megmásíthatatlan megtartásra elfogadtuk, ezennel helybenhagytuk és megerősítettük, amint az a kerekescéh számára a továbbiakban következik:

1. *Először.* Aki mesterséget akar tanulni, az legyen törvényes születésű és istenfélő, akár mester, legény vagy inas. Az inas elszegődésekor fizessen a céhnek négy forintot és négy font viaszt, szolgáljon három évig, és mesterével együtt adja meg a lakomát. Ha egy inas mestere meghal, még mielőtt ő kiszolgált volna, adják egy másik mester keze alá, hogy a mesterséget megtanulja és hátralévő apródéveit végig betöltsse. Ha azonban egy mesterlegény megházasodik, még mielőtt mesterművét bemutatta volna, fizessen a céhnek egy forintot, s mesterműként készítsen egy mutatós szerket.

2. *Másodszor:* Aki mester akar lenni és a céhbe akar állani, fizessen a céhnek négy forintot, hat font viaszt, egy veder bort, és adja meg a lakomát. Első beköszönésekor számoljon le legkevesebb egy forintot, és a többit pedig fizesse meg időközben. Aki azonban eléggé tehetős és a céhbe belépni makacskodik, tiltassék el a munkától mindaddig, amíg a mesterek jóakarátát el nem nyeri. Ha aztán egy mestermunkával a céh jóindulatát szavaival vagy tetteivel megszerzi, felfogadhat végezetül egy inast és legényt, és tehetsége szerint táplálhatja őket, anélkül, hogy ezért a céh bármilyen kötelezettséget is vállalna.

3. Egy mesternek felesége, fia vagy leánya a céh teljes jogú tagja. [a céhbe való bekérezkedéskor] a lakomán és a hat font viaszon kívül egyebet ne fizessen. Az a mester vagy mesterné, aki gyermekei céhtagságát fenn akarja tartani, fizessen évente a céhnek egy font viaszt. Ha azt nem teszi és hanyagnak bizonyul, a gyermekek ne veszítsék el jogukat a céhtagsághoz, hanem ha megházasodnak és be akarnak állani a céhbe, a viaszt egyszerre és egészében fizessék ki. Aki azonban a céhtagsággal inkább fel akar hagyni, szabadon megetheti. Az a mester, aki nem hallgat minden illendő dologban a céhmesterre, valahányszor is megtörténik, fizessen egy font viaszt.

4. Az a mester, aki társát hazugnak nevezi vagy becsmérli, fizessen a céhnek négy font viaszt. Verekedés, vérontás és erőszakoskodás fölött senki se ítélkezzék a törvény tudta és akarata nélkül, a bíróságnak fizetendő egy ezüstmárka bírság terhe alatt.

5. Senkinek se tiltassék meg kérelmét és panaszait a tanácsurak elé vinni és előadni. Aki ezt megakadályozza, fizessen a tanácsnak két ezüstmárkát.

6. Az a mester, aki a másik szolgáját elcsábítja, fizessen a céhnek egy forintot. A céh ne tiltsa meg vagy ne akadályozza a munkatermék eladását és vételét, hanem mindenki szabadon egyezhessék meg a vevőkkel, ahogy tud. Amennyiben azonban

megrövidíti őket, fizessen a törvénynek egy ezüstmárkát.

7. Ezentúl a céhben semmi egyéb statútumot, rendtartást vagy szabályzatot ne szerkesszenek és határozzanak el a leírtakon kívül a tanácsnak tudta és akarata nélkül. Aki másként cselekszik, fizessen a tanácsnak húsz ezüstmárkát.

A leírt összes artikulusok nagyobb bizonyossága és hitelessége végett ezen leve-lünket királyföldi kis pecsétünkkel elláttuk és megerősítettük.

Kelt Szebenben, az 1569-dik évben, Katalin ünnepe utáni hatodik napon.

Átírta, elolvasta és javította Michael Sigler szebeni jegyző, eredetiből hűségesen saját kezével.

13

A dési fazekascéh szabályai

Dés, 1570 körül

Mi, Serieny Miklós fűbíró és az tizenkét esküdtek és mind az egész dési tanács adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik, hogy mi előnkben jöttenek vala az fazakasmesterek, tudniillik az céhmester Fazakas Péter, Erdek Benedek, Fazakas Mátyás és Benedek, az több itt lakó fazakasmestereknek képiben az jó mód és rendtartásért, akarván minekünk könyörgeni, s könyörgének pedig ezen, hogy mi űnekik

az több mies embereknek, kik ez városban laknak, szokások és rendtartások szerint céhet engednénk tartaniok, sőt ugyan adnánk. Mi azért az egész tanáccsal egyetemben megértvín, hogy ezeknek kívánságok miltó és tisztességes volna, és hogy az ű társaságok is szaporodnéjek, az Istennek tisztességire egyenlő vígezetbűl és akaratbűl űnekik, hogy céhot szerezzenek és tartsanak, megengedtűk ilyen ok alatt, hogy minden fazakasmester az ű mesterségiben hűn és igazán eljárjon; ha hun pedig valamelyik mesternek az ű míviben valami álnokság vagy csalárdság találatnék, az mesterségtűl megfosztassék. Mindazonáltal újonnan megengesztelvén az mestereket, szabad legyen mesterséget váltani. Ezt is végeztűk űfelűlők, hogy mikor újonnan mesterré léjendő az jelt kibocsát[ná, gyűjti az] mestereket az céhmester házához, és az mesterséget fel akarván követni, szorgalmas[an ...] űket az választételre, akkor a választételt az eljövendő cé[h]napjára halasztassák, és az másik cé[h]napja előjövén, tudakozzanak meg rűla az mesterek, ha mesterré léjendő megérdemli-e az mesterséget, avagy nem, és ha megérdemli, úgy tegyék mesterré. Ezt is végeztűk és engedtűk űnekik, hogy az mesterré léjendő az első beköszönő pohár két tál étekkel tartozzék [tudniillik megadni]: egyik borsos ítek, az másik pecsenye legyen, s egy veder borral, az minél jobbat az üdőben az

korcsomán találunk. Ezt is engedjük nekik, hogy az új mesternek az nagy ebédén hegedűssinek kelljen lenni, ki vidámítsa az lakozóknak szívöket. Kell pedig akkor adni négy tál étket s egy pecsenyét s hatvan-négy pénz ára bort és az Isten tisztességére négy forintot aranyul, a céhmesternek egy szekernyét, az szolgáló dékánnak egy csepelyüst. Másodnapon az nagy ebéd után azonképpen az új mesternek kell adni az mesternek fölöstökömöt, mézes bort, egy tál étket és egy pecsenyét. Az mestereknek pedig fűrül fűre kell adniok egy-egy tál étket, egy-egy ejtel bort, s akkor is az új mesternek hegedűssinek kell lenni. Ezt is végeztük úfelölök, hogyha történendik, hogy fazakasmesternek fia más fazakasmesternek leányát, avagy feleségit házastársul magának veszi, az olyan új mester csak az beköszönő pohárral tartozzék, mint oda fel meg vagyon mondva. És ugyanazon új mesternek Isten tisztességére kell adni egy forintot, az cé[h]mesternek egy szekernyét, az dékánnak egy csepelyüst. Ezt is engedjük únekik, hogy egy kívül való fazakasnak is semminemű miet ez vá[rosba] szabad legyen az embernek más mestert, valakit [...] akar hozni.

Mi azért ekképpen hallgattuk meg az ti könyörgéseket, fazakasmesterek, de úgy, hogy ti is ez rendeléseknek megtartására kötelesek legyetek.

**A brassói és barcasági egyesült molnárcéhnek
a segesvári céh szabályzata alapján készült
szabályzata
1571. november 10**

Mi, Lucas Horscher főbíró, Simon Goldschmied és Stephanus Greyssing töröcsvári porkolábok, Simon Jeckel és Laurentius Kertsch öreg esküdt polgárok, Petrus Hirscher folnagy, Dominicus Rosenayer, Franciscus Schonkabonck, Gallus Schuller, Hans Augustin, Matthias Fronius, Blasius Hentz, Andreas Scherg, Stephanus Kemmel, Andreas Kemmel, Stephanus Karus és Antonius Sixti, mindenki tudomására hozzuk, akik jelen levelünket olvassák, látják vagy róla hallanak, nyilvánosan tanúsítván, hogy ez mai napon a [brassói] tanács ülésén előttünk megjelentek a tisztos molnármesterség mesterei, úgymint a városból [Brassóból] Jörg Mülner, Bross Mülner, Daniel Mülner és Velten Mülner, a Barcaságból pedig Hans Mülner, Petrus, Blass és Simon Mülner, és az összes városi és barcasági molnárok nevében azzal az alázatos kéréssel fordultak színünk elé, hogy tegyünk, engedélyezzünk, és számukra, valamint utódaik számára bocsássunk ki egy céhstatútumot, hogy ezáltal őket pártoljuk, a molnárlegények kötelességeit írásba foglaljuk, ezzel erősítsük a tagok közötti egységet és békét, hiszen máshol a molnármesterek di-

cséretes artikulusait kívánták és ezt már el is nyerték.

Ezért ők megszerezték a segesvári molnárceh statútumlevelét, melyet kérésünkre a régi szokásaik és más becsületes céhstatútumból átvett kötelezettségekkel egészítették ki. Mindezt egy nyílt levélre írták le, melyet alázatos kéressel nekünk adtak, hogy ezt vizsgáljuk meg, olvassuk el, javítsuk ki, majd utána kiváltságlevél formában írjuk át, ezt hitelesítsük és bocsássuk ki. Ezek az artikulusok, részben javítva s különböző okokból átfogalmazva, a következőképpen hangzanak:

Először: A molnarmesterséget kitanulni akaró ifjú legyen törvényes szülött és erényes. Az inas három évig tanulja a mesterséget, majd mikor felvételi kérését beadja, két forintot fizessen a céhnek, és tanítómesterével együtt adja meg a mesterasztalt. A mesternek kötelessége, hogy tanulóévei alatt az inast tartsa el, adjon neki lábbelit, szürke ruhát és inget, majd mikor az inas leköszönt, a gazdája adjon neki egy forintot posztóruhára, egy pár csizmára és kalapra. Az a mesterfiú, aki nem apjánál sajátította el mesterségét s ezért máshol kell szolgálnia, két font viasz beszolgáltatásán és fél mesterasztal adásán kívül a céhnek semmi mással ne tartozzék.

Másodszor: Ha egy inas elegendő ok nélkül elszökik gazdájától, de később újból ki akarja tanulni a mesterséget, egyezték meg hajdani tanítómesterével, és egészítse ki a

hiányzó tanulóéveket. Azonban a céh engedélye nélkül egyetlen más mesternek sem szabad öt felfogadnia, egy forint büntetéspénz terhe alatt.

Harmadszor: Egyetlen nőtlen legény sem vehet át egy malmot, ellenkező esetben kontárnak számít. Ha egy legény meg akar telepedni s malmot akar kezelni, először mutassa be nemzetség- és tanulólevelét onnan, ahol mint vándorlegény szolgált, majd mesterremek gyanánt készítsen el egy fogaskereket és egy malomkereket. Ha a legény a mesterremek átadása előtt leánykérőre menne, büntetésül fizessen egy forintot a céhnek. Ha remekét rosszul vagy egyáltalán nem csinálja meg, vagy rosszul állítja össze, minden darabért fizessen egy forint büntetéspénzt. A céhbe állásért fizessen a céhnek három forintot, és vendégelje meg a mestereket. Ha az az eset állana elő, hogy nem tudná a mesterasztalt megadni, úgy cserébe fizessen le három forintot, és utána szolgálkat is fogadhat. A mesterember fiának csak egy font viaszt és a lakomát kell megadnia, a mesterember leánya pedig féljogú céhtag.

Negyedszer: A szolgálkat vagy inasokat egy évre fogadják fel. A legjobb városi [inasoknak] se fizessenek többet két forintnál, a szegényebbek pedig képességük szerint. Mivel vidéken kevesebb a gond és munka, a mezővárosi és falusi inasoknak

csak hat forintot adjanak bérbe. Továbbá itt és a Barcaságban minden évre hagyjanak egy darócruhát, három inget, három lábravalót és ingyen lábbelit. A városi mestereknek joguk van annyi inast tartaniok, ahányra szükségük van és amennyit el tudnak szegődtetni, de barcasági községekben a mester legfeljebb egy legényt és egy inast tarthat. A céhen kívüli szekerekkel mindenki a lehető legkedvezőbb módon egyezzek meg.

Ötödször. Ha az inas a szerződéses év letelte előtt nyomós ok nélkül és a mester engedélye nélkül távozik, fizessen a céhnek 50 dénár büntetést, vagy térjen vissza volt urához, avagy menjen vándorútra. Ha egy mester ajándékokkal vagy más útonmódon elcsábítaná a szolgákat, legyenek azok inasok vagy szekeresek, fizessen a céhnek büntetésképpen egy forintot, a szolga büntetése pedig ötven dénár, s ezek után tanítómesterénél tovább nem szolgálhat, hanem menjen vándorolni.

Hatodszor: A barcasági mezővárosok és falvak molnármestereinek főcéhmestere itt [Brassóban] legyen, a városi mesterek tudtával fogadják fel az inasokat, a városiakkal hasonló elbánásban részesüljenek, a pénzt és a taksákat a városi közös céhbe fizessék be. A céhmesterek minden évben számoljanak el a céh színe előtt, s ez alkalommal a négy barcasági vásárhely öregmesterei is jelen legyenek, mégpedig a

rozsnyóiak, feketehalmiak, földváriak és prázsmáriak, vagy akármely más községben is öregmesterek vannak.

Hetedszer: Ha egy mester tudatosan magánál tart egy olyan kontárt, aki nem szolgált és nem tanult becsületes módon, vagy bizonyos vétkek miatt jött ide, azt a mestert zárják ki a céhből. Ha valaki egy ilyen molnárnál tanulna, céhbe állásra érdemtelen mindaddig, amíg kérések és büntetések letöltése által kiegyezik a céhvel. A barcasági mestereknek segíteniök kell a kontárok leleplezésében és elkergetésében. Mindaddig, míg jó mesterek találhatók, egy kontárt sem szabad megtérni, de amennyiben hiány van a molnármesterekben, az inség miatt az is megengedett, mert a nyomorúságnak nincsenek törvényei.

Nyolcadszor: Az örlési vám egy köből búza után egy tál, 16 tál pedig egy köblöt tesz ki. Ha valakit, legyen az mester, inas vagy molnárlegény, tetten érnek, hogy becsstelen és az előírt mennyiségnél több vámot vesz, az céhtagságra érdemtelennek találtassék, és azonkívül a törvény kezére adassék, s a bírák bűne arányában fogják megbüntetni. Ha egy mester egy hasonló dolgot eltitkolna, vagy ezt a szolgálai előtt eltitkolnák, s azt a bírák vagy a szolgálak rábizonyítják, az illető mestert a bírák mint kontárt és rejtegetőt kezeljék.

Kilencedszer: Ha egy mester ott akarja hagyni malmát s máshol akar megtelepedni, úgy a malmot hiánytalanul, minden épít-

ményével és eszközével együtt hagyja ott, a céhnek fizetendő büntetés és a malomtulajdonosnak járandó kár megfizetése terhével. A céhben minden évben válasszanak egy malomlátót, aki évente kétszer rendbe vizsgálja meg a malmokat, és azokat, akiket nem talál rendben, büntesse meg egy forinttal. A molnármestert arra kell kényszeríteni, hogy minden hanyagságból keletkezett kárt vagy hiányt megjavítson.

Tizedszer: Ha egy molnármesternek nincs malma, vagy kezdettől fogva nem szánta rá magát, hogy ilyent építsen, erre a célra ne fogadhasson fel ácsokat, székelyeket vagy románokat, hanem olyan molnárokat, akik az új malmok építésében már tapasztalatot szereztek. Ha valaki mégis egyedül fog neki malmot építeni, s ez nem sikerül, akkor az egész kárt a malomtulajdonosnak tartozik megfizetni, a céhnek pedig fizessen büntetésül egy forintot.

Tizenegyedszer: Annak érdekében, hogy a céh rendje és egysége megőrződjék, a céhmesternek minden mester engedelmességgel tartozik. A céhmester ha a behívó táblát kiküldi, s ha ezt valahol visszatartják vagy megállítják, a tettes fizessen a céhnek huszonöt dénár büntetést. Ha valaki elegendő ok nélkül távol maradna és nem jönne a céhgyűlésbe, büntetésül fizessen ugyancsak huszonöt dénárt. Ha ezt harmadszor is cselekszi, vakmerőnek tekintesék, s mindaddig ne engedjék malmában dolgozni, amíg kéressel és büntetés lerová-

sával ki nem egyezik a mesterekkel. Mindezekből azonban a malomtulajdonosnak nem származhat kára.

Ha valaki társaival veszekedni kezd és káromkodáson érik, bűne arányában büntesse a céh. Az ütlegetés, vérontás és a becsületsértés számba menő szitkozódás már a törvény hatáskörébe tartozik.

Ha valamely mester nem négylapátos malomkereket használna, a céhnek fizessen ötven dénár bírságot.

Végezetül: A mesterek a főbíró, a becsületes brassói tanács tudta és akarata nélkül ne fogalmazzanak és ne szerezzenek más statútumot, ellenkező esetben a bírának húsz ezüstmárkát kell fizetniök.

Miután mi [a brassói tanács] elolvastuk és meghallgattuk az összes artikulusokat, mindegyiket megnéztük, mérlegeltük, bőségesen és szorgalmasan megjavítottuk, a molnármesterség mestereinek kérését és óhaját igaznak és illendőnek találtuk, s nem merült fel annak gondolata, hogy ezt visszautasítsuk. Ezért a jelen és jövő molnármestereknek és ezek összes utódjainak céhtartásra való jogot adtunk, s a fentebbi artikulusokat ezen privilégium tartalma és ereje által hitelesítettük és megerősítettük minden bennefoglaltakkal, pontjaival és záradékaival, és a jelenlévők által megígérjük, hogy azokat minden időben megtartjuk, s azokat támogatjuk, ha ők is becsületesen és visszaélések nélkül betartják. Nagyobb hitel és biztonság végett ezt

a város nagy függőpecsétjével láttuk el, hogy a mai megnevezett mestereknek és minden leszármazottjaiknak hasznokra legyen.

15

A gyulafehérvári szabócéh szabályzatának függeléke a mesterasztalra rendelt étkekről Gyulafehérvár, 1596

Köztünk az mester asztalára rendeltetett étkeknek nemei rendszerint így következnek:

I. Jó bor, fejr cipó elegendő, tisztességes, emberséges embernek való legyen.

II. Új káposzta savanyítva három asztalra, három tálra, három velős konccal.

III. Tormás csuka három tálra.

IV. Sufával bornyúhúst is három tálra.

V. Tejfellet tyúkfi minden tálra négy.

VI. Sült malac három.

VII. Öreg posár, vajas lével, borssal, akár faolajjal.

VIII. Sült ludat hármát gyümölcsös lével.

IX. Tyúkfiat töltve három tálra kilencet.

X. Egressel tyúkfiat három tálra kilencet.

XI. Malac fekete lével három.

XII. Pulyka három, diókásával.

XIII. Csuka törött lével három tálra tisztességesen.

XIV. Lúdaprólék tiszta borssal három tálra.

XV. Rizskása három tyúkkal, három velős konccal, három tálra.

XVI. Semlying, avagy posár olajos lével, három tálra.

XVII. Sült öreg kalács melegen három asztalra.

XVIII. Három tyúkot egészen kölöndörrel három tálra.

XIX. Rákot három tálra, vajjal, borssal.

XX. Töltött malacot hármat.

XXI. Lúdfiat leány sárjával hármat.

XXII. Csikot zsákvászonnal három tálra.

XXIII. Tehénbél ispékkel három tálra.

XXIV. Vajban rántott kárászt, avagy valami szép halat három tálra.

XXV. Rák sóban, három tállal.

XXVI. Három réce sülve, tehénhús pecsenyével, saláta mellé.

XXVII. A gyümölcsöstál három asztalra pereccel, mogyoróval, dióval, lepénnyel, almával, körtvélyyel, azután retek, sajó, só.

Az étkeknek és pecsenyéknél nemei is azokhoz tartozandó fűszerszámmal legyenek, minden zúgolódás, pirongatás, orcázás nélkül, mennél tisztességesebben lehet megkészíteni, mert ha olyan dolgok lesznek, csak semmiben múlik az dolog, s költség és más asztal tartozik.

Tisztességes muzsikások, hegedűsök és cimbalmosok légyenek.

**A brassói kötélverők
legénytársulatának szabályzata
Brassó, 1613. március 22**

1613. március 22-én a tiszteletreméltó ifjak és legények, mégpedig Stephanus Porr, Bartholomeus Maurers, David Seilers Michael, Martinus Momm, Martinus Schmidt, Petrus Nussbächer és Georgius Zykelius újból szervezték a legénytársulatot.

A tisztességes kötélverő legények társulatának artikulusai vagy szabályai, melyeket java és haszna végett minden legénynek be kell tartania.

Mivel a jó Istennek a szeretet és az egyetértés minden időkben tetszésére volt, mindezt azonban szabályok és büntetés híján sem áthagyományozni, sem megtartani nem lehet, tudatjuk: hogy céhünk urainak és atyáinak alázatos kívánságára és szorgalmatos kérelmére a következő artikulusokat és rendszabályokat fogadtuk el, amelyek tartalmazzák, miként tartozik és köteles minden legény viselkedni, mit tartozik kerülni és mitől kell óvakodnia, mit szeressen és mit gyűlöljön, hogy a következőkben megnevezett büntetések ne sújtsák.

1. Az a legény, aki szántszándékkal vásárnap és más ünnepnapokon a prédikációt elkerüli, fizessen egy dénárt.

2. Aki az evangéliumot elmulasztja, fizessen négy dénárt.

3. Aki a prédikáció alatt alszik, nem hallgatja azt és figyelmetlen, fizessen négy dénár bírságot.

4. Aki a templomban haszontalanul beszélget és fecseg, fizessen négy dénárt.

5. Az a legény, aki a mester asztalát kifogásolja vagy ócsárolja, fizessen nyolc dénár bírságot.

6. Ha valaki iszik, s azt kiadja, s hibás abban, hogy hányt, fizessen tizenhat dénár bírságot.

7. Aki társát hazugnak nevezi, fizessen nyolc dénár bírságot.

8. Aki nyilvános hazugsággal, anélkül, hogy jóindulattal és hűséggel [kiérdekelte volna], szolgálatot és tekintélyt akar magának szerezni, fizessen nyolc dénár bírságot.

9. Az a legény, aki dühében a másiktól bolondot űz, fizessen négy dénár bírságot.

10. Aki dühében társa haját kap, fizessen tizenhat dénárt.

11. Ha egy mesterlegény vándorolni akar és nem kap rá engedélyt, mindazt, amit elmulasztott, feljegyzik, és fizessen nyolc dénárt.

12. Aki szántszándékkal elmulasztja az összejövetelt, fizessen négy dénárt.

13. Ha az összejövetelt megtartják, mindegyikük fizessen a társulat szokása szerint hetvenkét dénár járandóságot.

14. Ha ezt nem teszi meg, fizessen négy dénár bírságot.

15. Ha egy heteslegény egy inassal ját-

szik [kártyázik], fizessen nyolc krajcár bírságot.

16. Aki kifecsegi és továbbmondja, ami a gyűlésen történt, fizessen tizenhat dénárt.

17. Ha egy mesterlegény beáll a társulatba, fizessen két forintot.

18. A templomi karzatot vagy a közületi terem asztalát díszítő terítő [szőnyeg] számára adjon huszonöt dénárt.

19. Hasonlóképpen az új belépő adakozók a perselybe.

20. Aki a mulatságon civakodást és veszekedést szít, fizessen nyolc dénárt.

21. Aki engedély nélkül távozik a mulatságról, fizessen négy dénárt.

22. Aki a kalapot, miként mondani szokás, fejére szegezve viseli, és nem tanúsít semminémű udvariasságot és tiszteletet, fizessen négy dénárt.

23. Aki a megválasztott öreglegényt szidalmazza, fizessen tizenhat dénárt.

24. Ha valaki a mester engedélyével lakomát tart és ott egy legény jóra való legénytársát elegendő ok nélkül becsmérli, bírsága a költség kifizetése.

25. Aki a töltésnél a bort bemocskolja vagy visszaél vele, fizessen négy dénár bírságot.

26. Ha valaki a láda előtt hangosan kacag, mialatt az még nyitva van, fizessen négy dénárt.

27. Ha valaki okatlanul fecseg, mialatt a céhláda még nyitva van, fizessen négy dénárt.

28. Aki mosdatlanul asztalhoz ül, fizessen huszonnégy dénár bírságot.

29. Aki evés után az abroszon kártyázik, fizessen négy dénárt.

30. Aki az asztalnál helyét felcseréli, fizessen két dénárt.

31. Az a mesterlegény, aki az asztalnál elalszik, fizessen négy dénárt.

32. Aki engedély nélkül a főasztalnál beszélget, fizessen négy dénárt.

33. Aki a gazdája tudta és engedelmével hazon kívül alszik, fizessen a társulatnak négy dénárt.

34. Hasonlóképpen mesterének is fizessen tizenhat dénár bírságot.

35. Ha egy mesterlegény meghal, a társulás tagjai menjenek el a temetésre, aki nem megy, fizessen nyolc dénárt.

36. Ha az öreglegény a ládakulccsal a zsebében a mezőn kóborol, minden [átlépett falu] határért fizessen két dénárt.

37. Ha két tisztségviselő mesterlegény egymással táncol, mindegyik fizessen két dénárt.

38. Aki engedély nélkül a poharakat és kannákat az asztalról elviszi, fizessen négy dénár bírságot.

39. Ha a mesterlegények egymás között kártyáznak, mindegyik fizessen négy dénárt.

40. Ha egy ifjúinas kiszolgált, az öreglegények küldjenek érte két jóra való legényt, és hozassák be a társulatba.

41. Ha egy ifjú tag valamit nem tud, kérdezze meg a többieket.

42. Ha a két öreglegény felkel az asztaltól és senkit nem hagynak helyükben, mind egyikük fizessen négy dénárt.

43. Aki a kalapját a kezében tartja, mikor fizetéssel járul, amíg a láda nyitva van, fizessen négy dénár bírságot.

44. Aki a vesszőt a kezébe veszi és azal ver az asztalra és nem viselkedik tisztességesen, fizessen négy dénárt.

45. Aki az esti prédikációról nem jön az összejövetelre, fizessen nyolc dénárt.

46. Aki az összejövetelen idegen nyelven beszél, fizessen négy dénárt.

47. Ha egy legény mulatságot rendez, a társát már reggel hívja meg.

48. Az a mesterlegény, aki nem akar [tánc]mulatságot rendezni, fizessen két forintot.

49. Aki evés előtt kártyázik, fizessen nyolc dénár bírságot.

50. Aki kártyázik és nem szedi le az abroszt, fizessen négy dénárt.

51. Aki felborít egy kupa bort, adjon a sáfárnak két dénárt. Aki ezt nem teszi, adjon az összejövetelre négy krajcárt.

52. Aki az összejövetelt más előtt ócsárolja, fizessen nyolc dénárt.

53. Aki a táncban az előtte lévő társa elé ugrik, fizessen négy dénárt.

54. Aki az utcán akár nappal, akár este, avagy éjjel kiabál, fizessen négy dénárt.

55. Ha a sáfár mincs az [ivó]szobában, és

a legények megitták borukat, mindegyikük fizessen négy dénárt.

56. Ha a sáfár addig vár, amíg a bor elfogyott, és ezt nem jelenti, fizessen négy dénárt.

57. Aki az utcán eszik, fizessen hat dénárt.

58. Ha egy jóra való legény nem akar sáfár lenni, fizessen a legények ládájába két forintot.

59. Az a mesterlegény, aki dühében tagtársai előtt az asztalra csap, fizessen négy dénár bírságot.

60. Aki a levelet nem tudja elolvasni és más kell neki hogy elolvassa, fizessen a ládába egy dénárt.

61. Aki nevét nem tudja aláírni, fizessen a ládába egy dénárt.

62. Aki jégesőt és mennykőt emlegetvén, káromkodik, fizessen tizenhat dénár bírságot.

63. Az a legény, aki a tagok között viszályt szít és emiatt tagságáról elegendő ok nélkül leköszön és tagtársaitól távol tartja magát, újra köszöntsön be, és álljon bé újra [a társulásba], és mindenekben a legutolsó legyen.

64. Az a mesterlegény, aki [részegsége miatt] a kocsmában hál, fizessen nyolc dénár bírságot.

65. Táncmulatságot minden harmadik összejövetelen tartsanak.

66. Tudniillik, hogy az egész társulat elhatározta, hogy aki a [templomi] ülések

mögött áll, fizessen tizenhat krajcárt, és ha kalapját se veszi le, [még] tizenhat krajcárt.

67. Aki az utcán félrecsapott kalappal jár, fizessen egy krajcár bírságot.

[Későbbi bejegyzések után:]

Hasonlóképpen a céhmesterek jónak találták, hogy az a legény, aki Gergely-naptól Gál-napig este kilenc óra után tér vissza gazdája házába, ha tíz óráig megjön, fizessen két dénárt, de ha tíz óra után jön, bírsága legyen nyolc dénár. Hasonlóképpen Gál-naptól Gergely napjáig aki nyolc óra után jár, fizessen két krajcár bírságot, de ha tíz óráig kimarad, bírsága nyolc dénár. Az a legény, aki éjjel tizenegy óráig az utcákat járja, fizessen tizenhat dénárt.

17

A székelyudvarhelyi szabók és szücsök céhszabályzata Nagyszeben, 1613. április 1

Miérthogy mindenekelőtt dicséretes az egyezés és mindenekben hasznos a jó rendtartás, annak okáért itt Udvarhely városában ez jelenvaló üdőben minden szabó- és szőcsmesterek, kik örökségesek és feleségek vagyon és tisztességes állapotban voltak, azok egyenlőképpen egy közönséges rendtartásban és céhben felvétesse nek, és a szabad városokban való céheknek rendi szerint az ő rendek és köztök való articulussal szabadon élhessenek; sőt

ezek után is az közönséges és jövőendő szükségekre minden méltó és illendő articulusokat rendelhessenek, és azokkal is élhessenek. Az elrendelt articulusok pedig ez képpen következnek:

Először. Az urunk öfelsége és kegyelmes fejedelmünk vagy nagyságos úr szabóin kívül az városnak feljül megnevezett helyén, se azoknak határiban szabó- és szőcsműves, az közönséges céhbelleken kívül senki semmi szín alatt ne művelhessen, mindazonáltal ha örökséges és város tagja legyen valaki, ő maga inas nélkül művelhessen háza népének és magának, de ha legint tart, az mesterek megfogván, három forintot vegyenek rajta.

Másodszor. Az szabó- és szőcs mesterek egy közönséges helyre egybegyűljenek, és egy főcéhmestert válasszanak szabó vagy szőcsök közül, és egy vicecéhmestert, kik egy esztendeig tartozzanak az céhnek minden rendtartásaira, szabadságára gondot viselni, vigyázni az megírt articulusoknak rendi szerint és mind jelenlevő és következő szükségekért, táblajártatás által, az mestereket házában begyűjteni.

Harmadszor. Az céhmesterek mind céhbeli ember közt törvint tehessenek, kik ököztök szóból, vereségből, avagy az ő művekből származtak, s két forintig exequálhassanak, apellatióban se bocsássák. De az mely kereset, avagy bírság két forint felett legyen, az apellatióban bocsáttassék, hasonlóképpen az céh kívül valók is; az mes-

tereket az némely controversiákért először az mesterek eleibe citálják, onnan apellálhassanak vele.

Negyedszer. Minden szabók és szöcsök, kik céhes helyeken kitöltötték apródesztendejüket, tanolván és tisztességbeliek, az céhben bevétessenek, tizenkét forintot adván először az céhbe, ha pedig elsőben mind megadhatja, felére fél esztendeig elvárják, kit ha akkor meg nem adhatna, mívét feltiltsák, és azután tizenkét forinttal válthassa fel, azt letevén mindjárt. Az egyedül való mester, kinek még felesége nem volt, az céhben állásának idejétől fogva fél esztendőre megházasodjék, alioquin míve feltiltassék, és az míg meg nem házasodik, ne mivelhessen.

Ötödször. Ha az céhbéli mester meghal, az felesége mindaddig, míg az ura nevét viseli, az mívet míveltethesse.

Hatodszor. Ha valamely mesterlegény céhbéli mester feleségét vagy leányát veszi, csak hat forintot adván, az céhben bevétessék.

Hetedszer. Ha céhbéli itt való mesterembernek fiai, hat forintot adván, ez céhben mesterré lehessenek, úgy, ha az céhnek rendi szerint tanulták az mesterséget.

Nyolcadszor. Inast se szabó, se szöcs négy esztendőnek előtte tanulságra be ne fogadjon, de ha az ura akarja, fertály esztendőt megengedhessen benne. Mikor pedig beszegődik, elébb a céhben egy forintot adjon.

Kilencedszer. Egy mester két legénynél többet ne tarthasson, azonképpen inast is kettőt, hanem ha minden mesternek kettő volna, avagy más mesternek szüksége arra nem volna. Szabólegénnek és mívénnek is heti bére tizenkét pénz legyen, szabónak az mívek negyede selyem váltság kívül; foldozás mind az legényé. Szöcslegénnek pedig az mint az szöcsmesterek intézik, az heti-bér felét; mikor az legény gazdáját el akarja hagyni, két héttel előbb megjelentsen, alioquin kényszerítés alatt is két hétig meg kell maradni. Továbbá az mely legény céhos helyen nem tanult, sőt ha céhben lakott is, de kontár helyen mívelt, az mesterlegénnek két hét múlva feltiltsák az mívét; az ki céhben tanult, az egy forinttal váltsa fel, és szabadon mívelhessen.

Tizedszer. Mikor céhbeli mesterember meghal, vagy háza népe, az mesterek rend szerint annak sírt ássanak, és azoknak az keservesek ételt, italt adjanak; ha nem adhatnak, az céh pénzéből adjanak huszonöt pénzt. Az feleknek temetésére az céhmesterek táblát jártassanak, és minden mester maga vagy képebeli ember ott legyen.

Tizenegedszer. Az szegény beteg mesterekre gondot viseljenek, és az céh pénzéből hozzá látókat, orvosokat, orvosságokat és mindennapi eledelőket és egyéb illendő szükségekre valókat szerezzenek és adjanak.

Tizenkettedszer. Mikoron az mestereket táblajártatással valahová gyűjtendik és sze-

mély szerint ott nem lesz, vagy embere, az céhmesterek vegyenek rajta nyolc pénzt, és ha valamely mester házánál az tábla letétetik és megtartóztatik, tehát valamennyi mesterre az tábla rend szerint nem érkezett leendő, mindenikért nyolc-nyolc pénzzel büntessék.

Tizenharmadszor. Ha az kastélyban vagy városban vagy majorban vagy céheknek határiban valaki szabó- vagy szöcsmívet, nemes vagy paraszt taláztatnék mívelni, azoktól elválva, kik azon mesterségeket fő rendeknél igaz szegődött szolgák lévén, kitöltötték, azokat a mesterek megfoghassák az város földén, és hat-hat forintot vehessenek rajtok mindannyiszor, mennyiszer elkezdik az mívet és közben akad; az kik pedig nemes háznál lesznek, királybíró fogassa és bírságoltassa meg, kinek két forintja az céhben adassék.

Tizennegyedszer. Az mely inasok az fejedelem és nagyságos urak szabóinál és céhbeli mestereknél nem tanulnak, kitöltvén apródesztendejeket is akárminémű helyeken és mestereknél is, céhben mesterségen be ne vétessenek, hanem ha újonnan az megírt mestereké, az többi az rend szerint apródesztendőt töltend azon míves céhben.

Tizenötödször. Az mely bírságok törvény szerint esnék, abban az peresek harmadosok, az két résznek harmada az céh pecsétiért két pénz, tisztaságért két pénz járván, és az tizenharmadik articulusban megneve-

zett nyolc pénzek az céhmesterekre egyenlőképpen. Kiért ha az céhmester egy hét múlva házához megyen az megjelentés után, az ilyen adóson kétennyiről vehessen igazat; ha pedig az mester nemes háznál lakik, marhájából az város földén exequálhassák. Azonképpen, ha az mester nemes és háza is nemes; háza nem nemes, oda-mehessenek, és megvehessék.

Tizenhatodszor. Ha valamely miveslegény céh küül valóknál vagy szolgarenden valóknál mível, megfoghassák, és három forintot vehessenek az mesterek rajta, mely az céh pénze közé tétessék.

Tizenhetedszer. Az mely inas magát pénzért akarja taníttatni, két esztendőnek alatt a bé ne fogadtassék; annak felette az mestereknek húsz forintot adjon; tizet mindjárt megadja, tizet mihelyt esztendeje kiteлик, megadja; az húsz forint felett, az céhbe mikor beszegődik, adjon egy forintot. Az mester pedig semmi ruhával nem tartozik neki, sem mikor esztendeje eltelik, hanem ha emberségét nézi, mivelhogy neki szolgál.

18

**A székelyudvarhelyi lakatgyártók
és kardcsiszárok céhszabályzata
Nagyszeben, 1613. május 5**

Mi, Gábor, Isten kegyelméből Erdélyország és Havasalföld fejedelme, Magyarország kapcsolt részeinek ura, valamint a

székelyek ispánja jelen levelünk tartalma által értesítvén, emlékezetébe ajánljuk mindazoknak, akiket illet, hogy a mi Udvarhely, ugyanazon Udvarhely nevű székely székben lévő városunkban létező és lakozó összes bölcs és körültekintő lakatgyártó és kardcsiszár mesterek részére és személyében megmutattatott nekünk és elénk terjesztett, a mi bölcs és körültekintő híveinknek, ugyanazon Udvarhely város bírāja, Szopós Imre, valamint a többi esküdt polgára és tanácsosainak egyszerű papírra írt nyílt levél formájában szerkesztett és pecséteikkel ellátott privilegiális levelüket.

Mi, Szopós Imre, Udvarhely városunknak főbírāja, valamint a többi esküdt polgára és összes tanácsosai emlékezetül ajánljuk mindazoknak, akiket illet, hogy jövőnek mielőnkben itt a mi városunkban, Udvarhelyen tudniillik lakozó lakatgyártó és csiszármesterek, jelentvén minekünk, miképpen régótától fogva itt az mi városunkban lakván, mind ez ideiglen céhlevél nélkül löttenek és szűkölködtenek volna, mind ennek az mi városunknak, s mind pedig külön-külön magoknak és mesterségeknak nagy károkra és fogyatkozásokra, kívánván azt mitőlünk, hogy minemű articulusokat vagy observatiókat, egyéb jó rendelt céhos városoknak jó szokások és rendtartások szerint egy szűből és egyenlő értelemből következő céhleveleknek constitutiójára és felállítására szorgalmazatosan egybeszedegtvén, minekünk beadtanak volna,

azokat minden résziben helybenhagyván és approbálván, levelünkben beíratván és confirmálván, szokott pecsétünk alatt nekik kiadnók, mellyel mind ők, s mind pedig városunkban ennek utána lakozó lakatgyártó és csiszármesterek élhetnének és mindekben az mesterségeket azokhoz szabhasák. Mely articulusok rend szerint így következnek:

Első articulus: Valaki igazán kezével az lakatgyártó mívét és csiszármívét igaz céhos helyen nem tanulta és az céhba nem kérezett, lakatgyártó mívét és csiszármívét itt az városon szabad ne legyen mívelni, kit ha rajtakapnak az mesterek, az olyan mívét elvehessék, és az céh számára, szükségére convertálják.

Második: Itt az városon szabad sokadalom napja kívül semmi időben, semmi renden való ember lakatgyártó mívét és csiszármívét árulni szabad ne legyen, hanem csak ezen városbeli és céhbeli lakatgyártó és csiszármesterek; kit ha rajtakapnak, hogy árulna, az olyan mívét az lakatgyártó és csiszármesterek elszedjék, és az céh számára, szükségére convertálják.

Harmadik: Valaki mesterséget akar követni az lakatgyártó és csiszárcéhban, először jól végére menjenek, ha apródesztendejét céhos helyen igazán kitöltötte és ha azután nem kántorozott, ha apródesztendejét, azaz három esztendőt ki nem töltötte, mestert rendelvén neki, kitöltessék vele, addig mívét ne adjanak neki; ha pedig ki-

töltötte is, de céhos helyen ki nem töltötte, semminek tartsák és mívet neki ne adjanak két hétnél tovább, hanem ha apródesztendejét újólag kitölti. Azt hozzátevén, hogy ha az ország kívülvaló nemzetség találna ez lenni, *ratione temporum et locorum*, az céhot az ilyen megtalálván, az céhnak az olyanra legyen autoritása, ha be kell-e venni, avagy nem. Ha illendő bevenni, bevehessék, de az céhot könyörgésével megengesztelje, az mit az céh neki illendőkép-pen imponál, tudniillik fizetéssel.

Negyedik: Ha valamely ifjú legény apródesztendejét igazán és igaz céhos helyen kitöltötte is, de ha azután kántorozott, addig az mesterséget neki fel ne adják, hanem egy ebéden az egész céhot egy-egy asztalra, egy-egy tál étekkel és pecsenyével, kenyérrel és borral etc. jól tartsa; de az bor dolgából könyörögjön az céhnak, ha mit elengednek neki benne az egy ebédi boritalban.

Ötödik: Meglevén az céhban az felyül megírt articulus, az mesterséget feladják, de mégis így, hogy mindeneknek előtte az mely mester az céhban akar következni, az céhot bizonyossá tegye jámbor nemzetéről, ő magáról, jámbor, tisztességes életéről és magaviseeléséről; azután megpróbáltassék, ha elégséges vagyon az mesterségre, ilyen módon, hogy az céh előtt ő maga kezével mesterségben szálljon és lakatgyártó mester két tisztességes mívet csináljon, egyik aranyos, másik tisztított mi legyen. Az csi-

szármester pedig három tisztességes művet csináljon, egy szablyát, egy pallost és hegyes tört, mely műveket mesterremeknek hiunk, mely művekben ha egy vagy kettő vagy három vétket találnak és ismernek az mesterek, minden vétkéért vehessenek rajta egy forintot, ha pedig annyi vétket találunk benne, hogy mesterséghez illendőnek nem ítélik, egy bizonyos napot praefigálván benne, hagyják még tanulni. Azonképpen valamely öregmester vétekben találtatnék vagy művelésében fogyatkozás és az céhmesterre panasz megyen, annak három forint legyen az bírsága, és azt az mesterek ez levélnek erejével megvehessék; ha pedig az bírságlásnak ellene állana az vétekben találtatott mester, akár lakatgyártó, akár csiszármester, annak hat forint legyen az bírsága, azt is magok erejével megvehessék; ha pedig az bírságlás előtt ajtaját bezárlaná, ajtaját betörhessék, és zálogját elhozassák.

Hatodik: Meglévén ez éppen az ifjú mesterekben az megnevezett tisztességes művek, az mesterséget feladják neki. Mely mellé tartozzék az ifjú mester azon céhből két mestert-kezességre adni, hogy ha valami fizetés volt az céhban, azt igazán beszolgáltatja. Ezek után, mikor az céh kívánja, elsőbben az köszönő poharra készítsen mindenik asztalra két-két tál étket és pecsényét; mely étkek olyak legyenek, az kiket az céhmester parancsol, egyik velős konc rizskásával, másik fűszerszámos éték

legyen. Vacsorára is tisztességgel gazdálkodjék, az mellett tartozzék két forint ára borral és az pecsenye mellett négy forinttal készpénzzel és három font viasszal.

Hetedik: Hasonlóképpen az mesterasztalra is, mikor az céh parancsolja, azonképpen mint az felső articulushoz megvagy, úgy készüljön mind étekkel, borral, pénzzel etc. Annyival többlet, hogy az mesterasztalon az pecsenyére tisztességes lepényeket süttessen, és vacsorára specialiter tisztességgel, fűszerszámmal készített hideg tál étet főzessen, ki malachús legyen, vagy pro ratione temporum, az mit az céhmester imponál; az ebédi pecsenye mellett jó két hüvelykést adjon az céhmesternek és az céhmesternének. Ha pedig valamely idegen mester lakatgyártó feleségét vagy leányát, akár csiszár feleségét vagy leányát veszi el feleségül, és ha ezen céhbeli mester fia követ mesterséget, az ilyen ne többlet, hanem csak éppen az felyül megírt mesterasztallal tartozzék, mindezekre az céhba adjon négy font viaszt.

Nyolcadik: Hogy nőtelen legény mester-séget ne tarthasson, se pedig mesterhez társul magát ne adhassa, hanem hetibéren lakjék; ha pedig az mesterek közül valamelyik melléje fogadná és megtudhatná, az mesterségből kitétessék, az legény pedig felyül megmondott bírságon maradjon.

Kilencedik: Hogyha valamely lakatgyártó, avagy csiszár küül bejöne és az céhba akar állani, fizessen az céhba négy forintot,

és az mestereknek az felyül megírt tiszteletekkel tartozzék, mint borral és egyéb költiséggel, addig szabad ne legyen művelni.

Tizedik: Ha valamely mester közünkben akar állani, ki az mi céhünkben illendő, úgymint tudniillik szíjgyártó, nyereggyártó, kovács- és asztalosmesterek, legyen arra autoritásunk, hogy közünkben és céhünkbe befogadhassuk ennek utána is mindenkor, mikor akarjuk.

Tizenegyedik: Ha valamely mester inast fogad, négy hétig próbálja meg mind az gazda az inast, az inas is az gazdát, ha tetszik-e egymásnak az állapot. Annak utána az céhbeli mesterek előtt szegődtesse be az gazda három esztendeig, mely három esztendőben az gazda el nem engedhet; mely inas tartozzék két étekkel, egy pecsenyével, kenyérrel, két veder borral, az céhba pedig tartozzék két forinttal és három font viasszal. Ha pedig valamely királyi városból miveslegény érkezik, mívet keressenek neki két hétig, két hét múlva szegődjék meg a gazda hetibérre vele; az jó mives legénynek adjanak harminckét pénzt, az alábbvalónak húszat, az utána valónak tizenkettőt; az csiszárlegénynek adjanak egy hétre tizenhat pénzt, hat hétre ismét egy szablyát.

Tizenkettődik: Ha valamely lakatgyártó és csiszármester maga fiát maga mihelyében akarja taníttatni, be se szegődtesse és semmi fizetéssel az céhba ne tartozzék, hanem ha annyira tanulhat, hogy egy tisztes-

séges mívet meg tud szabadon [csinálni], az atyja kibocsáthatja mihelyéből fizetésre máshoz. De ha mester fia más mester mihelyében tanul, az ilyen éppen tartozzék az három esztendőt kitölteni, de semmi fizetéssel ne tartozzék.

Tizenharmadik: Minden lakatgyártó és csiszármesternek csak egy tanulólegényt szabad tartani; mikor pedig lakatgyártó vagy csiszárlegény talál jönni, abból egymást értsék, és az melyiknek nagyobb szüksége vagyon rá, annak szerezzék; azt is csak egyet-egyet tarthassanak, hanem ha annyi legény jőne, hogy mindeniknek több jutna egynél, úgy tarthasson többet.

Tizennegyedik: Ha valamely tanuló gazdáját elhagyná és bűnt nem adhat hozzája, ha csak egy hónapig héjja lenne is és visszajőne ismét, egy forintra bírságot kaphassék; ha pedig bűnt adhat az urához, más mestert rendeljenek neki, és kitöltessék vele esztendejének az elmaradott részét. Ha pedig az inasnak valamelyik mesternél fél ideje eltelik, szabad legyen más inast fogadni melléje annak az mesternek.

Tizenötödik: Senki az mesterek köziben idegen prókátort ne hozzon, se pedig bíró eleibe dolgát ne vigye, hanem az mesterekkel megláttassa először dolgát, ha nem tetszik, úgy vigye az bíró eleibe dolgát; az ki pedig ennek nem állana, az megmondott bírságon maradjon.

Tizenhatodik: Ha valamelyik mesternek közülünk halálok történik, vagy feleség-

nek vagy gyermekének vagy szolgájának, annak tisztességgel való temetésére tartoz-
zanak menni fejenként mind lakatgyártó és
csiszármesterek, ha ki el nem menne, két
font viasznak az áraig bírságot kaphassák. Ha
penig valamely mester házában idegen sze-
gény ember talál meghalni, azt is azon két
font viasz bírság alatt eltemetni tartoz-
zanak.

Tizenhetedik: Az céhmester dolgáról pe-
nig ilyen rendtartásunk legyen, hogy mind
lakatgyártóknak, s mind csiszároknak egy
céhmesterek legyen, az egyik esztendőben
az lakatgyártók közül legyen céhmester, az
másik esztendőben az csiszárok közül le-
gyen; és ha valaki vagy az lakatgyártók
közül, vagy az csiszárok közül az megírt
céhnek és rendtartásnak ellene véteni ta-
láltatnék, az lakatgyártók és csiszármeste-
rek céhmestere megbüntethesse, az felyül
megírt hat forintra bírságot kaphassa.

Tizennyolcadik: In summa azt is hozzá-
adván, hogy valaki akár az lakatgyártó
mesterek közül, akár az csiszármesterek
közül ennek az urunk öfelsége levelének
engedetlen lenne és velünk egyet nem ér-
tene, azt felbontaná, háborgatni akarná, az
ilyen mesterember az céhből kivetessék és
az városban ne lakják, se az városon kívül
egy mélyföldnél közelebb ne legyen szabad
mívelni. Mi ezért felyül megírt bíró, es-
küdt polgárok és tanácsbeli emberek gon-
dolván azt, hogy mindenben constituta re-
publicákban az szép rendtartás felette

hasznos és dicséretes, azonképpen az mi városunkban is nemhogy valakiknek ártalmukra, sőt mind az felyül megnevezett mestereknek, s mind pedig mindnyájunknak nagy hasznára és dicséretire következnek, annak okáért az felyül megírt articulusokat, avagy observatiókat, melyeket az megnevezett lakatgyártó és csiszármesterek nekünk praesentáltak, minden részben helybenhagytuk, approbáltuk, és levelünkben szóról szóra írtattuk, azon mestereknek az mi városunkban céheknek újonnan felállítására, avagy constitutiójára és annak succesivis semper temporibus megmaradására ki is adván, confirmáltuk. Mely dolognak nagyobb bizonyására és erősségére adtuk az mi levelünket az felyül megnevezett lakatgyártó és csiszármestereknek és succesoroknak, szokott pecsétünkkel megerősítvén.

[Hitelesítési záradék]

[Adtuk Szeben városunkban az Úrnak 1613-dik esztendejében május hó ötödik napján.

Gábor fejedelem s. k.]

19

A nagyvárad-i szabók céhlevele
Nagyvárad, 1614. február 12.

Mi, Varsányi István, Várad szabad város főbírája, valamint többi esküdt polgára és valamennyi tanácsosa jelen levelünk rend-

jén értesítvén, emlékezetébe ajánljuk mind-
azoknak, akiket illet, hogy a körültekintő
Várad Szabó János és Lőrinc, a Várad vá-
rosában lakozó, mind a piacon, mind a sá-
torban [ahogy nevezik] vásárolható posz-
tóból dolgozó, mind pedig a bugyogós nad-
rágot és gyapjas ruhát, a nép nyelvén szűrt
készítő szabómesterek céhének, avagy tár-
sulásának esküdt mesterei, az összesek ne-
vében és személyében [megmutatott ne-
künk és eleinkbe terjesztett] három privi-
legiális levélben [bennefoglalt] némely cik-
kelyeket.

Először: Hogy minden szabómesterek, kik
az mi céhünkhöz tartoznak, minden eszten-
dőnek kezdetiben az mi Urunk Jézus Krisz-
tusunknak környülmetélkedésének innepe
napja után legközelebbik vasárnapon, meg-
intvén az céh jele vagy táblája által, az
céhmesterek házához gyűljenek, és ott ö-
közülük két céhmestert, az ő hitek szerint,
mellyel az Istennek tartoznak, válasszanak,
az kik az több mestereknek gondjokat tud-
ják viselni, mely két céhmestert ugyanott
a tavalyi céhmesterek közül egyik meges-
küsse, hogy abban az ő tisztekben tehetsé-
gek szerint igazán eljárnak. Mely két
céhmestereknek autoritások legyen arra,
hogy az ő céheknek mesterségére és műve-
lésére tartozó dolgokban törvényt és igaz-
ságot szolgáltatni és tanúkat, ha az dolog
kívánja, szabókat (de mindazonáltal más
renden vagy állapotban lévő embereket)
megeskütni és az váradí főbírónak consen-

susából, két esküdt bírót velek elhíván, igaz executiót szolgáltatni elmehessenek.

Másodszor: Hogyha valamely új szabó mesterséget kíván megnyerni, az mindeknek elötte az ő akaratját az céhmestereknek tartozzék megjelenteni, mely céhmesterek egybenhíjják mind az több mestereket, és ott az új mestert, az ki mesterséget kíván, két közmester előhossa, az céhmesterek pedig szorgalmatosan megtudokozzanak, hogyha törvény szerint való házasságból és jámbor nemzetből született, és hogyha az szolgálatnak idejét, avagy *apródesztendejét* céhes helyen vagy valamely nagyságos úrnak szabójánál egészen kitöltötte, mert azon kívül be nem fogadhatjuk; és mindjárást első jelenlétében mind az egész társaságnak elő- és folyópénzül tartozik adni négy forintot és az céhmestereknek huszonöt pénzt, és afelett tartozik megeskünni, hogy ezeket az végzéseket az ő tehetsége szerint felbomolhatatlanul igyekszik megtartani, és hogy igaz törvényt téssen, az titkos dolgokat ki nem jelenti, az céhet megelégit, és hogy ha valami ártalmat, az mely az céh kárára és romlására volna, megérthetnéje s az céhmesternek megjelenti.

Ismét tizenötödik következő napra az mestereknek tíz forintot fizessen, az két céhmesternek két bokor *szemes kesztyűt* tartozik adni, és egész mesterséget megnyeri és megtalálja. Efféle új mester egy egész esztendőnek forgásában az szent há-

zasságnak rendi és módja szerint jámbor házastársat magának venni köteles legyen. Mert ha vakmerőségből elmulatja vagy az céhet felőle meg nem találja és méltó mentességét nem adhatja, mesterségétől megfosztatik.

Továbbá az mesterek az apródot, avagy inast szerződés nélkül tizenötöd napnál tovább ne tarthassák, hanem tizenötöd nap elmúlván, mindjárt két mester előtt szerződjk meg vele, és ne merjenek egész három esztendei idő alatt, ha szinte fizetne is, valaki az inast hozzá fogadni és még az mesternek tulajdon fia is hasonlóképpen szerződjk. És az mester első esztendőben az ő apródjának egy szűrcsuhát, két inget, két gatyát, süveget és elegendő sarut, más esztendőben peniglen egy baraszlai dolmányt és egy baraszlai nadrágot, hozzátevén az több megmondott szükséges dolgokat. Mikoron pedig az ő szolgálatjának esztendejét kitölti, jámborul urát szolgálván, tartozik neki egy fodordolmánnyal és nadrággal, az dolmány övig bélelve legyen, és ekképpen megruházván, békességgel és szabadon elbocsássa, menedéklevelet neki adván, az céh pecsétivel megerősítettett, mely levélnek váltságaért az mester tartozik adni huszonöt pénzt. Hogyha penig az apród vagy tanulóinas az ő mesterének tanításaért fizetett, ő maga az apród az levélnek váltságaért egy forintot tartozzék fizetni. Az céh notáriusának tartozzék tizenkét pénzzel, az mely tanulólevelek vált-

sága az céhmestereké. Ha történnék pedig, hogy az apród az ő esztendejét be nem töltvén és az ő urát elhagyván, bujdosásban esnéjék, az olyannak céhes helyen sohutt mívelni ne engedtéssék. Ezt is hozzátévén, hogy ha afféle apród vagy inas valami cégeres vétekben találtatnéjék, tudniillik lopásban vagy parázñaságban vagy egyébfélékben is, mindaddig megtagadtassék tőle az művelés az mesterek között, miglen őket avagy fizetéssel, avagy könyörgéssel meg nem engeszteli.

Az szolgalegényekről is ugyanezen regula tartassék az felyül megmondott vétkekről, hogy soha az ő tisztségekről el ne fedkezzenek. Ismét az legények és inasok az ő uroknak minden tisztességes és szabados dolgokban tartozzanak engedelmességgel lenni, és mikor az uroktól el akarnának menni, az fő ünnepek előtt egy holnappal, úgymint karácsony, húsvét, pünkösöd előtt tartozzanak bizonyossá tenni az ő urokat az ő elmenetelek felől. Ha valaki pedig engedetlenül és az idő szerint való bizonyossá tétel nélkül elmenne, az olyan engedetlent senki az mesterek közül be ne merje fogadni és megtartani, mert ha valaki az ellen cselekszik, két forinttal büntetetik, és az engedetlen legénynek míve feltiltatik.

Hasonlóképpen az vásári miveslegények is és az szűrmives legények is egy holnappal az sokadalom előtt tartozzanak bizo-

nyossá tenni az urokat, alioquin el ne hagyhassák az urokat.

Továbbá olyan szolgának, az ki az ura táblájának (az mint szokták mondani) gondját tudja viselni, annak az mester hét-re 12 pénzt fizessen, az szűrmívesek is akképpen. Egyébféle szolgáknak pedig esztendő által 5 forintot, 8 pénzt. Annak felette az szolgák nyári napban, vacsora után az ő magok művekhez, az *foldozáshoz* kezhetnek. Viszontag Szent Mihály-nap után déleesti kilenc óra után foldozhassanak magoknak. Annak felette esztendőös szolga minden esztendő forgásában az három fő ünnepre, karácsonyra, húsvétra, pünkösdre tulajdon hasznára és szükségére három ruhát csinálhasson.

Továbbá ha valamely mester, avagy annak háza népe más mesternek szolgáját vagy szavával, vagy fizetségével ő magához elhitegetnéje, afféle 2 forinttal büntessenek.

Továbbá az szolga, az ki külről jő be, az ki céhetlen helyen, gyanós helyen kontárkodott, annak két hétig mívelés engedjék, hogy valami költséget szerezhessen magának; az két hét eltelvén, tartozzék mindazonáltal az mestereket 2 cseber borral megengesztelni és így az ő szolgálai mesterségét űzni. Hogyha pedig az mesterek közül tovább két hétnél tartana [valaki] afféle szolgát, az ki az mestereket meg nem engesztelte volna, az féle mester 2 forinttal büntetjék.

Továbbá az mester más mester béres házát meg ne fogadhassa, míglen az az mester, az ki elébb megfogadta, az ő esztendőjét éppen abban az béres házban kitöltvén, ki nem megyen az házból. Az ki különben cselekedik, 2 forinton maradjon.

Továbbá hogyha valakitől az céhmesterek ruháknak böcsülésére hívattnak, azok az böcsülésért csak ő magoknak az céhmestereknek tartozzanak fizetni egy forintot.

Továbbá minden mesterek, az kik az szabócéhhez tartoznak, kívül vagy belül az városon, egyik a másikat megbecsülje, tisztességet tegyen egymásnak, hogy efféle atyafiúi szeretet inkább megmaradhasson köztök. Mert ha egyik a másikat illetlen és tisztességtelen szóval illeti, rútítja, híresíti, két forinttal büntettetik.

Továbbá az mesterek más mesterek művét, az mely mástól csináltatott, még annak kérésére és megtalálására is, az kinek az ruha készítettett, meg ne alázza és azt ne hirdesse, hogy jól nem csinálta, hogy ekképpen az ruhának mestere, csinálója gyűlötségben ne hozassék, hanem az kié az ruha, az ember céhmesterhez igazíttassék, az kik több mesterekkel egyetemben hűségesen és szorgalmasan tartozzanak meglátni és megnézni, ha valami fogyatkozás vagy vétek abban az ruhában találtatik. Mert az kik különben cselekednek, 2 forinttal büntettetik. Ha valaki pedig az neki csináltatott ruhát nem akarja hozzávenni,

az olyan ember harmadnapig az felyül meg-
írt céhmestert találja meg, minekelőtte
mindazáltal az ruha az mesterektől meglát-
tatnéjék. Az kié az ruha, megesküdjék,
hogy az *posztót meg nem utálta* és nem is
drágállta, és ha abban az ruhában, melyet
abból az posztóból csináltak, melyet az
szabóhoz vitt, semmi fogyatkozás nem
találtatik. Tehát afféle ember az mesterek-
nek az ő méltatlan vádlásaért 36 pénzt fi-
zessen, mely legyen az céhé. Mindazáltal,
hogyha az odavitt posztó mind az megcsi-
náltatott ruhában nem találtatik, hanem va-
lami hátramaradott benne, az az mester az
céhmesterek által reáeröltessék, hogy azt,
akié az ruha volt, éppen az ő ruhájáért
megelégitse. Annak felette az mesterséget
levonják róla az ő csalárdságáért és rossz
cselekedetiért, és az ruha öneki hagyattas-
sék és övé legyen. Hogyha pedig csak az
csinálásában találtatik vétek, az ruhának az
árát adja meg, és azt az ruhát, úgy mint
gondviseletlenül és hitványul csináltatot-
tat, magának hagyja, és az mesterek 36
pénzzel megbüntessék.

Továbbá hogyha valamelynek az meste-
rek közül bársont, avagy valami hasonlót
ruhának csináltatására valaki vinne, és az
az mester reákötozött mértékét, avagy kré-
tajegyzést látná, annak az mesternek az
egyezése nélkül, az ki először az mértéket
reákötozte, avagy krétával megjegyzette,
be ne fogadhassa, alioquin 2 forinton ma-
rad. Ezt mindazáltal megtartván, hogy az az

szabó, az kihez először ő magához vitte volt az posztót, avagy egyébfélét, ha tizenötöd napig meg nem csinálja, az céhmestereknek egyezésekből és felszabadításokból, szabadosan elhozassák és másnak vihesék. Ezt is hozzátévén, hogy ha valamely ember az közönséges úton vagy utcán menne, posztót vele vivén valamely szabóhoz, az kihez magában rendelte, akár ismerő, akár ismeretlen legyen, azt valamely szabó az közönséges útról magához hívnája és az posztót felszabnája megcsinálásra, az olyan büntettség 2 forint bírsággal.

Továbbá az szabómesterek, az kik avagy posztóruhákat, avagy szűrőket szoktanak árulni, akár itt az városban, akár pedig külső sokadalmakban vagy hetivásárokbán, mindenkor az ő sátorhelyekért sorsot vesznek, hogy ekképpen összeveszések és visszavonások eltávoztassék, és senki öközlük két helyen, fák vagy rudak nélkül ruhákat, avagy nadrágokat ne merjen árulni. Ha történnék pedig, hogy ki ruhát árul, annak eladó nadrági volnának, azokat is azon fán, avagy rúdon árulja, ott, és nem külön más helyen. Mert az ki különben cselekedik, 2 forinttal büntettetik. Azon 2 forinttal büntettség az is, aki mikor az piacon árulnak, olyankor az vevőembert az több szabók közül házához vagy szállására behívja, az ruhákat vagy nadrágokat karjára, avagy vállára felrakván, és ott titkon megárul vele. Megengedtetik pedig az, hogy az fának vagy rúdnak hosszúsága 10

sing legyen, ha önekik kell, nem több annál, az megmondott bírság alatt. Annak felette az sátoros szabók előtt vessenek nyilat, azután rudas szabók is hátul az helyért nyilat vessenek.

Továbbá az szabók avatatlan posztóból se egyéb ruhát, se kapcát ne merészeljenek csinálni, hanem megavassák, az ki ez ellen cselekszik, az ruhának elvételivel büntetessék, mely ruha az céhmestereké legyen.

Továbbá hogy azon mesterek közül valaki vagy legénye, vagy egyéb embere, az ki az ruhákat árulja, az vevőembert az mas mesterek előtt vagy szavával, vagy intésével elhíja, avagy egyéb akármiképpen való dolgával, két forinttal büntetessék.

Továbbá az szabók az megcsináltatott ruhával ó vagy kopott posztóval ravaszon az ujját belől ne merjék bélelni, hanem ha az ruhát egészen mind ó posztóval béllik meg, úgy szabad, de azon kívül 2 forinttal büntettetik, az ki ez ellen cselekszik.

Továbbá ugyanazon szabók szolgálai, tudniillik a vásári mives szabólegénynek szombaton egy óra után engedtessék mívelni magának közposztóból, de az vásárra többet ne vihessenek ki két nadrágnál árulni. Azonképpen az szűrmives legények is, mert az céhmesterek felkeresik és elveszik tőlök.

Továbbá az mely legény cég bosszúságára vagy ura bosszúságára kimegyen közülünk egy mélyföldre vagy két mélyföldre, az cég ellen onnat bejön az városban,

az mívét felszedi együnnen is, másunnan is, úgy viszi ki, ha efféléket vagy az városban, vagy azon kívül az város földén találhatnak, megfoghassák mind az mívével együtt, és az tőlök elvött mű elforduljon tőlük, melynek fele legyen az bíróé, fele az céhé. Hasonlóképpen büntetessék az is, az ki az *Varkochi* udvarában lakván, az céhhel nem egyezne, és az felyül megírt módon cselekednék. Az mely szabó penig az várban kontárkodnéjék az céh ellen és az mívét az városban felszedvén hordanája be, ha az mível az város földén nála találják, elvehessék tőle, melynek egy része legyen fejedelemé, másik az kapitányé, az harmadik része penig az céhé.

Továbbá az szabómester ha korcsomára megyen az részegségért, egy forinttal büntetessék. Az szolgalegény ha korcsomára megyen, ötven pénzzel büntetessék. Az inas is azon dologért 25 pénzzel büntetessék.

Továbbá valamely mesterember az lelkével szitkozódik, 1 forinttal, ha legény cselekedti, 50 pénzzel, ha inas, 25 pénzzel büntetessék.

Továbbá ha valaki öközülök tudva lopott marhát megveszen, afféléről az mesterség levonassék.

Továbbá ha valaki tudva és akaratjával házában tisztátalan személyt, az ki paráznasággal élne, tartana, avagy táplálna, hasznot magának abból keresvén, és az megbizonyíttatik, afféle ember ilyen utálatos vétekért mesterségének elvételével bün-

tetessék. Hogyha pedig ő maga afféle vétekben vagy egyéb hasonlatos cégéres vétekben találtatik, mesterségét elveszti, mert az céhbe jámborok és tiszta személyek fogadtatnak és vétetnek be.

Továbbá ha valaki az szabómesterek közül tőkével, kártyával, avagy kockával pénzét akarnája elvesztegetni, és úgy találtatnéjék, először 1 forintot fizessen, másodszor 2 forintot, ha harmadszor azt cselekedni találtatik, vakmerőségiért, hogy az ő pénzének tékozlását el nem hagyja, az szabóműtől megtiltassék, hogy felettébb való tékozlása miatt búdosásra ne jusson. Hasonlóképpen az szolgalegények is, és inasok is ha efféle vétekben találtatnak, elsőben 25 pénzzel, másodszor 50 pénzzel, harmadszor 1 forinttal büntetessenek.

Továbbá hogyha az szolgalegények magokban felfuvalkodván, akárkit az mesterek közül illetlen szóval vagy szitokkal illetnének, az ki ilyen találtatik, az ő alávaló erkölcsiért 2 forinttal büntetessék.

Továbbá hogyha valaki az mesterek közül az céh tábláját éjjel magánál tartandja vagy hálátja, 19 pénzzel büntetessék.

Továbbá ha ki csúfság gyanánt tartaná, ide s tova hányván, hajigálván, az olyan 2 forinton maradjon. Az ki pedig elveti az céh tábláját és idejében el nem küldi rendi szerint, valamennyi mester az céhből kimarad miatta, mindannyi(ért) 18 pénzen maradjon.

Továbbá ha ki az mesterek közül megint-

vén az céh táblájával vagy jelével valamely megholt emberek temetésére és nem akar elmenni, minden kedvezés nélkül 36 pénzzel büntettségük.

Továbbá mikor halottat temetnek, az temetőből senki céhmester híre és engedelmé nélkül, míg az halottat el nem temetik, elmenni ne merészeljen, az ki különben vakmerőségből cselekedik, 2 forinttal büntettségük.

Továbbá ha ki az mesterek közül Istennek bölcs rendelkezéséből, kinek az emberi elme és okosság végére nem mehet, nehéz betegségben esik és költség nélkül és emberi segítség nélkül megfogyatkozván, afféle embert az céhmesterek meglátogassanak, és melléje oly embert rendeljenek, az ki afféle beteg embernek gondját tudja viselni, és ha költség nélkül szűkölködendik, az céh pénzéből szükséges költséget adjanak neki, hogy éhség vagy szomjúság miatt meg ne fogyatkozzék. Ki ha az ő betegségéből meggyógyuland, az reá költ költséget tartozik megfizetni, ha pedig abba az betegségbe meghal, az reá költ költséget marhájából vegyék ki. Ha holtá után semmi marhája nem marad, tehát az mesterek azt a költséget közönségesen szenvedjék, és minden fogyatkozás nélkül az megholt attyokfiát, mint önnön attyokfiakat tisztességgel tartozzanak eltemetni.

Hasonlóképpen az szabólegény ha meghal, tartozzanak az legényekkel együtt az mesterek jelen lenni, és az holttestet az le-

gények vigyék. Az apródot is peniglen tisztességesen tartozzanak eltemetni. Ha penig más renden és tisztén lévő ember kívánja az ő halottját az szabók jelenlétével eltemetni és ékesíteni, afféle ember az céhnek egy forintot fizessen. Ha kívánja penig az halottas ember, hogy az szabók vigyék halottját, 2 forintot fizessen, melynek 50 pénze az céhmestereké, az többi közönségesen az céhé. Mikor penig az céhmesterek és az több mesterek is céhhez tartozó temetésére hívattatnak, mindenik az perselyben, avagy ládában egy-egy pénzt vessen, az céhmesterek efféle egy-egy pénz fizetésétől exemptusok, szabadosok legyenek.

Továbbá valami az szabómesterséghez nézendő dolog, akármilyen névvel neveztessek, akár váltómű, akár vásári vagy sátoros mű, akár szűrmű legyen, mindeniket szabadoson művelhesse akármelyik mester is, az melyik tud hozzá.

Továbbá ha az szűrszabók valahol szűrt találnak akárhol és micsoda helyen, akár itt Magyarországon, akár Erdélyben, akár kontár, akár céhes helyen szőtték és kárlották, legyen még csak hogy az próbaszűrt az régi törvény szerint felérje, megvehessék véggel, szabadoson felművelhessek, és az ötölök felművelt kész szűrt az piacon szabadosan árulhassák, másutt penig külső helyen megszabott és készített szűrcsuhát senki az mesterek közül meg ne vehessen és itt ne árulhasson, alioquin elvételük tőle, melynek fele az bíraké, fele

az céhé legyen. Annak felette mikor az szabómesterek között és az több szabók között, az kik céh kívül vadnak, az kiket tudniillik az nemesurak, az kik az váradi városban laknak, az ő házoknál, avagy nemesudvaroknál tartanak, háborúságok lesznek, mivelhogy amazok az ő uroknak házoknak, melyben laknak, szabadságát hányják-vetik, ezek pedig az céhnek igazságát, rendelését és közönséges terehviselését, kikkel hazájoknak megtartására igyekeznek, hogy mindenik az ő szabadságával élhessen és örülhessen, az visszavonást közülük el akarván távoztatni, ilyen végzés lött: hogy minden szabók, az kik nemesházakban, avagy nemes udvarhelyekben, ugyanitt az váradi városban lévőkben, bérházat tartanak és azokban az ő mestersegeket űzik és azoknak az nemeseknek, kiknek házokban bérért laknak, semmi szolgálattal nem kötelesek, azok az céhbeli mesterekkel minden céhbeli rendtartásokban, végezésekben és azoknak cikkeliben egyezni és minden az szabócéhhez tartozó terheket az több céhbeli mesterekkel egyenlőképpen tartozzanak viselni, és az céh ellen ne merjenek zúgolódni. Az nemesuraknak pedig, az kiknek engedtetett, hogy szabókat tarthassanak szegődve ő magok és házok népe szükségére, az urok míven kívül afféle szabók másnak ne míveljenek, mert ha az város földén találják, az szabók elvehessék tőle, ha pedig az ura házához beviszi vagy beszalad vele, az fejedelem

directora ezen céhlevél erejével reámehes-
sen, és elvehesse tőle. Melynek egyik ré-
sze az fejedelem számára, az másik az ka-
pitány számára, az harmadik az céh szá-
mára oszlassék, és olyanok ellen való se-
gítségre pedig mind az mostani, mind ezu-
tán való váradi kapitányok tartozzanak az
céhmesterek és director mellé elegendő
segítséget adni. Ha pedig az város földén
taláztatik, az bíró tartozzék segítséget adni,
és az mely mívet nála taláztatnak, fele az
bíróé, fele az céhé legyen.

Továbbá az nemesurak, kiknek házok és
örökségek vagyon ebben az váradi város-
ban, szabókat az ő magok szükségére befo-
gadhassanak, velek megszegődvén eszten-
dősámra és az ő házokban eltarthassák, az
szabójok pedig semmi céhbeli végezésekre
és terehviselésre ne legyenek kötelesek.
Mindazáltal senki az nemesurak közül
olyan szín alatt szabót ne tarthasson há-
zánál, hogy ne szegődnék vele, mert ha
ilyen taláztatik, az olyan is az felyül meg-
írt módon büntettetik, és az directorral reá-
menvén, az mesterek minden mívét elhord-
hassák és eloszthassák, hogy tudniillik az
csalárdság és hamisság senkinek ótalmazó-
jának ne láttassék lenni. Ezt is megjelent-
vén, hogy az szabók, az kik céhbeli mes-
ternél laknak és vagy gonosz cselekedete-
kért büntetéstől való féltekben, vagy egyéb
felyül megírt okokért az ő mesterektől el-
menvén, az nemesurakhoz folyamodnának,
azokat az nemesuraim semmiképpen be ne

fogadhatták és velek meg se szegődhesse-
nek, hanem ha az ő elmeneteleknek tisztes-
séges, igaz és elegendő okát az város bí-
rója előtt és az céh előtt adandják. Mert ha
az felyül megírt határozásokat általhágna-
ják, az ruhának elvételével az felyül meg-
írt módon büntetessenek.

Továbbá az mestereknek lakodalmakkor,
ha valaki az szabómesterek közül tisztes-
ségtelenül és mértékletlenül magát hordoz-
nája, vagy szántszándékkal, vagy egyéb-
képpen valami zűrzavart és visszavonást
indítana, az olyanok 2 forinttal büntettes-
senek. Ezt is mindazonáltal megtartván,
hogy az céhmesterek, ha az felyül megírt
dolgokban, akármelyikben vétkeznek, két-
annyival büntetessenek, mint az közmes-
terek.

Továbbá hogyha valaki az mesterek kö-
zül egész esztendeig mesterséget tartván,
meghaland, annak az ő felesége, míglen az
ő megholt urának az nevét viseli, az szabó-
mívet szabadon mívelhesse. Ha pedig
olyanhoz megyen, az ki afféle mesterséget
nem tudna, azután mindjárt elvételessék tőle
az mesterség, jóllehet az fiai és leányi, az
kik az megholt mestertől származtanak, az
attyoktól reájok maradt *fél mesterséget* bír-
hatják. Ha pedig az megholt mesternek fia
más mester leányát, avagy feleségét elven-
néje házasságban, afféle az mesternek 4 fo-
rintot, 25 pénzt, 2 bokor szemes kesztyűt az
feljül megírt mód szerint tartozzék adni, és

ekképpen *egész mesterséget* nyerhet, és az mívét űzheti.

Továbbá ha valamely mester az szabóműtől üres akar lenni és céhbeli terhektől, semmi terheit az céhnek nem akarja viselni, kibúcsúzik az céhtől és ugyan teljességesen kiveszi magát és mindörökké el akar az céhtől lenni, az olyannak még az gyermekére is semmi mesterség ne maradhasson. Megjelentvén mindazáltal, hogy ha találkoznék az mesterek közül, az kit Isten oly állapotra juttatott volna, hogy az táblának gondját nem viselhetnéje, de mindazáltal egyéb dolgokban mind pénzével, eszével és egyéb tehetségével, mikor az céhnek valami szüksége leszen, örömet szolgál, és az ilyen mesternek fia vagy leánya marad, annak *fél mestersége* megmaradjon.

Továbbá semmiféle ember ebben az váradi városban semmiféle külső mívét, se céhes, se kontár helyen csináltatottat, se váltómívét, se vásári mívét, se szűrszabó ellen semmi egyéb üdőben eladni be ne hozhasson, hanem az négy szabad sokadalomban, *Vízkeresztben, Böjtelőben, Pünkösdben és Szent Egyed* napjára való sokadalomban. De akkor is az város közönséges piacán se az szabók rendiben, se egyéb helyen ne árulhasson, hanem csak kapu között vagy boltokban árulhassa, addig, míg az sokadalom szabadsága tart, azután kivigye. Ha ki az ellen cselekedik, ha az város földén kaphatják vele, ez mívét elve-

hessék tőle, reámelessenek, és az felül megírt mód szerint az fejedelem, kapitány és céh között három részre oszthassák. Ha pedig az város földén találják, az elvött mívnek fele az bíróé, fele az céhé legyen.

Továbbá ha valamely szabómester oly emberrel társalkodik, az ki az mívét nem tudja, vagy nem céhbeli emberrel vagy valamely komplár kufárral társalkodnéjék, és annak számára új művet csinálna és itt az városon árulnáják afféle művet, az művet elvehessék tőle, melynek fele az bíróé, fele az céhé legyen. Az szabómester pedig, az ki afféle csalárdságot cselekedik, mesterségétől megfosztassék. Ha pedig valamely komplárok, kufárok és zsibvásárosok valamely új ruhát nyereségre megvévén, akár dolmány, akár mente vagy nadrág vagy süveg, kapca, szablya, tarsoly és egyéb dirib-darab posztót az piacon árulnának, az feljül megírt mód szerint tőlök elvétessék, hogy az hűtös mestertől az kétség eltávoztassék, és az bíró között és az céh között kétfelé osztassék. Az mely kontár vagy külső és nem szabados mívét pedig olyan ember árul, az ki nem az ő maga kezével csinálta az mívét, az olyant találhatják és az bíró segítségével tőle elveszik, azt az város házához vigyék, és az bíró előtt legyen törvény felőle, az büntetése az articulusok szerint legyen és elosztassék. Ha pedig taláztatnéjék vagy legények között, vagy egyéb szabóknál oly mű, az kit ő csinálni akarna vagy csinált volna kezével, és

azt rajtakapván, tőle elveszik, az olyanak törvénye az céhmesterek előtt legyen, és az mely félnek nem tetszik, apellálhassá az város székire az bíró eleiben.

Továbbá ha vidék és külső helyen lakó szabók, az kik ebben az céhben és társaságban nincsenek, még az sokadalmoknak és egyéb szabadságoknak idején is se kapu között, se házakban ne mívelhessenek és szabhassanak s varrhassanak.

Továbbá mikor ide az városba *abaposztót* bálákkal vagy végekkel hoznak másunnan, senki az szabók híre nélkül vagy ellenek nyereségre meg ne vehesse, ha penig más megveszi is, pénztét letévén, elvehessük akármely embertől, valaki nyereségre veszi. Hanem az ki hozza, tartozzék hírré tenni az vásári szabóknak vagy céhmestereknek, és vele megimádni, ha meg nem veszik az vásári míves szabók, azután akármely váradi ember is megveheti.

Továbbá ha váradi szabók az várban, avagy fejedelem számára vagy kapitány számára mívelnek, az udvarbíró tartozzék az ő míveknek érdeme szerint megfizetni.

Továbbá mikor a szabók több társakkal útra indulnának, avagy sokadalomra, avagy hetivásárra, valamelyiknek szekere eltörendik, az többi szabók az ő útitársokat az útban afféle félelmes helyen el ne hagyják, hanem abban az faluban vagy városban, melyet közelb érnek, bevigyék minden marhástul. Ha ki ez ellen cselekszik, 1 forinttal büntettség, melyről az céhmester-

nek hatalma legyen, hogy mindenkor igazat vehessen.

Kelt Várad városában, ugyanazon napon, Hamvazószerda ünnepének a napján, tudniillik február hó tizenkettedik [napján], mely napon reggeli tíz órakor, ugyanott Váradon nagyon erős földrengés volt. Az Úrnak ezerhatszázötvennegyedik évében.

20

Az erdélyi szász kádár céhunió szabályzata Nagyszeben, 1614. július 12.

A királyföldi mesterek által 1614. július 12-én határozott és az alább nevezett urak jelenlétében hozott összes statútumok jegyzéke, amint az következik:

Ezen artikulusokat a következő urak jelenlétében végezték és határozták: Szebenből [jelen volt] Martinus Krauss Bedner és Andreas Beyer, Segesvárról Georg Koppescher és Mertten Lyff, Medgyesről Frank Seraphin és Johannes Weiss, Besztercéről Pitter Oth és Mechel Engesser, Kolozsvárról Hannes Winterer és Pitter Gebell, Enyedről Simon Bedner és Mechel Bedner, Szászsebesről Hannes Hans és Pitter Schenkayer, Nagysinkről Blass Grinis és Hannes Kessler, Ágotáról Gerg Promer és Jokeb Bedner, Nagypusztáról Jokeb Bedner és Weyss Bloss, Szászkézdről Georg Gekel, Berethalomról Gerg Bedner és Franz Bedner, Ecelről Hannes Bedner, Kisselykről

Lehnert Bedner és Gerg Bedner és Nagyselykről Mertten Bedner és Mechel Bedner.

1. *Először:* Elhatározták, hogy ha bizonyos mester egy városból vagy mezővárosból egy más helységbe akar áttelepedni és mesterségéből akar élni, ha remekművét becsületesen elkészítette, és ha az [ottani] becsületes céhbe teljesen beállott, innen hozza a céh pecsétjével ellátott bizonyáglevelét, és tegyen le egy forintot, és az öregmestereknek adja meg a lakomát, de nem kell [újabb] mesterművet csinálnia. Ha azonban az ember ismét vissza akar térni az illető helységbe, ahonnan eljött, és ismét a céhjogába akar állani, úgy az említett helyen tegyen le egy forintot, és mutassa meg annak a helynek a bizonyágát, ahová ő elbujdosott.

2. *Másodszor:* A legények az esküdt hétfő után két hét múlva szegődjenek el, aki azonban a megszabott idő után jön, annak fizetése a becsületes céhre legyen bízva, attól függően, hogy ő mennyi időt vesztett, a céhuniónak fizetendő nyolc forint bírság terhe alatt.

3. *Harmadszor:* Az a mester, aki legényének megadja a borravalót, fizessen a céhnek négy forint bírságot. Ami azonban a szüretet illeti, a legényeknek megengedik a borravaló fizetését.

4. *Negyedszer:* Minden mesternek tilos az inasokat ajándékkal vagy pénzzel várakoztatni, mindaddig, amíg a többi mesterek legényeket kapnak, mert aki ellenkezőleg cselekszik, fizessen a céhnek nyolc forint

bírságot, és a mesterlegény se szolgáljon nála.

5. Az *ötödik artikulus* előírja, hogy senki se tartson se otthon, se kinn a falvakon egy másik műhelyt, aki ezt megszegi, fizessen [a céhuniónak] nyolc forintot.

6. A *hatodik artikulus* előírja, hogy senkinek sem szabad edényeket otthon összeállítani, kivéve a cserzőlé és a hamuzsír [vagy mész] tartására szükséges kádakat. Aki ezt megszegi, fizessen a céhnek egy forint bírságot.

7. A *hetedik artikulus* szerint senki sem léphet a céhbe, mielőtt a mesterművét elkészítette volna. Ha azonban egy bizonyos városba vagy mezővárosba olyan mester jön, aki még remekét nem végezte el, ezt tegye meg, de ha gyengeségből ezt nem teszi meg, az illető helység mestereinek céhébe adjon öt forintot, az öregmestereknek adja meg a lakomát, a fiatal mesterek pedig készítsék ezt el a régi szokás szerint.

8. A *nyolcadik artikulusban* elhatározták a céhunió mesterei, hogy a sokadalmakba tilos foltozott árut, dongákat vagy hordófeneket [vagy fedelet] vinni árulni. Aki ezt teszi, az a céhuniónak nyolc forint bírsággal tartozik.

9. A *kilencedik artikulus* szerint egy mesternek sem szabad eszközeit a falvakba szállítani, mivel ez csak a parasztok kötelessége. Aki ezt megszegi, fizessen a céhnek nyolc forint bírságot.

10. A *tizedik artikulus* szerint a nemesi

[vármegyei] földről senkit sem szabad az utolsó évre felvenni, a céhnek fizetendő hatvannégy forint terhe alatt.

11. *Tizenegyedik artikulus:* A kádárok a falvakon nem szegődtethetnek sem inasokat, sem fizetett szolgálkat.

12. *Tizenkettedik artikulus:* Az, aki a másiknak munkáját elveszejtí, az az illető helység céhének fizessen nyolc forintot.

13. *Tizenharmadik artikulus:* Azok, akiket a falvakon hagynak, ismerjék jól a mesterseget, tartsák be a céh szabályait, készítsék el a mesterművet is, azonban sehol se csináljanak új munkát mindaddig, amíg a városba nem jönnek, ahol a céh minden igazságát megkapják; a falvakon csak egy-pár ember maradjon, hogy a bort lehessen megkötni [hordókba s edényekbe foglalni].

14. *Tizennegyedik artikulus:* Ha egy becsületes mesterlegény remekét el akarja készíteni, de megbüntetik, ő először adja meg az ötvendénáros bírságot a darab előtt, majd a maradék ötven pénzt tegye le, miután a mesterasztalt megadta.

15. *Tizenötödik:* Egy becsületes mesternek sem szabad fehér abroncsot húznia az edényekre, melyeket a városokon eladásra kínálnak, aki ezt megszegi, elveszti munkáját.

16. *Tizenhatodik:* Egy becsületes mester se áruljon a sokadalmakon többet, mint az [elkészített] hordócskák egyharmadát, aki ezt megszegi s többet rak fel, azt kobozzák el tőle.

17. *Tizenhetedik*: Ha egy becsületes mesternek egy inasa kiszolgált, s jóra való volt, ez várjon még három évig, mert aki ezt megszegi, az országos céhuniónak büntetésül nyolc forintot kell fizetnie. Ugyancsak a fenn írt ok miatt, ahol az előfordul, hogy egy inas egy bizonyos helyre jön, s őt senki sem akarja elszegődtetni, azt engedjék az előbbi mesterhez, de a haszon miatt tegyen le a céhnek négy forintot.

18. *Tizennyolcadik*: Minden dologban a legidősebb mester járjon elől, utána a többi öregmester a legényekkel.

19. *Tizenkilencedik*: Márton-nap után senki se fogadjon fel fizetett szolgát. Aki ezt megszegi, az fizessen a céhnek egy forintot, és a legénynek adja meg a tizenhat dénáros hetibért.

20. *Huszadik*: Ha egy mesterfiú meg akarja tartani céhjogát, annak anyja köteles minden évben egy font viaszt a céhnek adni, ha ezt elmulasztja, úgy ezt a [fiúnak] a mesterasztal megadásakor kell beadnia.

21. *Huszonegyedik*: Ha egy becsületes mesterlegény megházasodik és a céhbe akar lépni, az adja meg a becsületes céhnek a négy forintot. Ha azonban beköszönteni [ünnepélyesen beállani] akar, akkor tegyen le nyolc forintot, először egy vagy két forintot. A mesternek a fia fél céhjoggal rendelkezik, de a mesternek a lánya teljes céhjogú.

22. *Huszonkettedik*: Az a legény vagy szolga, aki dacosságból urától felkerekedik

és máshol akar dolgozni, legyen az Havasalföld vagy Moldva vagy Gyulafehérvár, ha visszatér, ne fogadják a céhbe addig, amíg a mester jóakarátát el nem nyeri.

23. *Huszonharmadik:* Ha egy legény vagy szolga urától elszalad, az illető helységben hajtsák őt fel, és küldjék vissza, a büntetés annyi, mint a szolgának a bére.

21

A vajdahunyadi szücsceh szabályzata Gyulafehérvár, 1619. május 23.

Első. Valaki az ő céhekben állani akar, minekutána az mesterek között számláltatik, az mesterremeket két hét múlva, férfiú vagy asszonyembernek való ködménnek kiszabásában négy mesterember előtt megmutassa, mely ködmének két kecskebőrből állj[anak]; se el ne vegyen benne, se hozzá ne tegyen. Akkor az négy mesternek tisztességes ebédet adjon, és az egész szücs-mestereknek, amikor az ő mesterségét megmutatja, négy tál étket adjon, három vedet bort hozzon. Félesztendő eltelve, ismét az mesterasztalt meghagyja, négy forintot, két font viaszt adjon az céhben, mely mesterasztalt ha meg nem akar adni, tizenkét forintot fizessen, és ifjabb lévén az többinél, az mesterek közül minden neki hagyott dolgokban hűvségesen szolgáljon.

Másodszor. Az mesterek egymást szeresék és megbecsüljék, mind hon, s mind kí-

vül egymással tisztességet tegyenek; ha kik pedig valami öszveveszésben jelen lesznek és meg nem mondják az céhmesternek, azt az büntetést, az kit öszveveszteken vennének, tudniillik egy forintot, őrajtok vegyék meg.

Harmadszor. Ha valamely mester az másiknak árujában áll, avagy az áru közben felfelé híja, hogy így tőle amaszt elszakasztván, ő vehesse meg, négy font viasszal büntetődjék, de az áru közben, más ember odajutván, részt kíván benne, szükség hogy adjon, mert ha nem ad, két font viasz az büntetése. De ha az áruszakasztás után kíván részt benne, szabad vele, az ki vette, ha ad vagy nem.

Negyedszer. Egy mester se vegyen más-tól pénzt fel, hogy annak számára avagy az városban, avagy az város[on] kívül bőrt gyűjtsön; ha ki azt míveli, bírságát ne tudja.

Ötödször. Mikor az tábla eljár, senki nála meg ne tartóztassa, hanem mindjárt más-hoz küldje, hogy ismét az céhmester[hez] jusson, ha kinél marad, egy font viasszal büntessék meg.

Hatodszor. Az ki az céh igazságát meg nem tartja, bírságát ne tudja.

Hetedszer. Az báránybőrt, kit azon a nyáron gyűjtöttek, avagy falun és városokon szedtenek, Szent Gál-napig el ne adhassák; az ki eladja, minden bőrért egy-egy forintot fizessen.

Nyolcadszor. Ha valamely mester[ek]

külső falukon hat mélyföldre az várostól öreg báránybőröket vesznek, szabad legyen hazahozni, de ha fel nem művelheti, az vargáknak, avagy egyéb embereknek addig el ne adhassa, míg négy mesterembernek meg nem mutatja, hányat hozzon, kik előtt igazán megítélvén adhassa el, hogy valamilynek kárára ne legyen. Ha ki különben cselekszik, az céhből kivetessék.

Kilencedszer. Egy mesterember felesége se menjen háza kívül semmiféle bort venni, mert ha veendő, minden börtért egy-egy forintot fizet.

Tizedszer. Senki az mesterek közül egy legénynél és egy tanuló inasnál többet ne tartson; az ki pedig inast fogad hozzá, két hetet kell nála tölteni, azután az céh igazságát meghagyja, tudniillik az két font viaszat, két veder bort, négy forintot, három tál étket, és négy esztendeig szolgáljon, az szegődés pedig négy mesterember előtt legyen. De ha az inas mesterember fia és nem apjánál, hanem másutt akarja az mívét tanulni, adjon egy forintot és húsz pénzt borra, két tál étket főzessen, két esztendőt szolgáljon. Esztendejét eltöltvén, az ura posztóruhával tartozik, egy forinttal, egy surccal és az ebédnek felével neki, ha pedig valamily mester az inasát gonoszra tanítja, avagy éheztet, elvétessék tőle, és másnak adassék.

Tizenegyszer. Minden esztendőben két tudós céhmestereket válasszanak, kik soha semmi nótában, avagy cégéres [vétekben]

nem találtattának, kik előttök legyenek, és dolgokat illendőképpen igazgassák.

Tizenkettedik. Senki az ő gyülekezeteken kívül való ember, sem görög, sem oláh, sem rác az városban vagy az városon kívül hat mélyföldre semmiféle vadbört, avagy báránybört akarójok ellen, se titkon, se nyilván ne merészeljenek venni, sőt még az vargák is esztendő, avagy kisebb idejű báránybört ne vegyenek; ha kit rajtakaphatnák, elvegyék az bört, kinek harmada az tisztviselőké, a két része az céhé; az tisztviselők is minden segítséggel és oltalommal legyenek.

Tizenharmadik. Másunnan való szöcsök és más rendbéli emberek az vajdahunyadi mészárosoknak foglalópénzt báránybör fejében ne adjanak; ellenek kit ha cselekszenek, elvegyék az bört pénz nélkül.

Tizennegyedik. Az [kontár] szöcsök s kik céhen kívül tanulták mesterségeket, se az város[on] kívül hat mélyföldre ne mivelhessenek; ha kik tanáltatnak, minden marhá-jok és mivelőszerszámok elvétessék.

Tizenötödik. Külső rendbéli idegen szöcsök és egyéb emberek másunnan szöcsmívet ide Vajdahunyadra hozni és árulni sokadalmon kívül ne legyen szabad, mert ha benne taláztatik, minden vásári mivek elvétessék.

Tizenhatodik. Ha valamelyik közülük meghal, négy ifjú mesternek kell sírt ásniok, kik közül ha valamelyik ott nem lé-szen, egy forinttal tartozzék; így az kik az

temetésen jelen nem lesznek, egy forint az büntetések, ha pedig az felesége ott van gyon és igaz okkal az urát megmentheti, ment ember legyen.

Tizenhetedik. Ha az vándorló legények ebben az városban jönnek mívelni, az legények attyokhoz menjenek, amaz híre nélkül senkinek ne menjenek mívelni; hanem az legények dékánját hívassák, és annak tegyék hírré, hogy mívet akarnak keresni. Annak utána ha az tanácsbeli emberek legény nélkül szűkölködnek, azt keressék előbb meg, azután ha azoknak nem kell, az céhmesterhez menjenek, ha azoknak sem kell, ahol az jövevény legények kívánják, ott kérjenek mívet nekik. Ha kik pedig az attyok híre nélkül urat választanak magoknak, ötven pénzzel büntessék meg.

Tizennyolcadik. Ha valamely legény céhen kívül vagy Moldvában, vagy Oláhországban, avagy egyébütt céh nélkül való helyen lakik, az mestereknek végezések szerint büntessék meg.

Tizenkilencedik. Ha valamely legény hétfőn nem dolgozik, és az ura ugyanazon héten való napokon megengedi, hogy míveljen, az ura egy forinttal tartozik; mert annak az legénynek, ki hétfőn nem mível, ha nem való okát adhatja, azon az héten mívelni nem szabad.

Huszedik. Az legénybér tizenhat pénz egy héten, ha egy nyáron szolgál Szent Mihály-napig, az ura egy forinttal tartozzék fertályban.

Huszonegyedik. Ha valamely mester fia megházasul, mester leányát veszi, az beállításban két forinttal tartozzék, ha pedig az ifjúmesterek közül valamelyik esztendeig meg nem házasodik, az mesterek ítéletekből büntessék meg.

Huszonkettődik. Senki közülük külső embereknek akármilyen nevezendő bört ne csináljon, mert ha ki abban találtatik, minden bőrért egy forinttal büntetik.

22

**A bánffyhunyadi szabók 1583-ból való céhlevele
Gyulafehérvár, 1622. március 4.**

Mi, ki vagyunk Losontzi Bánffy Ferenc, Bánffy Péter, Bánffy Mihály, ifjú Bánffy Kristóf és Bánffy Zsigmond, adjuk emlékezetére mindeneknek, akiknek illik, ez levelünknek rendiben, úgy ezen levelünket látóknak és olvasóknak, mind mostaniaknak s mindpedig jövődöbelieknek, hogy találának meg minket az mi városunkban Bánffy-hunyadon lakozó szabómesterek egész céhül, minekünk jámbor jobbágyink, nevezet szerint Szabó Ferenc alias Bokor, második Szabó Ferenc, Szabó Máthé, Szabó János, öreg Szabó István, ifjú Szabó István ilyen okból, hogy mi is őket az ő céheknek igazságában és annak minden folyásiban úgy, az mint az mi Istenben elnyugodott boldog emlékezetű atyáink, úgymint Bánffy Farkas, Bánffy Kristóf, Bánffy György,

Bánffy Boldizsár, Bánffy Gábor, Bánffy Tamás, Bánffy János in Anno 1583 tartották, kiről ugyan pecsétes leveleket adtak volt, mely pecsétes levelek az üdőknek sok változásai miatt romlásban estenek. Megtekintvén azért az ő jó dologban való törekedéseket és méltó kívánságokat, amint az közönséges igazság kívánja, előbbi szabadságokat és leveleket, ebben az évben, vagyis 1622-ben jó szokások és rendtartások szerint abban az ő méltó kívánságokban megtartjuk és leveleket megerősítjük, hogy senki a mi jószáginkban öellenek semminémű névvel nevezett posztóművet, szűr- és darócművet, se nyíróművet az idegenek, sőt az mi jobbágyink is kontárkodni ne merészeljenek, valamint az ő szokott rendtartások szerint az céhnek igazságát bé nem szolgáltatják és közikben bé nem állanak. Ha pedig valaki találkoznék az idegenek, avagy a mi jobbágyink közül, az ki a céh ellen kontározna, afféléknek kezekből az mi levelünknek erejével az művet elvehessék és az céhnek szokott rendtartása szerint megbüntethessék, ha pedig találkoznék oly, kivel a mi jobbágyink nem bírhatnának, tartozzanak a város bírása és a mi gondviselőnk segítségével lenni mellettek és afféle engedetleneket megbüntetni.

Céhben való béállásnak pedig uta, rendi és módja ez, hogy mikor először béáll a céhben, tartozzék egy forinttal és a két céhmesternek egy-egy hüvely késsel, az mesterasztaladásban nyolc forinttal és egy

font viasszal, ha pénzül nem akarja a mesterasztalt adni, tartozik nyolc tál étekkel s egy veder borral, az étkeknek nemei pedig rendi és módja ez:

1. tál étel velőskonc merő tyúkkal, gyömbérrel, nádmézzel és borssal;

2. tál éték vadhús fekete lével, mandolabéllel és mazsolaszőlővel;

3. káposztás hús, borssal, gyömbérrel;

4. tyúkhús borssal, gyömbérrel;

5. lúdhús mazsolaszőlővel s mandulával, borssal, sáfránnyal s nádmézzel;

6. tyúkhús töröttlével, borssal, gyömbérrel és sáfránnyal;

7. malacot töltve s kappant süelve mindenik;

8. apró hal igen szép, mellette egy tál rétes.

Azoknak az étkeknek megkóstolására tartozzék a céhmester két mesterembert elbocsátani és aszerint végbenvinni.

Ezeknek utána tartozik az ifjúmester az egész céhnek eleiben egy bokor hegedűst állatni s azképpen az ifjúmester házához menni.

Céhbeli mesterembernek fia ha megházasodik, ha mívet tanulta, tartozik fél mester-séggel, ha mesterember leányát elveszi, tartozik egy vacsorával.

Céhmesterek tételének napja kiskarácsony, akkor az új céhmestereket hazakisérvén, tartozik mindenik egy-egy kupa borral és egy tál étekkel. A céhmesternek tisztí ez, hogy mikor három kupa bor feljő

az asztalra mulatáskor, az asztalt megtiltsa, — büntetése egy veder bor. Ha ki ezt nem fogadván, valami háborúságot szerzene, az büntetése egy forint. Ezekhez a céhmester tartozzék serpénzben két-két pénzt szedni.

Az céhmester mikor a céh együtt van, ha kimégyn, tartozzék képebeli embert hagyni, ha nem hágy, egy veder bor a büntetése.

A két céhmester egymás híre nélkül táblát ne járasson, ha ki ezt megszegi, büntetése egy veder bor.

A szolgálómesterek is ha kimennek s képbeli embert nem hagynak, egy veder bor a büntetése.

Ezeknek utána mikor a céh eloszol, a szolgálómester tartozzék minden mesterembert hazakísérni, ha ezt nem cselekedné, egy veder bor a büntetése. Aki mulatás közben bort önt el, büntetése egy kupa bor [...], aki elaluszik, egy kupa bor a büntetése. Ha ki pedig a céhmestertételkor, az eloszláskor, avagy annak utána másuvá menne részegeskedni, büntetése egy veder bor, ha pedig valakivel öszveháborodnék, büntetése egy forint. Mikor valaki inast fogad, annak beszélgetése után harmadnapra tartozzék a céh igazságát beszélgáltatni, [büntetése] 50 dénár.

Az inasoknak apródesztendejek három esztendő légyen, ez három esztendőre a gazda tartozzék az inasnak egy dolmány-nal s egy nadrággal, inggel, lábravalóval s lábbelivel, akit elnyöhet.

Szabólegény ha jó közünkben, tartozzék a céhmesterhez menni, hogy akinek szükségesebb, az céhmester annak adja.

Mindezekben való méltó s illendő kívánságokat önekik megtekintvén, szintén úgy céheknek igazságában akarjuk megtartani, mint a mi Istenben elnyugodott boldog emlékezetű atyáink tartották. Melynek nagyobb bőségére és bizonyosabban való elhitelére adtuk önékiek ez mi pecsétetes levelünket, kezünk írásával meg is erősítvén, hogy ebben a szabados törvényben fiúról fiúra élhessenek és megmaradhassanak. Erősítettett ez a dolog és megíratott 1622. esztendőben, böjtmás havának negyedik napján. Aláírta Bánffy Ferenc sk., Bánffy Péter sk., Bánffy Mihály sk., Bánffy Zsigmond sk. és Losontzi Bánffy Kristóf sk.

23

A fogarasi csizmadiacéh szabályzata

Kassa, 1622. március 15.

Miérthogy mindeneknél dicséretes az jó rendtartás és az egység és mindenben hasznos az jó rendtartás, annak okáért itt Fogarásban, Gyulafejérvár székbén, az városban és majorban az jelen való időben minden csizmadiamesterek, kik örökségesek, avagy feleségek vagyon és tisztességes állapotban voltanak, azok egyenlőképpen és közönséges rendtartásban az céhben bevétesenek és több szabad városokban való cé-

heknek rendi szerént az ököztök való elrendelt articulusokkal szabadon élhesse- nek, sőt ezek után is az közönséges és jö- vendő szükségekre minden méltó és il- lendő articulusokat rendelhessenek és azokkal is élhessenek, az elrendelt articu- lusok pedig ekképpen következnek.

Első: Az Urunk öfelsége és kegyelmes fe- jedelmünk és az nagyságos urak csizmacián kívöl az városnak felöl megnevezett he- lyen, se azok határiban egy mélyföldig csizmacia mint az közönséges céhbbeliek kí- völ senki, semmi szín alatt ne mívelhessen, mindazáltal ha örökséges és város tagja lészen, valaki egyedöl ő maga legyen és inas nélkül mívelhessen háza népének és magának, de ha legényt tart és pénzre mí- vel, az mesterek megfogván, három forintot vegyenek rajta.

Második: Az csizmaciamesterek egy kö- zönséges helyen egybengyűljenek és egy fő céhmestert válasszanak az csizmaciák közül, és egy vicemestert, kik esztendeig tartozzanak az céhnek minden rendtartá- sira, szabadságára gondot viselni és vi- gyázni az megírt articulusoknak rendi sze- rint és minden jelen lévő és következő szökségeért táblajárások által az meste- reket házában begyűjteni.

Harmadik: Az céhmesterek minden céh- beli emberek között törvényt tehessenek, kik öközöttök szóból, vereségből, avagy az ő mívekből származtak és két forintig exe- giálhassák és apellatióban se bocsássák,

de az mely kereset, avagy bírság két forint felett lészen, az apellatióban bocsáttassék, hasonlóképpen az céh kívől valók is az mestereket az műbeli controversiákért először az mesterek eleiben citálják, és ha az kereset két forint felett találtatik, onnét apellálhassanak vele fejedelem székire.

Negyedik: Minden csizmaciák, kik céhes helyeken kitöltvén apródesztendejeket, tanulnak és tisztességbeliek, az céhbe bevétessenek, tizenkét forintot adván először az céhben, ha pedig elsőben mind meg nem adhatja, felére fél esztendeig elvárják, kit ha akkoron meg nem adna, feltiltsák mívét, és azután esmét tizenkét forinttal válthassa fel újonnan és mingyarást letévén azt.

Ötödik: Az egyedől való mester, kinek még felesége nem volt, az céhben állásának ideitől fogva fél esztendőre megházasodjék, egyebet se cselekedjék, mive eltiltasék, és míg meg nem házasodik, ne mívelhessen.

Hatodik: Ha az céhbeli mester meghal, az felesége mindaddig mívelhesse és míveltethesse az mívet, míg az ura nevét viseli.

Hetedik: Ha valamely mesterlegény az céhbeli mester feleségét vagy leányát vesz, csak hat forintot adván, az céhben bevétessék.

Nyolcadik: Az céhbeli itt való mesterembernek fiai hat forintot adván, az céhben mesteremberré lehessenek, ha az céhnek rendi szerint tanulták az mesterséget.

Kilencedik: Inast csizmacia négy eszten-

dők alatt be ne fogadjon, de ha az ura akarja, fertály esztendőt megengedhessen benne; mikor pedig beszegöldik az inas az céhben, öt forintot adjon először.

Tizedik: Egy mester két legénynél többet ne tarthasson, azonképpen inast is kettőt, de ilyen okkal, ha minden mesternek kettő volna, avagy más mesternek az legényre és az inasra szüksége nem volna, csizmaciale-génynek pedig heti béri harminckét pénz legyen, ilyen okkal, hogy az művet az mesterek megpróbálván, ahhoz képest fizetést rendeljenek neki, mikor az legény az gazdáját el akarja hagyni, két héttel előbb jelentse, kényszerítés alatt is meg kell maradni két hétig, ha az urának szüksége lesz reája. Továbbá az mely legény kontár helyen tanolt és céhes helyre találkozik menni, ott az mesterek abban az városban két hétig mivet adjanak néki, és azután mívét felmondják, sőt ha cé[h]ben tanult is, de ha kontár helyen mívelt, azt az céhbeli mesterek megtudhatják, az céhbeli mesterek a legényt három forinttal azonnal megbírságozhatják. Annak felette amely legény céhes helyről céhes helyre találkozik jönni s ott abban az városban magának le akar telepedni, szolgáljon legényöl esztendeig az mesterek között, azután megadván az céh igazságát, mester lehessen ő is magának.

Tizenegyedik: Mikor céhbeli mester meghal, avagy háza népe, az mesterek annak rend szerint sírt ássanak, és azoknak az ke-

servesek ételt, italt adjanak, ha nem adhatnak pedig, az céh pénzből ételekre adjanak huszonöt pénzt, az feleknek temetésén az céhmesterek jártassanak és minden mester maga, avagy képebeli embere ott az temetésen jelen legyen.

Tizenkettődik: Az szegény beteg mesterekre és legényekre is és inasokra az céhmesterek gondot viseljenek, és az céh költségéből hozzá látogatót, orvosságokat és mindennapi eledeleket és egyebeket illendő szökségekre szerezzenek és adjanak.

Tizenharmadik: Mikor az mestereket táblajártatással valahova győjtendik és személy szerint ott nem leszen vagy embere, vagy ő maga, az céhmesterek vegyenek rajta tizenkét pénzt, és ha valamely mester házánál az tábla letétetik és megtartóztatik, tehát valamely mesterhez az tábla rendszerént arra az órára el nem érkezik, mindenikért börtöntessék külön-külön nyolc-nyolc pénzzel.

Tizennegyedik: Ha az városban vagy az majorban vagy ezeknek határiban valaki csizmaciamívet, nemes vagy paraszt lévén, találatnak művelni, azoktúl elválván, az kik nagyságos uraknál igaz szegőldött szolgák művelik, azokon kívül valókat az mesterek az város földjén megfoghassák és az tiszteknek kezében adják, és hat forintot vehessenek rajta mindannyiszor, valamenynyiszer az művet elkezdi és kézben akad. Az pedig [kik] nemesháznál lesznek, azokra szolgabíróval mehessenek rája, és négy

forintig megzálogolhassák, azaz két forintja udvarbíróé, az két forintja pedig az céhben adassék.

Tizenötödik: Az mely inasok az fejedelem és nagyságos urak csizmaciáinál és céhbeli mestereknél nem tanulnak, kitöltvén apródesztendejeket is akárminémő helyeken és mestereknél is, céhben mesterségre be ne vétessenek.

Tizenhatodik: Az mely bírságot törvény szerént vesznek, abban az peresek harmadosok, az készpénznek két része az céhmestereké legyen, az negyedrésze az céhbe, pecsétejért két pénz, tisztaságért is két pénz és az tizenharmadik articulusban megnevezett tizenkét pénzek az céhmestereké egyenlőképpen, kiért ha az céhmester egyenlőképpen az feleknek házokhoz meggyen az megjelentés után, hogy ő bírságban esett, az ilyen adóson kétannyiról vehessen igazat. Ha pedig az mester nemes háznál lakik s az céhben az ő igazságát meg nem adván, az ő büntetéséért tehát szolgabíróval az ifjúmester reámehessen, és két annyirúl szolgálhassa. Azonképpen ha az mester[nek] nemes a háza és nemes házára, az szolgabíró reámehessen, és ötöt is azonképpen kétannyirúl bírságozhassa, és az céh pénze közé tétetessék.

Tizenhetedik: Hogyha valahonnan ide csizmaciamívhez illendő művet hoznak az céhmesternek híre nélkül és akaratja ellen, szolgáló rend, nemes és városi rend kívöl, harmadnapig ne vehessen senki maga szá-

mára, ha pedig céhbeli ember ez ellen cselekszik, az céhmester tizenkét forintul bön-
tethesse, ha pedig [az] eladó városi vagy
egyébféle rendbeli ember, [az] udvarbíró
tizenkét forintot vehessen rajta.

Tizennyolcadik: Ha valahonnan ide Fo-
garasban, az öfelsége városában hoznának
eladni kész gyártott és festett bőröket,
akármilyen színű legyen, senki azt a var-
gacéhbeliék közül meg ne merészelje venni
csizmaciacéh akaratja ellen, mert ha meg-
veszi s azt a közönséges céh megtudhatja,
hogy valamelyik közülük megvétettetett, az
udvarbíró tőle elvehesse a bőrt, akármely-
féle színű legyen és kész gyártott bőr le-
gyen; fele udvarbíróé legyen, fele az csiz-
maciacéhben adassék.

Tizenkilencedik: Ha valamely mivesle-
gény céh kívől valókkal vagy szolgarenden
valókkal mivel, megfoghassák az mesterek,
és három forintot vehessenek rajta, mely az
céh pénze közé tétessék.

Huszdik: Valamely mesterember céhes
helyen tanult csizmaciánál és céhben akar-
na állani, adja igazságát, hogy céhes helyen
tanult csizmaciamívet a jámbor nemzet, és
nemzetiről levelet hozzon, az holott tanult,
avagy nemzetségi vadnak, ilyen okkal be-
vétessék az céhben.

Huszonegyedik: Az hol az mely városban
oláh jámbor mesterek vadnak és mivekről
jámbor hírek-nevek vagyon, inas és sze-
gény oláh vagy magyar vagy szász jámbor
nemű nemzetű valók, mindenkoron megtart-

hassák és taníttassék az mint az céhnek rendi és tartása.

Huszonkettődik: Hogyha peniglen valamely városban ezen ez művön és céhben lévő mesterek külön-külön nemzetségekből léjendenek, tehát mindenik nemzetség között ebben az céhben az céhmesterség és atyaság renddel jártassék, minden esztendőről esztendőre az céhmesterek és vice-céhmesterek és atyamesterek hitesek legyenek, és az közmesterek is azok is az céhszerzéskor hitesek legyenek, hogy nem lesznek rontói az céhnek, hanem építői, és az utána valók is, jövendőben az kik lesznek, azok is hitesek legyenek.

Huszonharmadik: Mikor új mester az céhben akar állani, az mesterremeket megcsinálja, és azt az mesterek eleibe vigye, azt az mesterek megpróbálván, látván művét, hogy elégséges az mesterségre, tehát az mesterek között egyenlő akarattal magát beadhassa. Az mesterremek penig ez: egy tisztességes papucs kapcástúl és egy száras csizma fót nélkül, ha tetszik az műve, bevegység, ha nem tetszik, tanuljon jobban.

Huszonnegyedik: Az tímárok rendi ilyen okkal és móddal engedtetik, hogy mikor tímár sárga bőrt, feketét, szederjest, vere-set, avagy egyébféle színöt semmi ok alatt, hanem tizenkét forint tilalom alatt idegen embernek csizmaciacéh híre nélkül harmadnapig el ne adhassa, sőt ennek penig az bírsága udvarbírónak járjon.

Huszonötödik: Az mely mesterhez az céhmester az ifjúmestert zálogért küldi, s azt a zálogot az a mester az ifjúmester kezéből kiveszi, hagyja ott az az ifjúmester, és mondja meg céhmesterének, az céhmester odamenvén az közönséges mesterekkel együtt, egy forinttal büntethesse az céh.

[Hitelesítési záradék]

Adtuk Kassa szabad városunkban, az Úr-nak 1622-dik esztendejében március hó 15-dik napján, Magyarországon és a része-ken való uralkodásunk második esztende-jében.

Gabriel s.s.
Kovacsóczi Stephanus s.s.

24

A marosvásárhelyi borbélymesterek céhszabályai **Marosvásárhely, 1628. április 16.**

Mi, Marosvásárhelyt lakó Nagy Szőcs István esküdt főbíró az én polgártársaim-mal egyetemben és az egész tanácssal együtt adjuk emlékezetre mostaniaknak és utánunk valóknak ez mi jelen való leve-lünkben, hogy mikor mű néminemű napon az mi régi szokásunk szerint összevegyültünk volna, találának meg minket az mi váro-sunkban lakó *borbélymesterek*, az céh ké-pében, az becsületes személyek, tudniillik ifjabbik Borbély Lukács és Borbély Mihály, ugyanitt az mi városunkban lakó tanácsbeli emberek, és jelenték minékünk, hogy noha

nekik lett volna ennek előtte való bódog emlékezetű fejedelemtől, úgymint Báthori Sigmond urunktól, akkori bíró uram Kovaczi Pál idejében a tanács és az várastól emanáltatott bizonyos privilégiumok és céhoknak levele, az elmúlt sok disturbiumokban és veszedelmes időkben forogván, több javaikkal együtt elvesztették volna; mindazáltal mégis leveleknek párja kezikben akadván, magokat ekeddig azon jó rendtartásban és egyezségben tartották és az szerént accomodálták, mely dologra mi is reá emlékezvén, kik Isten ő szent felsége kegyelmességéből akkoriak megmaradtunk és az ő leveleknek párját is meglátván, könnyörögvén annak okáért az borbélymesterek képiben minékünk ezen felül megírt Borbély Lukács és Borbély Mihály, hogy önekik ezután való jó rendtartásnak okáért az előbbi leveleknek párjából és azonkívül is, ha mit illendőt és jót találnánk bizonyos articulusokat, jó rendtartásnak okáért adnánk, ki lenne mind Istennek őfelségének tiszteletire s mind az közönséges egyezésnek megmaradására. Mivelhogy pedig mindenféle mesterség és tudomány Istentől vagyon, főképpen pedig az borbélyság fellelte nagy dologban jár és gyakorta sok tudatlan borbélymesterek miá sokaknak halálok is történik: mi annak okáért kegyes indulattal előnkben vévén könnyörgéseket, és látván, hogy méltó s igaz dolgot kívánnak, egymás között beszélgetvén, az ő kívánságokat jóvallottuk, approbáltuk, méltónak és illendőnek ítéltük, és nekik az ő

kévánságok szerint való articulusokat és rendtartásokat írva kiadtuk, mind az levélnek párjából és újabbakat is, az kiket jóknak és illendőknek ítültük, és várasunk öregbik pecsétivel megerősítettünk, hogy ezek ellen senki az megírt articulusok és rendtartások ellen se nemes, se nemtelen, se városi, se nemesháznál lakó, az ki ezzel az mesterséggel akar élni, se katonák közt lakó borbély, attól megválva, hogyha az mi kegyelmes urunk öfelsége valameddig várasunkban lészen, se külső, se belső nyavalyát, az kihez ők tudnak és értnek, akaratjuk ellen mívelni és borbélykodni semmiképpen ne merészeljen, sőt ha ki ez ellen akarna cselekedni, akkori bíró uram segítséget adván nekik, az ellenkezőnek minden műszerét elvehessék, tíkozolhassák, földhöz verhessék és ronthassák, melyet mi is egész tanácsul oltalmazni akarunk mindenek ellen, minden cikkeliben, de így, hogy urunkat öfelségét ők is felőle megtalálják és felségivel confirmáltassák.

Az mely articulusoknak és rendtartásoknak tenori ekképpen következnek:

Mindeneknek előtte valamely borbély ifjúmester az mesterséget fel akarja követni, ez jámbor, istenfélő és igaz nemzetből való személy legyen, ki igaz céhos helyen tanolt és apród-, avagy inasesztendejét igazán kitöltötte, arról való levelét az cég előtt producálja; se orv, se parázna, se gyilkos, semminemű gonosz vétekben élő személy ne legyen, mert afféléket az cég bé nem fogad. Azután ha ezekben az vét-

kekben nem találtatik, a mesterség neki feladassék, de így, hogy az próbák főzésére elegendő legyen, és az céhban két kezest adjon, hogy az céhnak igazságát mindenekben fogyatkozás nélkül bészolgáltatja, ha pedig bé nem szolgáltatná, az céhnak szabadsága legyen az kezesekben mindeneket megvenni. Elsőben tartozik az mestereknek megkönyörögni, az könyörgéskor tartozik két tisztességes tál étekkel és egy pecsinével, vacsorára is egy jó pecsinével, borral, amennyivel az mestereknek kedvét találja és megengesztelheti.

Ezek után kezdjen az próbafőzéshez, és az próbafőzésen az mesterek ott lévén, vagy hogy csak kettő közülük is, ha kívánztatik, tisztességes itallal és étellel nekik gazdálkodjék. Az próbák pedig ezek, az kiket meg kell főzni és csinálni: primo az nagy érlelő; secundo fekete diacorium; tertio szürke diacorium; quarto szederjes diacorium, azután zöld citriomot, sárga írat, nehíz írat és az erős veres írat főzze meg. Ha ezeknek az próbáknak és mesterremeknek az csinálásában és főzésében elegendőnek találtatik, a mesterek megpróbálván, a céhban bevétessék, és az mesterség feladassék neki.

Annak utána tartozzék a *köszöntőpohárral*, amikor az mesterek kívánják és megszólítják, a próbákat akkor hozza elő, és ha azokban fogyatkozás találtatik, a mestereknek könyörögjön és keresse kedveket, az mesterek is, amiben illendő, engedelmes-séggel lehetnek. Az köszöntőpohárkor tar-

tozik: első tál éték sóba, ecetbe főve tisztességes hallal, második tál éték éles lével tyúkok vagy tyúkfiak, 3. velős koncokkal, tyúkok riskásával annak módja szerint, 4. törött lével lúd vagy lúdfiak, 5. pecsenye, tyúkokkal, borsporral meghintvén, ezenfelyül egy lepény, ezek után gyümölcs, ekkor tartozik florenos 4 és négy veder borral és négy font viasszal. Vacsorára is tartozik két tisztességes tál étekkel, egy pecsenyével és egy lepénnyel. Harmadszor is tartozik az ifjúmester az mesterasztalnak is bészolgáltatásával, amikor a mesterek kívánják. Ebédre első tál éték: sóba, ecetben tisztességes hal vagy csuka vagy retke; 2. gyümölcsös lével három lúd öreg táltra, ennek is szerszámát megadván annak módja szerint; 3. velős koncokkal, tyúkokkal, riskásával főttel; 4. tyúkok éles lével vagy tyúkfiak vagy bárányhús, amit akkor az idő hoz, ennek is szerszámát megadván; 5. pecsenye, tyúkokkal együtt, azonfelyül egy jó lepény és gyümölcs, ekkor tartozik az ifjúmester hat veder borral, hat forinttal, hat font viasszal, a két céhmesternek ajándékban két tisztességes hüvelykessel. Vacsorára is hideggé téve öreg táltra malachús éles lével, annak is a szerit megadván, második is legyen valami tisztességes tál éték, harmadik pecsenye tyúkokkal együtt, akkor is egy lepény s azonkívül gyümölcs. Hogyha pedig az mesterek felesen lennének és két asztalra telnének, az felyül megírt mód szerint mindenik asztalra úgy főzeszen az ifjúmester, ha pedig az étkeknek

bésszolgáltatásában valami szerszáma miatt fogvatkozás találtatnék, az mestereknek az ifjúmester kedveket keresse abból is.

Továbbá az ifjúmester mikor az mesterek reá akarják vetni, tartozik a dékánságot felvenni és két esztendeig viselni, vagy mindaddig, míg utána való ifjúmester nem lesz, és valamit a két céhmester parancsol, mindenkben tartozik szót fogadni, ha pedig szófogadatlanak találtatik, vagy vakmerőnek, az céhmester zálagát vétesse, és az több mesterekkel együtt törvény szerint megbüntessék.

Ha valamely inas pedig e műre akar állani, az ura az céhmesternek hírt tegyen felőle, és két hétig próbálja, az inas kezébe borotvát adván; ha mindeniknek kedvek vagyon egymáshoz, két hét múlván szegődtessek bé, de ez jámbor, istenfelő nemzetből legyen. Bészegödvén, tartozik három esztendeig szolgálni igazán és jámborul. Az ura tartozik az inasnak négy uzogebeli [rendbéli] borotvával és hozzá illendő ruhával, az mit az ura adhat, és amannak is amint az ő szolgálatja mutatja. Az inas tartozik a céhban egy forinttal, két tál étekkel, pecsenyével, két veder bor és két font viasszal, azért is az ura kezes legyen, ha elszöknék az inas, a céh azután megvehesse mindezeket. Az inas pedig apródesztendeit kitöltvén, tartozik társ pohárt adni a mestereknek és a borbélylegényeknek, ha pedig borbélylegény

nem lenne is, az mesterek felszabadítván, a céh pecséti alatt való leveleket adjanak neki bizonyságul a pecsítettől adjon huszonöt pénzt.

Ha borbélylegény jő a városra, az attyókot megkeresvén, az attyók művet kerestessen néki, elsőbben a céhmestert, azután az öregmestereket megkénálván véle, aki megtartja, annak adják két hétig. Két hét múlva levelét meglátván, ha inasesztendeit kitöltötte s maradandó lészen az várason, művet adhatnak néki. A legények rendtartását elolvassván, előtte tartozik a legények ládájába tizenhat pénzzel, annak utána minden két héten a legények ládájába egy-egy pinzzel. Az borbélylegény az urát egy kántornak előtte el ne hagyhassa, ha az ura kívánja, a kántor pedig három holnapot téssen. Ha ura akarátja ellen az idő alatt elhagyná, tartozik ötven pénzzel, ha pedig sokadalmak, avagy az három fő ünnepek hetiben az ura akarátja ellen el akarja hagyni, adjon egy forintot. Temetésre is, mikor mesterember házánál halott történik lenni, az borbélylegény is elmenni tartozik.

Tetszett ez is: ha mesterember fia ugyan mester leányát találná venni, egyébbel ne tartozzék, hanem csak mesterasztallal, annak megírt módja szerint; ha pedig mesterember fia céhban akar állani, annak fél mestersége legyen, a fél mesterség pedig pénzzel, viasszal ne tartozzék, hanem az

feljül megírt lakozásokkal. Hasonlóképpen, ha idegen legény mesterember leányát veszi el, annak is ekképpen fél mestersége lesz.

Ha pedig az mesterember fia az atyánál tanulni akarja az művet, szabadsága legyen az atyának rá, mikor akarja, felszabadítani. A béálláskor pedig a céhban nem tartozik a céhban pénzzel, viasszal, hanem csak az étekekkel és borral, azonképpen társ-pohárral mind más idegen.

Továbbá valamely mesterembernek nehéz sebese és betege vagyon, tartozik a céh odamenni és meglátni, ha kívántatik és meglátván, ha elegendő lesz a meggyógyításra, jó, s ha pedig nem és a beteg is kívánja, a mesterek más segítőtársat adjanak neki, akit kíván, és ketten szép emberségesen megalkuván, mind meggyógyítással s mind megfizetéssel; senki pedig egymás sebeséhez hozzá ne nyúljon más mester akaratja ellen, ha megtudja, hogy ottvaló mesterember kötötte, hanem jól végre menjen, ki kötötte, mert aki ebben tálatatik, főbírsággal büntetődik, a főbírság pedig tizenkét veder bor. Ha valamely mesterember jó akaratjából kiereszti kezéből a sebest, ötöt megengesztelvén, szabad legyen, kihez megyen és kívül akarja magát gyógyítani.

Valamely mesterember vagy parázñaságban, vagy gyilkosságban, vagy hamis hitben, vagy lopásban tálatatnék, annak mes-

tersége letétessék, és az céhből kivettessék. Ha valamely mesterember egyik a másik sebesét elgyónatja, vagy szolgáját, inasát, avagy mesterségit meggyalázza, az a mesterember főbírsággal büntetessék. Valamely mester a táblára és órára bé nem megyen, két veder bor a bírsága, ezek közbe pedig valakinek oly törvénye lenne, akin egyik fél nem nyughatnék, újabb meglátásnak okáért vitessék apellatióba a szabómester uraim eleiben, ha ott se tetszik, vitessék a kilenc kérdőre, és ott vége szakadjon. Az kilenc kérdő pedig ilyen: akkori bíró uram, mindenféle míves emberek közt lévő céhmestereket odahívatván, azok lássák meg. Ezenkívül pedig valamit az mesterek jónak, illendőnek és tisztességesnek ítilnek és találnak lenni, magok közt rendelhetnek törvényt, tehetnek és végezhetnek szabadon az céhnek épületire valót mindenekben.

Mindezeket az articulusokat mi, Szőcs István esküdt bíró és több esküdt polgár uraimmal egyetemben és az egyes tanács urai akaratjából engedjük az borbélymester uraimnak, látván jó és illendő kívánságokat, írva kiadtuk és megconfirmáltuk, városunk öregbik pecsétivel megerősítettük.

[Kelt Marusvásárhely városában az Úrnak 1628-dik esztendejében, április hó 16-án.

Idősb Szőcs István főbíró, valamint Marusvásárhely városának esküdt szenátorai és polgárai.

**Az erdélyi szász kovács céhunió statútumai
1642. november 24.**

Krisztus születése után az 1642-ik évben, november 10-én az egész [Király]földről, a királyi városban, Szebenben teljes egyetértésben összegyűltek a céhmesterek. Ők a mi nagyapáink által kiadott szabályzatokat és statútumokat figyelmesen megvizsgálták — mivel a szolgák erősen rakoncátlankodtak —, és azokat részben megszüntették, eltörölték, és az újakat jó rendbe szedték.

A céhunió gyűlésén a becsületes mesterurak közül jelen voltak Szebenből Stephan Meferth és Johannes Lang, Segesvárról Lucas Schmied és Mechel Fellmerer, Brassóból Mechel Möeser és Hannes Tartler, Medgyesről Georg Schmiedt és Mechel Schmiedt, Besztercéről Stephan Birker és Georg Schmiedt, Szászsebesről Andres Schmiedt, Szentágotáról Jakob Schmiedt és Merten Schmiedt, Köhalomból Andreas Schmiedt és Hannes Schmiedt, Berethalomból Hannes Schmiedt és Szászkézdről Andreas Schmiedt.

1. Annak a legénynek vagy inasnak, aki vándorúton van s az útlevelét nem hozza magával, ne adjanak munkát.

2. Ha egy mesterlegény vagy inas fel akarja tenni a szőlőbeli kalapját [tehát kapálni akar menni], ott, ahol ezt cselekszi, fizessen három forint bírságot.

3. Ha egy inas urától ok nélkül elszalad s visszatér, egy forint bírságot fizet.

4. Ha egy legény vándorolni akar, legyen az idegen vagy egy mesternek fia, de idő előtt elindul, bírsága három forint.

5. Aki parasztszolgáját több mint egy vagy két hevítésnél dolgoztatja, akárhányszor történik, büntessék egy forinttal.

6. Aki vásárra dolgozik, útközben ládáját árulás végett ne nyissa ki, aki ezt cselekszi, minden darab után fizessen egy forint bírságot.

7. Ha egy mesternek fia van, adjanak egy szolgát fia mellé, amennyiben jelentkezik.

8. A magyar sokadalmakon a megszokott helyen két napig legyen szabad árulni, aki ezt megszegi, vétkéért egy forint bírságot fizet.

9. Határozatot hoztak arról, hogy a szász sokadalmakra vivendő munkát csiszolják ki, ahogy ez Erdélyben szokás, ellenkező esetben elkobozzák.

10. Aki kényszer nélkül cigánypatkókat szegez fel, bírsága egy forint.

11. Ha valaki társát a vásárlásnál vagy eladásnál megkárosítja, vétkéért fizessen egy forint bírságot.

12. Aki saját maga számára patkót és szegeket hoz, az ne legyen borraavaló, mert aki ezt szolgájának adja, egyforintnyi bírságpénzt veszít [ebben az esetben csak a munkát kell megfizetni].

13. Ha egy mester egy cigánytól patkót

vásárol és ezt felveszi, ne tudja meg, mivel fogják megbüntetni.

14. Az a szolga, aki urától szabadulni akar és más városba vagy mezővárosba távozik és utánairnak, de a mesterek őt nem akarják felírni, fizessen a [király]földi mestereknek egy forintot.

15. Ha egy legény Nagybányára vagy Torockóra vagy más olyan helyre akar vándorolni, ahol nem tartanak céhet, abban a helységben, ahonnan fel akar kerekedni, fizessen hatforintnyi bírságot.

Ezeket [az artikulusokat] a becsületes, bölcs urak határozták, mást ne cselekedjenek, mert akit azon kapnak, a [király]földi mesterek megbüntetik az itt előírányzott büntetésekkel.

Kelt Szebenben, 1642. esztendőben, november 24-én.

Stephan Meffert, Hannes Klockner a becsületes szebeni kovácscéh mesterei.

26

A borosjenői végvári csizmadiamesterek céhszabályzata

Sárospatak, 1646. november 18.

Articulus I. Mivelhogy mindenkénnél dicséretes és szép egyenes egyezés és mindenkoron hasznos az jó rendtartás, annak okáért megírt jenei városunkban lakozó minden időben való tisztességes állapotbéli csizmadiamesterek, egyenlőképpen az céh-

ben és csizmadiáknak társaságában bevétessenek, és az csizmadiák egyéb szabad városokban való céheknek rendi szerint és nekünk producált, articulusokban minden időben szabadon élhessenek, egy közönséges helyre öszvegyülvén, és magok közül egy céhmestert, egy dékánt, egy látó- és atyamestert választhassanak, kik esztendőig az tisztet elviselni tartozzanak; mindek az céhmestertől függjenek. Az céhmester pedig az céhek minden rendtartására, privilégiumára és szabadságára, cég igazságának kiszolgáltatására, cég jövedelmeire igazán és híven gondot viseljen, és esztendője eltelvén, az céhek számot is adjon róla. Ha pedig az csizmadiák közül valaki táblajárásra, ki az céhmester hivatalját nézi, az cég szükségére nem menne, ott-hon lévén, az cég huszonöt pénzzel meg büntethesse, indifferenter, ha nemes is az céhekben lészen; ha pedig vakmerőségből engedetlenkedik, egy forinttal büntessék, toties quoties.

Articulus II. Az céhmester az többi céhbéli mesterekkel együtt, az mely casus és contraversio közöttük szolgál, vereségből vagy borvétel és miszer dolgából esik, önmaguk között törvény szerint eligazíthassák, és hat forintig executiót is tehessenek, non obstante etiam nobiliari praerogative, uti praemissum est [mely bírságnak hivatlatik], és addig való büntetést appellatióba ne bocsássanak; ha pedig az vétkes könnyörög vétségéről, fele leszálljon, az mire ke-

resik, de ha nem, az céh szabadsága, az mit enged neki. Ha pedig az vétek feljebb való lészen hat forint büntetésnél, ha melyik fél apellálná causáját, az váradi csizmadiacéh eleibe bocsáttassék.

Articulus III. Valamely céhbéli mesterember hamisságban, lopásban, gyilkosságban, paráznaságban, avagy egyéb criminális vétekben talál esni, ki miatt tisztességnek kell elveszni, az dolog megbizonyodván, sőt ha csak valami suspitio volna is hozzá, az céhmester mindjárást mívét feltiltsa, és ha törvény szerint magát nem expurgálhatja, az céhből is kivettessék, mert az céhbélieknek jámboroknak kell lenni.

Articulus IV. Minden igaz céhes helyen tanult csizmadialegényeknek mívet adjanak céhökben, az kik apródesztendejüket igazán kitöltötték [cigányokon kívül], ha igaz ágybúl valók, nemzetséges tanulólevelőket, igazat mutathatják, hogyha nem kontározott céhből való elmenetele után; hogyha kontározott, két hétig legyen csak szabad mívet adni neki, azután nem, hanem ha három forintot ad az céhnek.

Articulus V. Ha valamely csizmadialegény, ki nem ott lakos mesterember fia, nőtelen akar az céhbe állani és mesterséget követni, tartozzék az céhnek elsőben hat font viasszal és tizenöt forinttal, a kétszeri mesterasztaladással, valamennyi asztalhoz pedig betérnek az mesterek, mindenik asztalhoz adjon négy tál étket s négy pecsenyét, négy köből bort első asztaladásban,

másszor három köblöt, cipó, fejér kenyér, lepény és perec elegendő legyen, ha pedig mesterember feleségét veszi el, mindenkinek felét praestálni tartozzék, de többet ne; és ha lányát is, csak ugyanazzal tartozzék, melyről az mesterség-felszabadítás és -követéskor mesterembert adjon kezességül Esztendőnél pedig az mesterembert ne tartásák, hanem míg megházasul, mívét feltiltásák, ha pedig mesterasztaladását pénzül akarja csak megadni, tartozzék két úttal negyven magyar forintot az céhnek letenni, az ki idegen és nem mester fia. Az mesterség követésében, avagy felszabadításában ilyen mód tartassék: 2 céhben álló mesterember az céhmesternek megjelentvén akarátját, kéredzzék mesterségre, és az céh tartozzék mesterségre eresztetni, de ilyen conditióval, hogy exhibeálja nemzetség- és tanulólevelét igazán, és az céhmester adjon napot neki, melyen csináljon jó kezességgel *mesterremekben* egy sarkantyús, helyes, dali csizmát, egy papucsot kapcástúl, egy keskenytalpú száraz csizmát, és meddig az mesterremekmívet megszabja két mesterember előtt, addig azoknak tartozzék elegendő bort adni. Ha meg tudja s jól csinálja, az céhmester házához vivén, ha javalltatik az céhtúl, azon a napon adja meg az áldomását, de ugyanakkor adjanak két hetet nekie, avagy mennyit az céh szabadsága légyen, az melyen készülődhessen mesterasztal adásához való készületivel, és az céhmesternek tartozzék adni egy bokor

ujjas kesztyűt, bécsi szemessel valót. Ha pedig mesterremekét meg nem tudná csinálni, az céh büntesse meg öt forinttal, és lássa meg, ha befogadják s ha nem is.

Articulus VI. Hogyha céhbéli ember meghal, legyen az céh autoritásában, mint akarja feleségét az céh igazságával éltetni, és hogyha fia marad, mely még tudatlan az művek állapotjában, úgymint nem tud, nem ért, az céh vizsgálván, mennyire tudhasson és tanult, ha az atyának műve maradott, kit meg kellene csinálni, addig adjanak legényt melléje, és az árva is hon lakván, míg az elmaradt bőrt az legény kimíveli, azután ha nem elégséges az mesterség követésére, avagy heti bérére, ha nem tudatlan, adjanak gazdát neki illendő ideig, míg végbeviheti apródesztendejét.

Articulus VII. Az mesterember fia, midőn mesterséget követ, az céhbe akar állni, tartozzék az megírt mód szerint kétszeri mesterasztaladással, de egyébbel semmivel se, mivel mesterember fia, de minden ifjúmester céhbéli szolgálatot praestáljon, ezt pedig úgy kell érteni, ha az olyan mesterember fia is mesterember leányát vagy pedig feleségét veszi el, ha nem, öt forintot is adjon.

Articulus VIII. Az csizmadialegényeknek hetibéröket az látómester az céhvel együtt, illendőképben művet látván, limitálja mesterségéhez és tudományához képest bírság alatt. Mikor pedig az csizmadialegény gazdájához megyen, szegődjék meg bizonyos

napig, esztendeig, félig vagy fertályig, vagy ha az gazda is ahhoz alkalmaztatván magát, látván az gazdát és az szállást, ezután szegődjék meg.

Articulus IX. Hogyha mesterember fiát maga házánál akarja taníttatni, ne tartozzék beszegődtetni, de ha máshoz adná, két esztendeig tartozzék beszegődtetni, mivel az bőrkészítést ő is szintúgy akarja tanulni, mint az csizmadiamívet, úgymint sárga bőrt, fekete talpat és ahhoz illendő mívsszereket, de pénzzel az céhben ne tartozzék, hanem két font viasszal. Az inasbeszegődtetésben pedig ilyen módosítást tartsanak: az inas az urának tartozzék két tál étekkel, egy pecsenyével és egy köből borral, és ha idegen, egy forinttal s két font viasszal az céhben. De minekelőtte ha beszegődnék, annak előtte két próbahetet lakják, és ha szereti az urát és az mívet, úgy szegődjék meg az céhmester előtt, kezét adván, hogy kitölti jámborul esztendejét, igazán és híven. Esztendejét pedig kitöltvén, adja meg a társpoharat, s úgy szabadíttassék fel míve, két inast pedig egy mesterember egyszerre ne tarthasson, hanem ha idejének fele egyiknek eltelik. Ha pedig mely inas pénzzel akarja magát taníttatni, két esztendeig tartozzék szolgálni, és fizessen tizenhat forintot az gazdájának.

Articulus X. Senki céh kívül való ember ott az városban csizmadiamívet ne mívelhessen, hanem ha csak maga háza népe szükségére, alioquin mívet és mívsszerét

akárhoz is elvehessék az céhbeliék, s övék is legyen. Senkinek sokadalom napján kívül ott a városban ellenök se titkon, se nyilván szabados ne legyen, az egy török csizmán és míven kívül mívet árulni, se behozni, avagy bevinni. Ha ki ez ellen valamit athentálna, afféle mívet az céh elvehesse, s övék is legyen fele, fele pedig az kapitányé.

Articulus XI. Sokadalom napján pedig annak idejekorán szabados legyen másoknak is árulni céhbeli mesterembereknek, de azoknak mívöket az csizmadiák látómesterei meglássák, és szorgalmasan reá vigyázzanak, hogyha jó az mívök, és hogyha béleletlen, vagy valami rossz, hamis mív lészen, az céh elvehesse, kinek egy része övé legyen, másik az kapitányé.

Articulus XII. Az mely mesterember az csizmadiák közül céhmesterséget nem viselt, de dékányságot viselt is, de az céhnek terehviselését, testfogást, siratást, beteggel való lételt tartozzék praestálni.

Articulus XIII. Mivel az csizmadiák is abban az városban, az mint értjük, fekete, sárga bőrt, kordoványt és szattyánt, talpat és ahhoz illendő bélésbőröket tudnak magok mesterségek szerént megkészíteni, más országból hozott eszközökkel, fűvel és égerfának bombájával, azért az megírt csizmadiák bőrt mesterségök szerént készíthessenek minden ahhoz illendő eszközzel egyetemben, melyben meg se háboríttassanak és bántattassanak senkitől.

Articulus XIV. Mivel pedig az megírt csizmadiamesterek is azon városnak lakosai lévén, egyenlőképpen viseltek minden terhet az többi lakosokkal, közönségeseket s kiváltképpen valókat, igen illendő és méltó, hogy annak megfelelhessenek és ő mesterségöknek is szabados exercitiumának lenni, mint az másoknak. Annak okáért ők is mesterségökhöz illendő szőrös mindenemű ökör- és tehén-, borjú-, kecske- és csapjó szattyánnak és bélésnek való bőrt és szín városban és faluban, sokadalomban, vásárokon s azon kívül is, utcán és piacon, háznál és mindenütt, az vargamesterek házokon kívül szabadosan megvehessenek, melyben senkitül, de kiváltképpen az vargamesterektől is meg ne bántassanak. Mindezáltal az török birodalomból, sokadalmakból kötésekkel az mely karmazsinokat, kordoványokat és szattyánokat szoktak hozni, azoktól ne tartozzanak az igaz harmincadot megadni.

Articulus XV. Hogy pedig közöttük az vargamesterekkel valami veszekedés ne legyen, hanem az egy szép atyafi szeretet és egyezség megmaradjon, mindvégiglen ilyen módot tartsanak az csizmadiák az bőrvétel dolgában, hogy valamikor az vargamester talál elsőben az ő mesterségéhez való szőrös bőrre és akármifélére, azt a csizmadia ne kérje, míg az varga el nem hagyja. Ezen dolog observáltassék az vargamesterektől is viceversa; egyik fél is az másikéban ne kapjon, az árát fel ne csapja veendő mar-

hájának, hanem ha valamelyik fél felhagyja, az másik megveheti.

Articulus XVI. Senki az csizmadiamesterek közül három bőrnél többet kész bőrt együtt meg ne vehessen, ezt is az céhmester hírével penig, ha vagy feles bőrt talál-
nak hozni, akármiféle kész bőr legyen az, egy vagy két mesterember meg ne vehesse, hanem céh számára foglaltassék, és így egyaránt osztassék fel, ha penig valamelyik közülük ez ellen véteni deprehendáltatnék, az olyatén mester büntetessék az bőrnek elvételével, kinek fele fiscusunké, fele penig az céh számára cedáljon. Ha penig valaki céh kívül való emberek közül találna ott a városban kereskedésre effélékhez bő-
röket megvenni, az céh, pénzét letévén, az olyan embertől elvehesse, maguk között fel is oszthassa.

Articulus XVII. Ezen megírt csizmadiamestereknek szabados legyen asszonyállatoknak szolyát, csizmasarut is csinálniok, mint szintén egyébféle mivet.

Articulus XVIII. Végezetre utólszor az csizmadiamesterek ennek utána is, valamint az céhnek és az közönséges jónak unanimi consensu et voto javára, hasznára és megmaradására illendő dolgokat fel-
találhatnak, végezhessenek és concludálhassanak, valamik az közönséges jónak s ott való harmincadunk jövedelmének kárával nem lehetnek, de ha mit olyant, kik fiscusunknak kárával lehetnének, az céhmester-

terek eszükben vehetnének, tartozzanak fi-
de mediante ott való harmincadosunknak
értésökre adni.

[Megerősítés: Adtuk sárospataki házunk-
ban az Úrnak 1646-ik esztendejében, no-
vember tizennyolcadikán]

Rákóczi György

Szalárdy János
alkancellár

27

A szatmári kereskedők céhszabályzata

Szatmár, 1705. július 25.

Mi, Nánási Miklós, Szatmár városa főbí-
rája, valamint többi esküdt polgára s vé-
gül az egész tanács, jelen levelünk (rendje
szerint) értesítvén, emlékezetébe ajánljuk
mindeneknek, akiket illet, mind a jelenva-
lóknak, mind az eljövendőknak, hogy ami-
dön az alább megjelölt napon és évben
egybegyűltünk, a mi városunkban ártalma-
san és károsan bevezetett és elharapózott
bizonyos visszaélések kiküszöbölésére. S
midőn mi meghányván-vetvén és elhatároz-
ván, elsősorban a közönséges szükségeket
és a közjót szolgáló tárgyalások által, vé-
gül ugyanezen a közgyűlésünkön a mi ke-
reskedőink rendje és társasága elénk ter-
jesztett és felmutatott az ők közönséges
szavazata és döntése, egyenlő és egybe-
hangzó beleegyezésükkel megtárgyalt és
meghatározott könyörgésüknek bizonyos

pontjait, kérvén bennünket illendőképpen és alázatosan, hogy mindazokat a pontokat, amelyek együttvéve és külön-külön benne foglaltatnak és amennyiben azok a közönséges jóra irányulnak, főként a mi vezetőségi és előljárói tekintélyünkől és hatáskörünkől kifolyólag elfogadjuk, jóváhagyjuk és megerősítsük. Végezetre pedig más városok dicséretes és bevett szokása szerint egy bizonyos anyanyelven, azaz közönségesen ismert nyelven megfogalmazandó céhszabályokban rögzítsük, továbbá mindjárt az alább következő rendben elsorolván, elrendezvén, egybefűzvé, elvégezvén és elhatározván, számukra mértékül és szabályként előírni és megadni, végül az ezekről készített cég-, avagy kiváltságlevellet a mi hiteles nagyobbik függőpecsétünk alatt nekik kibocsátani érdemesüljünk, hogy azt a levelet mind magunk és utódaink, mind pedig mások által, akiknek érdekében lesz, sértetlenül megtartassák. Mely előbb jelzett módon készített, egybeszerkesztett, elősorolt és előirt cikkelyeknek a tartalma viszon a következő.

1. Megengedtük és determináltuk, hogy a *kalmári rend* minden esztendőben húshagyókedden összegyűlhessen és maguknak 2 alkalmas bírakat választhasson, akiknek mind itthon a városban, mind pedig kívül kinnjárásokban azon kalmári társaság-beli alkalmatlan személyek és cselekedetek ellen 6 forintokig való büntetésig plenaria autoritásuk legyen. Kik ugyanazon gyűlési

alkalmatossággal azon kalmári társaság jelenlétében mind a társaság javainak gondviselésére, mind pedig azon társaság articulusainak megtartására s másokkal is megtartatására megesküdtessenek. Hogyha pedig azon 2 választott személyek közül valamelyik a tisztelet fel nem akarná vállalni, esztendeig való kereskedésétől megfosztassék, senki pedig a társaság közül ezen alkalmatossággal magát a társaság gyűlésétől el ne vonhassa, 1 magyar forint büntetés alatt. Ezen büntetés és más proventusbeli jövedelemből pedig a társaságnak a *kalmárbírák* magok választásának alkalmatosságával az ispotályban 1 forintot tartozzanak küldeni.

2. Megengedtük azt is, hogy azon kalmári társaság a maga dolgainak jobb módjával való folytatására és a kalmárbíráknak is segítségére ugyanakkor 2 ifjú renden levő embereket választasson, kik *szolgálómesterek* gyanánt legyenek, és ezek minden szerdán tartozzanak magokat a kalmárbíráknak bejelenteni és a társaságnak javára, ha miben parancsolatot vesznek, készen szolgálni. Másként, ha valamelyik restesen, avagy visszasan szolgálna, a kalmárbírák toties quoties 24 pénzzel megbüntethessék, mely büntetés a kalmárbíráké legyen.

3. Rendeltük azt is, hogy ha valamely személy, ki után a társaságban lett béállásnak rendi szerint még 10 következő személyek volnának, ezen megírt szolgálatot

pénzzel akarná felváltatni, tehát az illetén a társaság proventusa közé immediate tartozzék 12 magyar forintokat deponálni, és azzal ezen szolgáltatot felválthassa

4. Valaki pedig a kalmári társaságban magát incorporáltatni kívánja, ha azon társaságnak *grádusai* szerint *posztómető* leend, a társaságnak 20 tallérokat, a város bírójának 1 sing $1\frac{1}{2}$ fertály remeket, a kalmár-bíráknak pedig egy formális tallért; ha alább és *középgrádusban* leend pedig, a társaságnak 10 tallérokat, a város bírójának 4 sing illendő gyolcsot, a kalmár-bíráknak pedig 1 magyar forintot; ha pedig végezetre *aprólékos* leend, a társaságnak hat tallérokat, a város bírójának 1 keszkenőnek való illendő gyolcsot, a kalmár-bíráknak 50 pénzeket rendeltünk deponálni. Ha pedig történnék, hogy az *utolsó grádusból* valamely személy a *második* vagy pedig a *felső grádusra*, úgy a *második grádusból* az *elsőre* felmehetne, minekelőtte azon grádusokban lévő kereskedéshez hozzáfogna, tartozzék a kalmár-bíráknak ebbéli szándékát megjelenteni, és azon tőle elért grádusoknak fenn megírt taxáját minden részeiben adjustálni, másként a társaságnak szabad lészen jószágát contrabondálni.

5. Determináltuk azt is, hogy minden személye a kalmári rendnek ezen tőlünk eleiben írott articulusoknak megtartására a társaságban való beálláskor hittel, a kalmár-bíráknak választáskor pedig, azon kalmár-bíráknak engedelemre kézbeadással köte-

lezze magát, ha szintén ezenkívül más rendhez és céhhez hittel köteles volna is.

6. Végül továbbá azt is, hogy ha valamely kereskedőember meghalna, annak felesége annak jussán, míg másféle emberhez férjhez nem menne, a kereskedést gyakorolhassa, ha pedig másféle rendhez lőrténnek férjhezmenése, a fenn megírt kereskedésnek grádusai szerint fél taxával férjét a kalmári rendnek társaságába beiktathassa, így determinálván ezen kalmári rendnek posteritásairól is az fél taxa iránt, világossá tévén mindazonáltal azt, hogy ha a fenn megírt özvegy asszonyember esztendőnél tovább özvegykednék, a kalmári rendet hittel köteleztessék fenntartani.

7. Megtilalmaztuk és megtilalmazzuk pedig azon ennyiszor említett társaságot, hogy senkit is, igaz concivisen kívül, semminémű szín és pretextus alatt maga rendi közé bé ne fogadjon, a városi rendnek praejudiciumára 36 forint alatt; inast mindazonáltal és legényt, akinek Isten a kalmári társaságbéli személyek közül arra való tehetséget enged, tartani megengedettett, más városbeli kalmári rendeknek szokások, praxisok és articuláris rendtartások szerint.

8. Rendeltük azt is: hogy ha valamely személy a kalmári rend közül *inast* akarna fogadni, azt 2 hetekig erkölcsének megsemlélésének okáért magánál szegődség nélkül megtarthassa, annak utána pedig, ha nekie az inas megtetszik, a kalmárbírák je-

lenlétekben öt esztendőkre megfogadja, és az illetén inas a kalmárbíráknak fáradságokért tartozik 1 forintot deponálni. Ha pedig valamely kalmár ezen megírt 2 heteknél tovább esméig szegődtetés nélkül inast, avagy legényt maga mellett a kalmárbírák hírek és engedelmei nélkül megtartana, a társaság azon kalmárt elsőben 3 forintokkal, másodszor 6 forintokkal megbüntethesse.

9. Ennek felette hogyha valamely inas, avagy legény az urát elhagyná, a kalmárbírák ítéljék meg a társasággal együtt, ha az elhagyást méltán cselekedte-e azon inas, avagy legény, avagy nem, és ha méltatlanul cselekedte, az elhagyó fél toties quoties kényszerítettessék elhagyott urához visszamenni, melyet ha cselekedni nem akarna, senkinek is másnak 6 forint büntetés alatt megfogadni szabados ne legyen. Ha pedig a gazda comperiáltatik okot adottnak lenni az elhagyásra, efféle inast, avagy legényt akárki is bátran megfogadhasson, a gazda pedig cselekedetihez illendőképpen a társaság által megbüntettessék.

10. Utoljára, ha valamely inas az ő esztendeit jámborul kitöltendi, az ura a kalmárbíráknak jelenlétekben tartozzék azt szabadon mondani, és ezen szabadonmondásról a kalmárbírák a társaság pecsétje alatt tartoznak levelet adni, melynek váltása 1 tallér legyen, mely a kalmárbíráknak cedál.

11. Deliberáltuk régi municipális consti-

tutiók szerént azt is: hogy semmiféle külső kereskedőrendnek, szabad sokadalmon kívül, jószágának elvesztése alatt, semmiféle kereskedőportékát városunkban árulni szabad ne legyen. Ha pedig történnék, hogy oly portéka hozattatnék városunkban, melyet a kalmárrend öszvességgel akarna megvenni, ez a város bírájának hírével azon kalmári rendnek efféle kalmárportékák eránt adattatott praeemptiók jussán megengedtetik, mindazonáltal cum ea declaratione, hogy egy magános személy afféle portékához érdemlett büntetés alatt mindaddig nem járulhat, míg az közönséges társaság meg nem engedi.

12. Determináltuk emellett azt is: hogy még a concivisek és akármely lakosok közül senkinek is a kalmári renden kívül a városra behozott kalmári portékáját a város bírájának és kalmárbíráknak hírek nélkül letenni, annyival is inkább a szabad sokadalmoknak napjain kívül árulni, avagy eladni azon portékáknak contrabondáltásoknak büntetése alatt szabad ne legyen.

13. Evégre praescribáltuk azon kalmári társaságnak minden rendeinek azt is, és szorosán megkívánjuk, hogy efféle portékákra szorgalmatos vigyázattal legyenek, és ha valaki azon kalmári rend közül valaholott efféle portékát megsejtene lenni, tartozik a kalmárbíráknak sub obligatione articulari hírré tenni, a kalmárbírák pedig a város bírájának erejével tartozzanak azon portékát contrabondálni.

14. Inhibeáltuk és inhibeáljuk serio a kalmári rendet attúl is, hogy senkinek is közülök szabados ne légyen sem külső idegen embert, sem oly város lakosait, aki nem igaz concivis, maga háta megett és maga árnyékában semminemű praetextus alatt hordozni és réveken, vámokon a város passusával concivis gyanánt elvinni, 36 forint és egyszersmind a kalmári társaság közül való kirekesztésnek büntetése alatt, mely 36 forint büntetés a város közönséges jövedelmi közé deputáltatott.

15. Addáltuk és cohibeáltuk azt is: hogy senkinek ezen kalmártársaság közül idegen ember jószágát magáé gyanánt ne legyen szabados hordozni, vásárokon eladni és efféle commissiókban magát a több társaság-béli személyeknek praejudiciumára elegyíteni, 6 forint büntetés alatt, mely a társaságé légyen.

16. Megtilalmaztuk azt is régi deliberátumunk szerint, hogy semminemű kereskedőrendnek, sem extraneusnak, sem regnicolának jószágát városunkban letenni csak azért, hogy onnét külső sokadalmakra járhasson, szabados ne lehessen. Ha pedig valamely extraneus vagy regnicola kereskedőrend ebben comperiáltatnék, az újonnan vásárrólismét városunkban visszahozott jószága eo facto a kalmárbírák által a város bírájának assistentiájával contrabondáltassék. Megengedettett mindazonáltal az, hogy a praeinsinuált extraneus, avagy regnicola kereskedőrend a maga portékáját egyik

szabad sokadalomnak idejétől fogva a második, avagy harmadik sokadalomnak idejéig is, a kalmárbíráknak pecsétje alatt, a városon szabadosan deponálhassa és conserválhassa.

17. Megtilalmaztuk ezt is, hogy senkinek a kalmári rend közül bitang és prédált marhát megvenni, árulni, avagy lappangtatni szabados ne legyen. Ha pedig valaki efféleben comperiáltatnék, a kalmárbírák a város magistratusát elegendőképpen informálván a dolog felől, azon magistratus afféle személyt érdeme szerint megbüntethesse. Hasonló megtilalmazást értvén afféle portékáknak árultatásáról is, amelyek más céheknek praejuditiumára lennének, mely praejuditiumot azon céhek, amelyek valamely portékának árulhatásában ellenkeznének, tartozzanak okjokból megmutatni.

18. Determináltuk azt is, hogy senki hamis pinnel, hamis fonttal, avagy egyéb hamis mértékkel mérni meg ne merészelje, másként ha valaki ezen rajta tapasztaltatnék, a városon szabad sokadalomnak idején a magistratus a régi mód szerint, a külső sokadalmakon pedig a kalmárbírák 3 forintokkal efféle személyt megbüntethessenek.

19. Interdicáltuk azt is, hogy senkinek ezen ennyiszer említett kalmártársaság közül szabados ne legyen a vásárló embert semmi úton-módon más kalmár elől magához csalogatni, sem pedig az eladó portékának árát felettébb felverni, azon porté-

kát is felettébb való áron adni. Melyek ellen ha a posztómető excedálna, toties quoties 3 forintokkal, a középrenden lévő kalmár 1 forinttal, az aprólékos pedig 24 pénzzel a kalmári társaság által megbüntettesék.

20. Mivel pedig a tisztességes élet és az egyenes rendtartás ékessége és fontja minden társaságnak, ahhoz képest determináltuk és praescribáltuk azt is azon kalmári társaságnak, hogy a közöttök való minden rendnek, akár felsők, akár alsók, akár gazdák, akár szolgák legyenek, minden cégéresebb vétkektől, egymással való gyanúsabb társalkodásoktól és az apróbb vétkektől is magokat serio megoltalmazzák, úgy, hogy afféle cégéres vétkekben esett, avagy gyanús személyeket a közönséges társaság-beli rendek a kalmári bírának, a kalmár-bírák a város magistrátusának esküvésbeli kötelességek alatt tartozzanak candide bejelenteni.

21. Hogyha pedig történnék, hogy ezen statutum ellen valamely kétsoros, avagy gyanús személyek, kiknek együttjárások-beli tisztaságok felől kétség lehetne, együtt kereskednének, tehát az ilyeneket a kalmár-bírák első és második admonitio után, ha egymástól a kereskedésben csakugyan obstinate el nem szakadnának, a kalmári társaság közül absolute proscribálják, és a város magistratura előtt mind a gyanúról, mely hozzájuk járult, mind az admonitióról, s mind a proscriptióról sincera declaratiót tenni obligáltassanak.

22. Ezeken kívül azon kalmári rend között mind a városon benn, mind pedig a kijárásban minden egyenetlenséget, viszálykodást, helytelen hitelkedést, egymás ellen lett becstelenkedést, szitkozódást, trágárkodást és akármely névvel nevezendő alkalmatlan magaviselést serio proscribeáltunk, authoritást adván a kalmárbíráknak a társasággal együtt efféle alkalmatlanságoknak repressiójára, a vétkeknek quantitásához és a vétkező kvalitásához képest 6 magyar forintokig való megbüntethetést akárhol is, reserválván a magistratusi jusra csak szintén afféle cégéresebb vétkeket, amelyeknek ezen hat forintokbéli büntetésnél nagyobb érdemek lehetne, minéműek: a vérontások, emberöldöklések, lopások, Isten ellen való káromkodások, paráznaságok és abbéli erős gyanúságok s ezekhez hasonlóak, melyekben a kalmárbíráknak és társaságnak kezeket beléereszteni sub poena laesae jurisdictionis magistrualis, szabados nem léssen.

23. Végeztük és obstringáltuk ezen kalmári társaságot erre is, hogy mind a szabad sokadalmi vásárookban s árulásokban, mind a kijárásban a kalmárbírák, avagy ezeknek substitusi, kiket azon kalmárbírák, ha mikor maguk egyik, avagy másik ki nem mehetnének, a kalmári rendnek 1 forint büntetés alatt tartoznak magok képekben toties quoties praefigálni, a jó rendnek kedvéért a sors-, avagy vulgo *nyílvétést* szorosan megtartsák és megtartassák úgy,

hogy senkinek azon *nyílvetés* ellen sem az árulásban, sem pedig a rendes járásban cselekedni meg ne engedjenek, ha pedig valamely személy eziránt praetextuose cselekedni merészelne, a társaság 3 forintokkal megbüntethesse.

24. Rendeltük ezt is, hogy a kalmárbírák, avagy ezeknek substitusi mind a külső vásárra való indulásban, mind pedig az onnan való hazaindulásban a közrendnek [érdekében] az indulásnak idejét köteleztessenek jó idején megjelenten, és ha valakinek a kalmári társaság közül, avagy ott helyben, avagy az úton, valami oly derekas akadály lehetne, tartoznak annak közönségesen minden succursussal lenni. Ha pedig valaki boritala, avagy más alkalmatlansága miatt az indulást, avagy az utazást akadályoztatná, az illetén a társaság által arbitrativ megbüntettessék.

25. Admittáltuk azt is, hogy ha valamely személynek a kalmári rend közül maga háza népe közül való halottja esnék, tartozék ezen kalmári társaság azon halottat tisztességesen más céhek is rendtartása szerént eltemetni, és az halottas házhoz minden személy 36 pénz büntetés alatt 1—1 pénzzel megjelenni.

26. Minthogy minden egyéb céhek is városunkban a város bírájának inauguratiójának alkalmatosságával azon előállított városbírájának mind homagialis obligatójoknak contestiójáért, mind pedig a céheknek okjainak manutentiójáért újesztendő napján szoktanak és obligáltatnak tisztes-

séges ajándékkal lenni, ahhoz képest ezen kalmári társaságtól is rendeltünk ezen alkalmatosságra ajándékol a város bírójának egy nadrágjának való remeket.

27. Ordináltuk ezt is, hogy amiképpen más céhek is városunkban, úgy ezen kalmári társaság is városunk főbírója mellé, amikor a sor és rend hozza magával, dékánt adni obligáltassanak.

28. Annuáltunk ebben is ezen kalmári társaságnak kívánságának, hogy ezen kalmári társaságnak maga dolgainak igazgatására minden kántoron egyszer szabados legyen öszvegyűlni, és ekkor minden kalmári személy 6—6 pénzzel, mely a közönséges proventus közé tétetik, tartozik megjelenni, sub mulcta denarios 24.

29. Valaki penig a kalmári társaság közül ezen alkalmatossággal és másszor is, ha mikor a szükség a táblajártatást kívánja, akármikor a táblajárást eltévesztené, a kalmárbírák toties quoties megbüntethetik efféle személyt 24 pénzzel, mely büntetés magoknak cedál.

30. Végezetre indulgeáltunk ebben is ezen sokszor megírt kalmári rendnek, hogy ha miket maga javára nézendő dolgokat ezen articulusokban megírt dolgokon kívül feltehalhat, azokra a város bírójának és a nemes tanácsnak hírével és annuentiájából szabados lészen magának regulákat szabni és praescribálni, kiknek hasonló kötelező erősségek lészen, mint a praemittált reguláknak és punctumoknak.

Mi pedig helyt adván kereskedőink előbb említett társasága fent jelzett kérésének, midőn az általuk előterjesztett pontjaikat együttvéve és külön-külön, amint az fent jeleztetett, figyelmesen áttekintettük, átgondoltuk, megtárgyaltuk és megvizsgáltuk, hogy végezetre mondott kereskedőink kérésüket illetően meg ne csalatkozzanak, sem pedig hogy a közönséges és általános jó bármely vonatkozásában vagy pedig városunk más társasága vagy céhe cikkelyei és jogai által megkárosíttassanak, azokból a pontokból az előbb felsorolt összes és egyes céhcikkelyeket, amelyek együttvéve és külön-külön benne foglaltatnak, említett városunk többi rendtartásából és municipális jogaiból következően, megkeresett tanácsunkból és felvett bölcs elhatározásunkból kiszemelni, átgondolni és egybefűzni és mondott kereskedőink számára az ők igazgatására és nélkülözhetetlen szabályként előírni és jelen céh- és kiváltságlevelükbe szóról szóra belefoglalni, a mi annyiszor említett kereskedőink társasága akaratából, hogy azokat az említett módon egybeszerkesztett cikkelyeket és mindazt, ami benne foglaltatik, a fent jelzett módon a mi előjárói joghatóságunkból és tekintélyünkől megerősítve, átgondolva és előírva minden pontját, feltételét és cikkelyét, hogy azokat mind magunk megtartsuk, mind pedig bárki más s bármilyen rendű emberrel — tudniillik akiknek érdekében lesz — sértetlenül megtartassuk, a mi ezen függőpecsé-

tünkkel szilárdan megerősített kiváltsággle-
velünk ereje és tanúsága által.

Kelt Szatmárhegyen, tudniillik a mi Szat-
márból való kiűzetésünk helyén, az Úrnak
ezerhétszázötödik esztendejében, Szent Ja-
kab apostolnak ugyanazon, azaz július 25.
napján.

28

A nagybányai kupáscéh szabályzata

Nagybánya, 1716. október 21.

Mi, Beczkói János, Asszonypataka, azaz
Nagybánya szabad és királyi város főbírája
és többi esküdt tanácsosa, valamint [az]
egész esküdt közönsége emlékezetül ajánl-
juk együttvévén és külön-külön mindenek-
nek, akiket illet, tudniillik a jelenvalóknak
és elkövetkezendőknek, akik jelen levelün-
ket látni fogják, hogy a megfontolt kupás-
mesterek: Kupás János, Gyarmati István,
Kupás Péter, Tólas Csongrádi György, Mi-
kes Kupás Mihály, Szendrei Kupás Sámuel,
Váradi Kupás Mihály, Miszti Kupás János,
Gyarmati Kupás Sámuel stb., városunknak
lakosai, személyesen mieleinkbe jöven,
eleink terjeszték és bemutatták az alábbi
tartalmú bizonyos cikkelyeket, s legaláza-
tosabban könyörögvén nekünk és kérvén
bennünket, hogy őket is bizonyos mentsé-
gekkel, szabadságokkal, szokásokkal és ha-
szonnal különös gondoskodásból és jóindu-
latból feldíszítsük és az ő cikkelyeiket va-

lóságos és kiváltságos levélként elismer-
vén, elfogadni és engedélyezni méltóztas-
sunk, melyeknek hasznát, élvezetét és örö-
mét vehessék. Melynek tartalma a kö-
vetkező:

1. Kívántatik minden esztendőnkint
egyéb jól rendeltetett céheknek rendtartá-
sok szerint, hogy két céhmesterek válasz-
tassanak bizonyos napon, úgymint Vízke-
reszt napján, az kik is hűttel legyenek kö-
telesek az céhnek minden articulusra és
rendtartására. Ha pedig oly személy talál-
tatnék az kupásmesterek közül, az kit az
céh communi suffragio az céhmesterségre
elválasztana, és az a személy fel nem akar-
ná venni engedetlenségből, büntetése le-
gyen egy magyar forint. Ha ugyan mégis
megkínálják az céhmesterséggel és magát
vakmerőségre vetvén mégis engedetlenked-
nék, mestersége letétessék és keze megfo-
gassék mindaddig, valamíg fel nem veszi
az céhmesterséget.

2. Kívántatik ez is, hogy ugyanakkor két
szolgálómesterek is választassanak, az kik
esztendeig viseljék az szolgálómesterséget,
és esztendő eltelvén, köszönjék utánok két
ifjúmesterekre, ezek is hűttel legyenek az
céh rendtartásaira kötelesek, és ha oly
ifjúmester találkozik, hogy utána való ifjú-
mester nem lenne, mindaddig viselje az
szolgálómesterséget, míg utána való követ-
kezik, és az két szolgálómesterek közül az
első köszönje arra, az ki utánok béáll az
céhben. Ha kettő nem következik, egy-

szersmind az második mindaddig viselje, míg őrutána is más ifjúmester áll bé az céhben. Az is úgy köszönje arra az ifjúmesterre. Az köszönésben penig légyen olyan rendtartás, hogy az céhnek tartozik adni egy tál étket, egy pecsenyét, egy kenyeret, 12 darab cipót és egy veder bort.

3. Az ki céhünkben bé akar állani, szükség, hogy jó és jámbor nemzet legyen, melyről producálja nemzetségi levelét, tanulólevelével együtt. Az céhben beálló pénzt adjon 6 forintot. Az céhben való következőzésekör az 6 forintból, az mit az céh költ, tartozzék az beálló ifjúmester az felét az költségnek megfizetni. Az céhnek csináljon mesterremekben egy félvedres, csűs szájú, féloldalú lapos palackot, egy félvedres, csatornás fedeles kupát, egy tángyéros tornyos kalamárist. Mely mesterremekeket tartozzék tizenötöd nap alatt elkészíteni és az céh eleiben beadni; mely remekdarabokból az palack legyen az akkori városunknak főbírájáé és az két darabja az céhé. Mely remekcsinálás mellett két látómesterek lévén, tartozzék az remekcsináló személy panasz nélkül tisztességes étellel, itallal az remekmestereknek gazdálkodni, míg remekdarabjait megcsinálja. Tálasmes-terek is egy céhet tartván velünk, tartoznak remekkel céhünkben állani. Remekjeknek nemek egy öreg borító, egy öreg pecsenyetángyír, mely remekjeknek egyik darabja, úgymint az pecsenye öregtángyír az akkori városunknak főbírájáé. Mely re-

mekjeknek is csinálása mellett két látó-
mesterek lévén, tartoznak ökigyelmek is az
feljebb megírt rendet követni, mely remek-
darabokban mi hiba találtatik, büntetése
lészen 1—1 forint, és két céhmesternek két
pár szemes kesztyűt. Azonban az mely ifjú-
mester céhünkben áll, akár kupás, akár tá-
las, a táblajárásért tartozik 24 dénárt, fel-
vételpénz[re], jégveremre 1 forintot, szű-
nyegre 40 dénárt, articulusra 50 dénárt
adni.

4. Kívántatik az is, hogy az mely inas az
ő urának mesterének az tanításírt nem akar
fizetni, szolgáljon három esztendeig, az
ilyen inas az szegődségkor adjon az céhben
béálló pénzt 1 forintot, az ilyen inast tar-
tozik az ura beszegődtetni az két céhmeste-
rek előtt, akkor adjon egy tál étket, egy
pecsenyét, ahhoz illendő kenyeret és egy
kupa bort. Szegődetlen penig ura két hétnél
tovább ne tarthassa, hanem beszegődtesse,
és ha az szegődség után urát ok nélkül el-
hagyja, harmadnap alatt haza nem menne,
tartozzék azután újabban egy forintot ad-
ni, és úgy fogadják aztán vissza az inast.
Ruházatot kell adni az két esztendőre 2—2
vászoneinget, 2—2 vászon lábravalót újat,
egy új szukmánt és egy új kimizer nadrá-
got, elégedendő lábabelit, harmadik eszten-
dőben pediglen két hétben egy napja li-
szen, mely napon az ura kenyere mellett
maga fájából dolgozhatik, maga viaszából
felkészítvén magának. Az ilyen inast az
ura külső, belső munkára elküldheti. Aki

penig az ő urának az tanításért fizet, külső munkára az ura nem erőltetheti, hanem az ház körül minden tisztességes dologra elküldheti, az kit erejével felérhet; ruházattal az ilyen inasnak semmivel nem tartozik az ura egyébbel, hanem csak lábabelivel. Az ilyen inas is adjon szegődéskor egy tál étket, egy pecsenyét, ahhoz illendő kenyeret és egy kupa bort, az céhnek egy forintot. Az felszabadulandó inasok tartoznak az céhnek 16 font hússal sült-főve, egy öreg kenyérrel, 30 pénz ára pereccel és egy veder borral.

5. Ha valamely mesterember közülünk nehéz betegségben esik, tartozik két-két mesterember minden éjszakára virrasztani, és ha holta történik vagy magának, vagy háza népének, tartozzék azt tisztességesen az temetőhelyre kísérni, és ha oly személy találkoznék, ki itt városunkban volna, egészségben lenne és hírével esnék az dolog, elmenne az temetés előtt céhmestere híre nélkül, büntetése legyen 1 forint. Hogyha pedig oly mesterember lenne, az kinek annyira való értéke nem találkoznék, az kiből eltemettethetné, tartozzék az céh közönségesbül eltemettetni és az testét az temetőhelyre kísérni, az ki pedig az kísírőben jelen nem lenne, büntetése legyen egy forint:

6. Szükség, hogy az mely ifjú nőtelen mesterember közinkben áll, esztendő alatt megházasodjék, hogyha esztendő alatt meg nem házasodik, büntetése legyen 1 forint.

Az második esztendőben is ha meg nem házasodik, 2 forint. Az harmadik esztendőben is ha meg nem házasodik, műve feltiltassék és keze megfogassék mindaddig, valamíg meg nem házasodik.

7. Ha mesterembernek megmaradt özvegy feleségit veszi idegen mesterlegény, céhünkben bé akar állani, tartozzék szükségesképpen az palackot megcsinálni, az két darab közül mindazáltal választhat, hasonlóképpen ha rendünkön lévő mesterember fia vagy pedig mesterember leányát külső kupáslegény veszi el, az is annyival tartozik, s az béállópénznek is felét tegye le az feljebb megírt mód szerint, az bekövetzés kori költségnek is felét az céhnek letegye, és remekje mellett az két látómesztereknek tisztességes étellel, itallal panasz nélkül gazdálkodni tartozik. Az két céhmesternek is tartozzék két pár szemes kesztyűt adni.

8. Semminémű időben szabad sokodalmon kívül, az kupás- és tálasrenden kívül, művet, az kit másutt csinálnak, szabad ne lígyen béhozni és árulni se piacon, se titkon házaknál, ha az itt való kupás és tálas mesterembertől nem veszik, és ne lígyen szabad csinálni céhen kívül embernek itt városunkban az féle művet, kit mi kupás- és tálasmesterek művelünk, hahogy pedig valamely helységből városunkra szabad sokadalmon kívül mesterségünk rendi szerint való munkát hoznának, vagy boltban, vagy háznál titkon árulnának, mi mesteremberek

megtudván, bíró uramnak és az nemes tanácsnak hírt adván, azon munkát szabadosan elvehessük, melynek is fele lígyen az nemes tanácsé, az fele pedig az céhé. Hogyha pedig városunkra vagy városunk határára valami kontár találna jönni, kupás- vagy tálasrenden lévő műhelyét elkészítvén, mesterségét követné, és nekünk hírünkkel esvén, bíró uramnak és az nemes tanácsnak hírt adván, művét és minden műszerét szabadosan elhozassuk, melynek is fele az nemes tanácsé, fele pedig az céhé legyen.

9. Hogyha valaki céhünket akarja hívadni művünkhöz való dologért, tégyen le 24 dénárt, és úgy gyűjtesse össze az céhmester az céhet, hasonlóképpen aki céhünket halottjának tisztességes temetésére el akarja hívadni, adjon egy forintot az céhmesternek, és úgy hívassa az céhmester akkor is az céhet, és ha oly személy találkozik az mesterek közül, hogy itthon városunkban egészségben lenne s az temetésre el nem menne, büntetése legyen 1 forint.

10. Ha valamely mesterember közülünk céhünkből céhünk híre nélkül kontárkodni menne és céhünk igazságát esztendőnként bé nem szolgáltatná és az szolgálómesterségen is által nem ment volna, és visszajönné városunkban, annak utána addig ne művelhessen maga részére, se titkon, valamíg céhünk igazságát újabban bé nem szolgáltatja, mindenekről az oda fel megírt mód szerint.

11. Kívántatik ez is, hogy esztendőnként céhünknek articulusa elolvastassék, úgymint céhmester választásakor és mikor ifjúmester áll közinkben, hogy azok is jobb móddal tudják az céh rendihez szabni magokat.

12. Hogyha az céhmester az szolgálómestert valamely mesterember házához küldi zálogírt, és az mesterember az zálogot kivévén az szolgálómester kezéből, oda nem engedvén néki az zálogot, büntetése legyen 1 forint.

13. Hogyha valamely mesterembert az kupás- és tálas mesterek közül az céhmester hívatná az céhnek dolgáírt, és az az mesterember maga negédségéből el nem menne, büntetése legyen 1 forint.

14. Minden sokadalomnak első napján műlátó mester uraimék művet látván és hibát találván, úgymint szekercefaragást, hasadást vagy fahajat vagy viaszolatlant, az hol szükséges volna, hasonlóképpen tálas mester uraiméknak is munkájokban ha olyan hibák találtatnak, minden hibának 3—3 pénz az büntetése.

15. Szükség, hogy a legényeknek is aty-tyok legyen, hogy ők is jó módjával regula szerint tisztességesen éljenek, hogy rend kívül ne legyenek, ha legény városunkban nincsen, hanem csak az léjend, aki akkor városunkban jött, tartozzék az atyamester házáat megkeresni, és az atyamesternek tartozik szolgálni harmadnapig, ha műhelyeket akar kerestetni, az hová illendő lészen,

elkezdvén az két céhmesteren, kínálja meg mindaddig renddel véle, valamig hely adatik néki, és ha mesterlegíny vagyon, az attyok hívassa azt, és azáltal kínálta meg renddel az mestereket. Ha kontárlegíny jő városunkban, tovább két hétnél senki művet ne adjon neki, ha pedig olyan legíny lejjend, az ki kontár helyen igazán kitöltötte esztendejét, és levele vagyon róla, esztendeig bevesszük leveléért, ilyen formán, hogy renddel szolgáljon bennünket, és úgy adunk céhünk pecségi alatt való levelet neki, hogyha pedig valamely mesterember valaki legínyit titkon, idő előtt vagy maga, vagy háza által hívna, céhmester és atyamester híre nélkül, büntetése legyen 1 forint. És ha valamely mesterlegíny az urát el akarja hagyni, annak előtte két héttel hírré adja az urának, hogy őreá ne bízzék és művet őreá nézve fel ne fogadjon, ez ilyen legíny ha ezt nem cselekszi, addig az urát el ne hagyhassa, valameddig annak utána azon búcsúhetit ki nem tölti. A mesterlegínynek fizetése lészen hétre 33 dénár. Az ilyen fizetett legínynek az mesterségben rendi ez, hogy palackot egy napszámban 6-ot, vagy 6 itcét csináljon, kettős palackot 4-et, itcére valót csináljon, itcés kupát fedelest 5-öt, meszelyes kupát 4-et, 12-ös egybejáró pohárt egynapi számban tudhatni, egy tábori kalamárist egynapi számba, két tornyos kerekded kalamárist egynapi számba, apró gömbelyig kalamárist fedelestől 10-et egynapi számba, apró egy-

italú fedeles kupát 10-et, borstöröt reszeletlen[t] 7-et, talpas pohárt 12-öt, talpatlant 16-ot, egy hájas kupát egynapi számba, egyitcés palackot 4-et egynapi számba, meszelyes palackot 5-öt egynapi számba. Tálasmester uraimék rendin való mesterlegény 33 pénzre csináljon 33 tángyírt, egypolturás tálat 26-ot, egy öreg borító egynapi számba. Aki pediglen 24 pénzre dolgozik, csináljon egynapi számba 4 tángyírt, polturás tálat 20-at egynapi számba, középszer borítót 2-öt egynapi számba. Az mely kupás mesterlegény 24 pénzre dolgozik, tartozik palackot 5 itcére dolgozni, itcés kupát fedelest 4-et, meszelyes kupát fedelestől 5-öt, borstöröt rezetlent 6-ot, rezezve pedig 5-öt, apró egyitalú kupát fedelestől 8-at, egybejáró pohárt 10-et egynapi számba. Ha tábori kalamárist csinál vagy kerekded tornyos kalamárist más napi számából egy itce munkát az legénynek az ura kihagyjon, talpas pohárt 10-et, talpatlant pediglen 14-et. Hájas kupát ha csinál, az legénynek az ura más napi számából egy itce munkát kihagyjon, itcés palackot csináljon 3-at, meszelyest 4-et egynapi számba, apró gömbelyig kalamárist 8-at egynapi számba.

16. Hogyha valaki mikor az céhmesterek az céhet hívatják céhünknek szükségéért, és valamint az jelt elbocsátja, vagy 1 forint büntetése alatt, vagy 24 pénz büntetés alatt, és az jel házánál éri és egészségben vagyon és az céhmestertől szabadsága nin-

csen az elmaradásra, büntetése legyen az szerint, az mint az jel járt.

17. Esztendönként kívántatik bizonyos napokon céhünknek hogy gyűlési legyenek, hogy magunkhoz való művünkhöz illendő dolgokról beszélgezzünk és egyéb aprólék dolgokat eligazítsunk egymás között. Az napok legyenek az 3 sátoros ünnepeknek 4-ik napján és az 4 szabad sokadalmaknak 3-ik vagy 4-ik napján. Ezeken az napokon penig az céh jele járjon 1 forint büntetés alatt, az ki vakmerőségre veti magát, hogy bé nem megyen, azzal büntessék meg, amint a jel járt.

18. Kívántatik az is, más jól rendeltetett céheknek rendtartások szerint, esztendönként bizonyos napon, úgymint céhmester választásának napján minden kupás mesterember tegyen az céhnek ládájában feltételpénzt 24 dénárt.

19. Hogyha valaki céhünk pecsétjit céhünkbeli dolgaért levelére akarja nyomatni, akár inas, akár legény, mesteremberen kívül vagy mesterember fián kívül tartozik letenni 24 dénárt.

20. Az céhmester az szolgálómestert az céhnek bizonyos szükségejért mindenkoron szabadoson hívathatja, ha penig maga nevédségeből el nem menne, itthon egészségben lévén, büntetése legyen 1 forint, és ha az céhnek tisztességes mulatsága vagyon, az szolgálómestert az céhmester elküldhesse szabadoson minden véteményeknek

végbenvitelére, az borhordásra is köteles legyen.

21. Hogyha az céh mulatsága között találkoznék oly mesterember, aki megrészegevdén, garázdálkodnék, céhmesterének és az céhnek engedelmes nem lenne, hanem engedetlenkednék, büntetése legyen 1 forint, és ha oly[at] cselekednék, az ki nem az céhet illetné s magok között el nem tudnák igazítani, tartozzanak az céhmesterek bíró uramnak és az nemes tanácsnak hírré adni a dolgot.

22. Kivántatik az is, hogy az céhben mi csoda jól rendelt rendben szoktanak ülni az mesteremberek, az szerint viseljék magukat mint halottnál, mint pedig az piacon való árulásban, az rendet minden mesterember megtartsa, ha ebben valaki negédségből engedetlenkednék, vakmerőségre vetvén magát, büntetése legyen egy forint.

23. Hogyha valamely kupás mesterlegény céhünkben tanult volna és az céhen kívül kontárkodott volna, céhünkben jönne művelésnek okáért, addig ne művelhessen, valameddig az céhnek 1 forintot nem ad az kontárságért, ha pedig mindjárt céhünkben akar állani egyéb jól rendeltetett céheknek rendtartások szerint, adjon 6 forintot az kontárságért, és úgy állhasson közinkben.

24. Ha valamely kupás mesterember maga költségével legényt hozat másunnat, avagy magához, akár öregmester legyen az, akár ifjú mesterember legyen, senki tőle el ne vehesse, ha az legény az szállást sze-

reti, és az gazda is szeretvén az legényt, valameddig szolgálatját akarja venni.

25. Hogyha az Úristen valakit, céhünkbeli embert súlyos betegséggel meglátogat hosszas ideig és céhünkbelől legényt kíván műhelyében, sem céhmester, sem öreg mesterember ellent tartó ne lehessen benne, hanem az nyavalyás embernek szükségére odaadják az legényt, ha kívánja valakitől.

26. Hasonlóképpen az szegény özvegy asszonyi állat özvegységre maradván közöttünk, céhünkben mentül jobb mesterlegény leszen, azt kell odaadni, ha kívánja tőlünk, hogy kára ne következék az nyavalyás tudatlan asszonyi állatnak, de az olyan mesterlegénynek jobb fizetésének kell lenni, mivel minden súlyos dolog csak magán fordul meg.

27. Ha céhünkbeli mesterember más házánál vagy korcsmán magát rosszul viseli, mesterember társát megszidalmazza vagy becsteleníti, egybenveszvéen vagy üstökvonás, vagy pofozkodás lenne belőle, büntetése legyen 1 forint.

28. Ha valamely mesterember árulásban, a piacon, avagy másutt akárholott valakinek vagy művet meggyalázza, vagy az vevőt más elől elhívja, büntetése legyen 1 forint, hasonlóképpen külső helyekre rendünkön lévő kupás és tálas mesterember művet vásárra viszen, hasonlatosképpen az itthon való jó rendtartás szerint kövesse az árulásban az rendet. A művet pedig házrul

házza és boltrul boltra egymás akarátja ellen ne hordozza, ha pedig vakmerőképpen az művet felragadná és házzul házza, bolt-rul boltra hordozná, tehát büntetése legyen 1 forint.

29. Szükség az is, hogy ha városunkban felesen hoznának viaszat és rendünkön való mesterember megtudja, mivel az viasz szükséges az mi munkánkhoz, az céhmester hírrre adja, hogy a céhmester is az céhnek tudtára adja, hogy az mely mesterembernek szüksége volna viaszra, pénzen vehessen benne, hasonlóképpen, minthogy az műnek való fa gyakorta megszűkül közöttünk, senkinek az piacon kívül másutt fát szabad ne legyen venni, ha Szent Miklós-pénzt nem adott rája, azonban mikor legszűkebb az műnek való fa, egy mesterember egyedül egy terhet más céhbeli társanélkül ne vegyen, ha a[mely] kupás mesterembernek műnek való fája nincsen, pénzzel vehessenek, aki pedig vakmerőképpen ez ellen cselekszik, büntetése legyen egy forint.

[a kupások valamennyi művének limitatioja:]

Az féloldalú csűszájú lapos palack itcéjének az ára 15 dénár

Az közönséges palacknak itcéjének az ára 10 dénár

Meszelyes kupának az ára 6 dénár

Egy itcés bokályforma fedeles kupának az ára 12 dénár

Egy meszelyes bokályforma kupának az ára 8 dénár

Egyitalú apró kupának egynek az ára
4 dénár

A kerekded tornyos kalamárisnak az ára
10 dénár

Az borstörőnek az javának az ára 10
dénár

Az alábbvalónak az ára 9 dénár

Talpas pereces pohárnak az ára 4 dénár

Az talpatlan pohárnak az ára 3 dénár

Az vízipuskának az ára 60 dénár

Az hájas kupának az ára 48 dénár

Egy pár bormirő itcének meszelyestül az
ára 24 dénár

Az metszőkés nyélnek és az karózőkés-
nyélnek az ára, ha az nyelet az késbe be-
lécsinálja, az ára 3 dénár

Az reszelőnyélnek az ára 2 dénár

Tábori srófos kalamárisnak diófábúl az
ára 1 forint 20 dénár

Tábori srófos kalamárisnak jávorfábúl az
ára 1 forint.

Tálas művek limitatiója

Az öreg remek makkos kassai boritónak,
mely negyedese, az ára 72 dénár

Az alábbvalónak az ára 60 dénár

Még is alábbvalónak az ára 45 dénár

Annál is alábbvalónak az ára 30 dénár

Egy mezőre való 10 itcés öreg fatálnak
az ára 24 dénár

Nyolciticésnek az ára 18 dénár

Hatiticésnek az ára 15 dénár

Négyiticésnek az ára 6 dénár

Kétiticésnek az ára 3 dénár

Tejszűrőnek az ára 3 dénár

Egy öreg jávorfa vajkos tángyírnak az ára 3 dénár

Nyárfa tángyírnak az ára 2 dénár

[Kiknek könyörgését úgy, ahogy fent jeleztetett, kegyesen meghallgatván és elfogadván, kérésüket jóindulattal az igazsággal egybehangzónak találván, sőt figyelembe vévén, hogy az embereknek ebben a törékeny társaságában mennyire hasznos és mennyire szükséges a jó rend és a tisztességnek szabályozott fegyelme, valamint megfontolván azt is, hogy az összes jól rendezett városokban a becsületes mesteremberek dicsérendő céhbe és társaságba vannak gyülekezve s a szeretetnek mintegy bizonyos szimbólumával vannak egybekötve és egybeszerződve, méltányos és törvényes igazgatással a közönséges igazságnak, a szerénységnek, mérsékletnek és keresztényi vitézségnek az útján, nem más-ként, hanem vezetőtől vannak kormányozva; mi is azokat a kupásmestereket az ők cikkelyeikbe beiktatott szabadságaikban és szokásaikban, az összesben és az egyesekben, amelyek benne foglaltatnak, elfogadván, megerősítvén és megtartván azokat, adományoztuk, aminthogy adományozzuk, megerősítjük és megszilárdítjuk, hogy azokat megtartsák, bírják s egyszersmind használják. Mely dolog örökös és szilárd emlékezetére jóindulattal kiadattuk és adományoztuk függő- és hiteles pecsétünkkel szilárdan megerősített jelen levelünket a

fent jelzett kupásmestereknek, jogaiknak jövőbeni nagyobb biztosítására. Kelt Aszszonypataka, vagyis Nagybánya szabad és királyi városban, az Úr 1716. évében, október hava 21. napján.]

29

A szentágotai kerekeslegények társulásának szabályzata Szentágota, 1740. március 24.

Itt kezdődnek a kerekeslegények társulásának artikulusai, avagy törvényei, amihez minden derék és becsületes legénynek tartania kell magát, és amiből következik mindaz, amit becsülete szerint kerülnie és tennie kell.

Minden társulati tagnak határozata és akarata, hogy szívesen felvegyünk minden jóra való idősebb és ifjabb mesterlegényt, aki igaz akarattal van, és aki a társulásnak segítségére akar lenni. Mi az elkövetkezendőkben igazságot akarunk tenni testvéri hűséggel, miként az illik, ifjabbaknak és idősebbeknek egyaránt.

1. Az a mesterlegény vagy testvér, aki a tizennégy naponként tartandó összejevetelt elmulasztja és nincs jelen, amikor a legényláda az asztalon van, fizessen a társulásnak négy dénárt.

2. Ha egy legény a kocsmában vagy más helyen egy leánnyal iszik, fizessen két dénárt.

3. Aki a kocsmába betérő legénytársa köszöntését illően nem viszonozza, amint az kijár, fizessen két dénárt.

4. Ha egy legény társát meghazudtolja és dühében kezét emel rá, fizessen négy dénárt.

5. Ha egy legény dühében társára kést vagy egyéb fegyvert emel, fizessen negyven dénárt.

6. Az a tag vagy mesterlegény, aki jártában a gazdájával vagy annak feleségével találkozik, adja meg nekik a kellő tiszteletet, ha nem, fizessen négy dénárt.

7. Ha akad olyan, aki nem akar a legénytársulásba belépni, azt a [többiek] vessék meg, senki se legyen jó hozzá, és egy legény se barátkozzék vele, ha valaki mégis vele tartana, fizessen hat dénárt.

8. Ha egy legény a saját vagy az apja üzleti ügyeiben valahová eltávozik és a legénytársulat ládájának kulcsát nem hagyja egy másik tagnál, fizessen négy dénárt.

9. Ha egy becsületes mesterlegény nem akarja az öreglegény tisztségét elvállalni, fizessen tizennyolc dénárt.

10. Az a mesterlegény, aki szóval vagy tettel az öreglegények parancsai ellenére cselekszik, fizessen tizenkét dénárt.

11. Azt az öreglegényt, aki a törvény ellen vét, a legények váltsák le, és tegyenek mást a helyébe.

12. Az öreglegények negyedévenként adjanak számot a [rájuk bízott] pénzről, a bevételekről és kiadásokról, arról, hogy kitől

vettek be és kinek adtak ki valami pénzösszeget. Az öreglegénynek ne álljon hatalmában a legényládában őrzött pénzekkel egyedül rendelkezni és a pénzt onnan saját belátása szerint felhasználni.

13. Az a mesterlegény, aki este nem megy haza ura házához és valahol kinn az utcán alszik, fizessen tizennyolc dénárt.

14. Az a legény, aki annyira leissza magát, hogy a bort kiadja, fizessen tizennyolc dénárt.

15. Ha egy legénynek mestere számára valamit tennie kellene és ő mégis máshová megy és elcsavarog, fizessen esetenként annyit, amennyit mások is szoktak.

Leírtam én, Stephan Schuller 1740. esztendő március 24-én. Készült az egész ke-rekescéh tudtával és akaratával.

Andreas Gosch
öreg céhmester

Laurentius Schmids
Johannes Theiss
Michael Theiss

30

A nagybányai szekeresek céhszabályai Nagybánya, XVIII. század közepe

[Mi, Sunkel Gáspár, Nagybánya szabad és királyi város főbírája és a többi esküdt tanácsstagja emlékezetül ajánljuk jelen levelünk ereje által, értesítvén az összes jelenvalókat, illetve az eljövendőket, akiket illet, hogy a megfontolt férfiak, Szőcs Mik-

lós és Torday Fazekas Ferenc, a szekeresek céhmesterei, valamint az összes többi szekeresmesterek, az elébb mondott városunk polgárai és lakosai az ők egész céhe nevében alázatosan kérvén bennünket, hogy az ők egyezségének és könyörgésének helyt adjunk.]

A nagybányai szekerescéhnek régi szokása és privilégiuma szerint való articulál-tatása.

1. A városban és hostátban lévő minden szekereskedő marhás embernek legyen függése és kemény dependentiája az céhmestertől a régi modalitás szerint. Nemkülönben

2. Az engedetlen és szófogadatlan szekereknek, kik a céhnek és a céhmesternek engedelmeskedni nem akarnak, determináltak büntetésül 40 pénz, fenntartván mindazonáltal az olyanok iránt becsületes bíró uram jurisdictióját.

3. Mivel gyakorta bizonyos ideig valamelyik hostátban bejövén marhájokkal szolgálni s kereskedni akaró szekeresek, amikor súlyos terheltetése vagyon a céhnek, akkoron magokat máshová vonják; ezért állhatatosságnak és az céhtől és céhmestertől való függésnek megerősítésére, az midőn béállásnak alkalmatosságával lenne, valahányszor ökre lépzen, annyi sustákat fizessen közönséges szükségére az céhnek.

4. Aki egyenlő akaratból választatik az

céhmesterségre és azt megveti, fel nem vállalja, megbüntetik 3 máriással.

5. Ha városi marhás ember fizetésért utazást vállalna fel, céhben nem lévén, akkor a céhes a céhetlent alku szerint bízvást kivetheti, egyébaránt az olyan marhás emberek hatalmok nem leszen, hanem nemzeti bíró uramnak jurisdictiójuk alatt lesznek.

6. Mivel gyakorlatossággal sok idegen szekeresek bėjővén a városra szekereségre, a városi szekereseknek praepjudiciumára, tehát az olyan idegen helyekről bejövő szekereseket az itt való concivis céhbeli szekeres alku szerént kivetheti, ide nem értvén a szüreti alkalmatosságot.

7. Hogy az a régi modalitás és rendtartás tovább is megmaradván, usuáltatnék, tehát az midőn utazásokra akár kevés, akár feles számban menjenek, azonnal magok közöl bírót választván, kitől is dependenter függjenek, és az ki egymás között lévő és leendő és az úton történhető versengéseket eligazítsa és complanálja.

8. Nemkülönben hasonló utazások alkalmatosságával az Isten és felebaráti szeretet ellen való káromkodás, esküvések, egymás között lehető visszavonások, gyűlölségek és minden álnokságok kemény büntetés alatt tilalmaztatnak.

9. A régi szokás szerént, az midőn valamelyik az szekeresek közül nemes város közönséges szolgálatjában szekérével s marhájával lenne, az határban leszen fize-

tése 30 dénár, határon pediglen kívül érdemlett szolgálatjának és munkájának bére megadattatik.

10. Minthogy az nemes város hidai nem kevés kárt szenvednek esztendő által az szekeresek miatt, azért concludáltatott unanimi voto inclyti senatus, hogy minden esztendőben minden szekeres egy-egy tőkét hozzon azon hídnak reparatiójára.

11. Minthogy gyakran megtörténhetik, hogy nemzeti bíró uram nemes város közönséges szükségére célozó parancsolatokat adván szószóló uraimék által az céhmestereknek, azért az kik ez ellen engedetlenkednek és céhmestereknek szavát nem fogadnák, az második articulusban feljegyzett büntetést méltán elvehetik.

[Nagybánya szabad királyi város nemzeti főbíró ura és nemes szenátusa megbízásából és parancsából kiadatra az alább mondott város jegyzője és tanácsosa Sáros-pataki Imre által.]

31

A zilahi mészároscéh szabályzata Zilah, XVIII. század második fele

Első articulus

Valaminthogy minden rendes céhek előjárói tiszték által szoktak vezéreltetni, a jó rend hiánya [kívánja], hogy ezen mészároscéhben is, mint eddig is practicáltatott,

ezután is fő- és vice-céhmesterek, egy atyamester, egy látómester és egy notárius állíttassék, és ezeken kívül még két öreg választassék, hogy így concreto heten lévén, az kisebb momentumú dolgokat magok között eligazíthassák; kiknek is választások rendi ilyen formán legyen: tudniillik minden előkerülő újesztendőnek első hetiben, arra intézett egyik napon, táblajárással egybegyűlvén a céhmester házához minden céhbeli mészáros mesteremberek, az holott is közönségesen liberum suffragiumból az értelmesebbek közül hármat candidálván, az feljebb írt tisztségekre választassanak, és amelyikre több votum mégyen, tartozik a hivatalt felvállalni, hanem ha törvényes mentsége lészen, ha pedig fel nem vállalná, mégpedig a főcéhmester sub poena florenos 12, a több tisztek sub poena florenos 6, tehát szabad legyen azon poenalitást a renitens félen in instanti a céhnek desumálni, és az legyen a céhé. Szabadságában lészen a céhnek mindazonáltal minden tisztit, ha nagyobb részének fog tetszeni, megmarasztani a következő esztendőre is, úgy mindazonáltal, hogy ha az elbúcsúzott tiszteknek is nem lesz kedvek ellen, mert másként, mint-hogy a tisztség a mészárosok között nehéz dolog, azért esztendőnél tovább a tisztséget egy ízben viselni nem kényszeríttethetik, de akár változzék a tiszt, akár nem, amelyik számadás alatt lészen, tartozik minden esztendő végén a céh közönséges jövedelmiről, leveliről és minden javairól,

melyik kinek-kinek gondviselésére bízattatik, a céh előtt számolni, és ami kár esnék keze alatt, megfizetni. Ezen előszámlált tiszték pedig mindnyájan hittel legyenek, a céhot is articulusaihoz kötelezzék.

Második articulus

Jóllehet eleitől fogva a Magistratustól voltanak és ezután is lesznek rendeltetve húslátók és limitátorok, kik is instructió-jok szerint a mészárszékre és húsrá szorosan vigyáznak, mindazonáltal minthogy Isten után az eledel táplálja az embereket, a közülük előállítandó látómestereknek is szoros kötelessége lészen a céhbéli emberek mesterségeknék folytatásához ahhoz megkívántató tisztaságoknak minden kedvezés nélkül való megvizsgálása, úgyhogy a szeres ember valami olyas marhát ne vágjon, amely éppen céhbeliekhez nem illenék, tudniillik: nyavalyás és fekélyes vagy felettébb hitvány marhát. Amelyik mesterember pedig ezen articulus ellen vétene és olyan marhát vágna, a levágott marha húsa mérése [a limitátorok által] meg ne engedtéssék, és azonkívül huszonöt pénzekkel azonnal minden haladék nélkül megbüntettessék, mely legyen a céh tisztjeié.

Harmadik articulus

A céhbéli mesteremberek mind a mészárszéekben, mind másutt oly tisztán viseljék magokat, kivált az eladó húsaikkal oly

tisztán bánjanak, hogy a magok illetlenségekkel csömört másoknak ne szerezzenek. Tökéjeket, ruhájokat, táblájokat megtisztítva, bárdjokat fényesen és kezeiket szép tisztán tartsák. Akik ezen articulus ellen cselekszenek, huszonöt pénzig büntetessenek, mely leszzen a céh tisztjeié. Rühösök pedig vagy másegyéb fekélyes testű mesteremberek ha mikoron találtatnának, sem egyszer, sem másszor míg meg nem gyógyulnak, marhát nyúzni, annál is inkább mérni ne engedtessenek, melyet ha tudva a céh tisztjei megengednének is és a dolog comperiáltatnék, ab offico a magistratus által priváltassanak.

Negyedik articulus

Amely becsületes személy magát a mészárosmesterségnek tanulására elszánta és inasnak bé akar állani, megkivántatik, hogy tiszta ágyból, becsületes szüléktől született szabad vagy nemesember legyen, és ha kétségesek ezek, arról hitelesen doceálni tartozzék. E meglévén, beszegődése előtt töltsön két próbahetet, beszegődése pedig legyen három esztendői rend szerint, ha pedig az inas jól viseli magát és gazdájának is fog tetszeni, fél esztendőt elengedvén neki, felszabadithatja, szegődésének idején pedig tégyen le egy magyar forintot és húsz pénzt, melynek fele legyen a két céhmesteré, fele pedig a céhé. Ezenkívül pedig a céh hét előljáróit, ott lévén a szolgálómeszter is, egy vacsorán megvendégetni [tarto-

zik], mely is áll két tál ételből, főttből, egy sültből, két veder borból és ahhoz megkívántató két fehér kenyérből. Ezen költségek felével az inasnak gazdája tartozik, ennél többre pedig nem erőltethetik. Mindazonáltal szabadságában lészen mint vendéget többet hívni, mind pedig többet adni, ha akarátja lesz reá. Ha magát szolgálatjáért akarja taníttatni az inas, tartozik a gazdája három esztendő alatt egy gombos ködmönt, egy hatvanpénzes fekete süveget, két abanadrágot, három pár fehér ruhát, elegendő lábbelit adni. Amely inas pedig fizetésért akarja magát taníttatni, tartozik a fenn írt szegődséget egészen megadni, és ebben a gazda ha nem akar, nem concurál. Ezenkívül minden rendes házimunkára az ilyen inas nem szokott szoríttatni. A gazdájának tizenkét forintokat fizessen, és ha valami kárt okoz, gazdájának fizesse meg. Ezt mindazonáltal a céh tisztjei ítélik meg jó lelkiismérettel. De ha mesterember gyermeke lészen, felét adja meg mind a szegődségnek, mind a fizetésnek, a gazdája contentus légyen véle. Amikor pedig az inas mészáros mesteremberekkel kimegyen faluba, vármegyékre, városokra bárányokat venni, akkori szolgálatjáért szabad lészen nékie is egy forint ára bárányt venni és el is árulni a székben. Ha pedig az inas rendetlenül viseli magát és a gazdája panaszra fakad, a céh tisztjei előtt lapáttal büntettség meg maga érdeme szerint, ha pedig a gazda inasá-

val rendetlenül bánik, az inast más gazdának adják comperta rei veritate ab utraque parte.

Ötödik articulus

Minekutána pedig az inas apród inasesztendeit eltölti tisztességesen, akkor az ő gazdája tartozik ötet felszabadítani tisztességesen, és azon felszabadulásának alkalmatosságával fizessen a céhnek a társpohárral együtt négy magyar forintokat. Az ilyen felszabadult inasnak pedig tartozik a gazdája szabad- vagy céhlevelet szerezni, mellyel külföldekre is tanulás végett elbujdoshassék, úgy mindazonáltal, hogy azon levél pecsételéseért fizessen a két céhmestereknek hatvan pénzeket.

Hatodik articulus

Amely jól tanult ifjú mészároslegény a céhbe akar állani, elsőben is az ilyen személy szép kövér marhából remekezzon a céhnek arra rendeltetett tisztjei előtt, kiknek az időtöltésekért tartozik egy kevés collatióval, ki is valahány nevezetes hibát remekezésébe ejtene, toties quoties huszonöt pénzig büntethessék, mely légyen a céh tisztjeié, kik is ha méltónak ítélik a bévételre, bévétettessék, ha pedig nem méltó, szabadíttassék neki bizonyos idő a tanulásra. A bévételre ítéltetett mészároslegény pedig a céhbe állásért fizessen a céhnek tizenkét forintokat.

Hetedik articulus

Ha valamely idegen mészáros mesterember vagy legény jó tanúbizonyságlevelével idejövén, elvészi magának ezen céhbéli mesterember özvegyét vagy leányát feleségül és a céhba bé akar állani, nemkülönben ha céhbéli mesterember fia kíván céhot követni, a megnevezett summa pénznek felét tartozzék megfizetni. De a remekezéssel szintén úgy tartozik, mint az idegen.

Nyolcadik articulus

Az illetén céhba béállott ifjú esztendőnél tovább nőtelen ne légyen, hanem megházasodjék, hogy nótelenségében való élésével a céhbéli társaságnak valami botránkozásra alkalmatosságot ne adjon, melyet az elmulatná, de ellenben tisztességesen viselné magát, esztendőn túl minden esztendőre, ha a céh el nem akarja engedni, a céhnek fizessen két német forintot, hanem ha természet szerint nem házasságra való. Ha pedig sebes indulatait meg nem zaboláztatva, feslett életre adná magát és egyszeri intésre a céh tisztjeinek abból magát meg nem jobbítaná, tehát másodszor két német forintig megbüntettessék, harmadszor pedig a céh társaságából végképpen kirekesztessék, hanem ha új céhbéli állással tetszik a céhnek viszont társaságába bévenni a fennebb leírt harmadik articulusbéli okokra nézve.

Kilencedik articulus

Ha valamely mészáros céhbéli személy hibás fonttal mérne, vagy eladandó húsát a limitált áránál feljebb mérné el, a céh tisztjei előtt megvilágosodván a mesternek hibája, a céh tisztjei megbüntessék egy magyar forintig, mely legyen a céhé. Ezen articulusban megengedettett büntetés pedig nem találja az ország törvénye által az ilyenek ellen szabott rendes büntetést. Ezenkívül ha valamely mesterember a másikat szántszándékos bosszúsággal és illetlen szókkal illetné, vagy haragra gerjesztené, vagy tegezné és lehazudtolná, ez megvilágosodván, a céh büntesse meg érdeméhez képest, de a legfeljebb való büntetés négy rénes forintoknál feljebb ne menjen, de ilyen négy rénes forint büntetést pedig lévén előbb a céhnek a megbüntetett ember, azután ha tetszik, apellálhatja pro revisione a város széki eleibe, de ha csak a büntetés két német forintnál feljebb nem mégyen, ne apellálhassa.

Tizedik articulus

Ha valamely céhbéli mesterember valamely tisztátalan vagy döglött állattal banna és ez megvilágosodnék, tehát az ilyen mesterembert a céh által büntessék meg két rénes forintokig, és ezenkívül esztendeig míve feltiltassék. Esztendő után pedig megkeresvén a céhot instanciával, ha az alatt más olyan vétekbe nem találtatott,

a céh mívét felszabadíthatja, megkövetvén a céhot, és visszavételéért fizessen két német forintot.

Tizenegyedik articulus

Mikor pedig valamely céhbéli mesterem-ber Isten és haza törvénye ellen való cégéres vétekben, úgymint: paráznaságban, gyilkosságban vagy egyéb ezekhez hasonló gonoszságban magát elegyítené, melyekért magistratualis acquisite is méltán követhetné vagy követné, tehát comperiáltatván vétsége, és magát törvényesen meg nem mentheti, hanem vagy megbüntetnék, vagy a magistratussal vétkéről complanálván, ekkor a céh maga társaságából egészen kirekesztheti és a céh jóakarátjában lészen, ha azután az olyan személyt, ha a reintiliatiót végében vinné is, maga társaságában bé akarja venni, úgy pedig, ha az egész céh béállásának terhét letészi.

Tizenkettedik articulus

Hogy a mészárosmesterek magok tanult mesterségek valamely hasznát vehessék, efelett minthogy ezen város igen útban tétetett és vásáros helyiség, hogy mind a provinciális, mind pedig a militáris jövőjárók, úgyszintén városunkbéli és vidéki lakosoknak hús dolgában fogyatzások ne legyen, hanem mindenkor elegendő és jó kövér hússal tarthassák, tehát a héti vásárookban a mészárszékre megkívántató szarvasmarhák, juhok, bárányok és sertések

vásárlásában tizenkét óráig a zilahi mészárosoknak idegenek ellen légyen praemptió-jok, a városi minden lakosok pedig házok szükségekre mindenkor szabadosan és minden ellenzés nélkül, amennyi kívántatott, vehessenek. A mészárosok csoportosan juhokat, sertéseket, bárányokat úgy vásároljanak, hogy a város népei az olyan vásárlástól el ne szoríttassanak, a vidékről pedig hatosával is mesterségek folytatására mindenkor szabad légyen behajtani. Ide járul az is, hogy a zilahi céhos mészárosok ellen a városban és annak határán sem lakosnak, sem más rendbéli akármilyen névvel nevezendő úrnak vagy közembernek, nemesnek és nemtelennek mészárszéket tartani, abban marha-, juh-, berbécs- és bárányhúst, úgy szalonnát és hájat fonttal, de darabra sem árulni és árultatni (a királyi *vivum aerarium*nak is praejudicálván ez) szabad nem lészen, de túrót és sajtot mind fonttal, mind pedig darabban a városiak akármely időben és napon, az idegenek pedig szombaton, úgy szalonnát is szabad lészen darabban szombaton árulni, kivéven az országos vásárokat, amikor mindennek a szalonna, háj, túró szabados fonttal való árulása is meg nem tilalmaztathatik. Aki pedig ezen articulus ellen cselekednék, a mérni akaró húsa confiscáltassék, és ha resistálna és a mészároscéh nem volna elég-séges ezen articulust maga erejéből, in vigore maga erejéből valamely hatalmas ember ellen megtartani, tehát in illo casu in vigore hujus articuli akár a zilahi magistra-

tust, akár a vármegyét requirálja a céh, tartozzék elegendő asistentiát rendelni, hozzátéven azt, hogy mivel már a hentesek egyesültenek a mészároscéhhel, azok iránt való articulus egyéb részben toláztatik, hanem hogy a hentesszínben minden szombati héti vásárban elégséges jó kövér marha mind a városi, mind a vidéki népre nézve vágattassék, és az, valamint addig, úgy ezután is fél pénzzel alább, hogynem a más napokon, fonttal mérettessék.

Tizenharmadik articulus

Hogy a mészáros céhos mesteremberek [között] a jó rend megtartassék és egyik a másiknak ne praejudicáljon, magok között a húsvágásban és árulásban tartsanak jó rendet, úgyhogy amely mesteremberen volna a húsvágás szeri, és a szék egy óráig rendes idejében hús nélkül lenne, vagy ha tovább, és ha méltó okát a nem vágásnak nem adhatná, minden óráért fizessen huszonnégy pénzeke, amely légyen a céh tisztjeié, de az a büntetés csak magok között leszen, ezenkívül pedig a város főbírája és a magistratus mindenkor a húsvágásra a mészáros mesterembereket kényszerítheti, hogy fogyatkozás sem egyszer, sem máskor ne légyen, és ha ezek nem engedelmeskednének, a főbíró a contumax mesterembert toties quoties egy forinttal büntethesse. A levágott marhák rendes faggyát ugyan kiszedhetik, de a kövérét a faggya közé nem lesz szabad leszedni, és a most írt és főbíró által exequálandó egy fo-

rint büntetés alatt, melyre is a húslátók vigyázzanak, ide nem értvén a sátoros ünnepeket és vasárnapokat, de ha a szükség kívánja, akkor is tartozzanak vágni és árulni a limitatio szerént, országos vásárok idején pedig a limitált áron felül egy pénzzel szabad lészen feljebb mérni.

Tizennegyedik articulus

Amely marhákat, juhokat és bárányokat a mészárosok levágnak, azok bőreinek eladásában alkalmaztassák magokat a zilahi varga- és szöcscéh már régen nyert királyi privilégiumaihoz és a királyi gubernium resolútiójához, ha pedig aszerint a varga- és szöcscéhok a rendelt időig meg nem vennék, annak szabadoson adhassák, akinek adhatják, de ha eszerént el nem adhatnák, tehát tartozzék a vargacéh azon marhabőrt kikészíteni rendes áráért a mészárosoknak, és azok kikészítve, akár egészen, akár felmetélve eladhassák, úgyszintén a báránybőröket is, megkínáltatván azzal elsőben a szöcscéhot, ha ez harmadnap alatt meg nem venné, akár nyersen, akár kikészítve, akiknek tetszik, eladhassák.

Tizenötödik articulus

Midőn a céhmesterek táblát jártatnak vagy bocsátanak, vagy valamely mesterembert ex officio magokhoz hívatnak, ha az ilyen hivatalokra vagy táblajárásra a céhbéli mesterember a rendelőórára meg nem jelennék, toties quoties tizenkét pénzig, ha helyesen magát nem mentheti, megbüntet-

tessék, mely is leszzen a céhé. Amely mesterembernél pedig a céh táblája járásakor megállana, valahány mesterember a már a céh gyűlésiben való meg nem jelenéséért megbüntetődnék, azoknak büntetésit fogja szenvedni. Ide járul az is, hogy ha valamelyik mesterember a céhmester parancsolatjára zálogot nem adna, az ilyen büntetődjék ötven pénzig, mely is leszzen a céhé. Mikor pedig valamely privatus ember céhot akarván gyűjteni, táblát eresztett, fizessen a főcéhmesternek huszonnéggy pénzeket.

Tizenhatodik articulus

Mivel a mészárosság igen terhes mester-ség, melynek terhe olyan nagy, mint más-szor, ha azért céhbéli valamelyik mesterember megunatkozván, ezen céhből ki akarna állani és ki is állana, annakutána pedig megbánván ezen dolgát, vagy a mesterségnek könnyebbségit tapasztalván, újól-gal vissza akarna állani, ebben ha a céh-nek jóakarátja hozzájáruland, fizessen tíz magyar forintokat a céhnek, és úgy állhas-son bé.

Tizenhetedik articulus

Ha valamely mesterember a céhbéliek közül meghal, az ő árva özvegye megholt urának holta után is mészárosmesterséget maga szerin és rend szerint mindaddig folytathassa, míg megholt urának nevit vi-seli és a céhot fenntartja, és egyéb céhbéli beneficiummal is élhessen, ha pedig az ilyen özvegy kívánja és legény leszzen, tar-tozik a céh adni néki a céhmester után.

Tizennyolcadik articulus

Minden céhbéli mesterember, akinek szüksége van reája és nekie tetszik, egy inast és egy legényt tarthasson, azt pedig céhmesterek és atyamesterek hírekkel fogadhassák, a legény is, minthogy a mesterség dolgában nem leszen mindenkor elegendő munkája, akármilyen tisztességes dolgában gazdájának köteles legyen, fizetése pedig esztendőnként legyen tizenkét magyar forint és elegendő lábbeli, úgy két pár fejer ruhája.

Tizenkilencedik articulus

Ha mikor valaki a céhbéli mesteremberek közül meghal, ide értetődően felesége, úgy özvegye is, tartozik a céh segítségével lenni, sirásókat rendelni, halála előtt betegágyában virrasztókat adni, és meghalván, tisztességesen eltemettetni és egész céhnek a temetésre elmenni, az özvegyét temetéskor egy forinttal megsegélleni, ha pedig gyermeke hal meg, szintén úgy a céh temetésire és takarítására menni tartozik, de pénzbéli segítséggel nem, aki pedig az ilyen alkalmatossággal elbocsátott táblájára el nem mégyen és méltó okát nem adhatná, tizenkét pénzig büntetődjék, mely a céhé legyen.

Huszdik articulus

Hogy a tisztek magok hivataljábéli kötelességekben jobban eljárhassanak, állítsák egy szolgálómester a céhbéliek közül, aki rend szerint következik, ki is szolgálat-

ját rend szerént hordozván esztendeig, minden vasárnap jó reggel tartozik magát a főcéhmester házánál jelenteni, de egyéb napkor is, amidőn a céh tisztjei parancsolnak, tartozik a céh szolgálatját híven, sub poena denario 12 toties quoties exigenda viselni.

Huszonegyedik articulus

Mivel az idők folyásával a circumstantiák is szoktak változni, melyet a rendtartások olykor változtathatják, arra nézve idő jártával a circumstantiákhoz képest a mészároscéh is a magok mesterségek folytatása iránt magok között és a közjóra célzó dolgok iránt csinálhatnak magok statutumokat, de olyakat, amelyek sem a haza törvényével, sem az királyi parancsolatokkal, sem az város privilégiumival, szabadságival és közönséges rendtartásával és directiójával nem ellenkeznek, egyszóval salve iure alieno lesznek.

32

A hídvégi macedoromán fejtőfestők céhszabályzata
Kolozsvár, 1807. április 16.

ARTICULUSOK

**melyek a királyi főkormányzó tanácstól nemes
Felső-Fejér vármegyében Hídvégen lévő fejtőfestő
céhének kiadattatott.**

Bévezetés

Valamint a céh, úgy minden ahhoz tartozó mesteremberek, mesterlegények és

inasok kötelesek lésznek magokat pontosan ahhoz tartani, ami a következő articulusokban meghatározott, melyekhez a céh a felsőbbek engedelmé nélkül sem valamit hozzátenni, sem azokban valamit változtatni vagy azokból kihagyni ne merészeljen.

Továbbá mindenkor emlékezetibe lészen a céhnek, hogy a közönségnek jobban léendő szolgáltatása végett állíttatott legyen fel, és hogy azért adatott legyen neki, másoknak kizárásával, azon szabadság, melynél fogva legényeket és inasokat egyedül tarthat, hogy a közönséget az illő dolgokkal annál inkább idővesztegetés nélkül és illendő áron szolgálhassa.

A többi között az is következik ebből, hogy szorosan meg lészen tiltva a céhnek, hogy a maga munkájának árát egy céhbeli végzés vagy titkos megegyezés által úgy meghatározza, hogy az olyan, aki talántán olcsóbban dolgoznék, megbüntettessék. Ennek a tilalomnak átalhágása a dolognak mivoltához képest kemény fogsággal és dologgal fog megbüntettetni.

Ezen fejtőfestő céh legközelebbbről a céh-comissarius alatt áll, második törvényszéke pedig lészen nemes Felső-Fehér vármegye tisztsége.

Ennek okáért minden részrehajlásoknak és költségeknek eltávoztatására nézve, azoknak, akik a céhtől reájok vetett pénzbeli büntetés ellen méltán panaszkodhatni

gondolják, panaszoknak bővebb ellátások végett a tisztséghez folyamodni megengedtetik.

Első rész. A mesterekről

1. Minden esztendőben januáriusban egy bizonyos nap határoz tassék meg, amelyen közönséges nagy céhgyűlése tartat tassék, ahol az addig volt két céhmesterek viselt hivataljokról a nemes vármegye tisztsége által arra kinevezendő commissarius előtt szorosan számadoljanak.

2. Minden második esztendőnek végével, hasonlóképpen az arra kirendelt commissarius jelenlétében, minekutána számadásokat elvégzik a céhmesterek, addig viselt hivataljokról elbúcsúzzanak, és a céh ládáját, minden hozzátartozandó eszközökkel együtt a céhnek visszaadni tartozzanak, kiknek helyiben vagy más két arra alkalmas mesterek választassanak és neveztesse nek ki, vagy a környülállásokhoz képest az addig volt két céhmesterek megmarasztassanak.

3. Azon alkalmatossággal a céhnek szüntelen való jó rendben tartására nézve választassanak még két személyek avégre, hogy mikor a fő- és vice-céhmesterek vagy betegek volnának, vagy valami utazás vagy egyéb akadály által elfoglaltatnának, azalatt ha valami olyas hirtelen való dolog adná elé magát, ezek az első k helyett mint substitusok a dolgot eligazíthassák. Nem külömben választassék egy atyames-

ter is, akinek kötelessége az legyen, hogy a mesterlegényeknek magok viselésére vigyázzon, és azoknak mindennemű nyomorúságokban jó móddal gondjokat viselje és viseltesse. Azonkívül pedig a felséges rendelések által megtiltatott, hogy több hites öregek ne tétetessenek.

4. A céh ládája álljon mindenkor az első céhmester házánál s gondviselése alatt, hogy mindazonáltal, hogy a ládának második kolcsát a vice-céhmester magánál tartsa. Ezen két személynek azonban szabad nem leszen más két mesterember jelenléte nélkül a ládát kinyitani.

5. Minden mesterember közönségesen kötelességének tartsa azt, hogy a választott céhmesterekhez és öregebb előljárókhoz illendő engedelmességgel és tisztelettel viseltesse, de kiváltképpen az ifjabb mesterember, kinek is kötelessége leszen a céhmester által kiadott helyes rendeléseket és parancsolatokat minden haladék nélkül 15 krajcár büntetés alatt teljesíteni, kötelessége leszen továbbá az is, hogy a vice-céhmestert, atyamestert és a két hites öregeket a főcéhmester parancsolatjára a céh házához hívja, a több mesteremberek pedig táblajárás által gyűjtessenek össze. Hogyha pedig valamelyik mesterember a céhmesterek parancsolatjára meg nem jelennék, vagy a kerülőtáblát a rendes időnél tovább magánál tartaná, azon engedetlenségéért 30 krajcárokkal büntetessék.

6. Minden fertály esztendőben céh gyű-

lése tartattassék avégre, mely gyűlésben minden mesterember egy rénes forint büntetése alatt megjelenni és a 10 vagy több krajcárokból álló reávetett rovást, ha tudniillik a céh cassája a szükséges költségekre nem elégséges, befizetni tartozik.

7. Ha pedig valamely mesterember, legény vagy más akárki is bizonyos dolog végett céhgyűlést kívánna, azt a céhmester egy rénes forint letételiért gyűjtesse bé, az elébb meghatározott büntetés alatt.

8. Azok a mesterek, kik panaszokat vagy más megterheltetéseket kívánják feladni, kötelesek lesznek azokat legelőször is a céhmesterek eleibe megigazítás végett terjeszteni, vagy ha a dolog úgy kívánná, az egész céh előtt is feladni, hogy így a panaszlónak feladása illendő útján ellátathassék, és a bépanaszlott ellen mérsékelt büntetés vagy pedig a perlekedésnek eltávoztatására a két felek között igazságos egyezés rendeltethessék.

9. A felséges rendelések szerint egy büntetésre méltó mesterember a céh által csak egy rénes forinttól fogva hat rénes forintokig büntettethetik meg, nagyobb hibák ellenben a comissarius jelenlétében adattassanak fel, és tökéletesen láttassanak el. Azon vétkek pedig, melyek sem egy, sem más móddal, amint említettett, el nem láttathatnak, további megítéltetés és büntetés végett elkerülhetetlenül a vármegye ítélőszéke eleibe adattassanak fel.

10. Minden mester szoros kötelességének tartsa magát mindenkor jámborul és ke-

gyesen viselni, káromkodást, szitkozódást, veszekedést, egyszóval mindennemű vétkeket és illetlen magaviselést magától eltávolztatni, különben az ez ellen vétők a kilencedik articulusban megállapított büntetés alá vonattatnak.

11. Amely mesterember mesterségbeli társát a céhgyűléskor vagy az utcán vagy vásárban vagy bizonyos fogadóban illetlen szókkal mocskolná, vagy hozzá is nyúlni bátorzkodnék, az olyan személy a céh által, jól megfontolván a dolgot, érdeme szerint büntettségé.

12. Azok a mesterek, kik más helységben telepedtenek meg és mesterségeket folytatják, ha magokat ezzel a céhvel egyesíteni kívánják, köteleességek a felsőges rendelkezések által megállapított tíz rénes forintokból álló taxát megfizetni és emellett a céhhez egész engedelmességgel viseltetni, úgy a fennálló céh articulusait is szorosan megtartani. Ha pedig az olyan mesterek a fertály esztendőnként tartandó céhgyűlésekre meg nem jelenhetnének, legalább a nagy gyűléskor megjelenni és a minden esztendőben letéendő forintot befizetni tartozzanak.

13. Ha történnék, hogy valamely céhbeli mester elszökne, vagy a céhnek értésin kívül elköltözne, egy üdő múlva pedig ismét ide vissza akarna jönni, az olyan köteles leszen ez iránt a céhot újra megkeresni és a mesterségért megállapított taxát ismét befizetni. Ha ellenben egy mester megjelenti a céhnek, hogy nékie bizo-

nyos okokból el kell menni, ez nékie meg nem tiltathatik, és az olyan visszajövedele után mesterségét minden büntetés és különös adomány nélkül újra elkezdheti és folytathatja.

14. A céhen kívül dolgozó vagy kontárkodó fejtőfestőkre nézve a céh az öfelségének 1774-dik esztendőben januáriusnak másodikán költ udvari rendelkezésre utasítatik, mely szerint azok, ha arravalók lesznek, a céhban béállani tartoznak, mert különben a mesterség folytatásától egészen eltiltatnak, hanem ha az olyanok magokat a királyi guberniumtól nyert szabadsággal menthetik, hogy munkájokat tulajdon kezekkel gyakorolhatják.

15. Minthogy ezen céhben vagynak oly mesterek is, akik munkájokat mind idevaló, mind külső vásárokbán is árulni szokták, tehát minden veszekedésnek eltávoztatására nézve meghatároztatik, hogy a vásárokbán üljön és áruljon legelől az öregebb mesterember, utána pedig a többi mind rendben üdő szerint.

16. Sokadalmi alkalmatosságokon kívül senki is idegen fejtőfestő munkát Hídvégen ne árulhasson confiscatio büntetése alatt, melynek harmada a denunciánsé, a másik része a tisztségé és az harmadik az céh ládáé legyen.

17. Egyik mesternek a másikat akármilyen módon megcsalni, fogadott munkájától megfosztani, egymás ellen szóbeli és más vetélkedésben bebocsátkozni kemény büntetés alatt tilalmaztatik.

18. Ha valamelyik mesterember a céhbeliek közül a munkájában hibát ejtene, akkor a dolgoztató a céh előljáróját keresse meg, és az dolgot felvévén, ha maga eligazíthatja, jó, ha pedig nem, akkor a céh több tagjait egybegyűjtvén, igazítsák el. Hogyha pedig a két felek közül valamelyik azzal meg nem elégednék, szabadságában legyen a dolgot orvoslás végett a tisztség eleibe vinni.

19. Nem leszen szabad senkit a megtett munkájáért szerfelett taxálni, nehogy panaszra út nyitassék, mely ellen ha ki hibáznék, azokra nézve is az ezelőtt lévő pontban meghatározott mód tartassék, mely rendtartásra a cehalis commissariusnak vigyázni kötelessége leszen.

20. Hogyha valamely mesterember valami munkát felvállalván, azt a terminusra el nem készítené, akkor a céhbéli előljáró a dolgoztató által megkerestetvén, tégyen a munkának bévégzésére illendő terminust, melyre ha mégis a munka el nem készülne, fizessen az olyan restül dolgozó mesterember a céhnek 30 krajcárt. Hogyha pedig a dolgoztatónak kára, fáradtsága és költsége iránt a dolgozó mesterember meg nem egyezhetik, a tisztségnek elégtétel végett általbocsáttassék. Abban a történetben pedig, ha a dolgoztató a terminusra ki nem váltaná a munkát, az elébbeni lépések megtételével a dolgozónak szabadságában hagyatik a munkának eladása.

21. Mesterembereknek özvegyei, úgy azoknak fiai és leányai is a céhnek meg-

engedett törvényeivel és szabadságaival úgy élhetnek, mint szintén magok a mesteremberek, melyre nézve ezen megerősített céh articulussainak is minden történetekben szorosan engedelmeskedni tartoznak, mivel minden afféle céhot illető dolgok és panaszok feljegyeztetnek és maga idejében a céhnak törvényes ellátására elé fognak adattatni.

22. Midőn valamelyik mesterember meghal, annak hátramaradott özvegye mindaddig, míg volt férje nevét viseli, mesteriségét minden akadály nélkül folytathatja, emellett tartoznak a céhmesterek az ilyen özvegyhez egy mesterséget jól értő mesterlegényt az özvegynek tetszése szerint rendelni, és ha azon legény egy üdő múlva az özvegynek nem tetszenék, másodikat és harmadikat is kérni a céhtől teljes szabadság engedtetik. Az özvegyhez rendelt mesterlegény pedig ha elegendő ok nélkül odamenni nem akarna, más mesternél munkára ne bocsáttassék, és mesternek is ebben a helységben fel ne vétettessék. Ezt pedig az olyan asszonyoktól, akik férjektől elválasztattak vagy azoktól elszaladtanak, anélkül, hogy halálok előtt vélek megbékéltenek volna, nem lehet érteni, mivel az olyanok azon jussokról amellyel, özvegyek lévén, élhettek volna, önként lemondottak.

23. Keményen és kétszeres visszafizetés büntetése alatt megtiltatik, hogy a céh cassájából ételre, italra és vendégségekre semmi költség ne tétessék, hanem az afféle

céh cassájában lévő pénz betegek, szűkölködő mesterek, szegény özvegyek és azoknak árvái, úgy a minden segedelem nélkül lévő beteg legények és inasok számára és végtére a céhnál történhető elkerülhetetlen költségekre fordittassék és a két céhmesterek gondviselése alatt tartattatván, szoros számadásba vétetessenek.

24. Mivel a főcéhmester a maga házánál tartandó céhgyűlések által igen sok alkalmatlanságot szenved s amellet még az íróeszközöket is kiszolgáltatni tartozik, azon alkalmatlanságért nékie minden esztendőben a nagy céhgyűléskor egyátaljában kilenc rénes forintok adattassanak, nemkülönben a vice-céhmesternek három rénes forintok, az atyamesternek három rénes forintok, az két hites öregeknek pedig külön-külön két rénes forintok fizetessenek. Szintén ezen alkalmatossággal, ha a környülállások és egyéb költségek megengedik, egy tisztességes ebédre és közös vigadásra minden mesterembernek 30 krajcárók vagy a kisebb jövedelemhez képest 12 krajcárók fizetessenek vagy vétessenek ki a céh cassájából.

25. Ha valamely céhbéli mester nehéz betegségbe esnék, a céhbéli mesterek közönségesen kötelesek lesznek a céh által megkerestetvén, a beteget meglátogatni és felgyógyulásáig a beteghez minden lehető segítséggel lenni.

26. Ha valamely mesterember vagy annak felesége, gyermeke, legénye, inasa vagy cselédje meghalálozik, tartozik a céh,

mint más céhokban is, virrasztót, fennszolgálót, sírásót adni és a temetésre minden mester feleségestől megjelenni. Hogyha pedig a temetésre a gazda meg nem jelenne és helyes okát nem adná, egy rénes forinttal büntettségük.

Második rész. A legényekről

27. Az inasok, akár idegenek, akár mesterek fiai légyenek, minekutána a céhtől felszabadítottak és legényeknek esmértetnek, tartoznak azon céhnál még egy esztendeig dolgozni és azután más városokban vagy országokban is három esztendeig bővebb tanulás végett vándorolni, hazajöven pedig egyik becsületes mesterembernél fél esztendeig lakni és a kiszabott bérért dolgozni, hogy azalatt külső helységekről hozott erkölcsöket megesmértethessék, és annak utána szabadságában lészen az céhot a maga bévétettetése iránt a megírt mód szerint meginstálni.

28. Az úgynevezett bujdosó vagy mesterségtanulás végett vándorló idegen mesterlegények ha Hídvégre érkeznek, azok nem vendégfogadóba, hanem az atyameszter házába szálljanak, aki is ezen legényeknek egy krajcárért szállást adni köteles lészen, amely mesterlegény pedig fogadóba szállana és rejtekhelyeken lappangana, egy rénes forintig büntettségük.

29. Mihelyt a vándorló legény az atyameszter házához megérkezik, azonnal tőle a szabadulólevele és Kundschaftja kéret-

tessék elé, s megvizsgálván, a céh ládjába tétetődjék bé, és addig tartassék ottan, míg a legény Hídvégről ismét elmégyen. Ha pedig valakinek efféle levele nem volna, az olyan köteles két vagy legfeljebb négy hetek alatt elmaradott leveleit attól, akitől eljött, elészerezni és okvetetlen bemutatni, melyet ha elmulatna a meghatározott időn túl, az olyan legénynek munka ne adattassék, sőt a vármegye tisztjeinek [mint] kóborló és bizonytalan ember béjelentessék.

30. A bévándorlott és műhelyeikből felkelő legényeknek felosztásokban azon rend tartassék, hogy elsőben az olyan mesteremberekhez, akik betegség és öregség miatt nem dolgozhatnak, azután a 22-dik articulusnak következéséül az özvegyekhez jó mesterlegények rendeltessenek.

31. A többi mesteremberekre nézve pedig az atyamesternél mindenkor egy tábla tétessék ki, melyre azoknak a mestereknek nevei, kiknek legényre szükségek vagyon, feljegyeztessenek avégre, hogy így az elébbeni articulusokban meghatározott felosztásról megmaradó legények legelőször a felírt mesterek között az elsőhöz, azután rendbe a többekhez rendeltethessenek. Ha pedig a legénynek a műhely nem tetszenék, két hetet ottan eltöltvén, szabadságában áll magának más műhelyt, ahol legény nincs, vagy csak egy találtatik, választani. De ezen szabad választás azután többször meg nem engedtetik.

32. Hogyha pediglen gazda és munka teljességgel nem tanáltatnék, akkor a vándorló legény három napnál tovább a szálláson és ezen helységben is ne mulasson, ne tekeregjen, hanem a céh cassájából 15 krajcárok, a legények ládájából is 15 krajcárok útiköltségül adattatván, vándorlását tovább követni tartozzék. Az olyan legény pedig, aki dologra nem akar menni, nem méltó a költségre. Ha mindazonáltal olyan idegen legény találtatnék, aki a meghatározott napokon túl is Hídvégen mulatna és maga számára kontárkodni merészelne, az olyan az egész céh eleibe hívatatván, érdeme szerint büntetessék.

33. Ha egy idegen legény vándorlását, idejét bétöltötte és mesternek felvétetni kívánkozik, köteles lészen jelentése után egy, a céhtől kinevezendő műhelyben egy egész esztendeig jámborul, becsületesen és szorgalmasan dolgozni. Különben köteles lészen nemcsak annyi hetet, amennyit ok és szabadság nélkül kóborlott, ki-rendelt mesterénél bétölteni, hanem a céh-nak is minden hétért egy egész heti bért büntetésül befizetni.

34. Ennek az esztendőnek eltelése után a legénynek kötelessége lészen magát a céhgyűlésnél jelenteni és egy rénes forint taxa letétele mellett a megkívántató remekmunkának elkészítésére való szabadságot becsületesen kérni. A remekmunka pedig álljon abból, hogy a legény annyi materialéből, amennyiből egy céhbéli mesterember tökéletes fejtőt készít, ő is hason-

lól minden legkisebb fogyatkozás és hiba nélkül való próbafejtőt készítsen. Ezt pedig nékie egy, a céhtől kirendelendő műhelyben minden segítség nélkül kell elkészíteni, amire a látómesterek fognak vigyázni, kik is ötet egyszer-másszor híretlenül meglátogatni és dolga után látni tartoznak.

35. Az eleibe rendelt remeknek egész elkészítése után kötelessége leszen a céhnak azt jól megvizsgálni, és ha az valóságos jónak és minden hiba nélkül valónak találtatik, az idegen legény húsz rénes forintot, a mesternek fia felét, azaz tíz rénes forintot, és az olyan legény, aki egy mesternek özvegyét vagy leányát vészi el, kétharmadát, azaz tizenhárom rénes forintot, húsz krajcárt tartozik fizetni a céhnak mesternek lett felvételéért. Hogyha pedig történnék, hogy a bémutatott remek a céhtől hibásnak és nem arravalónak találtatnék, az olyan legény mesternek mindaddig semmiképpen fel nem vétettethetik, míg mesterségét egészen és jól meg nem tanulja és egy valóságos jó remekmunkát, mint feljebb megíratott, nem készít.

36. Az újonnan felvétetett mesteremberek a rangot a céhban abban a rendben fogják megnyerni, amelyet, legények lévén is, egymás közt megtartottak, anélkül, hogy itt az tekintetbe vétetnék, ha a mesterember idegen-é vagy odavaló. Eszerént minden legénynek szabad bővebb tanulás végett vagy hogy dolga által valamit szerezhessen, annyi ideig vándorolni vagy otthon is legénykedni, amíg nékie tetszik,

anélkül, hogy azáltal céhbeli rangját elvesztené.

37. Hogy a mesterlegényeknek bére egyenes és nem kinek-kinek szabados tesszése vagy a gazdának véle való titkos megegyezése szerint legyen, a céh meghatározására hagyatik oly formán, hogy a legények bére mennyiségét mindenkor az üdőnek környülállásai és az élelemre megkívántató dolgok árához, nemkülönben a legény serénységéhez és tudományához képest mérsékelje és szabja ki a céh a tisztsegbeli commissarius jelenlétében és egyetértése szerint.

38. A mesterlegények akár hétszámra, akár napszámra, akár pedig darabszámra dolgozzanak, mégis hétfőn reggel kezdven a dolgot, tartoznak egész héten által dolgozni ily renddel: téli üdőben reggel hat órától fogva estvéli tíz óráig, nyárüdőben pedig öt órától fogva egész nap mindaddig, míg a nap világa tart, mégpedig minden kedvetlenség nélkül. Azért teljességgel meg ne engedtéssék, hogy a legények gazdájok híre nélkül odahagyják a munkát s széjjel járjanak.

39. Az úgynevezett Blaue Montag, vagyis korhelségre való hétfő semmiképpen meg ne engedtéssék, ha pedig valamelyik mesterember ezt a legényeinek megengedi követni, 30 krajcárral büntettessék, amely valahányszor megtörténik, mindannyiszor kétszereztessek a gazda büntetése. Ha ellenben a legény a kiszabott órára dologra elé nem áll, hanem sokkal később, azért

egynapi bére vonattassék el. De ha még arra is menne, hogy a korhelek hétfőit egészen megtartaná s kedden fogna dologhoz, azért egész héti bére húzattassék el. Ellenben pedig, ha dolog vagyon és a gazda a maga korhelségéért nem adja elé, akkor a legénynek egész fizetése és étele meglégyen.

40. Az a rossz szokás, hogy a legény éjjel a gazda házán kívül háljon, semmiképpen meg nem enged tessék, akik pedig az ellen cselekednének, elsőbben 12 krajcárig büntetődjenek, de ha többször cselekszik, a büntetés mindannyiszor kétszeresztessék, hacsak cselekedeteket méltó okkal nem menthetik. Kik pedig ezen korhelséget egynéhányszor büntetés után is el nem hagynák, azok mint szófogadatlanok a céhtől küldetessenek el.

41. Minden mesternek szabadságában áll külső helyekről levél által annyi mesterlegényeket hívni és maga költségén hozatni, amennyire szüksége vagyon.

42. Ellenben szorosan megtiltatik, hogy egy mester is a minden hívás nélkül érkezett mesterlegények közül egyet is a céh híre nélkül műhelyébe fel ne végyen, annyival inkább nagyobb napszámnak ígéretével, mint azt a céhnak meghatározott articulusai megengedik, magához édesgetni ne bátorkodják, úgyszintén egy mester más mesternek legényét se kéz alatt, se nyilvánosan hitegetni kemény büntetés alatt ne merészelje.

43. Egy legénynek is hétköznapi vásár-

napig, szoros eseteken kívül, mesterét elhagyni, valamint ellenben a mesternek is méltó ok nélkül legényét elküldeni nem szabad.

44. Azok a legények, kik egy mesternek levelére műhelyébe mennek, egy fertály esztendeig a meghatározott bérért nála dolgozni tartoznak, de ezen időt igazságosan eltöltvén, a megalkudt útiköltséget gazdájuktól megkérhetik, és a műhelyből, ha tetszik, elmehetnek. Ha azután még tovább a céhnál akarnak maradni, nincs hatalmuk magoknak műhelyt választani, mivel már egyszer választottak, hanem kötelesek azon mesteremberhez menni, aki sorba vagyon; ha pedig ez nékiek nem tetszenék, ezen céhot odahagyni és vándorlásokat tovább folytatni tartoznak.

45. Ha valamelyik legény mesterétől bizonyos summa pénzt előre felvenne, azt úgy, amint egymás között megegyeztek, vagy hétszámban, vagy darabszámban ledolgozni tartozzék, és az olyan legényt más mester mindaddig műhelyébe bizonyos büntetés alatt bé ne vegye, míg adósságát elébbeni mesterének egészen le nem dolgozta.

46. Azon mesterlegények, akik egy céhon kívül lévő kontárkodóhoz állanak, nemcsak illendő büntetéssel büntettesse nek, hanem a kontárkodónál töltött idejek is vándorlásra kiszabott esztendőkbe belé ne számláltassék.

47. Mivel a legényeknek is a tisztség által helybehagyandó társaság articulusi

lésznek, a céh köteles lészen arra vigyázni, hogy azok pontosan és igazán megtartassanak.

48. A legények által minden fertály esztendőben tartandó gyűlésben a céhtől ezen végre kirendelt mester a választott atyamesterrel együtt megjelenni tartozzék, kiknek is kötelességek lészen, a társaság jóvedelmét szorosan számba vévén, egész vigyázattal azon lenni, hogy a társaság ládájából a felséges rendelések szerint semmi haszontalan és ok nélkül való költségek ne tétessenek, hanem a beteg és valójában szűkölködő legények felsegítésére fordíttassék.

Harmadik rész. Az inasokról

49. Ha valamely ifjúnak, aki nem mesterember gyermeke, a mesterség tanulására kedve lészen, válasszon magának egy tanítómestert, akinél négyhét próbát kiállván, születéséről költ keresztlevelével és két kezeseivel együtt az inasságban léendő béiktatás végett a céh elejbe állíttassék, amikor is a céh egybegyűlésiért egy rénes forintot fizetni tartozik. A béiktatás taxája pedig minden megkülönböztetés nélkül, akár mesternek fia legyen az inas, akár idegen, három rénes forintra határoztatik. Azonkívül köteles lészen a céh minden vallás és nemzet tekintete nélkül inasokat felvenni és beszegődtetni.

50. Ha a gazda inasát maga költségin szegődteti bé, maga ruházza és maga sza-

badítja fel, úgy tanulásának ideje négy egész esztendő legyen. Ha pedig mindezeket az inas vagy szülei a magokéból teljesítik, felszabadulásának ideje három esztendő lesz; a mesterek fiaira nézve pedig semmi bizonyos esztendő tanulásokra ki nem szabattatik, mivel azok három vagy négy esztendő előtt is, ha mesterségek tanulásában oly szorgalmasan gyakorolták magokat, hogy a fennálló felséges rendelések szerint egy- vagy kétesztendei tanulások után az inasi próbát minden hiba nélkül elkészítették, tanító gazdájoktól magok viseletek és szorgalmatosságokról való bizonyságleveleket elémutatván, felszabadíttathatnak.

51. A tanulás idejét kitöltvén, köteles lesz az inas az inasi próbát elkészíteni, amely abból áll, hogy a festőt tiszta vízen kezdve olyan tökéletességgel készítse el, amint a céhbeli mesterember.

52. Ha már az inas próbáját illendőleg és úgy elkészítette, hogy semmi is azon ki nem tétetvén, érdemesnek találtatik, hogy legénynek vétessék fel, köteles magát az iránt a céh előtt jelenteni, ahol valamint az idegenek, úgy a mesterek fiai is a céh gyűléséért egy rénes forintot, a felszabadításért pedig hat rénes forintot fizetni tartoznak.

53. Valamint itt Hídvégen, úgy a körül lévő helységeken is egy mesterembernek sem engedtetik meg a céh híre és egyetértése nélkül inasokat felvenni vagy felszabadítani. Az olyan inas pedig, vagy fel-

szabadult legény, műhelyben is fel ne vétetessék.

54. Ha valamely inas mesterétől elszökik, s azután megtaláltatván, visszahozattatik, ha mestere ellen méltó panasza nem leszen, vagy panaszát meg nem bizonyíthatja, mesterségét pedig továbbra is tanulni kívánja, méltóképpen megbüntettetvén, volt tanítómesterének visszaadattassék; ha pedig visszamenni nem akar, vagy talán mesterségit is el akarja hagyni, mesterinek reá tett költségit visszafizetni tartozik. Ellenben pedig ha az inasnak feladott panaszai igazoknak és hiteleseknek találtnak, az inas elkezdett tanulóidejének betöltésére más mester mellé adattassék, volt mestere pedig szorosan megbüntetessék.

55. Ha meghaláloznék egy olyan mesterember, akinél egy inas tanulásban vagyon, az két hétnél tovább ne hagyattassék az özvegy mellett, hanem rendeljen a céh nékie tanulása idejének betöltésére más mesterembert.

Bévégzés

Végtére szükséges ezen articulusokat, hogy az ifjak és ifjabb mesterek magok további alkalmaztatásokra nézve annál jobban megérthessék és megtarthassák, minden esztendőben kétszer a céh gyűlésében a mesteremberek, mesterlegények és inasok jelenlétében felolvasni, hogy így az azokat átalhágók magokat tudatlansággal ne menthessék.

Az aradi tímárlegények társaságának szabályzata
Arad, 1818. április 19.

Az mi felséges koronás első Ferenc királyunktól kegyelmesen megnyert privilegiumából kiszedett némely cikkelyek, amelyeket Őfelsége privilégiált kamerális Arad városában helyeztetett magyar tímárcéh ily móddal közönségesen egyes akarattal, az mesterlegényeknek és ifjaknak mind az jó erkölcsök, mind az regula alatt lévő életek jobb folytatására kiadott; költ Aradon 1818-ik esztendőben, Szent György havának 19-ik napján.

Az becsületes nemes magyar tímárcéh ajánlja az ifjú társaságbeli magyar tímár mesterlegényeknek ezen következő cikkelyeket, hogy azoknak köz elolvasása által az ifjak ébresztessenek és serkentessenek a jó erkölcsi viselésekre és a szép rendtartásokra. Kiadatott Szent György havának 19-ik napján, 1818-ik esztendőben.

Első cikkely. Minthogy minden embernek kötelessége azt hozza magával, hogy az Úr Istennek dicsőségét mindenk felett magasztalja, és az Ő Szent Felsége félelmében keresztényi rend szerint magát gyakorolja, hogy azáltal ki-ki az Úr Istennek áldását elnyerhesse, azért minden magyar tímár mesterlegények az úrnapi és annak oktávján tartani szokott processiók alkalmatosságával, mindnyájan a katolikus mes-

terlegények tisztességesen megjelenni, magokat ottan áhítatosan viselni, nemkülönben az görög részen lévők a magok templomi ceremóniájában megjelenni köteleztetnek. Ezenkívül minden esztendőben a négy kántornapokon, nemkülönben ezen céhnek szent pátronusa napján, a felséges koronás magyarországi apostoli király szerencsés országlásáért, az anyaszentegyház gyarapításáért tartandó szent miséken megjelenni, azokat áhítatosan meghallgatni és az offertoriumra elmenni tartozzanak; aki pedig azokon helyes ok nélkül meg nem jelennek, az olyan mesterlegény elsőben tíz, másodszor húsz krajcárokban büntetessen, és azon pénz a parochiális templomokra fordíttasson.

Második cikkely. Minden vasárnapokon és ünnepeken az reguláris miséken és prédikációkon, az parochiális templomban megjelenni tartozzanak, akik pedig helyes ok nélkül elmulatnák, tizenöt krajcárokban büntetessenek.

Harmadik cikkely. Ha valamely ifjú ezen magyar tímárcéhbéli mesterembereknél felvétetődött a mesterség tanulására, a mellette dolgozó mesterlegénynek kötelességében álljon az inassal emberségesen bánni, ötet a mesterség minden csínjaiban tanítani és a keresztény tudományokban helyesen oktatni, hogy azon tanuló inas isteni félelmében nevelkedjen. Mindezen jókért tartozik az inas a mesterlegényeket megbecsülni és azoknak kelleti szerint engedelmeskedni.

Negyedik cikkely. A vándorló legény helyre érkezvén, legalább másodnap tartozzon magát az atyamesternél, vagy ennek jelen nem létében az öregebb mesterembernél bejelenteni, munkát kérni és az ajánlott műhelyt minden vonakodás nélkül elfogadni. Elfogadván pedig, mindenekelőtt származásáról s felszabadulásáról szóló bizonyságleveleit a tanúságleveleivel együtt onnat, ahol dolgozott, kimutatni és az ifjúság ládájába bétenni és ottan hagyni mindaddig, miglen azon helyen munkában leend. Ha történne, hogy minden iparkodás ellen munkát nem kaphatna, azon esetben tartozzon az céhmester útjának továbbfolytatása tekintetéből ingyen feljegyezni a tanulólevelére, hogy egy mesterember sem szűkölködött legény nélkül.

Ötödik cikkely. A mesterlegényeknek esténként az előljáróság által kiszabott órán túl, avagy éjjelenként kimaradni tizenöt krajcárokbán kelő büntetés alatt tilalmaztatik, ha pedig valamilyképpen megtörténnék, és ha a mester ötöt fel nem adná vagy feladni elmulasztaná, a mestere 30 krajcárokbán büntetődjön meg.

Hatodik cikkely. Egy legény se merészeljen korhelyhétfőt tartani, egyheti bérének elvesztése alatt, melyből csak annyit kap vissza, amennyit a céhbéli előljárók igazságosnak találandanak, ha pedig az illetén korhelyhétfőt tartó legényeket a mesterek fel nem adnák, hanem titokban tartanak, akkoron azon eltitkoló a legénynek duplás heti bérében elmarasztaltasson, és eme fi-

zetések az céhládában tétessenek bé. Hogyha pedig valamely legény még e heti bérének elvesztésével sem gondolna, azt többször elkövetni bátorkodna, akkoron háromnapi áristommal, kenyér és víz mellett való böjtöléssel büntetődjön a helybéli előljáróktól.

Hetedik cikkely. Valamint a mesterembereknek tilalmas kéziművek árát önkények szerint a közönség kárával felcsapni és egymás közt ez iránt illető bíráló hatalmaktól elveendő büntetés alatt értekezni s megegyezni, úgy a legényeknek semmiképpen nem szabad magok közt abban megegyezni, hogy nem más, csak az ő megállapítások és összeszövetkezések szerint való bérért fognak mestereiknél dolgozni. Az ilyen legények úgy fognak nézettetni, mint lázítók, és mint olyanok a helybéli előljáróitól büntetés alá vonatztatni.

Nyolcadik cikkely. Minthogy ezen magyar tímárcéhbéli legények mindenkor egy esztendőre való szegődött bérben lennének felfogadva és ki-ki naponként az előadandó munkát szorgalmasan végezvén, oly móddal, hogy a legény tartozzon felkelni reggel négy órakor, Szent György napjától fogva Szent Mihály napjáig, és este nyolc óráig szorgalmasan dolgozzon. Hogyha pedig az előadott munka úgy hozná magával, tovább is köteles minden vonakodás nélkül. Szent Mihály napjától fogva pedig Szent György napjáig tartozzon felkelni reggel öt órakor, és este ki-

lenc óráig dolgozzon. Mindezek mellett szabad lészen a legénynek maga számára minden hamvasban egy darab bocskornak való bőrt készíteni, az mesternek szerével és eszközével, kivévén a legnagyobb számú bőröknek készítését, amely tilalmaztatik.

Kilencedik cikkely. A legények a céh- és atyamester iránt minden kellettő tisztelettel és engedelemmel viseltetni tartozzanak, azért is önnön javokra nézve tőlök függenek, ellenek sem a gyülekezetekben, sem más helyeken ne pártoskodjanak. Azon mesterekhez, kinél dolgoznak, híveknek és serényeknek lenni fő kötelességeknek tartsák, és mindezeket annál inkább teljesítsék, mivel minden szántsándékkal való általhágások büntetést von maga után, mely büntetésnek meghatározása a commissáriusnak tudtával a céhre, rész szerint pedig, ha nagyobb a körülállás, az helybeli előljárókra bízattatik. Minden legény a fertály esztendei gyülekezetben, vagy akármikor kívántatik, tartozik 30 krajcárokban való büntetés alatt megjelenni. Ha megtörténnék, hogy valamely legény rossz életének rendéért vagy más kicsapongásáért vagy valamely gonosz tetteért gyanúba vétetődnék és azért az ifjúság ládába tett bizonyáglevelét ki nem kapván, vagy rossz tanúságlevelet vévén, merő bosszúállásból más legényeket felbuzdítani, avagy mestereiktől elidegeníteni bátorzkodna, az ilyen az helybeli előljáróknak, hogy büntetését a körülállásokhoz képest elve-

hesse, adattasson fel. Ha pedig megszökne, környékeltesen, és ahol megkapatik, mint lázító, törvény szerint lakoljon. A legények között a becsületben járó dolgokban különböztetés, akár a tanuló, akár a születése, avagy felszabadító helyére, akár pedig céhre nézve ne tétetődjön, hanem a felszabadult legény akármely öreglegénnyel egyenlő legyen; az mindazonáltal a mesteremberek hatalmában hagyatatik, hogy az olyan legénynek, ki jobban érti és forgatja mesterségét, nagyobb bért adhassanak, egyet a többi közül mesterségvivőül bővebb jutalommal elsőnek rendelhessenek.

Tizedik cikkely. Ezen felséges privilégiumot bíró magyar tímárcéhnek mesterlegényei fertály esztendőnként és így esztendőben négyszer rendszerint gyűlést tartani kötelesek, melyben az ifjúságnak az céhtől kirendelt két commisariusai mindig megfognak jelenni, ezen gyűlések alkalmatosságával az atyamester, az céhtől kirendelt commisariusokkal egyetértvén, bizonyos órára rendelnek. Minden ezen ifjúságot illető dolog, melyek három hónapok alatt magokat előadták, rend szerint elővétessenek, a fertály esztendőre eső adópénzt, 15 krajcárokat, az ifjúságnak ládjába befizessenek, ha pedig valamely mesterlegény ezen fertály esztendei gyülekezeten meg nem jelenne, és elégséges okát kimaradásának nem adhatná, azon mesterlegény egy forintban marasztaltasson.

Tizenegyedik cikkely. Az ifjúság közt leendő dékányválasztás az esztendőnek minden fertályán történjen meg oly móddal, hogy a volt dékány mellé, az kinek keze alatt voltak az ifjúság jövedelmei, azokról számot adván, az ifjúság ládája kulcsát a céhtől rendeltetett két commissariusoknak általadja, és így még ketten az ifjak közül neveztesse ki, vagyis candidáltassanak, és ezen három közül voksoknak nagyobb száma szerint vagy az előbbeni dékány meghagyattatik, vagy az újabban kinevezett kettő közül egy választván, s annak az ifjúság ládakulcsa által adasson; aki is minden gyülekezetre minden személyválogatás nélkül öregektől fogva legifjabbig összehívatni tartozzon.

Tizenkettedik cikkely. Az mesterlegények előjáróikat és felsőbb igazgatóikat illendő tekintetben tartani és parancsolataikat teljesíteni, rendelkezéseiket megtartani mindennemű készséggel köteleztetnek, és ha büntetés alá vonattatni nem akarnak, semmi olyasra, ami a törvénnyel ellenkezik, vetemedni ne merészeljenek. Akik pedig akárminémű szín alatt egybeszövetkezének, vagy a munkát mestereiktől felvállalni nem akarnák, vagy éppen csoportosan felzendülni és más effélékre vetemedni merésznének, kemény büntetésekkel, áristommal, verésekkel, fenytékházzal, sőt még keményebbekkel is gonosz tettekhez képest szinte halálra ítélelssel is megbüntettetnek. Mire való nézve a mesterlegények egymással békességben éljenek, az

öregebbek az ifjabbaknak jó példát adjanak, az ifjabbak az öregeket megtiszteljék, mestereiknek kelletéképpen szót fogadjanak, minden perlekedést, dísztelenséget és botránkozást szorgalmasan kerüljenek, amely ilyen törvénytelenkedésben tapasztaltatnak, büntetlenül ne maradjanak. A büntetés pedig a bűnhöz mérsékeltesen, úgy, hogy a pénz dí[j]ja két forintoknál többre ne menjen. Hogyha pedig az megbüntetődött fél súlyosnak látná az ő büntetését, szabad legyen nékie a céhnek megvizsgálása alá terjeszteni.

Tizenharmadik cikkely. Hogyha valamely mesterlegény a másiknak munkáját ócsárolná és megvetni merésznél, hogy az általvevőket elvonván a maga mesteréhez hódítsa, az olyan egy forintban büntettesen, sőt ha a város tanácsa vagy a felsőbb igazgatása a környülállásokra nézve a dolog úgy kívánná, az egész okozó a kárnak megtérítésére vonattasson.

Tizennegyedik cikkely. Hogyha valamely mesterlegény valami tilalmast vagy a céhnek ártalmast követne el, azért a másiknak nem szabad őtet akár szóval, akár írással megtámadni, gúnyolni, avagy lepocskolni, a már ezelőtt elszámolt büntetés alatt, hanem köteleztetik a céhbéli előljáróknak feladni és a dolog megítéléséig magát csendesen viselni. Különben azon mesterlegény, ki magamagának ezen esetben bírása lenne, a rend szerint való commissarius előlülése alatt tartandó céhgyűlésben megbüntettessen.

Tizenötödik cikkely. Az megbetegedett mesterlegényre, ki elszegényülése miatt magával is jót tehetetlen, gondja legyen a dékánynak az ifjúság jövedelméből szükséges költséget adni, hogyha pedig halált, hogysen éltét remélhetné, gondja legyen a szent gyónásra inteni és melléje nappalra egy, éjjelre két legényt virrasztásra rendelni; felgyógyulta után illetén legény a reá tett költséget tartozik visszafordítani.

Tizenhatodik cikkely. Ha ezen céhbéli mesterember, legény vagy inas vagy a mesterembernek felesége, avagy gyermeke meghalálozik, ennek eltakarítására tartozik mindegyik mesterlegény tisztességesen tíz krajcárok büntetése alatt megjelenni és a temetőhelyre kikisértetni.

Tizenhetedik cikkely. Ha valamely mesterlegény önnönmaga ügyét különös céhgyűlésben kívánná felvételni, eme szándékát a céh-commisariusnak bejelentvén, különös céhgyűlést kinyerheti egy forintnak letétele alatt.

Tizennyolcadik cikkely. A dékány tartozzon minden fertály esztendei gyűlésben számot adni az időközben bevett, mind pedig kiadott pénzekről, melyről az ifjúság ládájában egy protocollum tartasson, melyben azon számadás feljegyezve legyen.

Tizenkilencedik cikkely. Hogy pedig magát senki azzal ne mentegethesse a törvényszegés alkalmatosságával, hogy az előrebocsájtott parancsolatot ő nem tudta vagy jól nem értette, szükség, hogy ezen cikkelyekre az ifjak időről időre emlékez-

tessenek, nemcsak minden fertály eszteni-dei, hanem más gyűlésekben is fent szóval, nyilván felolvastassanak, és ezen cikkelyek megmagyaráztassanak.

Huszdik cikkely. Végtére erősen megtiltatnak mind és akármilyen név alatt több számosságú társaságoknál tapasztalt visszaélések, melyek már ezenkívül is több előbb főrendek által elenyésztettek.

Vargha Mihály tanácsbéli és ezen magyar tímárcéhnek commisariususa.

Mi, alább feljegyzett akkorbéli magyar tímár mesterlegények, rend szerint: Mutsi Ferenc, Lutsay János, Frantsik János, Baranyovszki Ferenc, Szabó János, Lakatos János, Gyurtsán Lukács, Kiss György, Szekulits György, Szabolovits Gáspár, Tischler György, Obrenesz Lukács, Lutsay András, Holleker György.

A CÉHES ÉLET ERDÉLYBEN

¹ A céhek általános fejlődésének bő gazdaságtörténeti szakirodalma van. O. Brentano, J. Kulischer, H. Sée, W. Sombart, A. Dopsch, I. Pirenne régebbi művei mellett újabban M. Bloch, R. Lefebvre, G. Duby, J. Le Goff, L. With, Endrei Walter munkássága érdemel említést a középkori mesterségek technikai és szervezeti kérdéseinek tanulmányozásában. Jelentősek Szádeczky Lajos, Jakab Elek, O. Meltzl, V. Roth, N. Iorga, Lederer Emma régebbi írásai és az utóbbi időben Mérei Gyula, Szűcs Jenő, Bácskai Vera, Eperjessy Géza, Gyimesi Sándor magyarországi, továbbá Ștefan Pascu, Eugen Pavlescu, Ștefan Olteanu, Vladimir Diculescu, Carl Göllner, Gernot Nussbächer, Beniamin Bassa, Samuil Goldenberg, Bunta Magda, Cserey Zoltán stb. hazai kutatásai.

Az általános jellegű, erdélyi céhekre vonatkozó művek közül jelen kötetünkben is felhasználtuk a következőket: Szádeczky Lajos: *Iparfejlődés és céhek története Magyarországon I—II*. Budapest, 1913; Mérei Gyula: *Magyar iparfejlődés, 1790—1848*. Budapest, 1951; Eperjessy Géza: *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686—1848)*. Budapest, 1967; Gyimesi Sándor: *A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*. Budapest, 1975; Ștefan Pascu: *Meșteșugurile din Transilvania pînă la secolul al XVI-lea*. București, 1954; Eugen Pavlescu: *Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII—XIX)*. București, 1970; Göllner Carl: *Siebenbürgische Städte im Mittelalter*. București, 1971; Imreh István: *Erdélyi hétköznapiak (1750—1850)*. Bukarest, 1979.

A helytörténeti irodalomból: Bunta Magda: *Contribuții la istoricul destrămării breslelor din Cluj*. Acta Musei Napocensis, 1964; Cserey Zoltán: *Istoria breslei cojocarilor din Tîrgu Secuiesc la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al*

XIX-lea. Aluta, VI—VII. 1974—1975; Fodor Ludovic: *Despre problema descompunerii breslelor din Odorhei în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Studii, 1/1956; Samuil Goldenberg: *Clujul în secolul al XVI-lea*, București, 1958; Jiga T. Caius: *Contribuții privind țesătorii din Țara Bîrsei*. Studii și articole de istorie III/1961; Kovách Géza: *A zilahi céhek története*. Bukarest, 1958; Uő: *Răspîndirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII—XIX*. Arad, 1974; Nussbächer Gernot: *Documente și știri documentare privind meșteșugurile din Sighișoara*. Sibiu, Studii și comunicări Muzeul Brukenthal, XIV/1969; I. Lungu, V. Radu, B. Bassa D. Marcu, M. Valea: *Meșteșuguri și meșteșugari din sudul Transilvaniei*. București, 1970. Természetesen a jelzett irodalom csak elenyésző hányada a hazai céhekről szóló nagyszámú tanulmánynak.

A céhlevelek kétharmadát régebbi, ma már nehezen fellelhető közlésekből s mintegy egyharmadát különböző levéltárakban és múzeumokban fellelhető közöletlen eredeti anyag nyomán tesszük közzé, általában a mai helyesírás törvényei szerint. A kötetünkben szereplő céhszabályzatokra vonatkozó forrásmegjelöléseket a megfelelő számok alatt jegyzeteljük. Figyelemmel voltunk a személynevek, regionális nyelvjárások és hangtani sajátosságok eredetiségére. A legtöbb esetben eltekinttünk a céhlevelek bevezető és záró típuszövegeinek közlésétől. Ezeket csak ott közöljük, ahol bizonyos sajátosságok ezt indokoltá teszik.

Számos oklevél bevezető és zárószövege vagy maga a céhszabályzat is latin vagy német nyelvű. A 3, 5, 7, 20, 25. számú német nyelvű szabályzatokat Binder Pál, a 4, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 29. számú német nyelvű szabályzatokat Binder Pál és Vogel Sándor, a 2. számú latin nyelvű céhszabályzatot Kovách Géza, a 18, 19, 23, 27, 28. számú céhszabályzatok latin nyelvű bevezető és záró részeit Dani János fordította.

Ez alkalommal mondunk köszönetet Kiss Andrásnak az egyes céhszabályzatok közölt és eredeti szövegeinek egyeztetéséért s hasznos útmutatásaiért.

- ² Lásd a 23. számú céglevelet.
- ³ Lásd a 9. számú céglevelet.
- ⁴ Másolata a zilahi múzeum gyűjteményében.
- ⁵ Victor Roth: *Zur Geschichte der Goldschmiedekunst*. 2. Artikel der Gesellen der Hermannstädter Goldschmiedezunft aus de Jahr 1575, *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, 36/1913, 33—34.
- ⁶ Binder Pál: *Közös hagyományok a hazai céhek életében*. Kézirat.
- ⁷ Uo.
- ⁸ Pascu, i.m., 105.
- ⁹ Guy Marica Viorica: *Sebastian Hann*. Cluj, 1972.
- ¹⁰ Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. Bukarest, 1977, 134—140, 143, 147—150.
- ¹¹ N. Iorga: *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București, 1936.
- ¹² Nistor Minerva: *Lăzile de breaslă în colecția Muzeului Județean Brașov*, Cumidava, IV/1970, 103—163. — Incze László: *Céhpecsétek és céhbeművő táblák a Kézdivásárhelyi Múzeum gyűjteményében*. Aluta. VI—VII, 1974—1975, 103—123.
- ¹³ Deák Farkas: *A kolozsvári ötvöslegények strikéje 1573-ban és 1576-ban*. Értekezések a Történettudományok köréből, 1886. — Doboși, Al.: *Din frământările caltelor de aurari din Cluj în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*. Studii și cercetări de istorie medle, 1950, 112—119.
- ¹⁴ Kovách Géza: *A zilahi céhek története*. 47—48.
- ¹⁵ Lásd 15. számú szabályzat.
- ¹⁶ Gyimesi, i.m., 179.

OKLEVELEK

1. Az erdélyi szászok hét széke, miután I. Lajos király újonnan visszaállította és engedélyezte a céhek működését, valamennyi kézműves beleegyezésével és Goblinus erdélyi püspök, valamint Joannis de Scharpenek várispán utasítására új céhszabályzatot ad ki a nagyszombati, segesvári, szászsebesi és szászvárosi céhek számára.

Az eredeti latin nyelvű szöveget közölte Hurmuzaki—Densușianu, *Documente* 1/2, 232—235; Zimmer-

nann—Werner, *Urkundenbuch*, II. 449; román fordításban: Ștefan Pascu—Vladimir Hanga: *Chrestomafie pentru studiul dreptului RPR*. București, 1958 II. 188—189; az itt közölt magyar fordítás Szádeczky után (*i.m.* 7—13.).

¹ Landskrone vára Talmács mellett

² Karácsony és újév közötti héten.

³ a zárójel Szádeczky fordításában

2. Kolozsvár városi tanácsa által a helybeli lenszövők (takácsok) számára kiadott céhszabályzat. Az eredeti latin nyelvű szöveget közölte Jakab Elek: *Kolozsvár története*. Oklevéltár, I. 262.; román fordítása: Pascu—Hanga, *i.m.* 192.

3. Valószínűleg a beszercei városi tanács adta ki. Az eredeti német nyelvű szöveg közölve: H. Wittstock. *Älteres Zunft — und Gewerbewesen in Bistritz bis zum 16. Jahrhundert*. Program des evangelischen Obergymnasiums 1863/64 in Bistritz, Hermannstadt, 1864, 36—41.

4. Brassó város 1527-ben átírja és megerősíti azt a céhszabályzatot, amelyet 1505. augusztus 25-én adott ki az íjgyártóknak. Az 1527-ben átírt céhszabályzatban a megerősítés és hitelesítési záradék nem szerepel. Az eredeti német nyelvű szöveget román nyelvű kivonattal közölte Gernot Nussbächer: *Statutul breslei arcașilor din Brașov*. Cumidava, II/1968, 94—96.

5. Brassó város tanácsától az ötvöscéh számára kiadott céhszabályzat. A német nyelvű eredeti szöveget közölte Gyárfás Tihamér: *A brassai ötvösség története*. Brassó, 1912, 14—15.

6. A szatmári városi tanács 1640. szeptember elsején átírja a szatmári szabócéh 1525. május 8-án nyert szabályzatát. Eredeti szövege még korábbi, valószínűleg a székesfehérvári szabók szabályzata alapján készült a XV. század utolsó éveiben. Az 1640-es átírat nem jelzi, hogy fordítás volna, illetve hogy mikor fordították. Eredetije a Magyar Országos Levéltárban (*Liber Regius*, IX. 319—326.); közölte R. R., *Történelmi Tár*, 1908, 79—85.

7. A szebeni vargalegények társulásának szabályzata. Az eredeti német nyelvű szöveget közölte Franz Zimmermann: *Das Register des Johannes-*

Bruderschaft und die Artikel der Hermannstädter Schusterzunft aus dem 16. und 17. Jahrhundert. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, XVI, 1880, 403—406.

8. A szűcscéhek szebeni országos gyűlésének statútummódosító határozatai. Az eredeti német nyelvű szöveget közölte H. Wittstock, *i.m.* 42—44.

9. A kolozsvári tanács a kolozsvári ötvösök számára a régi céhszabályzat módosításával új szabályzatot ad ki. 1627-ből való magyar fordítását közölte Jakab Elek, *i.m.* II.; az itt közölt szöveg Szádeczky után (*i.m.* 53—67.).

10. A Szász Egyetem egységes szabályzata a királyföldi borbély- és sebészcéhek számára. Az eredeti német nyelvű szöveget közölte Gernot Nussbächer: *Documente și știri documentare privind breasla bărbierilor din Sighișoara în secolul al XVI-lea. Din tradițiile medicinei și ale educației sanitare.* Studii și note sub red. dr. G. Brătescu. București, 1978, 35—37.

11. A Szász Egyetem céhszabályzata az erdélyi lentakácsok és kéktakácsok számára. Másolat az eceli takácsok részére. Német nyelvű eredetije az eceli ev. egyház levéltárában, 11/1564.

12. Az erdélyi szász kerekcsék céhunió szabályzata. Német nyelvű eredeti szövege közölve: *Aus der Vergangenheit und Gegenwart des königlichen freien Markts Agnetsheln.* Hermannstadt, 1900, 25—26.

13. A dési fazekas céh városi tanácstól jóváhagyott szabályai. Közölte Szabó T. Attila: *Levéltári adatok a dési fazekas céh történetéhez.* Erdélyi Tudományos Füzetek, Kolozsvár, 1947, 6—7.

14. A brassói és barcasági egyesült molnárcéhnek a segesvári céh szabályzatai alapján készült szabályzata. Német nyelvű eredeti szövege a Brassói Állami Levéltárban, Colecția Privilegii, 757.

15. Báthori Zsigmond megerősíti a gyulafehérvári szabócéh szabályzatát, melynek függeléke részletezi a mesterasztalra rendelt étkeket. Eredetije a gyulafehérvári Egyesülés Múzeumban, 13 800 sz.

16. A brassói kötélverők legénysádjának szabályzata. Eredeti német nyelvű szövegét közölte

Adolf Armbruster: *Eine Kronstädte Bruderschaftsordnung aus dem 17. Jahrhunderts*. Forschungen zur Volks und Landeskunde, 13/1970, nr. 2. 68—71.

17. Báthori Gábor megerősíti a székelyudvarhelyi városi tanács által kiadott székelyudvarhelyi szabó- és szücsceh szabályzatát. A bevezető és záró latin nyelvű típuszöveg elhagyva. Közölte Barabás Samu: *A székelyudvarhelyi szücs-, szabó- és kovácsceh rendszabályai*. Történelmi Tár, 1887, 396—404.

18. Báthori Gábor megerősíti a székelyudvarhelyi tanács által a székelyudvarhelyi lakatgyártó és kardcsiszárcéh számára kiadott szabályzatot. Közölte Barabás Samu, *i.m.*

19. A nagyváradi tanács által kiadott céhszabályzat a nagyváradi szabók részére. Megerősítette Medgyesen Bethlen Gábor. Közölte Komáromi András, *Történelmi Tár*, 1901. 127—137. A szövegben szereplő Varkochi azonos Varkócs Tamás várkapitánnyal, későbbi bihari főispánnal.

20. Az erdélyi szász kádár céhunio szabályzata. Eredeti német nyelvű szövege közölve *Korrespondenzblatt* ... 24/1901, 98—101.

21. Bethlen Gábor megerősíti a vajdahunyadi szücsceh szabályzatát. A latin nyelvű bevezető és záró típuszöveg mellőzve. Eredetije a vajdahunyadi Állami Levéltárban, 370. sz.

22. A Bánffy család megerősíti a bánffyhunyadi szabók 1583-ból származó céhszabályzatát. Eredetije a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban, Nagy Jenő gyűjteménye, IX/2.

23. Bethlen Gábor megerősíti a fogarasi csizmadiacéh szabályzatát. Bevezető típuszöveg nélkül. Közölte E. Pavlescu, *i. m.* 435—440.

24. Marosvásárhely főbírája és a városi tanács a borbélymesterek kérésére megújítja a céh Báthori Zsigmondtól nyert, de időközben elveszett céhszabályzatát. Közölte Szádeczky, *i.m.* 101—107.

25. Az erdélyi szász kovács céhunio statútumai. Az eredeti német nyelvű szöveget közölte Heinrich Müller: *Zur Geschichte des Repser Stuhles*, Arch. Ver. 39/1913, 361—362.

26. I. Rákóczi György megerősíti a borosjenői végvári csizmadiamesterek céhszabályzatát. Latin

nyelvű bevezető és záró típusszöveg mellőzve. Eredetije a Magyar Országos Levéltárban (Liber Regius XIX, 128. b.). A közlés Márki Sándor kéziratosa másolata alapján (*Diplomatarium Aradiense*, II. Állami Levéltár, Arad).

27. A szatmári városi tanács szabályzata a szatmári kalmárcéh számára. Latin nyelvű bevezető és záró szöveggel közölte Lehoczky L.: Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1898, 79—86.

28. A nagybányai városi tanács megerősíti a nagybányai kupáscéh szabályzatát. Latin nyelvű bevezető és zárószöveggel közölte Kárffy Ödön: Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1901, 212—231.

29. A szentágotai kerekeselegények társulásának szabályzata. Eredeti német nyelvű szövege közölve: *Aus der Vergangenheit*... 31—32.

30. A nagybányai szekeresceh városi tanácstól nyert szabályzata. Zárójelben a latin nyelvű bevezető és zárószöveg: Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1897, 314—315.

31. A zilahi mészárosceh szabályzata. Latin nyelvű bevezető és zárószöveg nélküli XVIII. századi másolat. A zilahi Megyei Múzeum tulajdonában.

32. Az erdélyi főkormánysház céhszabályzata a hídvégi macedoromán fejtőfestők számára. Latin nyelvű bevezető és zárószövege mellőzve. Eredetije a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban, fond 17. 10. sz.

33. Az aradi tímárlegények társaságának szabályzata. Eredetije az Aradi Megyei Múzeum gyűjteményében.

FONTOSABB KÖZÉPKORI MESTERSÉGEK MAGYAR, ROMÁN, LATIN ÉS NÉMET ELNEVEZÉSEI

ács — dulgher — asciarius — Zimmermann
asztalos — tímplár — arcularius — Tischler
bábsütő, mézeskalácsos — turtar — ceroplasta —
Honigkuchenmacher
bocskorkészítő — opincar — peronifex — Sohlenmacher
borbély — felcer — barbitonsor — Barbierer

csapó, ványoló — piuar, dirstar — fullonarius
 — Wolker
 cserepes — țiglar — tegularius — Ziegler
 csipkeverő — dantelar — limburarius — Schlo-
 gerwerker
 csizmadia — cizmar — coturnarius — Tschismen-
 macher
 csutorás — ploscar — ligno lagenarius —
 Flaschner
 erszénygyártó — pungar (marochinar) — bursa-
 tor — Beutelmacher
 ezüstműves — argintar — argenti faber — Sil-
 berschmied
 fazekas, gölöncsér — olar — figulus — Töpfer,
 Depner
 fegyverkovács, csiszár — armurier — politor —
 Waffenschmied
 festő, fejtőfestő — vopsitor — colorator — Färber
 fésűs — pieptănar — pectenarius — Kammacher
 gombkötő — năsturar — nodularius — Knopf-
 macher
 gubás, gubacsapó — gubar, dirstar — cilicium
 textor — Gubamacher
 gyertyaöntő, gyertyamártogató — lumînărar —
 Kerzenmacher, Lichtzieher
 hentes — cîrnățar — penesticus — Metzger
 íjgyártó — arcar — arcufex — Bogner, Bogen-
 schmied
 irhakészítő — cojocar — alutarius — Weissger-
 ber, Irger
 kádár — dogar — doliarius, vieter — Binder,
 Büttner
 kalapos, süveges — pălărier — pileator — Kap-
 penmacher, Hutmacher
 karmazsintímár — tăbăcar de carmazină — cerdo
 — Rotgerber
 kárpitos, szőnyegszövő — tapițer — tapetarius —
 Tapezierer
 kefekötő — perier — sclopetarius — Bürsten-
 macher
 kékfestő → lásd festő
 kéktakács — țesător în albastru — textor —
 Blauweber

kelmefestő, kékfestő — boiangiu — tinctor — Färber

kerekes — rotar — curifica, carpentarius — Wagner

kereskedő, kalmár — negustor — mercator — Kaufmann, Krämer

késműves — cuștar — cultrarius — Messerschmied

kesztyűs — mănușar — chirotecarius — Handschuchmacher

kolompár, bádogos — tinichigiu — laminarius — Spengler

kordoványtímár — cordovar — cordubinaris — Kordowaner

kovács — fierar — faber ferarius — Schmied

kőfaragó — pietrar — lapicida — Steinmetz

kőműves — zidar — murarius — Maurer

köszörűs — tocilar — sammiator — Schleifer

kötélverő — frînghier, funiar — restiarius, funifex — Seiler

kupás, faesztergályos — strunjitor în lemn — torneator — Drechsler

lakatos — lăcătuș — faber serarius — Schlosser

lenszövő — pînzar — textor — Leinweber

mészáros — măcelar — carnifex, lannio — Fleischer

molnár — morar — molitor — Müller

nyerges — șelar — epiphiarius — Sattler

önöntő, kannagyártó — cositorar — stagnarius — Zinngiesser

ötvös, aranyműves — aurar — aurifaber — Goldschmied

övkészítő — briurar — cinctior — Gürtelmacher

pajzsgyártó — scutar — scutarius — Plattner

paplanos — plăpumar — culcitrarius — Deckenmacher

paszomántos — găitănar — limbularius — Posamentiermacher

pék — brutar — pistor — Bäcker

perecsütő — covrigar — albipistor — Weissbäcker

posztónyíró — postăvar — pannifex — Tuch-
scherer
puskamíves — armurier — sclopetarius — Büch-
senmacher
rézműves — arămar — ahenarius — Kupfer-
schmied
sarkantyús — pintenar — calcarius — Sporer
serfőző — berar — braxator — Bierbrauer
szabó — croitor — sartor — Schneider
szappanos — săpunar — smigmator — Seifen-
sieder
szegkovács — fierar de cuie — clavicularius —
Nagelschmied
szekeres, fuvaros — cărăuş — auriga — Fuhr-
mann
szíjgyártó — curelar — lorarius — Riemer
szítás, rostás — ciurar, sitar — cribrarius — Sieb-
macher
szűcs — cojocar — pellio, pelfifex — Kürschner
szűrszabó — Țundrar — gausapearius — Keper-
nekmacher
takács — Țesător — textor — Weber
tímár — tăbăcar — cerdo — Lederer
varga — pantofar — sutor — Schuster
vastagszabó — surtucar — sartor — Schneider
vékonyszabó — croitor de domn — braccarius —
Schneider

SZÓMAGYARÁZAT

aba — fehér, festetlen posztó
ab officio — hivatalból
accomodál — alkalmaz
addál — hozzáad, hozzátesz
adjustál — eligazít, kiigazít
admittál — engedélyez, enged
admonitio — megintés, figyelmeztetés
alias — másképpen
alioquin — hanem ha, másképpen
annuál — jóváhagy, beleegyezik
annuentia — engedély, beleegyezés

appellatio — fellebbezés
 aprobal — jóváhagy
 apród — inas
 arbitrativ — önkényesen, (itt) belátás szerint
 aristom — fogház, fogság
 articulus — cikkely, jogszabály
 assistentia — segédlet
 aszper — török aprópénz
 athental — megkísérel, megpróbál
 atya, atyamester — legények irányító mestere
 autoritás — hatáskör, hatalom
 avatás — ruhának való anyag varrás előtti
 beaztatása
 bála — kötes, göngyöleg
 becsūs regius — hites ármegallapító
 bejárómester — legények munkáját ellenőrző
 mester
 beneficium — haszon, jövedelem
 Blaumontag — korhelyhető
 bokor, bokor mív — csomo, kötés, teljesen elke-
 szített mintaáru
 Boldog Lucia napja — december 13.
 borító — elelemborító harang, famehkas
 boroszlói dolmány — breslaui (wroclawi) dol-
 mány
 Böjtelő — február
 Böjtmás hava — március
 bujdosó — vándorlegény
 candidál — jelöl
 candide — őszintén
 casus — eset, ügy, ok
 cepelyūs — cipőcske, topanka, labbeli
 ceremónia — szertartás
 circumstancia — körülmény
 (zöld) citriom — cseppekben beadott orvosság
 cohibeál — megakadályoz, megtilt
 collatio — megajándékozás, vendegasztal
 comissarius — biztos
 comissio — bizottság
 communi suffragio — közakarattal, egyhangulag
 comperial — kitudódik, kitűnik
 comperta rei veritate ab utraque parte — kitűnven

az igazság mindkét felet illetően
 complanál — eligazít, kiegyezik
 concernens tiszt — illetékes tisztségviselő
 concivis — polgártárs
 concludál — következtet, elhatározásra jut
 concurál — hozzájárul
 conditio — feltétel
 confirmál — megerősít
 confiscatio — elkobzás
 consensus — beleegyezés
 conservál — megőriz, megtart
 constitutio respublica (rei publicae) — (itt) a kö-
 zösség, város törvényes alkotmánya
 contentus (contemis) — megelégitett, megelége-
 dett
 contrabandál — elkoboz
 contrafact — hamis, utánzott (drágakő)
 contraversio — ellentmondás, villongás, vita, per-
 lekedés
 contumax — makacs, megátalkodott, szemtelen
 convertál — lefoglal, megtérít
 criminális — bűnös, köztörvényileg üldözött
 cum ea declaratione — saját bevallásával, azzal
 a nyilatkozattal
 csappó [csapjő] szattyán — fehér kecskebőr
 csepelyűs — cipelűs, lábbeli
 csiszár — fegyverkovács, kardműves
 darabont — gyalogos katona, csatlós, városi
 hajdú
 dékán — öreglegény, legények társaságának ve-
 zetője
 deliberatum — ítélet, határozat
 dénár (denaros) — kis ezüstpénz, a magyar forint
 századrésze
 denunciáns — feljelentő
 dependenter — függően
 deponál — letesz
 deprehendál — vét ellene, tetten ér
 deputál — utalványoz, rendel, átruház
 desumál — kiegyenlít, lefizet, behajt
 determinál — meghatároz
 diacorium — kenőcsféle
 die — napon, napján

disturbium — háborúskodás, zavargás
 doceál — igazol, tanúsít, bebizonyít
 ejtel — úrmérték, a német Achtel változata, a
 veder egynegyvenede, kb. 0,3 liter
 emanál — kiad, keletkezik
 eo facto — azonnal, (itt) tettében
 érlelő — kelésre tett kenőcs
 excedál — kivonja magát, kihágást követ el
 executio — végrehajtás
 exemptus — szabados, mentesített, (itt) példa,
 másolat
 exequál — végrehajt
 exercitium — gyakorlat
 exhibeál — bemutat
 exmissio — kiküldés
 ex officio — hivatalból
 expurgál — tisztáz, magát menti
 extraneus — városon kívüli, idegen, jövevény
 fertály — negyed
 fide mediante — hitelesen, (itt) jóhiszeműen
 fiscus — kincstár, adószedő
 florenos — forint; magyar forint: 50 krajcár, il-
 letve 100 dénár, rénes (rajnai) forint: 60 krajcár, il-
 letve 120 dénár
 folnagy — másodbíró, városi gazda
 font — súlymérték, megközelítőleg fél kiló
 főcéhmester — a céh vezető mestere
 fölöstök — reggeli
 Gál napja — július 1.
 garas — három krajcár
 Gergely napja — március 12.
 gestál — hadonasz, hangoskodik
 gilda — középkori egyesület, céh
 gira — márka, 240 gramm ezüstpénz (egyenlő
 4 magyar forinttal)
 görög részen lévők — ortodox románok és szer-
 bek
 grádus — fokozat
 gubernium — főkormányshék
 hamvas — tímárok bőrátató edénye
 hamvazószerda — a húsvét előtti hathetes böjt
 kezdete
 hazart — kockázás, kártyázás

heteslegény — hetibérért dolgozó legény
 hites — esküdt
 homagiális obligatio — alattvalói kötelezettség,
 alattvalói hűség
 hópénzes szolga — havibéren lévő
 hostát — külváros
 húshagyókedd — hamvazószerdát megelőző
 kedd
 húslátó — a hús minőségét ellenőrző mester
 hüvelykés — tokos kés
 immediate — azonnal, közvetlenül
 imponál — meghagy, megparancsol
 inauguratio — beiktatás
 inclytus senatus — tekintetes tanács
 incorporál — bevesz, bekebelez
 indifferenter — függetlenül, válogatás nélkül
 industria — szorgalom, törekvés; ipar
 inhibeál — gátol, eltilt
 in illo casu vigore hujus articuli — ez esetben
 az articulusnak erejével
 in instanti — rögtön
 injuria — kár, méltatlanság, sérelem
 instál — kérelmez
 instancia — kérvény, kérelem
 instructio — útbaigazítás, utasítás
 in summa — végezetül, egyszóval
 interdicál — megtilt
 in vigore — érvényben
 ír — gyógykenőcs
 ispék — szalonnával vagy fokhagymával tűzdelt
 hús
 ispotály — kórház
 itce, icce — úrmérték, megközelítően 1,5 liter
 jurisdictio — joghatóság
 kalamáris — tintatartó
 kalmárbíró — kalmárok főcéhmestere
 kameralis város — magyar királyi kamara jogha-
 tósága alá tartozó város
 kántor — negyedév
 kántornapok: Invocavit — húsvét előtt a 6. va-
 sárnap; pünkösd; Exaltatio crucis — szeptember 14.
 és Lucia napja (december 13.)
 kárlott — ványolt

karmazsin — vörös bőr
 kimizer nadrág — festett vászonnadrág
 Királyföld (Fundus Regius) — a szász székek és
 vidékek alkotta terület, ahol a helyi szász önkor-
 mányzat érvényesült
 kiscéhmester — a főcéhmester helyettese
 kiskarácsony — január 1.
 knoros kupa — bütykös, füles kupa
 kolontár, kolentár, komplár, kontár — hozzá-
 nemértő, céhen kívüli
 kordovány — fekete bőr
 korhelyhétfő (Blaumontag) — hétfőn nem dolgozó
 legények napja
 köből — négyvékás úrmérték (87—118 liter)
 kölöndör — koriánder, fűszerféle
 környülmételkedés napja (Krisztusé) — január 1.
 köszöntőpohár — céhbe állásnál adandó áldo-
 más
 Kundschaft — (itt) vándorkönyv
 kupa — a veder egynyolcada, kb. 1,5 liter
 lat, lot — a font harminckettedik része, 17,4
 gramm
 látómester — a műveket ellenőrző mester
 legények ládája — a legénytársaság ebben őrizte
 iratait és pénzét
 legitimált — törvényesített
 liberum suffragium — szabad választás
 lmitál — megszabja valaminek az árát
 limitatio — ármeghatározás
 limitátor — ármegállapító
 lúdfi leány sárjával — fiatal liba mozsárban ké-
 szített ételfélével
 magistratus — városi tanács
 magistratuális acquisitor — a városi tanács részé-
 ről büntetőper esetén megbízott személy
 manutentio — támogatás, fenntartás
 máriás — I. Lipót verette ezüstpénz
 márka — súlymérték; általában 240 gramm ezüst
 materiale — anyag
 mélyföld — mérföld
 mesterasztal — céhbe állásnál adandó lakoma
 mesteresztendő — remekelésre készülő legénv
 utolsó éve

meszely — fél itce, kb. 0,750 liter
 militaris — katonai
 modalitás — rendtartás, rendszabás, mód
 mulcta — pénzbírság
 municipális constitutio — városi rendszabály, jog-
 szabály, törvény
 műlátó — remekelésre kirendelt mester
 negédség — gőg, kevélység, dőlyf
 négyrészes — leányködmön
 nehezék — kis ezüstmennyiség, a lat egynegyed
 része, 4,735 gramm
 non obstante etiam nobiliari praerogativae, uti
 praemissum est — figyelmen kívül hagyva még a
 nemesi előjogokat is, amint fennebb említettett
 notárius — jegyzőkönyvvezető
 observatio — megjegyzés, észrevétel
 obstinate — megátalkodottan, makacsul
 obstringál — szorosan kötelez
 octava — ünnep nyolcadnapja
 offertorium — felajánlás, áldozás
 orság — lopás, tolvajság
 orto — pénzegység, fél forint
 öreg — nagy
 öreglegény — a legények társaságának vezetője
 palack — kulacs, csutora
 Pálforduló, Pál fordulása — január 25.
 parochiális — anyaszentegyházi, plébániai
 passus — igazolólevél, útilevél
 patronus — védszent, pártfogó
 pénz — dénár
 persequat — üldöz
 pint — űrmérték, kb. 1,5 liter
 plenaria autoritás — teljes hatáskör
 plik — kis csomag
 poena — büntetés, bírság
 polgár — esküdt
 posár — olajos ponty
 posteritás — utókor
 posztómető — (itt) posztókereskedő, esetenként
 posztónyíró
 practical — gyakorol
 praeemptio — elővételi jog
 praefigál — előrehelyez

praeinsinuál — kétely alá von
 praejudicál — jogtalanságot kelt, sérelmére van
 praejudicium — jogellenesség, hátrány, kár
 praemuttál — előreküld
 praescribál — előír
 praestál — szolgál, teljesít
 praetextus — ok
 praetextuose — okot szolgáltatva
 praxis — gyakorlat
 priváltat — megfoszt
 privatus ember — közember
 privilegium — kiváltság, előjog
 processio — szertartás
 procator — ügyvéd, ügyet eligazító
 pro ratione temporum — az időknek megfelelően
 pro revisione — felülvizsgálat végett
 proscribéal — száműz, kitilt vagy e célból fel-
 jegyez
 proscriptic — száműzés, kitiltás
 protocollum — jegyzőkönyv
 proventus — eredmény, jövedelem
 provinciális — vidéki
 qualitas — minőség
 quantitas — mennyiség
 ratione temporum et locorum — idő és hely sze-
 rint
 regnicola — országbeli, honpolgár
 regula — szabály
 regularis — rend szerinti
 reintiliatio (helyesen reintegratio) — visszakérez-
 kedés, megújítás
 remek, remekelés — mestermunka
 renitens — ellentmondó, ellenszegülő
 requirál — megkeres
 reparatio — javítás, megtérítés
 repressio — büntetés
 reservál — fenntart
 resistál — ellenáll
 resolutio — határozat
 rétke — halféle
 rénes forint — rajnai forint: 60 krajcár: 120 dé-
 nár
 rőf — hosszmérték = 69 cm

- sáfár — (bor) gazda
 salve iure alieno — mások sérelme nélkül, más
 igazsága fennmaradván
 sátoros ünnep — karácsony, húsvét, pünkösöd
 semlying — lazac, szószosan készített halétel
 serio — valóban, bizonyosan (sorozatosan)
 sincera declaratio — őszinte bevallás
 sing — hossz mérték — 62 cm
 sokadalom — vásár
 solya, szolya — török eredetű cipő .
 specialiter — különösen
 substitus — alárendelt, helyettes
 sub mulcta — bírság terhe alatt
 sub obligatione articulo — a törvényes cikkely
 kötelezettségénél fogva
 sub poena laese, jurisdictionis magistrualis — a
 törvényhatóság megsértéséért járó büntetés terhe
 alatt
 succesivi semper temporibus — mindig az idők
 szerint
 sucesor — utód, örökös
 sucursus — segítség, támogatás
 sufa, zufa — sáfrányos mártás
 summásan — egyben
 suspitio — gyanú
 susták — büntetéspénz
 Szász Egyetem (Universitas Saxonum) — a feu-
 dalizmus kori Erdélyben a kiváltágos szász nemzet
 közös testületi szerve, elnöke a nagyszebeni király-
 bíró
 szász székek — a feudalizmus kori Erdélyben, a
 szász vidékekkel együtt, a helyi önkormányzat te-
 rületi egységei. A kilenc szász székek: Segesvárszék,
 Medgyesszék, Szászsebeszék, Szerdahelyszék, Nagy-
 sinkszék, Kőhalomszék, Újegyházzék, Szebenszék,
 Szászvárosszék és a két vidék: Brassó-vidék és
 Beszterce-vidék.
 szattyán — fehér bélésbőr
 szegődési díj — inasszegődtetéskor a céhnek fi-
 zetendő összeg
 szekernye — csizma, száras lábbeli
 Szent Bertalan-nap — augusztus 24.
 Szent Egyed-nap — június 22. vagy szeptember 1.

Szent György hava — április
Szent György-nap — április 24.
Szent Márton-nap — november 11.
Szent Mihály-nap — szeptember 28.
Szent Miklós-pénz — foglaló, zálog
szer — sor, rend, (itt) marhavágási jog
szerpénz — céhgyűléskor adandó pár dénár
szolgálómester — fiatal, műhelyt, gyűléstermet
rendben tartó mester

Sztaniszló mártír napja — május 8.
strike — sztrájk
szukmán, szokmány — darócködmön
táblajárás — a mestereket gyűlésre hívó névsor
tolál — eltöröl, hatálytalanít
toties quoties exigenda — mindannyiszor, ahány-
szor megkíváncsatik
türet — vászonmennyeség
unanymi consensu et voto — egyöntetű szavazat
értelmében

Úrnapja — (itt) vasárnap, egyébként pünkösöd utáni
első csütörtök

usus — szokás
uzogebeli — rendbéli
vajkos tányér — zsírnak való fatányér
vándorkönyv — vándorlás alatti igazolókönyv
vendégasztal — szegődésnél adandó áldomás
veder — úrmérték, kb. 10—12 liter
viceversa — viszont
vivum aerarium — kincstári bevétel
voks, vox — szavazat
vulgo — közönségesen

TARTALOM

<i>A céhes élet Erdélyben</i>	5
<i>A céhek megjelenésének feltételei</i>	5
<i>Az erdélyi céhek fejlődése</i>	9
<i>Az erdélyi céhes mesterségek</i>	21
<i>A céhek belső szervezete</i>	36
<i>Az inasságtól a mesterré válásig</i>	43
<i>A céhek felbomlása</i>	51
OKLEVELEK	57
<i>Jegyzetek</i>	299
<i>Fontosabb középkori mesterségek magyar, román, latin és német elnevezései</i>	305
<i>Szómagyarázat</i>	308

**Megjelent a Magyar Népköztársaság
és Románia Szocialista Köztársaság
közös könyvkiadási megállapodása keretében**

A könyv szerkesztője: Salamon Anikó

Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos

A megjelenés éve: 1981. Alak: 54×84/24

A nyomás kezdete: 1981. V. 15.

Papír: 63 g-os famentes

Kiadói ívek száma: 11,38

Nyomdai ívek száma: 13,33

ISBN 963 07 1808 1

Tiparul executat sub comanda nr. 53/1981,

la Întreprinderea Poligrafică „Crișana“,

Oradea, str. Moscovei nr. 5.

Republica Socialistă România

Ara 20, - Ft